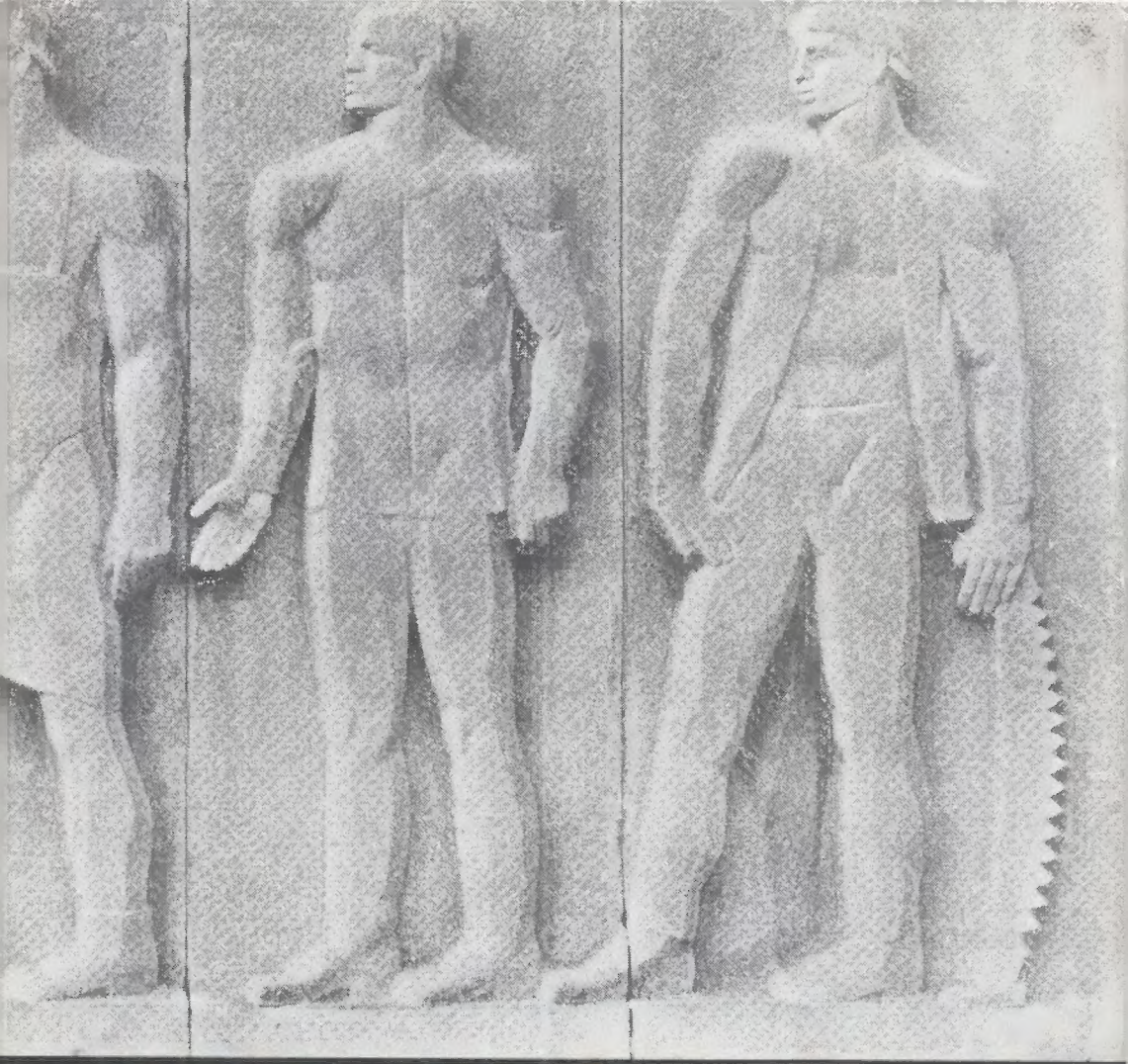

HARCAINKRA EMLÉKEZÜNK

HARCAINKRA EMLÉKEZÜNK

A KÖTET MEGJELENT

a szolnoki Ságvári Endre Megyei Művelődési Központ gondozásában,
a Szolnok Városi Tanács támogatásával

A borítólapon:

FAMUNKÁS EMLÉKMŰ

Szabó László alkotása

Harcainkra emlékezünk

VISSZAEMLÉKEZÉSEK
A MUNKÁSMOZGALOM SZOLNOK MEGYEI
TÖRTÉNETÉBŐL

1905–1949

Szolnok
1975

A kötet anyagát válogatta
DR. PETRÁK KATALIN

Lektorálta
NAGY ETA

Szerkesztette
GYŐRI TIBOR

Technikai szerkesztő
SIMON BÉLA

A kötést és borítólapot tervezte
VENCSELLEI ISTVÁN

ELŐSZÓ

A múlt értékeinek ismerete nélkül életünk szürkébb, érzelmileg szegényebb lenne. Különösen igaz ez munkásmozgalmunk emlékeire, hiszen ezek szocializmusunk terebélyesedő fájának éltető gyökerei, igazi erőforrásai. Éppen ezért jóleső érzés tudni, hogy évről évre gyarapodik a forradalmi munkásmozgalom Szolnok megyei történetét feltáró irodalom. E kötet is ezek sorába tartozik, mégis különbözik az eddigiektől, mert az események szereplői többségében élő személyek, akik maguk mondják el a tragikus, megrázóan szép történeteket, akiket ma társadalmunk nagy tisztelete veszi körül.

A visszaemlékezések minden sora sugallja, hogy az új megteremtése sok megpróbáltatással és szenvedéssel járt. A vallomások szerények, de a szereplők nagysága szemünkben egyre nő, hiszen ők igaz ügyért, a milliók ügyéért küzdöttek akkor is, amikor ezért kínvallatás, börtön járt. Mégis vállalták, tették azt, amit proletár szívük, meggyőződésük és a győzelembe vetett hitük diktált.

A kötetben megjelent huszonhárom visszaemlékezés közel fél évszázad forradalmi harcainak dicső emlékét örökíti meg. Emléket állít azoknak, akik küzdöttek híven a forradalomért, érettünk, mindannyiunkért. Felelevenítik az első világháború okozta súlyos szenvedéseket, a Magyar Tanácsköztársaság dicsőséges napjait, a huszonöt éves fasiszta megtorlás megpróbáltatásait, a második világháború tragédiáját és a fasizmussal szemben ellenállók hőstetteit. Egyes visszaemlékezések idézik szabadságunk elnyerésének első napjait és azt a küzdelemsorozatot, amellyel kezdetét vette a magyar nép legdicsőbb korszaka. Bátrak, hősök voltak ők. Ezért övezi megkülönböztetett tisztelet őket, s mindig hálával gondolunk azokra, akik egész életüket szocialista hazánk megteremtéséért áldozták.

Ajánlom e könyvet idősnek és fiatalnak egyaránt, mert nemcsak értékes, de tanulságos olvasmány is. Minden sora helytállásra, a szocialista hazánk szeretetére nevel, biztatást ad a szocializmus megvalósításáért folytatott mindennapi harcunkhoz.

Szolnok, 1974. december hó

az MSZMP Szolnok megyei Bizottságának titkára

BEVEZETŐ

Hazánk felszabadulásának 30. és Szolnok város alapításának 900. évfordulója alkalmából tiszteletre méltó feladatra vállalkozott a Ságvári Endre Megyei Művelődési Központ, amikor tervbe vette a visszaemlékezés-gyűjtemény közreadását.

A kötetben lévő 23 visszaemlékezés felvillantja a forradalmi munkásmozgalom megyei múltját, betekintést nyújt a haladásért küzdők életébe, s utal szépülő életünk kibontakozásának első napjaira. A visszaemlékezők többsége – örömünkre – ma is itt él közöttünk. Az elmúlt években eltávoztak sorainkból Badari László, Busi Vince, Dikó Balázs, Dikó Lászlóné, Háy László, Jászi Ferenc és Tüdős Imre elvtársaink, akiknek emlékét kegyelettel tovább őrizzük.

Az elmúlt évek során több kötet jelent meg Szolnok megye forradalmi múltjáról. Ezek széleskörű forrásfeltáró munka eredményeként születtek.

E kötet abban különbözik a korábban megjelent Szolnok megyei kötetektől, hogy a múlt küzdelmes harcainak aktív résztvevői maguk mondják el a mozgalomhoz kapcsolódó emlékeiket.

A kötet összeállítói a visszaemlékezések tartalmán nem változtattak, azonban módosítottak néhány adatot a visszaemlékezést adók egyetértésével.

A közölt visszaemlékezéseket a Párttörténeti Intézet és a Megyei Pártbizottság Archívumának visszaemlékezés-gyűjteményéből válogattuk, s a már meglévőket újabbakkal egészítettük ki. A válogatás során arra törekedtünk, hogy a kötetben egész Szolnok megye képviselve legyen. A visszaemlékezések elhelyezése nem jelent fontossági sorrendet, hanem megközelítő pontossággal az események kronológiai sorrendjét igyekszik követni.

A kötetben elhelyeztük a visszaemlékezést adók fényképeit, életrajzi adatait, az egyes eseményekhez kapcsolódó dokumentumait és a visszaemlékezésekben használt rövidítések jegyzékét.

Ezúton mondunk köszönetet a visszaemlékező elvtársaknak, a Párttörténeti Intézetnek, a visszaemlékezés-gyűjtő csoportnak, dr. Petrák Katalin csoportvezetőnek, Nagy Etának, a csoport tudományos munkatársának, a szolnoki munkásmozgalmi klub tagjainak és mindazoknak, akik munkánkban segítettek.

A SZERKESZTŐ

HÁY LÁSZLÓ

VISSZAEMLÉKEZÉSEK JÁSZBERÉNYI ÉVEIMRE

Jászberényben születtem, ott is jártam gimnáziumba. 1905-ben az orosz forradalom híre hozzánk, diákokhoz is eljutott és nagy hatással volt ránk. Ősszel, a tanév kezdetén új fiú jött osztályunkba, Ticska Lajos, jászladányi tanító fia, aki előzőleg Aradon tanult és egy munkás családnál lakott. Szociáldemokrata házigazdája a Népszavát olvasta, Ticska Lajos így ismerkedett meg ezzel az újsággal s aztán engem és még két barátomat is megismertetett vele. Bár szigorúan tilos volt, felváltva szöktünk ki az iskolaépületből a Népszaváért és lelkesen olvastuk, mert Ticska felhívta a figyelmünket, hogy abból tájékozódhatunk a legrészletesebben az oroszországi eseményekről. Ettől kezdve szocialistáknak vallottuk magunkat. Mire a nyolcadik osztályba értünk, osztálytársaink közül már hatan tartoztak a csoportunkba, köztük Gyetvai János elvtárs is, a néhány éve elhunyt veterán kommunista. Kerestük a kapcsolatot szociáldemokrata munkásokkal.

Újságvásárlás közben ismerkedtem meg a Népszava rendszeres olvasójával Szvercsányi Pál tímármunkással, akit Budapestről örök időkre kitiltottak, minthogy egyik szervezője volt a Wolfner gyári nagy sztrájknak. Szvercsányi tapasztalatai alapján magyarázta meg nekünk, hogy mi az osztályharc. A Népszaván kívül másféle lapokat is olvastunk; Deutsch cipésztől megkaptuk az Egyesült Államokban akkoriban működő szindikalista szervezet magyar nyelvű lapját, forgattuk a Huszadik Századot és természetesen lelkesültünk Petőfiért. Később kezünkbe került Ady Endre: Vér és arany című kötete.

Hárman, Ticska Lajos, Weisz Alfréd és én arra az elhatározásra jutottunk, hogy a munkásmozgalomban van a helyünk. Világosan láttuk, hogy ez az elhatározás egy értelmiségi részére abban az időben nagy áldozatot követel. Egy pillanatig sem mertük azt remélni, hogy a mi életünkben céljaink megvalósulhatnak. Nehéz utólag rekonstruálni, hogy mi minden kavargott a fejünkben. Az említett olvasmányok sejtetik ezt. Szocialistáknak vallottuk magunkat, pacifisták voltunk, jó adag jakobinus vonással. Bizonyítja az utóbbit az, hogy 1908 nyarán elzarándokoltunk Linzbe Batsányi János sírjához, – akkor még itt volt a sírja, csak a felszabadulás után hozták haza –, a „Vigyázó szemetek Párizsra vessétek" írójához. Igazán nem gondoltunk arra, hogy mindössze néhány év múltán Moszkvára vethetjük vigyázó szemünket.

Hatvannégyen íratkoztunk be az első gimnáziumba, és tizenketten maradtunk mire leérettségiztünk. Akkor közülünk már heten tartoztak szocialista csoportunkhoz. Gyetvai János – akit már az előbb említettem – az elsők között csatlakozott hozzánk, sőt önképzőkörünk elnöke is ő lett,

titkára pedig én. Az önképzőkör volt tevékenységünk fő területe. Pl. október 6-án minden évben a tornateremben összegyűltek a tanulók, hogy megemlékezzünk az aradi vértanúkról. 1907. október 6-án én mondtam az emlékbeszédet. Sokat gondolkodtam rajta, amíg megírtam. Nem volt hosszú és így kezdődött: „Az emberiség haladásának útját vértanúk sírjai szegélyezik. Szokratésszel kiitatták a méregpoharat, Jézus Krisztust és Spartacust keresztre feszítették, Giordano Brunot máglyára hurcolták, Dózsa Györgyöt tüzes trónra ültették, Martinovics fejét vette a bakó, az aradi tizenhárom életének a hóhér vetett véget." A hittantanár háborgott, néhány tanár a fejét csóválta, de nagyobb baj nem történt.

Abban az időben már fújdogált az első világháború előszele. Megkezdődött a két felső osztály katonai kiképzése. Felszólították a tanulókat, hogy jelentkezzenek önként a kiképzésre. A háború elleni tiltakozásul összebeszéltünk, hogy én nem fogok jelentkezni. Ennek az lett a következménye, hogy az igazgatónak el kellett rendelni, hogy a hetedikesek és nyolcadikosok kötelesek a katonai kiképzésben részt venni. Az volt éppen a célunk, hogy ezt elrendeljék. Az első elemitől kezdve mindig jeles bizonyítványom volt. De az említett fellépésemnek megvan a nyoma a hetedikes gimnazista bizonyítványomban, amelyben az áll, hogy katonai gyakorlatból elégséges.

Ez idő tájt került a gimnáziumba tanárnak Varjas Sándor. Varjas tanár úr képzett marxista volt, ő nyerte meg a munkásmozgalomnak osztályfőnökünket, Hajtai Ferencet. Később Hajtait azzal vádolták, hogy ő rontotta meg tanítványait szocialista érzelmekkel. Varjas érdeme, hogy tömörítette a városban a baloldali értelmiséget annyira, hogy megérett a helyzet a helyi szociáldemokrata pártszervezet megalakítására. Ez 1909 nyarán történt, érettségim után, és így nyíltan részt vehettem az MSZDP helyi szervezetének létrehozásában. Egyébként szervezett munkás nagyon kevés volt Jászberényben, ugyanis a városban nem létesültek nagyobb üzemek. Az első világháborút megelőző években a legnagyobb üzem egy asztalosműhely volt húsz munkással, és a két malom közül az egyik malom 15 munkással.

A pártszervezet élete nem volt élénk, de nagy látogatottságnak örvendett a dalárda és a szavalókör rendezvénye. Többször meg akartuk alakítani a földmunkásszövetséget, de míg Magyarország más helységeiben működhettek hasonló szervezetek, Jászberényben nem engedélyezték. Erre tizenkét különböző címen (szavalókör, dalkör stb.) jelentettünk be köröket és ezeket használtuk fel a földmunkások megszervezésére. Ha az egyiket feloszlatták, ott volt a másik.

A szociáldemokrata pártnak Jászberényben elég széleskörű befolyása volt. Ez azon alapult, hogy működött egy helyi lapunk a „Jászberény", amely néhány száz példányban jelent meg. A lap iránya szociáldemokrata volt, ha nem is hirdette nyíltan. Szerettük volna az MSZDP hivatalos lap-

jának elismertetni, de a felsőbb pártvezetés hallani sem akart róla. A lapra a mezőgazdasági munkások és a tanítók féláron fizethettek elő. Olvasták a lapot a kisgazdák körében is.

A világháború kitöréséig a jászberényi pártszervezetben dolgoztam, ekkor jelentek meg első írásaim is. A választói jogosultságot írástudáshoz is kötötték akkor és egy földmunkásnak, akit vizsgáztatni akartak, hogy megfelel-e a választói követelményeknek, ezt a szót mondták tollba: Darzsiling (Darjeeling), amely egy Himalája alatti fürdőhely neve. Én vezércikket írtam erről az esetről s a Népszava átvette a Jászberénytől. Ez különben elég ritkán fordult elő, mert a Népszava akkori szerkesztősége túl radikálisnak tartott bennünket, különösen ami a parasztkérdést illette. Kb. 600 előfizetőnk volt, ami abban az időben vidéki lapnál nem volt csekélység.

A jászberényi elvtársakkal egyetemi éveim alatt is szoros kapcsolatot tartottam, sűrűn ellátogattam Jászberénybe. Rendszeresen írtam továbbra is a lapba. Egy ideig Gyetvai János volt a felelős szerkesztője, aki mint ügyvédbojtár, egy elvtársunk, Hajdu Árpád ügyvédi irodájában dolgozott. Főmunkatársa volt a lapnak osztályfőnökünk, akit politikai magatartása miatt néhány évvel az első világháború előtt a megye főispánjának, Horthy Szabolcs leghatározottabb kívánságára megfosztottak állami tanári állásától.

Az 1910-es képviselőválasztáson gróf Apponyi Alberttel szemben felléptettük Gyalog János mezőtúri kisgazdát, mint szociáldemokrata jelöltet. Úri körökben megdöbbenést keltett, hogy milyen látogatottak voltak választási gyűléseink. Tudniillik sok hívünk volt, de kevésnek volt szavazati joga.

A városi képviselőtestületbe sikerült több elvtársat bejuttatni, elég különös módon. A Jászságban más volt a községi választói jog, mint egyebütt az országban. A Jászságnak külön jogállása volt. A háztulajdonnal rendelkező özvegy asszonyok ugyanis közvetett választói jogot kaptak, amit férfi megbízottjuk útján gyakorolhattak. Csendben összegyűjtöttük az özvegyektől a meghatalmazásokat és ezzel a szavazattöbblettel sikerült több szociáldemokratát a városi képviselőtestületbe juttatni.

A szociáldemokrata párt központi vezetősége rendkívül elhanyagolta a vidéket. Május elsejére – ha nem is minden évben – küldtek ugyan előadót, de egyébként nem tartottak kapcsolatot a pártszervezet megalakulása után sem. Nyisztor György volt az egyetlen, aki gyakrabban ellátogatott Jászberénybe.

BADARI LÁSZLÓ

JÁSZBERÉNYI MUNKÁS-MEGMOZDULÁSOK 1912–1922.

1912-ben már a háború ellen agitáltunk. A Jászságban nagyobb munkásmegmozdulások nem voltak, a Jászságban nem volt ipar, csak kismesterek dolgoztattak 2–3 segéddel és ugyanannyi inassal. Voltak bérkövetelések, de nagyobb megmozdulás nem tudott kibontakozni, mert ha egy inas felszabadult, a szakmájában nem tudott elhelyezkedni és így el kellett hagynia nemcsak Jászberényt, hanem a Jászságot is, vagy pedig visszatért a mezőgazdaságba napszámosnak. Ugyanez volt a helyzet a nincstelen parasztoknál, bár a jászberényi határ 50 000 kataszt-rális hold volt, mégsem találta meg a föld nélküli parasztság a megélhetését és elvándorolt az ország különböző részeibe. A legnagyobb gazdának sem volt 300 holdnál több földje, inkább csak 10 holdtól 60 holdig terjedt a birtokosok vagyona. A fő termék a búza és a kukorica volt, amely nem volt túl munkaigényes, a földes parasztok ezért csak cselédet tartottak és egy-két aratót, akiknek évente 5–6 hónapig tudtak munkát adni. A földtelen parasztság egy része eljárt a Tiszántúlra, Csabacsűdre, Gyomára, Fegyvernekre aratni. Ott kereste meg az uradalmakban a télre való kenyerét.

A nincstelen parasztság másik része Pestre és más helyekre járt útépítéshez követ törni. Ebben az időben Jászberénynek kb. 32 000 lakosa volt, mégis a környező községekből hoztak pl. szőlőmunkára nőket és gyermekeket a szőlősgazdák, mert ezek olcsó munkaerők voltak. 1912 tavaszán volt egy nagyobb megmozdulás mind az ipari munkásság, mind a

nincstelen parasztság részéről. A jászberényi szociáldemokrata pártszervezetben megünnepeltük március 15-ét. Petőfi és Várnai Zseni verseket szavaltunk, természetesen rendőri engedéllyel, mert minden rendezvényünket be kellett jelentenünk a rendőrségnek. Minden vasárnap tartottunk gyűlést, amelyen időnként megjelent a rendőrkapitány, s ha választójogról, magasabb napszámbérről volt szó, rögtön feloszlatta a gyűlést. A rendőrségnek ez az intézkedése azonban olaj volt a tűzre, még jobban vonzotta az embereket és bátrabbak lettek a követeléseikben.

1912-ben (május egyik vasárnapján) a pesti munkások példájára mi is nagygyűlést hívtunk össze Jászberényben. A rendőrkapitány délelőtt fél tizenegyre engedélyezte a gyűlést, de amikor látta, hogy a templomból kijövő tömeg nem hazafelé tart, hanem a Lehel szálloda felé, ahol a gyűlést meghirdettük, a tömeg láttán megijedt és az utolsó pillanatban betiltotta a gyűlést. Erre a tömeg felháborodott és hangos kiabálással követelte az általános titkos választójogot, nyolcórai munkaidőt és magasabb bért. Ekkor a rendőrkapitány parancsot adott a rendőröknek a tömeg szétoszlatására. Gyetvai János elvtársunk ekkor, látva a helyzetet kiadta a jelszót, hogy elvtársak, gyerünk a párthelyiségbe ott tartjuk meg a gyűlést. A tömeg el is indult a főtérről a párthelyiség felé a kátai hídon át. A rendőrök kísérték a tömeget és kardlappal próbálták ekkor szétoszlatni az embereket. Amikor átértünk a Zagyván, egy néhányan elkiáltották magukat, hogy elvtársak, szorítsuk a rendőröket a Zagyvába. Ebből aztán nagy verekedés lett, több rendőrtől elvették a kardját, a tömegből sokan megsebesültek. Jómagam is kaptam a homlokomra egy ütést az egyik rendőr kardjától. Közben a rendőrök telefonáltak a csendőrségre segítségért, de mire a csendőrség és a katonaság odaért a helyszínre, a tömeget Gyetvai elvtársék szétoszlatták azzal a jelszóval: „Elvtársak, délután találkozunk a párthelyiségben!" Így a csendőrségnek és a rendőrségnek nem volt dolga. A város olyan lett mint a megbolygatott méhkas, a párthelyiségünket megszállta a csendőrség. De ahogyan Gyetvai elvtárs kiadta a jelszót, a párthelyiségben 5 órakor rengetegen összegyűltek, úgyhogy az udvar is megtelt hamarosan emberekkel, akik kérték és követelték, hogy Gyetvai vagy dr. Hajdu Árpád elvtárs beszéljen hozzájuk, őket akarták hallani. Gyetvai elvtárs felállt egy székre, a tömeg nagy lelkesedéssel megéljenezte, de a csendőrök lerántották a székről. Ekkor nagy kavarodás támadt. A csendőrök nem tudták fegyverüket használni, mert annyira a tömeg közé voltak szorulva, hogy alig tudtak megmozdulni. Gyetvai és Hajdu elvtársak fellépése mentette meg a helyzetet és a vérontást elkerülhettük. Ők kérték az embereket, hogy a párthelyiséget hagyják el, s így a tömeg zajongva, de elhagyta a termet és azután az udvart is.

1912 őszétől 1914 nyaráig elég élénken folyt az élet a szociáldemokrata pártban. Megalakítottuk az önképzőkört s a téli hónapokban szemináriumokat tartottak, amelyeket Gyetvai és Hajdu elvtársak vezettek.

Nagy példányszámban járt a Népszava, de olvastuk a Jászhírlapot is. Mi fiatalok terjesztettuk a Népszavát, amelyért bizonyos százalékot is kaptunk. A kornyező kozségekbe is eljártunk Nepszavát terjeszteni. Vasárnaponként rendszeresen elmentunk a kopkodóbe,* ott is beszélgettunk az emberekkel, próbáltuk rávenni oket arra, hogy nagyobb napszámbérért helyezkedjenek el.

Amikor kitort a háború, a legjobb elvtársainkat elvitték katonának. Persze ez ellen nem tehettunk semmit s a párt bizony eléggé meggyengult.

* * *

1922-ben engedélyezte a rendőrség a Foldmunkás Szovetség helyi csoportjának a megalakítását Jászberényben. Meg is alakítottuk márciusban. Ettól kezdve jobban tudtunk dolgozni, mert a helyi csoport orve alatt konnyebben tudtunk találkozni. Ezt a rendőrség csak azért engedélyezte, hogy ezen keresztul konnyebben fel tudja gongyolíteni a pártmunkát De mi mindent elkovettunk az elvtársakkal, hogy ez ne sikeruljon. A foldmunkások helyi csoportját egy hónap alatt szépen megerósítettuk és április utoljan már 500 tagunk volt. Húsvét vasárnapján a csoport vezetőségéből tízunket – koztuk engem is – letartóztattak, elvették a pénztári konyvunket és a tagkonyveinket is elkobozták. De nem találtak semmi rendellenességet és igy húsvét után való kedden elengedtek bennunket s visszaadták a lefoglalt anyagokat is. Ettől kezdve állandó zaklatásnak voltunk kitéve, nem volt olyan hét, hogy valamelyikunknek ne kellett volna bemenni a rendórségre kihallgatás végett.

1922 ószén a Kerékgyártó utcában kaptunk két szobát a foldmunkások részére. Itt mód nyílt arra is, hogy illegális találkozókat, illetve osszejoveteleket tarthassunk. Ekkor már én voltam a csoport pénztárosa. Pesttel is megteremtődott a kapcsolatunk, s tobbszor lejott hozzánk Szeder Ferenc, Vanczák János, Takács József és mások a szociáldemokrata párt részéről.

*Varoson a munkakozvetito helyiseget, videken a piacteret jelentette.

JÁSZI FERENC:

EMLÉKEIM A TANÁCS-KÖZTÁRSASÁGRÓL

1918-ban, az őszirózsás forradalom idején egy ideig Budapesten tartózkodtam, ahova nagyváradi, majd miskolci kiküldetésem után érkeztem. A Nemzeti Tanács által létrehozott munkásőrség tagjaként részt vettem a ferencvárosi gyárak, üzemek őrzésében, hogy elejét vegyük a fosztogatásoknak és a rendzavarásoknak. Amikor a munkásőrséget a rendőrséggel egyesítették leszereltem és közvetlenül az őszirózsás forradalom után hazatértem szülővárosomba, Szolnokra.

A szakszervezetem helyi csoportja örömmel fogadott, ugyanígy a Munkásotthonban az ismerős elvtársak is. A Munkásotthonban sokszor parázs vitatkozások zajlottak, amelyen szóba került az októberi forradalom Oroszországban, Lenin elvtárs szerepe, a proletárdiktatúra, a demokrácia kérdése és a polgári forradalomból a szocialista forradalomba való átmenet szükségessége Magyarországra vonatkoztatva.

Az idő rohant előre. Megalakult Budapesten a Kommunisták Magyarországi Pártja Kun Béla vezetésével, megindult a KMP országos szervezése. Ebben az időben kaptam értesítést névszerint F. Bede László elvtárstól, hogy menjek el egy este gyűlésre a hadikórházba, a volt Vásártérre. (A háború előtt polgári fiúiskola volt ez az épület.) Ezen az estén ismertem meg dr. Guth Antal elvtársat, aki orvosa volt a kórháznak. Ott a szuterén helyiségben összegyűlt tömeg előtt Kun Béla tartott a párt megalakulása alkalmából igen értékes és számunkra nagyon érdekes előadást. Meglepetéssel láttam, – akkor már meglehetősen gyakorlott szónok voltam –, hogy Kun Béla előadását nem állva, vagy ülve, hanem föl-alá jár-

kálva tartotta meg. Beszélt a kommunista pártról, mint a forradalmat vezető párt létrejöttének szükségességéről, beszélt a párt programjáról, a föld, a bányák, a bankok köztulajdonba vételéről és hogy a polgári forradalomnak át kell mennie szocialista forradalomba. A gyűlés igen jó hangulatban, a hallgatóság lelkes tetszésnyilvánításával fejeződött be. Utána Kun Béla elvtárssal, Guth Antallal, F. Bede Lászlóval, Ecseki István elvtárs lakásán beszélgettünk a szolnoki pártszervezet megalakításának előkészítéséről. Mindenek előtt egy megfelelő helyiséget kellett bérelnünk s találtunk is az akkori Baross utcában, a Balaton kávéház fölötti első emeleten, ahol régebben egy magánbankház helyisége volt. Az elhatározások központi jóváhagyása és a megfelelő szükséges nyomtatványok lehozatala végett én felutaztam Budapestre a Visegrádi utcába, ahonnan a szükséges nyomtatványokkal és a központ jóváhagyásának birtokában tértem vissza Szolnokra.

Megindult a szervezési munka. Én a szakszervezet helyi csoportját, valamint az ifjúmunkás csoportot, melynek vezetője voltam, átvittem az új helyiségbe. A szociáldemokrata párt akkoriban még szervezetileg összefonódott a szakszervezetekkel és a vidéki helyi csoportokkal. Márciusban a szociáldemokrata párt helyi szervezete vezetőségének intenciójára a szakszervezet központjának megbízottja egy jól ismert barátom és elvtársam, Boros Ignác keresett fel és arról tárgyalt velem, hogy a szakszervezetemet vigyem vissza a Munkásotthonba. Megfenyegetett, ha nem teszek eleget ennek a követelésnek, az egész helyi csoportot és engem is kizárnak a szakszervezetből. Ez súlyos fenyegetés volt, mégis Boros Ignác szaktársamnak a következőket mondtam: a szakszervezeti helyi csoportot sem viszem át, az ott marad, a tagság kívánságának megfelelően. Ti kizárhattok engem a szakszervezetemből, de a forradalomból nem zárhattok ki, – mondtam.

Az apró szervezési munka és Budapestről a Visegrádi utcából kapott brossúra, nyomtatványok, az Ifjú Proletár, a Vörös Újság és más kommunista iratok leszállításán túl, komoly szervezkedés indult meg, amelynek egyik jelentős eseménye volt Szolnok város főterén az akkori Piactéren rendezett nagygyűlés 1918. december 12-én, amelyen a KMP először vállalt nyílt szerepet. A gyűlést a szociáldemokrata párttal együtt készítettük elő és rendeztük meg; nyilvánosan akartuk elmondani mit akar a Kommunisták Magyarországi Pártja, mi a célja és mi a programja.

Budapestről a KMP részéről Vágó Béla elvtársat kértük fel előadónak, aki már előzőleg több ízben járt Szolnokon. A szociáldemokraták is Budapestről hívtak előadót, Vincze Sándor hírlapírót, aki a kolozsvári MSZDP szervezetének egyik vezetője volt. A gyűlés elnökségében zömmel szociáldemokraták vettek részt, elnöke Szabó Károly lett. A gyűlés sikeres és nagy jelentőségű volt, bár később egyes szociáldemokraták megpróbáltak mindent hamis vádaskodással eredménytelenné tenni. Azt ter-

jesztették, hogy ha a kommunista párt megalakul Szolnokon, akkor hét óra szabadrablás lesz. Ezért pártszervezetünk felkészült minden támadásra.

A gyűlés után a szakmák bizalmi emberei összeültek a Balaton kávéházban és egyhangúlag elhatározták a KMP-hez való csatlakozásukat, s megválasztották az ideiglenes pártvezetőséget, amely a következőképpen alakult. Elnöke: F. Bede László, akit képzettsége, olvasottsága alkalmassá tett ennek a feladatnak ellátására. Politikailag tájékozott, az eseményeket helyesen megítélő, forradalmi szellemben gondolkodó munkás volt, aki a Tanácsköztársaság idején is helytállt, s feladatát méltóan töltötte be. A Tanácsköztársaság megdöntése után börtönbüntetésre ítélték, majd a fehérterroristák elhurcolták, s több társával együtt Abonyban, a gróf Vigyázó kastélyban kivégezték. Emberileg is szimpatikus, köztiszteletben álló igen becsült munkástagja volt annak a kis közösségnek, ahol dolgozott. Szerénység és puritánság, valamint áldozatkészség jellemezte minden cselekedetét. Megfontoltan és nyugodtan tudta megítélni a felmerült problémákat. Talán még egy jellemző esetet Bede elvtársra vonatkozólag: mozgalmunk alig hogy kiterebélyesedett, az egész országban mindenütt megkezdte munkáját a kommunista párt, és sorra jelentek meg a vidéki Vörös Újságok; Debrecenben, Nagyváradon, másutt. Egyik értekezletünkön felmerült, hogy nekünk is ki kellene adnunk Vörös Újságot. Emellett én meglehetősen fiatalos hévvel hadakoztam, Bede elvtárs viszont mértéktartó megfontoltsággal, korainak tartotta ezt, mert – mint mondotta – nem tudnánk vállalni az újság nívós és nevéhez méltó tartalommal való megtöltését.

A pártszervezet szolnoki titkára én lettem. A pártvezetőség további tagjai pedig: Ecseki István, Dozvald Gáspár és Bohács István. Ecseki István orosz hadifogságból került haza, ahol internacionalista ezredben harcolt. Dozvald elvtárs, egy szolnoki szabómester fia volt. A Tanácsköztársaság megdöntése után sikerült elmenekülnie. Egy darabig Budapesten bujkált, majd bátyjához ment Münchenbe, később Berlinben élt.

Bohács elvtárs igen lelkes, harcos munkatársunk és jó szervező volt. Sajnos mindkettőjüket, Bohács és Ecseki elvtársat is a fehérterroristák meggyilkolták.

Az ifjúsági csoport egyik erőssége volt pártunknak, mert minden agitációs brossúra terjesztésében, röpcédulaosztásban segédkeztek. Az ifjúság körében többször gyűléseket tartottunk, amelyen nagy számban és lelkesen hallgatták a tudományos marxista–leninista előadásokat. Az ifik közül sokan jelentkeztek párttagnak, persze mindenkit nem vettünk föl. 1919 februárjában, amikor a budapesti elvtársainkat a Gyűjtőfogházba vitték és Kun Béla elvtársat kegyetlenül összeverték, Guth Antal egyik éjjel lakásán illegálisan összehívott bennünket. Bejelentette, hogy neki pártügyben Budapestre kell mennie. Óvatosságra intett: készüljünk fel, mert megtor-

lás várható vidéken is. Megjegyezte azonban, hogy velünk továbbra is szoros kapcsolatot fog tartani.

Én ezután is többízben utaztam Pestre, hoztam le nyomtatványokat. Egy alkalommal, a csomagom borítólapja, amelyben brossúrák, kiadványok és újságok voltak a vasúti fülkében valahogyan megsérült és tartalmát látni lehetett. Erre a fülkében levő egyik utas, valamiféle földbirtokos Cegléden leszállt, és a pályaudvari őrséggel engem is leszállíttatott a vonatról, egyben utasítást adott az őrségnek, hogy szállítsanak be a városba a kapitányságra. Mivel nehéz volt a csomag, egy fiákerbe raktuk és így mentünk be a vörösőr kíséretével a kapitányságra. A kapitány, a rendőrség vezetője valószínűleg elvtárs lehetett, nagyon kedvesen fogadott, bocsánatot kért az incidensért, és azonnal intézkedett, hogy szabadon utazhassam. Így minden baj nélkül eljuttathattam a csomagot Szolnokra.

A Magyar Tanácsköztársaság kikiáltásának napján azonnal megkezdtük a feladatok megbeszélését, amelynek alapján többedmagammal Budapestre küldtek utasításokért. Visszatérve Szolnokra a megyeházán gyűltünk össze mi, a kommunista párt vezetőségének öt tagja, valamint a szociáldemokrata párt vezetőségi tagjai, mert egy közös Végrehajtó Bizottságot akartunk választani. A jelölőbizottságban én is részt vettem és azt szerettem volna, hogy közülünk, kommunisták közül négyen-öten feltétlenül benne legyünk a végrehajtó bizottságban: F. Bede László, Dozvald Gáspár, Ecseki István és én személy szerint. A jelölőbizottság összeült, meg is állapodtunk, s kereszül tudtam vinni, hogy mind a négyünket jelöljenek. Amikor azonban visszamentünk és jelentést tettünk, meglehetősen ellenszenvvel fogadták azt, hogy mi mind a négyen benne vagyunk a bizottságban és fölvetették, hogy jó lenne egy nő tagot is választani. Mi ezt helyesnek tartottuk, de nem sejtettük, hogy mi rejlik a gondolat mögött. Ők Veres Józsefné elvtársnőt jelölték, akinek személye ellen nekünk nem volt kifogásunk, elfogadtuk. Megállapodtunk abban, hogy Veres elvtársnő nevét felvesszük a listára és helyette mindenki egy-egy személyt kihúz. Ezután derült ki a tendencia; a kommunisták kivételével mindenki az én nevemet húzta ki, így a Végrehajtó Bizottságból én maradtam ki. Ebből látszott, hogy az egyesülés a szociáldemokraták részéről nem volt teljesen őszinte és amikor ők a Veresnét javasolták, voltaképpen a KMP titkárát buktatták ki az egyesült párt végrehajtó bizottságából.

Az események gyorsan követték egymást, a feladatok tornyosultak, megválasztották a három tagú direktóriumot, amelybe részünkről F. Bede László elvtársunkat delegáltuk, a másik két tag Szabó Károly és Pálfy János szociáldemokraták lettek. Belső ellentmondásokkal, harcokkal teli időszak volt ez.

Ebben az időben gyakran mentem ki a járásokba, falvakba és előadásokat tartottam. Már a Tanácsköztársaság előtti időkben is pártszervezési feladatokkal jártam a megyét, a Jászság falvait, így nagyon jó közeli

ismeretségem, s összeköttetésem volt az emberekkel, mindenekelőtt az elvtársakkal.

Propaganda- és agitációs utunk során egyik nagyobb uradalomba is eljutottunk, ahol a földműves szegénységnek tartottunk gyűlést. Ezt az uradalmat államosították, de a volt földbirtokos mint gazdasági intéző továbbra is alkalmazásban maradt. Ilyen hibák még a közigazgatás vonalán is előfordultak. Régi tisztviselők s hivatalnokok iparkodtak lojális magatartásukkal legalábbis a kezdetben biztosítani megélhetésüket.

Időközben a Kormányzótanács rendelete folytán előkészületek történtek a választások megtartására. Vidéki körútjaink részben ezeket a célokat is szolgálták. A választások április 6-án és 7-én zajlottak le. Az új munkás-paraszt és katonatanács választása megtörtént, amelynek én is tagja lettem.

Április közepén* az egyik tanácsülésünkön történt, hogy a szünetben gépkocsin három nagyváradi elvtárs érkezett: Papócs elvtárs és a Katz fivérek, akik a tanácsülésen felszólalva elmondták, hogy a román királyi hadsereg intervenciós támadást indított és Nagyváradot megszállta, ezért voltak ők kénytelenek eljönni. Most mennek Budapestre, hogy a Kormányzótanácsnál jelentést tegyenek. Ez az esemény belőlem mély hatást váltott ki, mert a korábbi években én is részt vettem a nagyváradi mozgalomban és jónéhány elvtárshoz szoros barátság fűzött.

Akkor már hallottam arról, hogy egyes munkástanácsok a Vörös Hadsereg megerősítése érdekében olyan határozatokat hoztak, hogy a munkástanács tagjainak 50 %-a fegyvert fog a proletárhaza védelmére. Ez adta nekem is a gondolatot, hogy indítványt terjesztek a tanácsülés elé.

Javasoltam: hogy a román intervenciós hadsereg támadása ellen, proletárhazánk védelmére határozatilag mondjuk ki: fogjunk fegyvert a haza védelmére. Én a magam részéről azonnal jelentkeztem és kértem, hogy az induló menetzászlóaljjal a román frontra küldjenek. Ezt az indítványomat elfogadták és nem sokkal később már a menetszázad egyenruhájába öltöztem és elbúcsúztam az elvtársaktól.

A menetszázadunkat bevagonírozták, amely a román fronton Kaba alá indult, hogy ott vegye fel a harcot az előretolt román csapatok ellen. Kabára érkezésünkkor a kivagonírozásnál jelen levő katonák örömmel üdvözölték az érkező új, friss erőket. Kérdezték hanyasok vagyunk. Mi büszkén mondtuk, hogy a 68-as vörösezredtől vagyunk. Ők mondták, hogy a székely hadosztályhoz tartoznak. Rögtön kimentünk felvenni az állásokat. Felsorakozáskor a gh főnöke odajött és megkérdezte, kinek van szép írása. Jelentkeztem és egy ideig a gh-irodán írnokoskodtam, majd visszamentem a szakaszomhoz és kimentem lövészárkot ásni.

---

* Nagyváradra 1919. április 20-án vonultak be az ellenséges csapatok.

A székely hadosztály árulása folytán azonban – akik letették a fegyvert a románok előtt – bekerítették a zászlóaljunkat és Bojár-Hollós nevű kis vasúti állomásnál foglaltunk állást. Őrségünk itt az éjszaka folyamán észrevette egy nagyobb egység közeledését, de amikor a csoport közelebb ért, felismerték, hogy a mieink. Felszólítottak minket, hogy zárkózzunk föl hozzájuk és mint hátvéd biztosítsuk a visszavonulásukat. Mi a bekerítésből Nádudvar irányába próbáltunk kijutni. Nádudvarban kocsikat rekviráltunk és a kocsikkal bementünk Püspökladányba, ahol bevagoníroztak, így a bekerítésből kikerülve zászlóaljunk elindult Szolnok alá. Rákóczifalván a gh-főnök odajött hozzám és megbízott, hogy egy tréncocsival menjek kenyeret, élelmiszert felvételezni. Hazamentünk Szolnokra. A város május 1-e tiszteletére ünnepi zászlódíszt öltött, ünnepélyes csend volt a városban. A felvételezés megtörtént és vezetésemmel a tréncocsi elindult vissza Rákóczifalvára. Ahogy a tiszai hídon átértünk, látjuk, hogy özönlik vissza a katonaság, de azok nem a mi alakulatunkhoz tartoztak. Figyelmeztettek, hogy ne menjünk tovább, mert jönnek a románok és fogságba kerülünk. Egyelőre én ragaszkodtam ahhoz, hogy menjünk, amíg az egységünket el nem érjük. Jóval Rákóczifalva előtt találkoztunk is az egységünkkel, de a már visszavonuló tömegben a mi előrehaladásunk teljesen lehetetlenné vált. Így visszafordultunk mi is Szolnoknak.

Szakaszunkat azonban privát házaknál szállásolták el, parancsnokom nem jött velünk, egyszerűen fölháborodva otthagyott bennünket. A 68-as kaszárnyába mentünk, amely meglepően üres volt. Kerestem a laktanya parancsnokát. Nagy nehezen egy tiszt elé kerültem és felháborodva tiltakoztam azért, hogy minket ahelyett, hogy a harcállás elfoglalására osztanának be, a város minden részében lakásokban szállásolnak el. A tiszt a fellépésem miatt zavarba került és azt mondta, hogy ő nem tud intézkedni, menjek csak vissza, majd a parancsnokunk kap utasítást és az majd intézkedik a csapat elhelyezését illetően. Ennek ellenére egész éjjel ott maradtunk a privát házakban. Május 2-án hajnalban megjelent a parancsnokunk fehér karszalaggal. Bejelentette, hogy fehér tisztek vették át a hatalmat, a kommün megbukott Szolnokon, nekem pedig azt az utasítást adta, hogy menjek és jelentkezzem a laktanya parancsnokánál. Én mindenesetre a pisztolyomat a kabátom alatt a derékszíjamon hagytam. Katonatársaim meglehetős sajnálattal vettek körül. A háziaktól viszontlátással búcsúztam el. Biztos voltam benne, hogy visszajövök. A kapun kilépve egy szolnoki elvtárssal találkoztam, aki elmondta, hogy minden percben várható a román csapatok bevonulása. A vasútállomást és az összes sorompókat lezárták, ami tőlünk messze volt, siessünk, talán még sikerül átjutni. Mindketten elindultunk ezen az úton. A cukorgyári sorompónál senki sem volt, s kijutva a városból a dűlőúton a vasútvonal irányában haladtunk. Messziről Abony tornya látszott, amelyen egy lepedő nagyságú fehér zászló lengett. Egy idős parasztasszony az útszélen evett, meglátva ben-

nünket azt mondta, jaj szegény fiaim, gyertek egyetek egy falatot, amit mi szívesen elfogadtunk, mert nagyon éhesek voltunk. Ahogy tovább mentünk az úton, egy lovas jött felénk, a lovon parasztruhában egy meglehetősen úri képű egyén ült. Az volt a gyanúm, hogy ez az abonyi gróf Vigyázó Ferenc földesúr. Ő is félt tőlünk, bizonyos tekintetben mi sem kívántunk belekötni, így elmentünk egymás mellett. Úgy látszott, hogy ő Szolnokra ment hírekért, mi pedig tovább jutva, elértük a vasúti töltést. Egy őrháznál, ahol már több vöröskatona gyülekezett, az őrtől elvettük a piros zászlót és egy Szolnokról kifutó szerelvényt leállítottunk, amelyen vöröskatonák voltak, s akik örömmel vettek föl bennünket. Így jutottunk be Ceglédre, ahol a városparancsnokságnál jelentkeztünk; itt külön összegyűjtötték ezredenként az odakerülő katonaságot és közölték, hogy legyünk nyugodtak, mert a budapesti első vörös ezred Szolnoknál már megindította az ellentámadást, hogy az ellenforradalmat leverje. Ez sikerrel is járt. Nem sokkal ezután bennünket Lajosmizsére helyeztek, ahol a 68-as ezredet újjászervezték.

FÖLDI ENDRE:

VISSZAEMLÉKEZÉSEIM

Kisújszálláson születtem 1903 február 15-én. Az anyai nagyszülőknél nevelkedtem; nagyapám néhai Takács András a Bocskay úton lévő Munkás Olvasókör alapítótagja volt, s a 48-as függetlenségi mozgalom egyik harcosa, városi képviselő és presbiter.

1919-ben iparostanonc voltam s köztünk is megkezdték a szervező és agitációs munkát. Az egyik tanonctársam, Oros Lukács értelmesen és harciasan agitált minket, magyarázott a forradalomról. Tőle hallottam először Lenin nevét. Ez év januárjában az ifjúmunkások szervezkedése ügyében egy Antos nevű ügyvéd jött az iparos tanonciskolába. Ügyvédi irodája a mai Kálvin utcán abban a házban volt, amelyben a 30-as években Joó Sándor ügyvédi irodája működött. Antos az ifjúmunkások védelméről beszélt és kihangsúlyozta, hogy nem inasok, hanem tanulók és ifjúmunkások vagyunk és hogy van saját szervezetünk, és ott a helyünk nekünk is. Ebben az időben közhírelés útján hívták össze gyűlésre az egész tanulóifjúságot a városháza tanácstermébe. Ott választottuk meg a szervezet vezetőségét, ahova a fizikai tanulók képviseletében barátomat Oros Lukácsot választották be, aminek én nagyon örültem. Így alakult meg Kisújszálláson a KIMSZ helyi szervezete. Helyiségünk a Rákóczi út és a Nyár utca sarkán levő házban volt. Bejárni a Nyár utcáról lehetett.

1919. május 2-án szabadultam fel, de a főnököm nem adott tovább munkát. Így kénytelen voltam a *„Legitimátie de Calorite"*-vel és az „Isten áldja a tisztes ipart" fejléces könyvvel a kezemben munkát keresni. A román megszállás idején a mezőtúri tanyákon húzódtam meg egészen 1922 augusztusig. Ezután Újpestre mentem s ott lettem szervezett munkás. 1925

nyarán tértem vissza szülőfalumba, Kisújszállásra. Ekkor már némi elméleti és gyakorlati tapasztalatra is szert tettem. A 19-es ifjúságról nem sok jót hallottam, eléggé visszahúzódva éltek. Érdeklődésemre annyit megtudtam, hogy a kereskedelmi alkalmazottaknak van külön helyiségük és azon belül befizető hely a szakszervezetben. Azt is megtudtam, hogy ez a kis maradék csoport széthullóban van, mert a „keresztyén kurzus" eléggé megfertőzte már a kereskedő ifjúságot. Az iparos körben is a „jobb" iparosok fiai voltak az urak. A szegényebb ifjúságot kinézték az egyletből, s csak azok jártak be, akiknek pénztárcájukból telt a mulatozásra. A szakmában Vigh Elek, S. Nagy István, Posztós Kálmán, Kiss Tóth Lajos emlékeztek tisztelettel az 1919-es időkre. Új munkatársaim közül úgy láttam, hogy Máté Sándort, Kóré Andrást meg lehet nyerni a szervezkedésre, bár ez az időpont ennek megindítására nem volt a legalkalmasabb, mert csak idénymunkák voltak. A környéken nagyobb üzem nem működött. A cipész szakmában egyedül uralta a helyzetet Nagy Kálmán, de ő sem dolgozhatott állandóan. A gazdasági válság már előre vetette árnyékát. Az 1925-ös év a szaktársak barátságának a megnyerésével telt el. Karácsony tiszteletére a főnök, Nagy Kálmán az aljamunkák bérét páronként 50–60 fillérrel lejjebb szállította. Ez éppen az ünnepek előtt váratlanul ért bennünket. Nagy Kálmán azzal érvelt, hogy nem bocsájt el senkit, de aki ennyiért nem akar dolgozni, saját elhatározásából kiléphet tőle. Senki sem ment el.

Ebben az időben napi 13–14 órát dolgoztatott, s a munkaidőt ezután sem csökkentette. Mi az eseményeket úgy értékeltük, hogy munka van elegendő, s a főnök az egészet csak azért csinálta, mert kevesebbet akar fizetni, és ezt sikerült is neki elérnie.

1926 húsvétján Nagy Kálmán újabb bérletörést kezdeményezett. Ez azonban már nem ment olyan símán, mint karácsonykor. Ekkor állt le első ízben a munka Kisújszálláson. A főnök még aznap kiküldte a tanulót 1–2 segédhez, hogy jöjjenek be, tárgyalni akar velük. A sztrájk nem járt teljes sikerrel, de a kategóriákba sorolt munkák közül egyeseknek a díját rendezte, és két nap után újra megindult a munka.

1926 június elején a főnök kísérletet tett a munkabér letörésére. Ekkor azonban már az ott dolgozók egységes, jól szervezett kis csapatával találta magát szembe. Leállítottuk a műhelyt. A főnök először könnyen fogta fel a dolgot, de amikor három napig senki sem ment be a műhelybe dolgozni, hosszas káromkodás közepette tárgyalás nélkül teljesítette követelésünket.

Ebben az időben már az építőmunkásoknak is volt befizetőhelyük a Kötő utcában. Az ő szervezkedésük nekünk is erőt adott. 1928-ban pedig a földmunkások mozgalma vett hatalmas lendületet. Turbacs Mihály, Bakó Kálmán, Földi István, Janó János és mások neve hamarosan ismertté lett a városban. A legszervezettebbek és a legöntudatosabbak Kisújszálláson a földmunkások voltak. Turbacs Mihály a földmunkások egyik vezetője

fel is keresett engem, hogy kapcsolatot teremtsen velünk, cipészekkel. Ezután gyakran jöttünk össze egy-egy elvtárs lakásán illegális megbeszélésre, amíg a rendőrség tudomására nem jutott. Amikoris tiltott gyűlés tartása címén eljárást indítottak ellenünk, és a kihágási eljárás során 3 napi elzárásra büntettek.

A földmunkások példáján felbuzdulva több műhely cipészmunkásai sürgették, hogy hívjuk össze megbeszélésekre a szakma dolgozóit. 1929 februárjában az egyik kubikus elvtárs lakásán gyűltünk össze. Nagy Kálmán üzemének munkásaiból figyelőket és felvezetőket szerveztünk, akik állandó összeköttetésben voltak velem. Ők kísérték a gyűlés színhelyére a különböző műhelyekből érkezőket. A figyelők feladata volt, hogy jelzést adjanak, ha a gyűlés helyszíne felé hatósági egyén közeledik, vagy ha valami gyanúsat észlelnek. Félóra leforgása alatt a szaktársak a különböző útvonalakon nagyon pontosan érkeztek meg a gyűlés színhelyére, s 1/2 7 órakor a város csaknem minden lábbelikészítője ott volt. Zsúfolásig megtelt az egyébként lakásnak is kicsire méretezett szoba. Azonban két figyelőm is jelezte, hogy rendőrjárőrök közelednek. Így csak rögtönzött megbeszélést tartottunk és úgy döntöttünk, hogy nem tartjuk meg az aktívaülést, mert különben rajtunk üt a rendőrség. Négy irányban kisebb csoportokban elindultunk visszafelé fegyelmezetten, kivéve az egyik csoportot, akik alig hogy egy mellékutcába fordultak, futásnak eredtek és a nyomozók karjába szaladtak. 6 vagy 7 főt bekísértek a rendőrségre. Vallatták őket a gyűlés helyéről, ahová ki is mentek, de mire ők odaértek, a házigazdán kívül már senkit sem találtak. A kapitányságon az elfogottakra kommunista összeesküvést akartak rábizonyítani, de az egyöntetű és naívan egyszerű, őszinte vallomásokból nem lehetett kihozni semmit. Az egyik szaktárs a kihallgatást vezető és folytató rendőrtisztviselők általános derültségére azt a vallomást tette, hogy *„nem tudtam én uraim, hogy ez tiltott gyümölcs!"* A rendőri eljárás lefolytatása során tiltott gyűlés megtartása miatt engem 10–15 napi, 15 szaktársamat pedig 3–5 napig tartó elzárásra büntették.

Az elvtársak kedvét nem vette el a sikertelen gyűlés, sőt a szervezkedést tovább folytattuk.

1929 március végén mi cipészek alakuló gyűlésre jöttünk össze az Ipartestület egyik helyiségében, ahol a Bőripari Munkások Szövetsége részéről Günther Péter jelent meg. Ekkor alakítottuk meg a Bőripari Munkások helyi szervezetét, s elnökévé Kóré Andrást, titkárának pedig Horváth Károlyt választottuk meg.

1929 őszén Turbacs Mihály ösztönzésére néhányan tagjai lettünk a szociáldemokrata pártnak. Az esztendő végén súlyos megpróbáltatás érte a pártszervezetet, és a földmunkás szakszervezetet is. Szentpéteri Balázs elvtársat – aki Cegléden dolgozott – agitációs munkája során a csendőrség őrizetbe vette, Kisújszállásra hozták, más elvtársaknál is házkutatást tartottak. Turbacs Mihályt, Szentpéteri Balázst és Bakó Kálmánt a csend-

őrségen bántalmazták. A bántalmazott elvtársak feljelentést tettek orvosi látlelettel az eljáró csendőrök ellen, de különösebb bántódásuk mégsem lett a csendőr uraknak, mert a vizsgálatot is csendőrtiszt folytatta le és ebben az esetben a nagykutya nem nagyon marta meg a kisebbet. A földmunkásokat azonban nem riasztották el ezek az események a szervezkedéstől, sőt még bátrabbá tette őket, mert érezték és tudták, hogy igaz ügyért harcolnak.

1930-ban a Nagy Imre utcában újból felkerült egy házra a tábla, hogy itt működik a szociáldemokrata párt kisújszállási szervezete. Nem hirdette dobszó, sem újság, vagy mozireklám, csak egyszerű tábla az üzlethelyiség ajtaja fölött, hogy ebben a házban van a párt helyisége. Mégis, hogy milyen érdeklődést váltott ki az emberekből azt bizonyítja az, hogy a következő vasárnapi összejövetelre a csendőrség teljes apparátusa kivonult, hogy lefogjon egy néhány „összeesküvőt". A 20–25 fővel kivonult csendőrség egy fogalmazó vezetésével rontott be a rosszul világított helyiségbe és az asztalon levő újságokra téve reszkető kezét, fuldokló hangon jeletette ki, hogy az összes iratokat lefoglalja. A csendes és nyugodt földmunkások mosolyogva nézték az idegességtől fejét vesztett rendőrtisztet és az utána benyomuló csendőröket, akik mindenkit sorba állítva bekísértek minket a kapitányságra. Az ijesztgetés azonban nem használt, mert a következő vasárnap már kétszer annyian jelentek meg, mint előzőleg, sőt a polgárság tagjai közül is sokan eljöttek.

Egyszer az egyik gazdálkodó, aki ismerte elvi álláspontomat, egy kis brossúrát adott a kezembe, amelyet Laskai Mihály túrkevei lakos írt. Címe az volt, hogy „Az Alföld nem veszi be a szocializmust". Én viszont az ellenkezőjét tapasztaltam, mert amikor megnyílt a szociáldemokrata párt helyi szervezetének helyisége, nemcsak a kubikosok és a szervezett munkások körében talált nagy lelkesedésre, hanem a város lakosságának zömében is óriási érdeklődést váltott ki.

1931-ben már annyira megerősödött a helyi szociáldemokrata pártszervezet, és az olyan jelentős tényező lett a város életében, hogy azzal a város vezetőinek is számolniuk kellett. A helyi lapok gyakran tettek sértő célzásokat és intéztek támadásokat a párt és a szervezkedő dolgozók ellen. Olyankor tiltakozásképpen küldöttség kereste fel a kiadót, vagy a szerkesztőséget. A város területén nem volt olyan olvasókör, ahol a pártunk tagjai ne lettek volna jelen egy-egy összejövetelen, sőt sok helyütt a vezetőségben is részt vettek. A Nemzeti Körben a Bakó-család, Ari István, Máté Albert; a Gazdasági Olvasókörben Karsai István, Turi Ferenc, Mészáros István; a 48-as körben Tóth Sándor, Máthé Sándor, Ábri János, Vadas László, Nyitrai Lajos, Kiss Gábor; a Bocskay utcai Munkás Olvasókörben Sándor Kálmán, Kovács László, Sas Illés, Váróczi Áron, Nagy Ferenc; a Társas Körben Vigh Elek, Janó János, Éri Károly, id. és ifj. Horváth Károly, Varga Illés; a Király utcai Kaszinóban Turbacs Mihály,

Nánasi László, Bikki István. És sorolhatnám még hosszasan. Csak az Urikaszinoban es a polgári Gazdasági Egyesuletben nem volt tag kozulunk senki.

* * *

1932 őszén a kozségi képviselőtestulet egyharmadát újra kellett választani, s a pártszervezet úgy dontott, hogy ebben a választásban mi is részt veszunk. Ismerve, hogy milyen nagy a szimpatizáns tomegek érdeklődése a párt helyi vezetői iránt, úgy határoztunk, hogy a város minden keruletében indulunk a választáson. Váróczi Áron és én elkértuk és kimásoltuk a városi képviselő-választói névjegyzéket. A névjegyzék másolása kozben az iktató es beosztottainak gúnyos, csipkelődo megjegyzéseit elveztuk. Maga a fójegyző Pápai István pajzánkodva mutatott be nekik és ezért úgy gondolták, hogy ok is kicsipkelődhetik magukat, mert ami igaz igaz, nekik felényi idóbe sem kerult volna lemásolni, de lehet, sőt biztos, hogy volt nekik abból folos példány, de nem a mi részunkre.

A választói névjegyzéket kiadtuk a keruleteknek, ahol az utcabizalmiak megkapták a választók névsorát. Házról házra jártak és lelkesen agitáltak. Az I. kerulet listájának eredménye vált ismertté legelőszor és az igen meglepő volt: a szocialisták győztek. A tobbi választókeruletben is óriási volt a szocialistákra leadott szavazatok száma. Megrőkonyodott a hivatalos apparátus, nem gúnyolódtak már! A további két keruletben is csak 4–5 szavazaton múlott, hogy nem mi győztunk. Ez a néhány szavazatkulonbség is abból adódott, hogy a hivatalos listán és a fuggetlen kisgazdák listáján is szerepeltek egyesek, így ezek 20–30 szavazattal tobbet kaptak.

A képviselőtestulet ülésére piros szegfűvel vonult be az ülésterembe az ot szocialista városi képviselő: Bakó Kálmán, Foldi István, K. Kiss Mihály, Tóth Sándor és Turbacs Mihály. Ettól az időtől kezdve mindig népesek voltak a képviselőtestuleti ulések, mert a párt tagjai kozul sokan megjelentunk a hallgatóság soraiban, hogy jelenlétunkkel is bátorítsuk a munkásság képviselőit. Éltek is a lehetőséggel és az elnokló polgármester tobbszor is „kifelé való beszédnek" minősítette felszólalásaikat. Képviselőink hozzászólásukkal gyakran állították maguk mellé a képviselőtestületi tagok tobbségét. Állásfoglalásaikban kozérthetően jutott kifejezésre, hogy kit képviselnek. A dolgozók érdekeinek védelmében és az igazságért folyó harcban tekintélyt és tiszteletet vívtak ki maguknak.

ZSEMLYE FERENC:

A SZOLNOKI KIMSZ-SZERVEZET TEVÉKENYSÉGE A 20-AS ÉVEK VÉGÉN, A 30-AS ÉVEK ELEJÉN

1925 június 17-én Szolnokon is megalakult a Magyarországi Szocialista Munkáspárt helyi szervezete, bár legálisan tevékenységét a hatóságok nem engedélyezték. Az alapítók közt ott volt Tisza Antal, Váci István, Ragó Antal, Palla István és még sokan, akiknek később is jelentős szerepük volt az illegális kommunista mozgalomban. Mint ifjúmunkás, néhány körülbelül velem egyidős ifjúmunkással: Dikó Balázzsal, Gál Gyulával és többekkel, bekapcsolódtunk az MSZMP tevékenységébe.

Az 1926-os decemberi nemzetgyűlési választáson az MSZMP szolnoki képviselőjének Tisza Antalt jelölte és bízott abban, hogy ezt a mandátumot a párt meg is tudja szerezni. De ekkor a választójogi törvény kimondta, hogy képviselőjelöltként csak az indulhat, aki a választójogosultak legalább 10%-ának előzetes ajánlását megszerzi. Mi ifjúmunkások itt Szolnokon részt vettünk a Tisza jelöléséhez szükséges ajánlások összegyűjtésében.

A munkásmozgalom baloldali szárnyát – nevezhették azt bárhogyan – mindig üldözte a rendőrség.

Szolnokon féllegálisan működött az MSZMP a munkásotthonban, amelynek akkor Tisza Antal volt a gondnoka. Amikor a rendőrség felfigyelt arra, hogy az MSZMP a munkásotthonban szervezkedik, a kulturális tevékenységen kívül minden más munkásmozgalmi tevékenységet beszüntettek a munkásotthonban. Ezért az összes szakszervezeteknek el kellett hagyni a helyiséget, csak a befizetőhelyeket engedélyezték, de azok részé-

re is újakat kellett keresni. A rendőrség tudta, hogy a Magyarországi Szocialista Munkáspárt Szolnokon ellenzéki szakszervezeti mozgalomból fejlődött ki, mely nemcsak egyszerűen szakszervezeti tevékenységet, bérmozgalmakat szervez, hanem ezt egybekapcsolta politikai harcokkal is.

1929–30-ra kiépültek a KMP illegális szervezetei Szolnokon és Szolnok megyében. Ezután sor került a KIMSZ megalakítására is. Tulajdonképpen 1928 végén, 1929 elején alakultak meg a KIMSZ szolnoki szervezetei.

1929-ben felvettek a pártba. Már korábban is részt vettem a mozgalomban, de nem tartottam magam párttagnak, nem is ismertem a párt belső életét. Felvételkor azt a megbízást kaptam, hogy hozzunk létre a fiatal kommunistákból és más elvtársakból KIMSZ szervezetet, amelynek Szolnokon én lettem a titkára, a vezetőség tagjai pedig Balázs Mihály, Dikó Balázs, Gura Irén, Keskeny János. Ugyanúgy sejtekbe szerveztük az ifjúmunkásokat is, mint ahogyan a párt szervezte tagjait. Mint a KIMSZ titkára, tagja lettem a helyi pártvezetőségnek, amely természetesen akkor nem úgy működött mint ma, hanem sejtrendszerben. Három ember jött össze egyszerre, s ha szükségesnek látszott, hogy egy-egy kérdést többen is megvitassanak, már gondot okozott a találkozás. Helyet és lehetőséget kellett keresni arra, hogy egy helyen 5–8, vagy esetleg még több ember is összejöjjön és megbeszélhesse a tennivalókat.

Ebben az időben nehezen lehetett kettéválasztani a párt- és a KIMSZ-munkát, mert a KIMSZ is ugyanazokat a sajtótermékeket kapta, ugyanazokban az akciókban vett részt, amelyeket a párt szervezett. Ugyanúgy szervezte és tartotta a vidéki kapcsolatokat a KIMSZ is, mint a párt. A KIMSZ mindenben másolta a pártot és emiatt az ifjúság életkorával együttjáró sajátosságok a szervezet tevékenységében nem érvényesülhettek. A KIMSZ olyan „öreg" szervezet volt, mint a párt.

Az 1929-es év folyamán annyira kiépítettük a KIMSZ szervezeteit, hogy a vidékkel is kapcsolatot létesítettünk. Törökszentmiklóson Polgár Mihállyal, Túrkevén Madarász Sándorral, Jászapátiban Fülöp Bonaventurával, Cegléden pedig a két Kozma testvérrel, a helyi szervezet titkárának fiaival dolgoztunk együtt. Ezenkívül Jászkiséren, Jászberényben s általában a Jászság minden községében voltak kapcsolataink.

A Tiszántúlon is volt kapcsolatunk, a párttal és a KIMSZ-szel. A párttal szorosabb, a KIMSZ-szel alárendeltebb.

A KIMSZ II. kongresszusát 1930 júliusára tűzték ki. Mi a vezetőség egyik tagját, Balázs Mihályt jelöltük küldöttnek. De időközben megkezdődtek a letartóztatások, és úgy látszik Balázs Mihály megijedt a következményektől és bejelentette, hogy nem vállalja az utat. Erre a vezetőség, a sejt bevonásával úgy határozott, hogy engem küldenek ki. A döntést Budapesten bejelentettük. Az indulás időpontját akkor még nem tudtuk. (A KIMSZ II. kongresszusára még visszatérek.)

Felső kapcsolatunk 1929-től kb. két évig Kiss Károly volt, akit „Konkoly" illegális néven ismertünk. Tőle kaptuk a sokszorosítót, amit Budapestről Szolnokra hoztam. Éppen egy röpiratot készítettünk elő sokszorosításra, amikor letartóztattak bennünket. Megtalálták a sokszorosítót is, és velünk együtt azt is elvitték. Így a második röpirat, – ami kifejezetten az ifjúmunkásokhoz szólt, amelyben a párt akkori jelszavait alkalmaztuk az ifjúmunkások sajátos viszonyaira – már nem kerülhetett ki az utcára. Kiss Károllyal azután 1932-ben találkoztam a fogházban. A rendőrség nem derítette ki kapcsolatunkat.

Köztudott, hogy abban az időben az ifjúmunkások még inkább ki voltak szolgáltatva a munkaadóknak, mint a többi munkások. Még a szakszervezetek is különbséget tettek felnőtt és ifjúmunkás között, mivel nem ismerték el az ifjúmunkások szervezkedési jogát: tanonc nem lehetett tagja a szakszervezetnek.

Többek között erről is szó esett azon a röplapon. Követeltük, hogy ismerjék el az ifjúmunkások szervezetét egyenlő jogúnak, és vegyék fel őket a szakszervezetekbe. Szervezeti tevékenységünk során is ilyen irányban dolgoztunk, és hasonló követeléseket támasztottunk.

1930-ban, amikor Tisza Antal visszajött a párt II. kongresszusáról, nagyon fellendült a munka. A KIMSZ-szervezeteket is bekapcsolták a párt minden akciójába; röpiratterjesztésbe és minden más szervezeti tevékenységbe. A KIMSZ-szervezetek rendszeresen kapták a párt sajtóját, a Kommunistát, az Új Márciust, és a KIMSZ lapját az Ifjú Proletárt, melynek számait rendszeresen Kiss Károly adta át nekem és magam hoztam le Szolnokra. A magammal hozott anyagokat itt szétosztottam a sejttitkároknak, hogy továbbítsák a tagokhoz.

A vidékiek többnyire bejöttek a sajtóért Szolnokra és otthon ugyanolyan elvek szerint terjesztették, mint mi itt a városban.

Vagyis a vezetőség egyik tagja – rendszerint a titkár – két sejtnek a titkárát magához hívta, vagy elment hozzájuk, a találkán átadták az anyagot, így valósággal hólabdaszerűen jutott el mindenkihez. Amikor röplapokat hoztunk, azok előre be voltak csomagolva, de természetesen senkinek a nevét nem írtuk rá a csomagjára. Tudtuk, hogy egy sejt hány emberrel tart kapcsolatot, és az illető sejttitkár annak megfelelően – osztotta szét. Hogy mennyi röpiratot tartalmazott egy ilyen csomag, az attól is függött, hogy milyen széleskörű akcióról volt szó. Előfordult, hogy csak 10–12 darabot, de néha több százat is kapott. Erre az időre esett a KIMSZ-nek az az akciója, amikor a hadseregben szolgáló ifjúmunkásokat agitálta. Ennek az akciónak a keretében többféle röpirat készült, más-más szöveggel (Pl. „Katonák, ne lőjetek!") ezenkívül piros színű kb. 8x10 cm-es nyalókák. (Így neveztük, mert a hátulja ragasztó anyaggal volt bevonva, hogy bárhol gyorsan feltűnés nélkül felragaszthassuk.) Ezek köz-

ponti anyagok voltak, melyeket nekünk kellett a város különböző pontjain kiragasztani, de elsősorban a laktanyákba eljuttatni.

Balázs Mihály például bejutott a gyalogsági laktanyába. Odament az őrt álló katonához, tüzet kért tőle és beszédbe elegyedett vele. Közben a már odakészített nyalókát odanyomta a kerítéshez. Ezeket a nyalókákat csak ott terjesztettük, ahol helyőrség volt, Szolnokon és Jászberényben.

Előfordult olyan eset is, amikor Szolnokra a pártanyagokkal együtt küldték le a KIMSZ-sajtó anyagát is. A szolnoki KMP-szervezet kapcsolatban állt a Teleki téri kubikosokkal, ahol az alföldi kubikosok közül többen is tagjai voltak a pártvezetőségnek. Így pl. Solymosi Ignác, aki akkor a párt Központi Bizottsága titkárságának tagja volt.

Solymosi Ignác többször járt Szolnokon, vele is többször találkoztam, ilyenkor a párt Központi Bizottságának valamilyen instrukcióját és kiadványait hozta magával. Itt senki sem tudta, hogy ő a központi összekötő és hogy kapcsolata lenne a Központi Bizottságnak bármelyik szervével. Ezt csak Tisza Antal tudhatta, akivel a kapcsolatot tartotta. Mi úgy ismertük, mint egy olyan kubikost, aki részt vesz a mozgalomban, de a munkáját nem Szolnokon végzi. Azt is tudtuk róla, hogy a Teleki téren meg lehet találni, mert ott a kubikosok között végez szervező munkát. Mint ember nagyon vonzó egyéniség volt, kicsit hajlott hátával, jellegzetes kubikos testtartásával. Beszéde, modora is megnyerő, olyan embertípus, aki első látásra nagyon kedvező benyomást kelt az emberekben. Tudtam róla, hogy Szolnok megyei, és nekem természetesnek tűnt, hogy neki kapcsolata van a szolnoki munkásmozgalommal, mivel a „Teleki téri mozgalommal" is volt kapcsolata. Amikor találkoztunk, mindig nagyon barátságosan elbeszélgettünk. Tüdőbeteg volt, s mielőtt elutazott, eljött tőlem elbúcsúzni. Megmondta, hogy külföldre megy, és valószínűleg többször már nem találkozunk. Megkérdeztem, hogy mi lesz a családjával. Azt felelte, hogy a családja is utána fog menni, addig pedig míg ez lehetséges lesz, a rokonok segítik őket.* Ezzel váltunk el.

Amikor 1930-ban az alföldi aratósztrájk előkészületei már olyan stádiumba kerültek, hogy sikeresnek látszott az akció végrehajtása, akkor lépett közbe a rendőrség és őrizetbe vette az embereket. Május végére, június elejére nagyjából befejeződött a nyomozás. Akkor kezdték összeszedni azokat az embereket, akikről a rendőrség addig nem tudott, de valamilyen módon a nyomozás során felszínre került a nevük. Az én nevem is.

1930. június 14-én vagy 15-én este, amikor mentem haza, a kerítés résein keresztül benézve láttam, hogy egy csendőr áll az udvaron és a lakásajtó nyitva van, a csendőrök házkutatást tartottak. Nem mentem be, megfordultam és elmentem Barta Istvánhoz, aki szintén KIMSZ-tag volt, de még nem volt párttag. Elmondtam, hogy mi történt, pénzt adtak útiköltségre, amelyen felutaztam Budapestre és megkerestem Kiss Károlyt. Ő

* A fentmaradt dokumentumok szerint Solymosi Ignác családja előbb utazott ki a Szovjetunióba.

lakast szerzett Ott laktam egeszen junius utolso napjaig, amig el nem utaztam a KIMSZ kongresszusara

Eloszor Gyorbe kellett mennem, mert ott talalkoztunk a kuldottek egy reszevel

Delutan 3–1/2 4 korul ertem Gyorbe, utana nem sokkal mar oten indultunk Mosonmagyarovarra, a gyori elvtars, egy Joska nevu fiu, akivel Pesten mar talalkoztam, de szetvaltunk es kulon utaztunk Gyorig A felszabadulas utan tudtam meg, hogy Kovacs Istvan volt, es masik ket elvtars, akiket nem ismertem Kolozsi Laszlo (Sipka volt az illegalis neve) kiseit at bennunket a hataron Mosonmagyarovarra este fel 9 kor ert a vonatunk, mar kezdett sotetedni Nem a varos fele, hanem ellentetes iranyban mentunk, ki a tanyak koze 2–3 kilometer utan nyugatnak fordultunk, akkorra mar egeszen besotetedett, es a szantason keresztul vagtunk neki a hatarnak A vasuti sin vezetett bennunket, amivel nekunk parhuzamosan kellett haladnunk Idonkent elment egy egy vonat, amelynek ablakai ki voltak vilagitva Ez segitett a tajekozodasban, el tudtuk donteni, hogy jo iranyba megyunk e, nem tavolodtunk el nagyon a vasuttol

Igy leptuk at a hatart es mentunk egeszen Curndorfig, ahova nagyon faradtam, reggel 1/2 4 re ertunk oda 4 orakor kellett erkeznie annak a helyi vonatnak, amely csak a hatarig jart es onnan vissza Ezzel utaztunk tovabb Megpihentunk a toltes oldalan, majd bementunk a vasutallomasra es mindenki sajat maganak megvaltotta a jegyet Becsig

A becsi cimet es a jelszot mar itthon megkaptuk, tudtuk, hogy hova kell mennunk Favoriten Strasse 22 be, egy osztrak fogorvos lakasara, ahol amikor kinyitjak az ajtot csak meg kellett kerdezni „Doktor Schwarz?" Azt feleltek „Igen , s ebbol tudtuk, hogy jo helyen jarunk Amikor Becsben kiszalltunk a vonatbol, egyenkent mentunk ehhez a fogorvoshoz Onnan vittek bennunket el azokba a lakasokba, ahol addig laktunk, amig a kongresszus meg nem kezdodott En a Quellen Strasse 34 ben Konrad Peternel, egy osztrak elvtarsnal laktam, aki kazankovacs volt Abban a lakasban lakott meg egy baglyasaljai (Pothornyik Jozsef) es egy salgotarjani banyasz elvtars, Havran Istvan Itt laktunk meg egy darabig a kongresszus utan, es csak oktober vegen jottem haza Magyarorszagra

Becsben a Kulfoldi Bizottsagtol az elvtarsak tobbszor megkerestek a kongresszus megnyitasa elott Ket alkalommal negyszemkozt beszelgettem Revai Jozseffel, egy masik alkalommal „Tas sal (Sebes Pal) Ezeken a masfel ket oras megbeszeleseken kimeritoen tajekoztattam oket a szolnoki viszonyokrol es a szervezeti kerdesekrol A helyzet ertekeleset illetoen nem mindenben ertettek velem egyet es azzal sem, amit kesobb a kongresszusi felszolalasomban elmondtam

A KIMSZ II kongresszusat Becstol kb 40 kilometerre egy Westfalhaus nevu kiskozsegben tartottuk, amely Mariaczell fele fekszik Kisvasuton mentunk, amelyen rengeteg apaca, koztuk nagyon sok magyar is uta-

zott velunk Igy nem volt gyanus, ha magyarul megszolaltunk, bar nem igen beszeltunk Westfalhausig utaztunk, ahonnan gyalog mentunk a kis kozseg melletti nagyon szep kornyezetben levo egyemeletes turistaszalloba Ez volt a kongresszus szinhelye Mint turistak erkeztunk oda, ott is laktunk, Szabad idonket a szallo kornyeken toltottuk, setaltunk, a szep kornyezettel ismerkedtunk

A kb 5x8 meteres teremben, amelyet ebedlonek hasznaltak, tartottuk a kongresszust, ott allt egy negyszogletes asztal, azt ultuk korul, s mindnyajan elfeitunk

A Kulfoldi Bizottsag reszerol a kongresszusra harman jottek el Revai Jozsef, aki vegig velunk volt, Lovas Marton „Vak" illegalis neven, es „Tas" (Sebes Pal) elvtars, aki ket napig maradt ott A beszamolot Szerenyi Sandor „Sas tartotta Lenyegeben a haromoras beszamolo azokat a kerdeseket tartalmazta, amelyek akkor a partot is a legjobban foglalkoztattak a jobboldali opportunizmus es a jobb- es baloldali elhajlasok elleni harc Az eloadashoz minden kuldott hozzaszolt Majd a KIMSZ otthoni helyzetet, munkajat ertekeltuk Felszolalasommal nem mindenben ertettek velem egyet, amit en a szolnoki helyzet ertekelesevel kapcsolatban a KIMSZ munkalehetosegeirol az ifjusaggal valo kapcsolatarol elmondtam Kifejtettem, hogy Szolnok videki kisvaros, jellemzo sajatsagokkal, amelyek altalaban jellemzoek a videki varosokra, nemcsak Szolnokra Az ifjumunkasokat harcba lehet vinni berkovetelesekert, rossz munkakorulmenyek megjavitasaert, de javitani kell a munkamodszereken Nagy volt videken a terror, csak a legszigorubb illegalitasban lehetett szervezkedni meg az ifjumunkasok kozott is Éppen ezert nehezen lehetett ugy dolgozni, hogy a KIMSZ masolta a part munkamodszereit Mi Szolnokon az Általanos Munkaskepzo Egyesuletben mar 1928-ban szavalokorust letesitettunk A szavalokorus 70% a kesobb KIMSZ tag lett, tehat kulturalis tevekenysegen keresztul nyertuk meg oket De a szavalokorus mozgalom annyira ujszeru volt Szolnokon, hogy a rendorseg rogton felfigyelt ra, Petofi, Jozsef Attila, Ady verseket adtunk elo A nagyletszamu, 70 tagu szavalokorus olyan lazito hatast fejtett ki, hogy a rendorseg 6 honapi munkodese utan betiltotta

Akkor tornaszakosztalyt letesitettunk az MTE kereten belul Az ifjumunkasok kozott nagyon elenk tornaszelet fejlodott ki, melynek reven is sok fiatalt beszerveztunk a munkasmozgalomba Ezeket mondtam el a kongresszuson

Revai Jozsef es a Kulfoldi Bizottsag tagjai kozul is nehanyan, akik ott felszolaltak, ugy talaltak, hogy tul soteten latok es ez „gyakorlati opportunizmus", a munkatol valo felelem A munka termeszetesen veszelyekkel jar, – mondtak – es elofordul, hogy letartoztatjak az embert, de a helyzet nem annyira sotet, mint ahogyan en elmondtam Ehhez hozzajarult, hogy a tobbiek inkabb az eredmenyekrol beszeltek

A kongresszus rendkívül nagy nevelőhatással volt a résztvevőkre főleg az a kollektív szellem, amely ott a munka során érvényesült. Megerősítette az embert az a tudat, hogy a párt szervezetei nemcsak Magyarországon működnek és ha a magyarországi pártvezetőséget letartóztatják, a párt tovább él és a munka tovább folytatódik. És ez erőt adott mindnyájunknak.

Elmondtam az elvtársaknak a beszélgetések során, hogy a csendőrség, mielőtt elutaztam, le akart tartóztatni. Időközben otthon lezajlott az 1930. szeptember 1-i tüntetés. Erről az eseményről külön is beszélgettek velem és azt mondták, hogy „Látod, hogy lehet Magyarországon tömegmegmozdulást szervezni. Lehet, a szociáldemokrata párt néma sétáját átalakítani forradalmi megmozdulássá." Azzal bíztak meg, hogy tüntetést kell otthon szervezni. A kongresszuson megválasztottak a KIMSZ Központi Bizottságának tagjává.

Október végén jöttem haza azzal, hogy a pártnak 1930 november elsején éhségtüntetést kell szervezni. Az ország minden részéről kisebb-nagyobb csoportokban, vagy egyénileg, de tömeget kellett felvinni az Országház előtti tüntetésre. Ez volt a terv.

Október 30-án, két nappal a tervezett tüntetés előtt a szervező bizottság ülést tartott Budapesten, melynek én is tagja voltam. A Drasche-téglagyár egyik használaton kívüli égetőkemencéjébe hívták össze az elvtársakat. Itt kellett volna megbeszélni az éhségfelvonulás részleteit. Ez nem sikerült, mert amikor már kb. 200–250-en együtt voltunk, akkor a figyelők, akiket kiállítottunk őrködni, jelentették, hogy a rendőrség körülvette a gyártelepet, egyenruhás és polgári ruhás rendőrök csatárláncban bekerítették a gyárat, meneküljön, ki merre tud. Megmondták, hogy melyik részen látszik a legkönnyebbnek a menekülés. Elindultam én is egy rákospalotai elvtárssal. Sikerült is kikerülnünk a rendőrgyűrűből. Pontosan nem tudom, hány embert tartóztattak le, de tény az, hogy a felvonulás meghiúsult.

1931 február 18-án letartóztattak. Szeptember 24-én zajlott le a tárgyalás. 12 vádlottja volt az ügynek: Sebestyén János, Zsemlye Ferenc, Keskeny János, Balázs Mihály, Kiss János, Képíró József, Sarkadi Gyula, Molnár László, Kecskés Imre, Fancsali Mátyás, Gura Irén és Dobos Rózsi. Az első 5 vádlott ellen bűntett, a többiek ellen vétség címén emeltek vádat. Az első vádlott Sebestyén János 1 évet, a 12 vádlott 1 1/2 hónapot, én 10 hónapot kaptam. A 11-ik vádlottat, Gura Irént felmentették. A mi letartóztatásunk lényegében a KIMSZ önálló szervezetének a végét jelentette Szolnokon. 1930 novemberében, amikor letartóztatták a párt vezetőségét (Schwimmer Ferenc és társai ügy) olyan pártvezetőség alakult, amelyiknek kb. felét a KIMSZ addigi vezetői alkották és az illegalitás körülményei közt eddig is a párt munkamódszereit másoló KIMSZ-szervezet szinte teljesen beolvadt a párt szervezetei közé. Kapcsolatunk Budapesttel csak a párt vonalán volt, a KIMSZ-kapcsolat megszakadt. Még nehe-

zebbé vált helyzetük, amikor 1932. szeptemberében Tisza Antal, Solymosi Ignác, Hunya István elvtársak a párt utasítására elhagyták Magyarországot, a Kerületi Bizottság is jórészt fiatalokból állt. Tisza József, Busi Vince (Mezőtúr), Lőrinczi Ferenc, Barta István stb. A rendőrség újabb rohamokat intézett szervezeteink ellen. Statáriumot rendeltek el, ez még tovább nehezítette a munkát.

1932 tavaszán betegen szabadultam. Előzőleg már a Gyűjtőfogházban gyógykezeltek. Szabadulásom után dr. Szana Antal, a párt ügyvédje, aki előzőleg szintén a szolnoki szervezetben dolgozott, elküldött dr. Weil Emilhez a Zsidókórházba vizsgálatra, aki gyógyszereket írt fel és levegőváltozást javasolt. A párt Dunántúlra küldött Pincehelyre, akkor ott lakott Fürst Sándor édesanyja, nála töltöttem néhány hetet. Az évet végig betegeskedtem. 1933 kora tavaszán azután Budapestre mentem dolgozni.

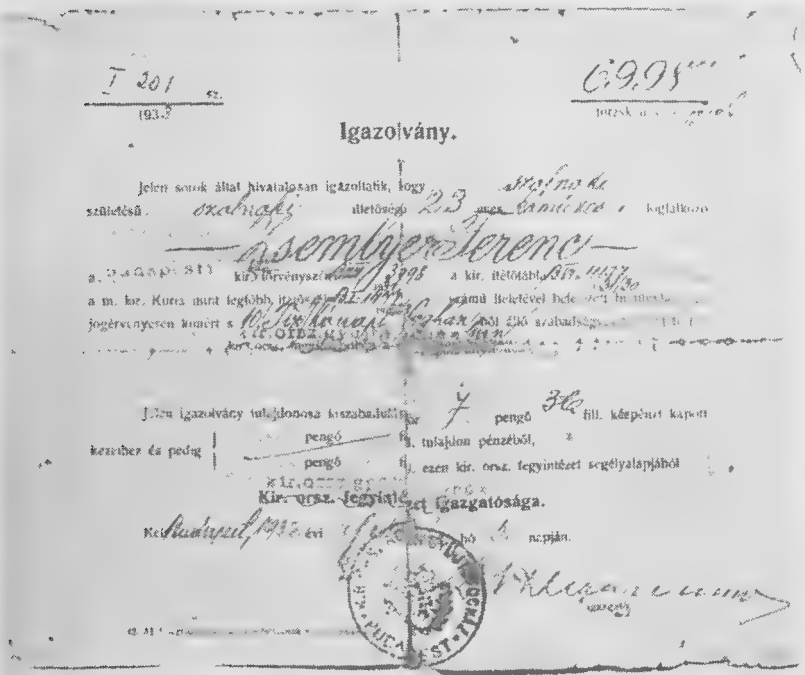

Igazolvány.

A m.kir.rendőrség vidéki főkapitánya.

2521/1933. szám.

Tárgy:

Zsemlye Ferenc szolnoki lakos törvényes határidőben megfellebbezte a m.kir. rendőrség szolnoki kapitányságának 1933. évi április hó 27-én hozott [illegible]/1933. számu véghatározatát, melyben őt az állami és társadalmi rendre veszélyes egyénnek tartván, mint a szolnoki kommunista szervezkedés vezető tagját, a rendőrkapitányság rendőri felügyelete alá helyezte.

Véghatározat:

Az elsőfoku véghatározatot megokolásánál fogva változatlanul hagyom, annak kiegészítésével, hogy rendőri felügyelet alá helyezése a 4352/1920. int. számu B.M. rendelet 2. §.-a alapján rendeltetett el.

Ezen véghatározat ellen az 1929. évi XXX.t.c. 49.§.-a értelmében további fellebbezésnek helye nincsen, e törvény 50 §.-ában felsorolt esetekben azonban a m.kir. belügyminiszter urtól az ügy felülvizsgálatát lehet kérni.

A felülvizsgálati kérelmet e véghatározat kézbesítését követő naptól számitott 15 nap alatt a m.kir. rendőrség szolnoki kapitányságánál kell előterjeszteni.

Erről a m.kir.rendőrség szolnoki kapitányságát a 962/1933. számu jelentéssel felterjesztett iratok visszaadása mellett további szabályszerü eljárás végett értesitem.

Budapest, 1933. évi május hó 5-én.

Dr.Éliássy Sándor s.k.
főkapitány

A kiadmány hiteléül:

m.kir.r.[illegible]tó

BUSI VINCE:

MEZŐTÚRI HARCOK, EMLÉKEK...

A gazdasági cselédeknek a 20-as években nem jutott több évente 18 mázsa szemes terménynél, 40 pengőnél és egy hold kukoricaföldnél. 1927-ben ennyi volt az én bérem is gróf Almássy Dénesnél. De csak azért volt ennyi, mert akkor már betöltöttem a 20. évemet. A 20 évesnél fiatalabb legényeknek háromnegyed kommenció dukált. Ugyanannyi, mint az 50 évesnél idősebbeknek, akik már kiadták magukból a zsengét, de azért a béresgazdák noszogatására az istrángot még feszesre húzták.

És mi történt azokkal, akiknek a kezéből már kiesett a szerszám?

Ezek felmondó levelet kaptak és mehettek vele az utcára szaporítani a koldusok számát. Ám a felmondás, a majorból való „kiebrudálás" könnyen kijutott azoknak a munkabíró cselédeknek is, akik nem tűrték el szó nélkül a hajcsárok szidását, vagy akik a kommenciót kevesellték. 1927-ben, az első negyedév végén ezek közé sorolt be a főintéző, apámat és engem .Az utolsó zsák gabonánkért fuvarost fogadtunk. A süldőt odaadtuk házbérbe és beköltöztünk a városba, Mezőtúrra. Napszámos munkával próbáltunk kenyeret keresni. Én május közepén kimentem a nagylaposi uradalomba cukorrépát egyelni. Dolgoztunk ott napszámosok vagy ötszázan, többnyire fiatalok, 16–20 év közötti lányok és legények. Az intéző, mivel az uraság pár héttel azelőtt külföldre utazott, a „saját szakállára" 1 pengő 20 fillér napszámot ígért. Három nappal később azonban kijelentette, hogy a tulajdonos – aki időközben hazaérkezett – nem ad többet egy pengőnél. Erre vagy háromszázan letettük a kapát, követeltük a megígért napszámot. A többiek viszont azt hangoztatták, hogy: Nem érdemes okve-

tetlenkedni, mert az uraság csendőröket hív. És olyan nagyon a munkában sem válogathattunk. Egy pengőt fizet Harkány báró is.

Már-már úgy látszott, hogy a többség meghátrál, folytatja a munkát 1 pengőért is. Azonban a harc élére kommunista napszámosok álltak. Hogy az ott dolgozók kozul kik voltak a kommunista párt tagjai, ezt egy ember kivételével máig sem tudom. Azt az embert Polányi Mátének hívták. Endrődi lakos volt, de mozgalmi munkájának híre már régebben eljutott Mezőtúrra is. Polányi Máté fiatal, szerény, csendes beszédű ember volt. Beszéde a napszámosokban felébresztette az urak iránti gyűloletet s határozott cselekvésre késztette óket. Egy jó óra múlva már senki sem dolgozott. Javaslatára 10 tagú kuldottséget választottunk, akik tárgyalni mentek a tulajdonossal, általuk azt uzentük, *„ha nem adja meg az 1 pengő húsz fillért, már indulunk is hazafelé."*

Negyed óra múlva az uraság hátaslovon vágtatott a foldre hozzánk. Duhongott, káromkodott, toporzékolt, mint valami félbolond. „Hadd toporzékoljon – gondoltuk magunkban. – Gyomos am a repa. Ha eső lesz pár nap múlva úgy ellepi a gaz, kétszer ennyi napszámos sem birkózik meg vele. Már pedig az uraság sem sultmarha, hogy két marékkal dobálja ki az ablakon a drága pengőket."

Harcunk győzelemmel végződott. Kovetelésunkre a foldesúr írást is adott az 1 pengó húsz fillérről.

A szerény, csendes beszédű Polányi Máté nevét hamarosan szárnyra kapta a győzelem híre. S tobben akik addig csak osztonosen lázadoztak a sors ellen, ettől kezdve egyre inkább tudatosan keresték az elnyomatásból kivezető utat. Számukra ez a gyózelem nemcsak napi 20 fillert eredményezett. Ennél sokkal tobbet is: csatlakozást a kommunisták által szervezett és vezetett harchoz.

Az 1929-ben kezdődő gazdasági válság a magyar dolgozók helyzetét tovább rontotta. A vidéki napszámosok bére 50 fillérre sullyedt, aratnivalót tizenkettedén kaptak, kapálásra és betakarításra vállalt kukoricafoldet meg negyedén. Az eladósodott kisparasztok ezreinek talpa alól árveréssel rántották ki a néhány hold foldet. A csatornázásig az útépítési munkák teljesen megszűntek és a főváros felé vezető országutakat valósággal ellepték az éhes, munkanélkuli kubikosok. Jottek Budapestre munkát kenyeret keresni. Budapesten kapcsolatba kerultek az ipari munkások ontudatos elemeivel, sztrájkokban, tüntetésekben vettek részt, kommunista harcosokkal ismerkedtek ossze. Budapestről osztályharcos szellemet, elszántságot vittek haza magukkal szulőfalujukba s odahaza a dolgozó parasztok küzdelmének élére álltak. Tobb vidéki városban, így pl. Mezőtúron, Szentesen és Kiskunfélegyházán a Budapestet megjárt kubikosok szervezték meg az illegális kommunista pártot.

Én is mint munkát kereső kubikos kerultem kapcsolatba a kommunista párttal 1929 nyarán. Tobb százan az akkori Teleki téren tanyáztunk,

rongyosan es ehesen, amikor egyszer valaki hivott bennunket, hogy menjunk el eloadast hallgatni a vasasok szekhazaba Vagy otvenen el is mentunk, de egyaltalan nem valtott ki belolunk tetszest, amit hallottunk Mert errol szolt az eloadas, hogy a munkasok helyzeten csak a nyolcoras munkaido bevezetese, s a titkos valasztojog megadasa es a munkanelkuliseg megszuntetese javithat *„Helyes* – szoltak kozbe paran – *de ezt a kizsakmanyolok orszagaban sohasem erhetjuk el Ehhez meg kell dontem a gyárosok es a foldesurak hatalmat"* A kozbeszolas utan nagy zurzavar tamadt s a rendbontokat kituszkoltak a terembol az utcara

Masnap delelott a Teleki teren nagy erdeklodessel targyaltuk a tegnapi esemenyeket, tobben beleszoltak a vitaba, koztuk nehanyan az illegalis kommunistak kozul is, akik lerantottak a leplet az esti eloado Peyer Karolyrol es megmagyaraztak, hogy mi segit igazan a munkasok helyzeten

1930 januarjaban mar en is az illegalis parttagok soraba tartoztam Tobb elvtarsammal egyutt ropiratokat gyartottunk Sejtunk masfel honapig mukodott, amikor is az egyik talalkam alkalmaval lebuktunk Tizennegyhonapi foghazat kaptam, s 1931 majus 17-en szabadultam Fegyveres or kisert Mezoturra s azonnal rendori felugyelet ala helyeztek Eleinte hetenkent ketszer, majd pedig csak vasarnaponkent kellett jelentkeznem a rendorsegen Este kilenc oratol reggel otoraig nem hagyhattam el a lakasomat, mas varosba, kozsegbe csak a rendorkapitanysag vezetojenek engedelyevel tavozhattam Nem latogathattam mozit, az olvasokoroket, nem mehettem el sem a heti, sem az orszagos vasarra Ez a mozgaskorlatozas nemcsak engem erintett, hanem tobb elvtarsamat is sujtotta ez a szigoru rendelkezes Azonban mozgalmunkat megbenitani nem tudtak A korlatok atszakitasara ujabb es ujabb modszereket dolgoztunk ki A mozgalmat a velunk rokonszenvezo munkasok, szegenyparasztok s olyan elvtarsak kozremukodesevel szerveztuk, akik meg nem voltak ismertek a rendorsegen, pl Kenez Zsigmond, Szekely Sandor, Erdei Sandor, K Toth Lajos, Szabo Sandor, Nyitrai Gabor Ropiratainк rajtuk keresztul jutottak el a kulonbozo majorokba De a szigoru korlatozas ellenere mi magunk is megtalaltuk a modjat, hogy talalkozzunk a dolgozokkal Hiszen a levegobol mi sem elhettunk, s ha munkaalkalom akadt, Beniczky ur, a rendokapitany kenytelen volt elengedni minket, s orzesunkre mindenhova nem kuldhetett utanunk rendort A besugokat pedig ismertuk, s ellenuk tudtunk vedekezni

Agitacios munkakban nagy segitseget nyujtott a part folyoirata, a Tarsadalmi Szemle, melynek tanulmanyozasara olvasocsoportokat szerveztunk Titkos olvasasra alkalmas helyet biztositottak a Koros-part fuzesei, a Berettyo arter nadasai, gyekenyesei, osszel pedig a kukoricatablak 1931 1932 evekben tobbszor hozzajutottunk illegalis roplapokhoz is, az olvasocsoportokban ezeket is megbeszeltuk, azutan pedig eljuttattuk a szegeny-

parasztság közé is, hogy minél többen olvassák. Több megmozdulást, bérkövetelést és tüntetést is szerveztünk.

1931. áprilisában a mezőtúri agrárproletárok a város vezetőségétől munkát és kenyeret követeltek. A küldöttségek a polgármester irodájában egymást váltották. A hangulat robbanásig feszült volt. A polgármester attól félt, hogy a munkanélküliek május elsején nagyszabású tüntetést rendeznek. Ezért a képviselőtestületnek azt javasolta, hogy a munkanélküliek zömét – legalább 500 kubikost – április végén küldjenek ki a Köröshöz ínségmunkára. Ezzel egy csapásra két legyet ütnek. Egyrészt kevesebb lesz a városban a munkanélküli. Másrészt a munkára küldött kubikosok örülnek, ha dolgozhatnak május elsején is. Tehát nem kell attól tartaniok, hogy a május elsejét megünneplik. A kubikosok azonban megünnepelték május elsejét a Körösnél is. Sztrájkot kezdeményeztek, bár két bandagazdi, id. Nádházi Imre és Gyalog András, nem helyeselte a sztrájkot. Odatolták a megrakott talicskát a pallóhoz, hogy ha jönnek a csendőrök, azonnal megkezdhessék a munkát. A többiek azonban lebontották a pallót s így kényszerítették a két bandagazdát is a sztrájkra. A csendőrök persze megjelentek, de végülis nem vittek el senkit, csak figyelmeztették az embereket a munka felvételére.

BAKÓ KÁLMÁN:

ÉLETEMBŐL

Az apám és az anyám is cselédek voltak, én is őket követtem, majd 17 éves koromban bevonultam katonának. A polgári demokratikus forradalom idején már katona voltam. Rövid időre leszerelték a korosztályomat, de 1919-ben a Tanácsköztársaság idején újra bevonultam és vöröskatona lettem, a Vörös Őrségnél szolgáltam. A fronton Füleknél és Losoncnál harcoltunk a Vörös Hadseregben. 133-an kisújszállásiak, akik még otthon együtt jelentkeztek vöröskatonának. A Tanácsköztársaság megdöntése után, 1920-ban a többiekkel együtt, hazakerültem. A kisújszállási csendőrök elfogtak és akkori „divat" szerint 75 botütést mértek rám.

Röviddel ezután felmentem Budapestre, mert itthon nekünk, akik vöröskatonák voltunk, nem adtak munkát, minket mindenhonnan kiközösítettek. 4 évig a Soroksári úti cementgyárban dolgoztam. Ott megismerkedtem Csordás János betonmunkással, aki szakszervezeti tag volt. Vele sokat beszélgettem és ez segítséget adott ahhoz, hogy közelebb kerüljek a munkásmozgalomhoz. Ez annál is fontosabb volt, mert a cementgyárban igen nagy volt az elmaradottság, a szakszervezet pedig gyengén dolgozott. Csak néhány szervezett munkás volt a többség leginkább falusi fiatalokból állt, akiket jobban ki lehetett zsákmányolni. Itt már egyet mást megtanultam az életről.

1925-ben hazajöttem Kisújszállásra. Úgy éreztem elegem van már a fővárosból, ahol nemcsak a munkásmozgalmat ismertem meg, hanem az életnek a másik oldalát is, azt, hogy milyen sors vár a faluról Pestre került fiatalokra, akiknek egy része rossz társaságba keveredett és elzüllött.

Bakó Kálmán 19 évesen mint vöröskatona

Hazajövetelem után mindenféle napszámosmunkát végeztem. 1927-ben Kisújszálláson beálltam a földmunkások közé, elmentem kubikosnak. Legtöbbet a Közép-Tiszai Ármentesítő Társulatnál dolgoztam akkor a Berettyó környékén. Ott ismerkedtem meg Szentpéteri Balázzsal és Turbacs Mihállyal – akik szintén kisújszállási emberek voltak – 1928-ban velük próbáltuk megalakítani a Földmunkások Országos Szövetségének helyi csoportját. Ahhoz, hogy helyi csoport működésére megkapjuk az engedélyt, harminc aláírásra volt szükség. Mi negyvenet szereztünk, de kérelmünket többször is elutasították. Ezután úgy gondoltuk, hogy megpróbáljuk megalakítani a szociáldemokrata pártot, legalábbis engedélyezzék mint befizetőhelyet. Ez eredménnyel járt és 1928 novemberében megkaptuk az engedélyt. Alapító tagok voltak: Bakó Kálmán, Földi István, Szentpéteri Balázs, Turbacs Mihály és mások. A megbeszéléseinket leginkább Turbacs Mihálynál vagy nálam tartottuk, mert külön párthelyiségünk még nem volt és pénzünk sem volt hozzá, hogy béreljünk, mert akkor még kevesen voltunk.

Kisújszálláson ugyanúgy mint az egész országban a gazdasági helyzet nagyon rossz volt. 80 filléres napszámok voltak, a kubikmunkán meg 35 fillért fizettek egy köbméter földnek a kihányásáért, s még ennek a pénznek is örültek az emberek, mert legalább munkát kaptak. Érthető, hogy elsősorban gazdasági helyzetünk serkentett bennünket a sorsunk megjavításáért folytatott harcokra.

Amikor az MSZDP helyi szervezetét megalakítottuk, felvettük a kapcsolatot a szociáldemokrata párt országos vezetőségével, s tőlük kértünk segítséget. Abban az időben több alkalommal járt itt Kisújszálláson Szeder Ferenc, sőt voltam is vele együtt bezárva Kisújszálláson 1933-ban, mert velünk együtt őt is letartóztatták és elzárásra ítélték titkos gyűlés tartásáért.

A megalakulásnál először csak kubikos tagjai voltak a pártszervezetnek. Eleinte a hatóság nem igen vett figyelembe bennünket, úgy kezelték a dolgot, hogy úgysem lesz ebből semmi. De csakhamar látniok kellett, hogy egy erőteljes szervezet alakult ki, melynek rövid idő leforgása alatt 50–60 tagja lett. 1930-ban már engedélyezték, hogy helyiséget bérelhessünk, ahol már rendszeres szervezeti életet lehetett élni. Szombaton és vasárnap 100–150 ember is összegyűlt a párt helyiségében. Megbeszéléseket, előadásokat tartottunk, kultúrműsort rendeztünk, stb. Egyre szélesedő tevékenységünk már szemet szúrt a rendőrségnek és minduntalan zaklattak bennünket. Rendőröket, illetve detektíveket küldtek ki, akik beültek a párthelyiségbe, hallgatták, hogy miről beszélünk, mit csinálunk, figyelték, kik járnak oda. Mi ugyan hivatkoztunk arra, hogy a jóváhagyott szabályzat értelmében a párthelyiségben csak az tartózkodhat, aki tagja a szociáldemokrata pártnak, ők pedig tudomásunk szerint nem tagjai a pártnak, tehát itt nincs helyük, de ezt nem vették komolyan.

Egyik este Strasszer Gyula – jo hangu fiatalember – a „Vaspata" c konyvbol olvasott fel hangosan a parthelyisegben, amikor megjelent a rendorkapitany ket detektivvel es egy tucat rendorrel Osszeszedtek ben nunket es bekisertek a rendorsegre Voltak kozottunk nok is A kihallgatasunkat igen hosszura nyujtottak, senki sem tudott kozulunk mast mondani, minthogy eljott a parthelyisegbe a felolvasast meghallgatni A kihallgatasokat olyan ravaszul szerveztek, hogy a noket hogytak utoljara, hogy azok csak reggel keruljenek haza Az volt a hatso gondolatuk, hogy hatha majd a ferjuk megveri oket es elveszik a kedvuket attol, hogy maskor is elmenjenek a parthelyisegbe Igen am, de kihagytak a szamitasbol, hogy mindegyik nonek a ferje is jelen volt a felolvasason

A rendorsegnek az volt a taktikaja velunk szemben, hogy ijesztgessek, megfelemlitsek az egyszeru embereket es elriasszak az MSZDP-tol, mivel tudtak, hogy a falusiak nem szivesen veszik a hatosagok zaklatasat Mert a parasztember nagyon rosszul erezte magat, ha a parthelyisegbe a detektiv leult melleje Masik modja volt a zaklatasnak, hogy elmentek a haztulajdonoshoz, akitol a helyiseget bereltuk es megkerdeztek tole, nem gondolja e hogy baja lesz abbol, ha a „kommunistaknak" helyiseget ad berbe Ezzel legtobbszor celt ertek el, mert a tulajdonos megijedt es felmondot nekunk Peldaul az egyik kisgazda baratomnak ket haza volt Az egyik uresen allt es atadta dijmentesen nekunk hasznalatra De addig szorongattak es molesztaltak ozvegy edesanyjat, addig hivogattak a rendorsegre, amig azt nem mondta a fianak, hogy mondja fel a lakast, mert o mar nem birja, hogy a helyiseg miatt ot allandoan a rendorsegre hivjak

Az orszaggyulesi valasztasoknal nem sokat szamitottunk, nem is sokat tettunk erte, mert az volt az allaspontunk, hogy „egyik kutya, a masik eb , nem tulsagosan erdekelt bennunket, hogy ki lesz a kepviselo, mivel annyira erosek nem voltunk, hogy mi szocialdemokrata jeloltet tudtunk volna allitani Azonban annal nagyobb sulyt helyeztunk a varosi kepviselotestuletbe valo bejutasra Ez fontos volt nekunk, mert ez helybeli dolog volt, ez kozelrol erintett minket 1932-ben eleg erosnek ereztuk magunkat arra, hogy a varosi kepviselovalasztason induljunk Mind a harom keruletben jeloltet allitottunk En vallaltam a legrosszabbat, az I keruletet, mint listavezeto, de indultunk a III keruletben is, a kisgazdapart es a kormanypart mellett Azon a reszen – a varoshaza kuruli utcaban – ahol en laktam, vasutasok, varosi alkalmazottak laktak tobbsegben A varosi vezetok nem hittek, hogy mi eredmenyeket erhetunk el a valasztasokon, hogy az altaluk hitt szunnyado ero, nekunk, egyszeru emberek szavara megmozdul Mi a valasztast csendes munkaval keszitettuk elo Kaptunk utmutatast es segitseget is a part reszerol, hogyan csinaljuk A helybeliek otlete volt, hogy leginkabb a hazi agitaciora kell fektetnunk a fo sulyt Beosztottuk az elvtarsakat, akik hazrol hazra mentek es agitaltak, probaltak

az embereket meggyőzni arról, mit jelent számukra, ha a városi képviselő testületben munkások is vannak, akik ott az ő érdekeiket képviselik.

Ebben az időben rengeteg helyi követelésünk volt. A városban a munkásokról való gondoskodás teljesen ismeretlen volt. A városi szegényházban – amelyik most szociális otthon –, lakó szerencsétlen emberek alá az ágyban még lepedőt sem tettek, csak a csupasz szalmán feküdtek. Erről később magam is meggyőződtem, amikor már mint képviselő kint jártam és jogom is volt ilyen minőségben erről meggyőződni. Abban a kerületben, ahol én voltam a listavezető, indult még Turbacs Mihály elvtárs is. Öten indultunk földmunkások, Bakó Kálmán, Földi István, Kiss Mihály, Rácz Lajos és Turbacs Mihály, és mind az öten mandátumot szereztünk.

Amikor a mi kerületünkben gyorsan összeszámlálták a szavazatokat és látták, hogy mi mondátumhoz jutottunk, rögtön telefonáltak a 48-as szavazókerületbe, amely akkor a legerősebb kerület volt – ott is indultunk – és közölték velük, hogy baj van, csináljanak valamit, mert a szociáldemokraták itt minden mandátumot megnyertek. Úgyhogy ott feltörték az urnát, ellopták a szavazólapokat és egyéb más manipulációt csináltak. Így akadályozták meg ott csalás árán azt, hogy abban a kerületben is győzzünk. Az egésznek két kisgazda ügyvéd volt a szervezője, Joó Sándor és Budai Ferenc, akik összepaktáltak a kormánypártiakkal a szociáldemokrata jelöltek ellen. Megsemmisíteni a választást nem állt módjukban, mert ott volt a mi bizalmink.

A városi képviselőtestületet jól fel tudtuk használni a nép érdekében. Amikor csak módunk volt szót emeltünk azok ellen az igazságtalanságok ellen, amelyek a városban történtek. Előfordult, hogy olyan éles volt a vita, hogy Zöldi Dezső fasiszta gyógyszerész felugrott és a 130 kilójával hangosan kiabálta az elnöknek:

– *„Miért tűrik ezt, hogy ezek így beszéljenek?! Egyszerűen ki kell lökni őket az ablakon!"*

Szerencsére a polgármester nyugodtabb ember volt, csendre intette Zöldit mondván:

– *„Nem eszik olyan forrón a kását, mint ahogy megfőzik. Nem tudja a képviselő úr* – mondta Zöldinek – *hogy mi 55-en vagyunk, ezek meg csak öten? Nem kell lelökdösni őket, anélkül is el tudunk velük bánni!"*

Mi azért, ha egyebet nem is tudtunk tenni a képviselőtestületben, elmondtuk a véleményünket mindenről, ami a városban történt. Sok esetben olyan dolgokra is rámutattunk, hogy a szavazásnál még az ő embereik is minket támogattak. Így például Mészáros Jenő „tekintetes úr" is többször velünk szavazott, amikor olyan dolgokat követeltünk, amit minden becsületes embernek el kellett ismerni. Ténykedésünk hasznos volt, már csak azért is, mert felszólalásaink idejére az ülésterembe mozgósítani tudtuk a város lakosságát. Abban az időben rendelet volt arra – mi pedig ezt

szokássá fejlesztettük –, hogy hallgatókat lehetett hívni az ülésekre és a törvény értelmében nem lehetett őket onnan kitiltani. Így éltünk a törvény biztosította joggal, és sokszor 30–40 embert is mozgósítottunk. Ennek olyan szempontból is jelentősége volt, mivel az újságok természetesen a mi felszólalásainkat nem közölték – a nép tudomást szerezhetett róla, hogy nem hiába szavaztak ránk, mert mi igenis kérünk és követelünk, és szavakkal is verekszünk a nép igazáért.

Azok az emberek, akik eljöttek az ülésre, utána házról házra mentek és magyarázták, hogy miről volt ott szó, ki mit mondott, s hogyan reagált azokra a város vezető testülete. Értünk is el eredményeket. Erre két példát említek.

A nagy munkanélküliség idején felszólalásunkkal elértük azt – bár ez országos jelenség volt, de azért helyileg is sok függött az otthoniak követelésétől –, hogy munkaalkalmakat teremtsen a város, amit akkor ínségmunkának neveztek. Követeltük, hogy tegyenek meg mindent azért, hogy pénzt szerezzenek erre a célra. Szereztek is.

A másik a szegényház problémája volt. Személyesen kimentem és széjjelnéztem ott. Korábban már említettem, hogy mit tapasztaltam, és észrevételeimet az ottani állapotokról elmondtam. Amikor erről beszámoltam, kértem a város vezetőségét, hogy maguk is menjenek ki, győződjenek meg az ottani állapotokról. Felszólalásomnak meg is volt az eredménye, mert sem a polgármester, sem a főjegyző nem szerették, ha ilyesmit városszerte szellőztetnek.

Természetesen az sem volt véletlen, hogy a városházán a polgármester, a főjegyző és minden vezető ember – a rendőrkapitányon kívül – földbirtokos volt. Ezért, amikor a földmunkásmozgalomról esett szó, akkor azt mondták, hogy szociáldemokrata párt lehet, de földmunkásmozgalom nem. Ez rányomta a bélyegét a város életére, a parasztgazdák gondolkodására. Bár a pártmozgalom veszélyesebb volt számukra, mint a földmunkásmozgalom, de mivel az közelebbről érintette az ő érdekeiket, a földmunkásmozgalom megszervezését nem engedélyezték.

Az 1930-as évek elején eljutott Kisújszállásra kommunista irodalom is. Így olvastuk a 100%-ot, a Társadalmi Szemlét. Szolnok megyében Kisújszállás volt az egyedüli, amely kibírta azt csapást, amely a pártot a lebukások által érte az 1930-as évek elején. Akkoriban már a megyében a rendőrségi üldözés következtében szinte szétverték a pártot. Nálunk ezt csak 1942-ben érték el, amikor megjelent a hivatalos rendelet a szociáldemokrata párt feloszlatásáról és vagyonának elkobzásáról.

Többször is előfordult, hogy főleg a pártvezetőket bekísérték a csendőrségre, úgy gondolták, ha a vezetőket kiveszik a sorból, nehezen akad másik a helyükre.

A Közép-Tiszai Társulatnál együtt dolgoztunk Pap László főmérnökkel, aki ellentétben rossz hírével jó viszonyban volt velünk, s ha tudott,

mindig segített. Még akkor is, amikor engem 1939-ben kitiltottak a kubikból, mint kommunistát, külön behívott és azt mondta: *„Nézze Bakó, én magát nagyon sajnálom, de nem tehetek semmit, mert felülről megmondták, hogy magát el kell távolítani. Nekem kell ezt magával közölnöm."*

A kubiknál a kisújszállásiakat általában rajtam keresztül mozgósították. A bérköveteléseknél legtöbbször engem küldtek az elvtársak, hogy az ő nevükben is tárgyaljak. A fent már említett Pap főmérnök velem, meg Turbacs elvtárssal jól kijött, mert mi a bérköveteléseknél nem használtunk nagy hangot, hanem igyekeztünk az eszére és a szívére hatni. Megmagyarázni neki, hogy miért jogos a mi követelésünk. Hivatkoztunk a munkakörülményekre, a föld rosszabb minőségére stb. és ez a legtöbb esetben eredménnyel járt. Előfordult, hogy a bértárgyalásokra kihívták a csendőröket is, de beavatkozásra sosem került sor. A bérköveteléseket a főmérnöknek kellett felterjeszteni a központhoz, ahol kikérték az ő véleményét is. Ha lehetett, akkor ő támogatott minket.

1939-től 1944 április 1-ig egy fatelepen dolgoztam. Ennek a tulajdonosa Kürtös Lajos, akivel később nagyon összemelegedtünk és ez barátság a párton is segített.

Budapestről kaptuk a Vörös Segély bélyegeket és Máté Sándor kubikos Darvas László segítségével közvetítette azokat az elvtársakhoz.

Én már rendőri felügyelet alá kerültem és ezért nyíltan az emberek velem nem érintkezhettek. De az elvtársak közül valamilyen ürüggyel mindig felkeresett a fatelepen valaki, különösen Herpai Sándor igazgatótanító, aki nem volt párttag, és így a rendőrségnek nem tűnt fel a látogatása. Ő segített intézni a pártügyeket. Eljött, vett egy szál lécet, s mivel Kürtös segített nekem – nyugodtan félrevonultunk valahová a telepen és ott beszélhetünk, hogy mit üzentek az elvtársak stb. A VS-bélyegeket hozzám mindig utoljára hozta, mert ami megmaradt, azt Kürtös mindig átvette és rögtön kifizette. Így anyagilag komoly összegekkel segítette a pártot. A Vörös Segély pénzt aztán Darvas László biciklivel felvitte Budapestre és visszafelé magával hozta az új bélyegeket.

Helyiségünk ekkor már nem volt, de a legaktívabb emberekkel a párt még működött; kb. harmincan lehettünk. Megvolt a párt vagyona, könyvek, bútorok stb. Majd közölték velünk, hogy most már a vagyonunkat is el kell kobozni és mindenféle összeköttetést meg kell szakítani, többet összejönni párttagoknak sehol nem lehet.

1944 április 4-én Kisújszálláson összeszedték a párt vezetőit, baloldaliakat, kb. 22 embert. Három hétig a városháza pincéjében tartottak bennünket. Nagy részüket tíz nap múlva kiengedték. Hatunkat, Turbacs Mihályt, Földi Istvánt, Földi Endrét, Váróci Áront, Kovács Józsefet és engem később internáltak. Már a németek megszállták a várost, amikor felvittek a Toloncházba, majd onnan Nagykanizsára.

Kisújszálláson a felszabadulás után a város irányításának átvételét megkönnyítette, hogy nálunk 1928 óta működött az illegális kommunista párt. Szívósan, kitartóan harcoltak, még Horthyék sem tudták őket megsemmisíteni.

1942-ben, 1943-ban és 1944-ben sok kommunistát a szovjet frontra vittek munkaszolgálatra, sokat internáltak; jó néhányan nem is tértek vissza soha többé. Így pl. Strasser Gyula és Darvas László elvtársak.

Kisújszállás 1944 október 8-án szabadult fel. A város többször gazdát cserélt. A fasiszták éjszakánként gyújtogattak. Leégett a városháza egy része, a fiúiskola, az óvoda, a templom és vagy 25 ház. A front elvonulása után a kommunisták első teendője az volt, hogy eloltsák a tüzeket, eltemessék a halottakat. Ebben a városban a harcok következtében 82 szovjet katona vesztette életét.

A kommunisták kezdeményezésére megalakult a városi tanács, ez létrehozta a munkaügyi hivatalt a gazdasági élet megindítására, eltakarítatta a romokat a városháza környékéről, a járhatatlanná vált köves utakat helyrehozta. Megszervezte a mezőn kintmaradt termények betakarítását, a kukoricatörést, a szántás-vetést .Az elhagyott jószágokat, gépeket, traktorokat a város területén összeszedette, összeírta és kiadta azoknak a parasztoknak, akiknek arra legnagyobb szükségük volt. A raktárakban az elhagyott gabonát lefoglalta, felmérte, s leltár szerint nyilvántartásba vette. Később ebből a gabonából osztott vetőmagot az új földbirtokosoknak és másoknak. A jószágokért meg a gabonáért megállapított árat fizettek az igénylők. Az összegyűlt pénzt a városi betétszámlán helyeztük el. A bizottság gondoskodott arról, hogy a malom őröljön, s így a szovjet hadsereg és a városi lakosság is kenyérhez jusson. Tüzelőanyag egyáltalán nem volt, a városi erdőből termeltettünk ki fát, azzal fűtöttük a malmot, s abból juttattunk tüzelőanyagot a legrászorultabbaknak. Akik abban az időben a munkaügyi hivatalnak dolgoztak, búzában kapták a munkabért. A szolnoki ideiglenes Tisza-híd megépítéséhez a munkaügyi hivatal százával küldte a munkaerőt.

Időközben megalakítottuk a kommunista párt szervezetét. Pártszervezetünk állandóan fejlődött. Vezetőink olyan elvtársak voltak, akik mögött évtizedes munkásmozgalmi múlt állt. Később megalakult a szociáldemokrata, a kisgazda és a parasztpárt is. A pártok közötti együttműködés nem ment zökkenők nélkül. Különösen a jobboldali szociáldemokratákkal meg a kisgazdapárttal voltak vitáink politikai és gazdasági kérdésekben. Mi, kommunisták szilárdan és keményen kitartottunk pártunk politikája mellett.

Mint ahogyan az egész ország területén, nálunk is megalakult a nemzeti bizottság. A nemzeti bizottságban a négy koalíciós párt és a szakszervezetek küldöttei vettek részt. A kisgazdapárt és a szociáldemokrata párt nem értett egyet azzal, hogy a földosztó bizottság elnöke és titkára kom-

munista legyen. Mégis mi győztünk, mert a parasztpárti meg a szakszervezeti küldöttek is mellettünk szavaztak és így többségbe kerültünk. Nem értettek velünk egyet a kisgazdák meg a szociáldemokraták abban sem, hogy a munkaügyi hivatal által tárolt gabonából munkabéreket fizessünk. Azt mondták: kérjünk állami kölcsönt, pedig abban az időben erről még szó sem lehetett. Ha engedünk nekik, a városban minden munka megszűnik, és még ideiglenesen sem tudtuk volna elvégezni a legszükségesebb helyreállítási munkálatokat. Kifogásolták még azt is, hogy az erdőből fát vágtunk a malom fűtésére, pedig, ha ezt nem tesszük, nem lett volna kenyér, sem a szovjet hadsereg, sem a lakosság részére. Ők ezt mind nem látták, vagy nem akarták látni. Nem értettek azzal sem egyet, hogy a szülőotthont, amely a harcok következtében teljesen megsemmisült, azokból a holmikból szereljük fel újra, amelyeket a harcok alatt a lakosság a boltokból hordott széjjel, és mi később összeszedtük. Azt mondták, adjuk vissza tulajdonosaiknak, a kulákoknak és a kereskedőknek. De akkor már nem lehetett megállapítani, hogy ez vagy az a darab kié volt. Ezekből a holmikból sikerült a szülőotthont lepedőkkel, párnákkal, edényekkel felszerelni. Így az otthon megkezdhette működését. Ezt is igen nehéz volt keresztülverekedni a nemzeti bizottságon. Jellemző volt a nemzeti bizottság munkájára, hogy ha nehezen is, de a kommunista párt mindig érvényesíteni tudta akaratát.

Elkövetkezett a földosztás ideje. Itt szeretnék visszatekinteni a távolabbi múltba...

Ezerkilencszázhuszonötöt írtunk. Magyarországon az ellenforradalom dühe egy kissé alábbhagyott. Hogy a demokrácia látszatát keltse, vértől még pirosló kezével földet osztott. Kisújszállás 36 000 katasztrális hold földjéből azonban nem jutott a kisújszállási parasztságnak egy talpalattnyi sem. Megkérték hát Wenckheim báró örököseit, hogy a fegyverneki határban levő birtokukból néhány holdat adjanak le a kisújszállási parasztoknak. Így kaptak néhányan a várostól kb. 15 kilométerre 3000 négyszögöl földet, silányabb minőségűt, persze jó magas megváltási áron. Mi azonban, akik 1917-ben láttuk, hogy hogyan vették birtokukba a földet a parasztok a Nagy Októberi Szocialista Forradalom idején, tudtuk, hogy ez nem az igazi. Horthyék azt bizonyítgatták, hogy Magyarországon nem lehet nagyobb mérvű földosztást csinálni, mert kevés a föld. A kommunistáknak nem volt nehéz megértetni a földéhes parasztsággal, hogy azért kevés a föld Magyarországon, mert egyeseknek több száz, sőt több ezer katasztrális hold jut. A negyvenes évek táján az egyház azt hirdette, hogy *„A föld sem a mienk, sem a tiétek, a föld istené, mi pedig (a földesurak) az őáltala kijelölt sáfárok vagyunk."* Ezt az érvelést brossúrában is kinyomtatták és szétosztották a parasztok között. A felszabadulás után a kisújszállási parasztok mégis földhöz jutottak.

Azt lehetne gondolni, hogy ezzel a harc be is fejeződött, pedig csak most kezdődött igazán. A parasztoknak, nem volt igavonó állatuk, szerszámuk, vetőmagjuk. A város irányítóinak helyi érvényű rendelkezéseket kellett hozniuk, hogy a Nyugatra menekült földesurak meg egyéb burzsoá elemek itthon hagyott javait, igás állatait, szerszámait és a vetőmagot a parasztság között törvényesen és igazságosan, térítés ellenében szétosszák. Így sem jutott azonban mindenkinek, mert az állatok és a szerszámok nagy része a háború martaléka lett, de a Nyugatra menekültek sem mentek el üres kézzel. Parasztságunk azonban bebizonyította, hogy méltó a föld birtoklására. Szinte látástól vakulásig dolgozott, hogy meglegyen az ország jövő évi kenyere. Nem egy esetben megtörtént, hogy a juttatott földet a család ásóval, kapával művelte meg, mert nem volt igavonó állata, és a téli kenyerét biztosító búzafejadagját vetette el vetőmag hiányában, saját maga húzva a boronát. A termést azután a következő nyáron tengeri darából sült görhe málén aratta le – és nem panaszkodott. Hitt és remélt, hogy lesz még jobban is. Nem úgy, mint a fegyverneki határban, ahol a Wenckheim-birtok egy részén sikerült a parasztokat elijeszteni a földigényléstől, az uraság pedig Nyugatról történt visszatérése után sem gondoskodott arról, hogy a föld be legyen vetve.

Annak idején, amikor a szovjet csapatok Kisújszálláshoz közeledtek, a tekintetes urak „gazduramékkal" együtt csomagoltak, hintót, kocsit teleraktak, itthagytak csapot-papot és elmentek a „biztos" Dunántúlra. Még olyan is akadt köztük, aki magával vitte a szolgáló leányt is, hogy az úton majd segítsen a kisasszonynak. A szovjet csapatok persze utolérték őket, „gazduramék" nem mehettek tovább. Amikor minden hazulról vitt elemózsiát elfogyasztottak, szépen visszatalpaltak Kisújszállásra. Nem megrakott hintón, kocsin, csak úgy gyalogszerrel, a jobbik esetben vonaton. Egy ideig csendesen viselkedtek hazatérésük után, de néhány hét múlva már megmozdultak és elkezdtek követelőzni, hogy hol van ez, vagy amaz a tárgyuk, vagy jószáguk. Pedig az állataik mind egy szálig elpusztultak volna a parasztok odaadó gondozása nélkül, hiszen száz esetben is előfordult, hogy sebesült, vagy éhségtől elkényszeredett állatokat vettek gondozásba, és mindent rááldoztak, hogy megmentsék. Most kezdődött csak az igazi harc! A régi tulajdonosok mindent visszakövetelteik: állatot, szerszámot és nem utolsó sorban a földet. A földigénylő bizottság iróasztalfiókjában halomra gyűltek a miniszteri utasítások, hogy a földet ennek is, meg annak is adjuk vissza, mert az illetőnek, mint ellenállónak 300 holdig joga van hozzá. De mi egyetlen állatot vagy szerszámot, egy hold földet sem adtunk vissza!

A volt földbirtokosok azonban nem nyugodtak. Akadtak is akik ügyüket felkarolták, két kisgazdapárti ügyvéd személyében. De hiszen kikhez is fordulhattak volna, mint azokhoz a kisgazda ügyvédekhez, akik azelőtt

is mindig segítségükre voltak. Az egyik elvállalta ügyüket, a másik pedig közben bíró lett, megígérte, hogy majd a tárgyalásokon minden jószágot visszaítél nekik. Így került 1946-ban a kisújszállási bíróság elé számos paraszt. Kinek a lovát ítélték vissza régi tulajdonosának, kinek az üszőjét vagy tehenét. Hiába igazolta hivatalos papíron, hogy a jószág ára ki van fizetve, nem ért ez semmit. A bíróság ezt nem vette figyelembe, mindenben a régi tulajdonosnak adott igazat.

Az új tulajdonosok nem nyugodtak bele az ítéletbe. A tárgyalás utáni nap délelőttjén mindenfelől vasvillával, hatalmas botokkal 300–400 paraszt jött a községbe. Körülfogták a bíróság épületét, senki se ki, se be nem mehetett. A rendőrség nem lépett közbe. Valaki elszaladt a kommunista pártszervezet titkáráért, hogy jöjjön azonnal, mert a bírót agyonverik. A párttitkár futva érkezett oda. A tömeg akkor már indult a lépcsőn felfelé. A párttitkár elkiáltotta magát:

– *Emberek! Mi van itt? Jöjjön ki mindenki és tárgyaljuk meg, mit követelnek.*

Visszafordultak a parasztok, dühösen kiabálva:

– *Le kell dobni az emeletről a bírót az ügyvéddel együtt!*

A párttitkár azt javasolta, hogy háromtagú küldöttség menjen fel a bíróhoz, hívja le, beszéljenek vele. A javaslatot elfogadták, a bírót lehívatták. Amikor kilépett az ajtón, a botok, a vasvillák a levegőbe lendültek.

– *Agyonütni a bírót!* – kiabálták többen.

A kommunista párttitkár a bíró elébe állt, hogy senki meg ne üsse. A bíró beszélni kezdett, hangja remegett, állán csepegett a verejték, inai reszkettek, majdnem sírt. Megígérte, hogy soha többé igazságtalan ítéletet nem hoz, és amit eddig hozott, azt nem hajtja végre. A tömeg megnyugodott, lassan kezdett széjjeloszlani, egy része azonban követelte, hogy álljon elő az ügyvéd is, az urak és a nagygazdák védője. De az ügyvéd a bíróság egyik mellékhelyiségében magára zárta az ajtót, és csak sötétedéskor mert hazamenni.

Az urak és a nagygazdák azonban nem hagyták magukat. Budapestre utaztak a földművelésügyi miniszterhez, hogy földjüket visszaszerezzék. Új bírósági tárgyalást tűztek ki Kisújszálláson, a régi ipartestület helyiségében. Ezen a tárgyaláson a vezető bíró budapesti volt és budapesti volt az ügyész is. A tárgyalásra behívatták azokat a parasztokat, akik a földosztás során földhöz, tanyához jutottak. A tárgyalás megkezdődött. A bíró a tanyát is, a földet is kezdte visszaítélni. Az új tulajdonosok méltatlankodtak, vitatkoztak a bírákkal. A vitatkozásból még az ítélethozatal előtt verekedés lett. Azok, akiktől a földet vissza akarták venni, az ajtóban álltak úgy, hogy sem a bírák, sem a föld-visszakövetelők az ajtón át menekülni már nem tudtak, ezért az ablakon igyekeztek kifelé. Egy-két nagygazda nem úszta meg ütlegek nélkül. Ezután a bírákat és az ügyészt a tö-

meg kikísérte a vasútállomásra, megvárta, míg a legközelebbi vonat befut, arra felültették őket. Többé ezek az emberek nem is jelentkeztek nálunk. Így fejeződött be Kisújszálláson a föld-visszakövetelők pere.

TABÁK LAJOS:

MUNKÁSKULTÚRA, MUNKÁSSPORT...

A Magántisztviselők Országos Szövetsége szolnoki helyi csoportjának néhány baloldali tagjával összefogva, az 1924. évi helyi választások előtt élénk agitációt kezdeményeztünk a vezetés radikális átalakítása érdekében. Ennek az akciónak eredménye volt, hogy több baloldali érzelmű elvtársat, köztük engem is vezetőségi taggá, a vezetőségen belül pedig titkárnak választottak meg.

Új élet, erőteljes baloldali mozgalmi tevékenység bontakozott ki szakszervezetünk helyi csoportjában. Szoros együttműködést alakítottunk ki más szakszervezeti csoportokkal, az Általános Munkásképző Egylettel, a Munkás Testedző Egyesülettel, az MSZDP baloldali szárnyával, s az ezekben a szervezetekben létrejött illegális csoportokkal.

A szolnoki rendőrkapitányság hamar észrevette, hogy a „magántisztviselőknél valami nincs rendben". Szoros ellenőrzés alá helyezték mindenféle tevékenységünket, mert egy-kettőre rájöttek arra, hogy még a szombat esti és a vasárnap délutáni táncos-tea rendezvényeink is baloldalivá „fajultak". Zaklattak bennünket, s igyekeztek ránk – különösen a vezetőkre – a munkaadók útján is presszíót gyakorolni. Igyekeztünk elhárítani a szakszervezeti csoport betiltásának veszélyét, és taktikai lépéseket tettünk: mivel az én személyem volt a „legvörösebb" a helyi hatóságok szemében, 1929 nyarán új vezetőséget választottunk a szakszervezeti csoport élére. Ekkor a kevésbé exponált Bencze László – aki egyébként tagja volt az MSZDP-nek – lett a titkár, s én gazdasági felelősként (pénztáros) azért tagja maradtam a szakszervezet vezetőségének.

Ez a „sakkhúzás" azonban munkánk jellegén semmit sem változtatott. Sőt ellenkezőleg, lehetővé tette, hogy az addiginál is osztályharcosabb tevékenységbe fogjunk. Ebben az időben kapcsolataink a szakszervezeti ellenzékkel megerősödtek. Az összekötő szerepét én töltöttem be.

Emlékszem néhány emlékezetes megmozdulásunkra, amelynek szervezésében én is részt vettem:

1927–1929-es években MTE tornaszakosztályi foglalkozás címén nyaranta gyakran találkoztunk a Tisza partján levő füzesekben és tisztásokon. A tornaoktatás címén gyakran lejöttek Budapestről MTE tornászok, illetve atléták (pld. Ladányi Lajos, Révai Dezső és mások). A budapesti elvtársak rendszerint hoztak magukkal instrukciókat és illegális sajtótermékeket. Ezekben az években – vidéki terjesztésre – személyesen vettem át röplapokat Révai Dezső elvtárstól Kolacsai Béla MTE futballista Mária utcai lakásán. Ebben a lakásban többször is összejöttünk, a ma is élők közül többen is részt vettek, mint pl. Lambert Ernő és mások. Később a huszas évek végén és a harmincas évek elején, mint MTE tornászok, lehetőséget kaptunk a Verseghy Gimnáziumtól a tornaterem használatára. Az erre vonatkozó engedélyt Dr. Szana Antal és Kardos Jenő szerezték meg, mint a gimnázium egykori hallgatói. Hetenként egyszer vagy kétszer jöttünk össze „tornászni", amikor is lehetőséget találtunk az illegális munka feladatainak megbeszélésére is. Az összejövetel további célja volt ebben a körben a moszkvai rádió magyar nyelvű adásainak hallgatása, a 100%, a Munka, a Társadalmi Szemle cikkeinek megbeszélése; vitatkoztunk a dialektikus materializmus kérdéseiről, s itt tartottuk sokszor a Vörös Segély mozgalom megbeszéléseit is. Résztvevők voltak – velem együtt – dr. Szana Antal, Kardos Jenő, Gura Irén, Dobos Rózsi, Fodor János, Dikó Balázs, Lambert Ernő és más elvtársak.

1928 nyarán, mint a szolnoki Általános Munkásképző Egylet dalárdájának tagja, részt vettem a magyarországi munkásdalosok Debrecenben megtartott kétnapos találkozóján. A dalárdában erőteljes illegális csoport működött. A forradalmi indulók és dalok nagy vonzóerőt gyakoroltak a munkásfiatalokra. Székhelyünk az Óvoda utcai Munkásotthonban volt, itt készültünk fel napról napra a debreceni találkozóra is, ahol kétezer munkásdalos között mintegy 30 főnyi szolnoki is énekelte a „Jeligét":

„. . .Zúgjon dalunk miként a fergeteg. . ."

Minden dalos gomblyukában Vörös Kalapácsos jelvényt viselt, s a kétnapos dalosünnep jó alkalom volt egyben az országos illegális találkozóra is. A debreceni dalosünnep hatására Szolnokon újabb lendületet vett a baloldali kulturális mozgalom.

1929. március 10-én kultúrestélyt tartottunk Szolnokon a Vármegyei Úri Kaszinó nagytermében. A helyiséget Bencze László, a magántisztviselők szakszervezeti csoportjának vezetőségi tagja kérte el, „irodalmi" műsor bemutatására. A rendőrség megadta az engedélyt, egyrészt azért, mert

az előadás „színhelye" eleve elterelt minden „baloldali" gyanút. Másrészt a bejelentett műsornak (versek, szavalatok, operaáriák, zeneszámok, szavalókórus) nem tulajdonítottak nagy jelentőséget. Már nem is nagyon nézték a műsort, hiszen az Úri Kaszinó önmagában is garancia volt a szemükben, így aztán a bejelentett szerzőkre (Verdi, Puccini, Petőfi, Ady, Kassák, Walt Withman) már nem is nagyon figyeltek fel. Nem tűnt fel az engedélykérelmet felülbíráló detektív csoportvezetőnek, de az engedélyt aláíró rendőrkapitánynak sem, hogy egyik-másik vers címe mellett az állt, hogy: előadja a „Nyomdászok 40 tagú szavalókórusa". Azelőtt soha nem volt Szolnokon szavalókórus, a rendőrség és más hatósági szervek a fővárosban is abban az időtájban kezdtek erre, mint baloldali tevékenységre felfigyelni.

Az irodalmi ünnep (kultúrestély) műsorában hivatásos és amatőr művészek léptek fel. De a lényeg a szavalókórus szereplése volt.

Hogyan került ez a kórus Szolnokra?

1929 február havában egy budapesti illegális találkozón (Club-kávéházban) beszéltem meg a kórus egyik vezetőjével a szolnoki szereplésüket. Megállapodtunk az időpontban, s abban, hogy 1929, március 10-én, vasárnap délután a Munkásotthonban, este pedig a Vármegyei Úri Kaszinóban lépnek fel. (Pénzünk nem volt, a kórus tagjai maguk adták ösz-

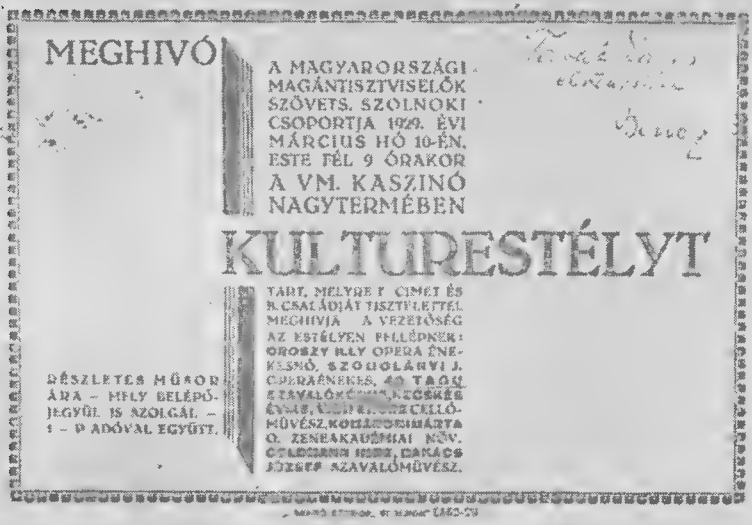
MEGHIVÓ

A MAGYARORSZÁGI MAGÁNTISZTVISELŐK SZÖVETS. SZOLNOKI CSOPORTJA 1929. ÉVI MÁRCIUS HÓ 10-ÉN, ESTE FÉL 9 ÓRAKOR A VM. KASZINÓ NAGYTERMÉBEN

KULTURESTÉLYT

TART, MELYRE T. CIMET ÉS B. CSALÁDJÁT TISZTELETTEL MEGHIVJA A VEZETŐSÉG AZ ESTÉLYEN FELLÉPNEK: OROSZY ILLY OPERA ÉNEKESNŐ, SZOMOLÁNYI J. OPERAÉNEKES, 40 TAGÚ SZAVALÓKÓRUS, [illegible] ÉVSAS, [illegible] CELLÓMŰVÉSZ, KOMÁRONI MÁRTA O. ZENEAKADÉMIAI NÖV. [illegible], DAKÁCS JÓZSEF SZAVALÓMŰVÉSZ.

RÉSZLETES MŰSOR ÁRA – MELY BELÉPŐJEGYÜL IS SZOLGÁL – 1 – P ADÓVAL EGYÜTT.

sze az útiköltséget.) A Munkásotthonban való fellépéshez nem kértünk rendőrségi engedélyt. Az előadás le is zajlott, minden baj nélkül, de a Munkásotthon közönsége – akik körében különben is agitációt végeztünk, hogy jöjjenek el az esti előadásra – követte a szavalókórust az Úri Kaszinóba. Erre az előadásra plakátokat is készítettünk, továbbá többszáz meghívót küldtünk ki a város és a megye területére. Meghívtunk sok „kaszinótagot": földbirtokosokat, magasrangú köztisztviselőket, bank- és gyárigazgatókat, gazdag ügyvédeket; a város legelőkelőbb rétegét. Megtelt a kaszinó nagyterme, el sem fértek benne.

Az „irodalmi" estet – mert valóban az volt – Kertész Miklós szociáldemokrata országgyűlési képviselő, szakszervezetünk főtitkára nyitotta meg. Zeneszám, majd egy egyszerű szavalat következett, utána operaáriák. Aztán mintha bomba robbant volna a teremben. A Munkásotthonból átjött tömeg elsöprő tapsvihara közepette a színpadra lépett a nyomdászok 40 tagú szavalókórusa.

Az úri nép e kép láttára kissé nyugtalan lett, nem tudták mire vélni a sok „prolit" e szokatlan helyen. Majd idegfeszítő csend következett.

A kórus egyik tagja előrelépett és bemondta:

– *Petőfi Sándor két verse következik: „A kutyák dala", „A farkasok dala".*

A hatás óriási volt. Majd Kassák Lajos: *„Mesteremberek" c. verse* következett. És amikor a vers utolsó sorában 40 mukásember ajkáról elhangzott erőteljesen és tagoltan, hogy „Rómában, Párizsban, Moszkvában, Berlinben, Londonban és Budapesten – a munkás hallgatóság dübörgése és tapsvihara a vers megismétlését követelte és azon nyomban jött is az ismétlés!

Erre a jelenlevő kaszinótagok észbe kaptak. Felugráltak, kiabáltak; *„Mi ez kérem, mi van itt!?"* – Kertész Miklós elvtárs is feszengett, mondván: *„Baj lesz ebből Tabák elvtárs...!"* És ami a legérdekesebb, a rendőrség, szokása ellenére, – hiszen mégiscsak Úri Kaszinóról volt szó – nem küldött ki rendőrtisztet és detektívet ellenőrizni.

A teremben lezajló tüntetés nyomán azonban egy-kettőre megjelent maga a rendőrkapitány és dr. Alexander Imre alispán. Berontottak a nagyterembe, ahol a szavalókórus éppen elkezdte Ady Endre: „A hadak útján" c. versének előadását. A rendőrkapitány (úgy emlékszem Bóna volt a neve) ordított.

– *Abbahagyni!*

A termet kiüríteni! Lépjen elő a rendező!

Kertész Miklós szociáldemokrata képviselő elnézést kért az alispántól és a rendőrkapitánytól és közölte vele, hogy őt is meglepték a történtek. – *A rendezésért, illetve a műsorért és a szavalókórusért* – mondotta – *egyedül Tabák Lajos úr a felelős.* Erre az alispán és a rendőrkapitány követelte: hogy lépjek elő. – *Hol az a Tabák?* – kiabálták.

Mire én, zsebemben a rendőrségi engedéllyel, csendben elébük léptem, közöltem, hogy az előadásra engedélyt kaptunk és a bejelentett műsortól nem tértünk el, és csak azok szerepelnek, akiket előre bejelentettünk. És hivatkoztam arra, hogy a bejelentéskor a rendőrség sem a műsort, sem a szereplőket nem kifogásolta.

Mire az alispán a rendőrkapitányhoz fordulva:

– *Mit csináltak maguk kérem, hogyan adhattak engedélyt ilyen bolsevista propagandára? Gyalázat!*

A rendőrkapitány válaszolt mentegetőzve a hozzá intézett kérdésekre:

– *Méltóságos Uram, úgy látszik félrevezettek bennünket, hiszen ki gondolhatott arra, hogy az Úri Kaszinóban ilyesmi előfordulhat?* Ezek után az alispán ismét hozzám intézte szavait:

– *Maguk kérem a mi Úri Kaszinónk nagytermében, ezen falak között megszentségtelenítették őseink emlékét.*

Próbáltam megmagyarázni, hogy Petőfi, Ady verseket előadni mindeddig szabad volt, ezeknek a költeményeknek előadása nem meggyalázása az Úri Kaszinónak. Mire ő rámkiabált: –*Ki az a Petőfi, ki az az Ady? Kapitány úr, vigyék be ezt a Tabákot és tanítsák meg őt a rendre és tiszteletre.*

A közben odaérkezett rendőrök és detektívek kiürítették a termet és engem bekísértek a főkapitányságra.

Kihallgattak, elvertek, összerugdostak. Hiába ismételgettem, itt van nálam a rendőrkapitány által aláírt engedély, és ott csak az történt, amire az engedély szólt. Azt felelték, eljárást indítanak ellenem, átadnak az ügyészségnek. Kellemetlen volt nekik ez az ügy, hiszen az engedélyt nem lehetett letagadni!

Későn este elengedtek. Visszatértem az Úri Kaszinó épületéhez, ott már nem volt senki. Viszont a Kaszinó mögötti parkban a Kaszinóból kiűzöttek nagy tetszésére, éppen akkor fejezte be előadását a szavalókórus.

* * *

1931 nyarán Nemzetközi Munkás Olimpiát rendeztek Bécsben. Igaz, hogy Szocialista Munkásinternacionálé védnöksége alatt került megrendezésre a „vörös" Bécsben, mi magyar munkássportolók mégis tömegesen részt vettünk ezen. Budapest, Miskolc, Pécs, Szeged, Debrecen, Győr és Szolnok MTE csapatai, illetve Vasas sportolói utaztunk ki, és kb. 10 napot töltöttünk Bécsben (akkor avatták fel a Práterben az új stadiont). A szolnoki küldöttségnek én voltam a vezetője. Mindössze öten voltunk, köztünk Kalocsai Béla és Vígh MTE-futballisták, akik tagjai voltak a magyar munkásválogatott keretnek.

Bécsbe érkezésünk első napján szállásainkon felkerestek bennünket az 1919-es magyar emigránsok. Másnapra meghívtak az UNION filmszínházba, ahol bemutatták Eizenstein filmjét az Októberi Szocialista Forra-

dalomról. (Valószínű az „Október" c. filmről van szó.) Ezt az előadást a magyar sportolók részére tartották, és mintegy 7–800-an voltunk ott. Lelkesítő kommunista tüntetés követte az előadást. Ezután mindennap találkoztunk kisebb csoportokban az emigránsokkal, majd a bécsi Munkásfőiskola épületében hallgattunk meg egy előadást, amely az 1919-es tanulságokról szólt, és arról, hogy miképpen dolgozzunk a Horthy-rendszer körülményei között.

* * *

1932. április 3-án és 4-én szociofoto-kiállítást rendeztünk. Fotós tevékenységemet már 1924-től kezdtem a baloldali mozgalom szolgálatába állítani .Tóth Ferenc elvtárs – látva, hogy szeretem a fényképezést – arra kért, hogy néhány jellegzetes nyomortanyát, düledező vályogviskót, ahol munkások laknak nehéz körülmények között, fényképezzek le az ő részére, mert ezeket a képeket az agitációban jól fel tudja használni. A felvételeket Szolnokon és a környék falvaiban készítettem.

A fotózás magasabb művészi meggondolásból is érdekelt. 1929-ben a Munka c. folyóirat olvasása után, amely tudatosan ráirányította a figyelmet a fotóra, felvettem a személyes kapcsolatot Kassák Lajos Munka-körével, és megismerkedtem Kassák Lajossal, Lengyel Lajossal, Gró Lajossal, akik az elsők között foglalkoztak a szocialista fotó- és filmművészet kérdéseivel, mind eszmei, mind gyakorlati alapon. Gyakran találkoztam velük Budapesten. Egyik budapesti kiállításuknak (az Atelier-ben) megtekintése után azt a javaslatot tettem Kassáknak, hogy hozzunk össze egy komoly, reprezentatív kollekciót, és azt mutassuk be az ország nagyobb városaiban. Úgy gondoltam, hogy a kiállítás propagandája lesz a szocialista fotóművészetnek, ugyanakkor mozgalmi szempontból is hasznos lesz hiszen keresztmetszetében bemutatja a proletariátus életkörülményeit, a kapitalizmus ellentmondásait.

Javaslatomat örömmel elfogadták és abban maradtunk, hogy munkához látunk, s az első kiállítást Szolnokon fogjuk megrendezni a szakszervezet segítségével, s az itt szerzett tapasztalatokat felhasználva esetleges változtatásokkal visszük tovább Miskolcra, Pécsre, Debrecenbe, Győrbe stb.

A kiállításra szánt fotókat a Munkakör budapesti összejövetelén állítottuk össze. Az anyag egy része – még Szolnok előtt – Bratislavában és Bécsben is bemutatásra került. Ebben az időben én már leveleztem a Németországi Kommunista Párt fotószekciójával, pontosabban a Berlinben megjelent folyóiratuknak a DER ARBEITERFOTOGRAF-nak voltam munkatársa, s így a nevem is feltüntették a folyóiraton. Ezen a kapcsolaton keresztül sok tapasztalatot szereztem, amit itthoni művészi mozgalmunkban igyekeztem hasznosítani.

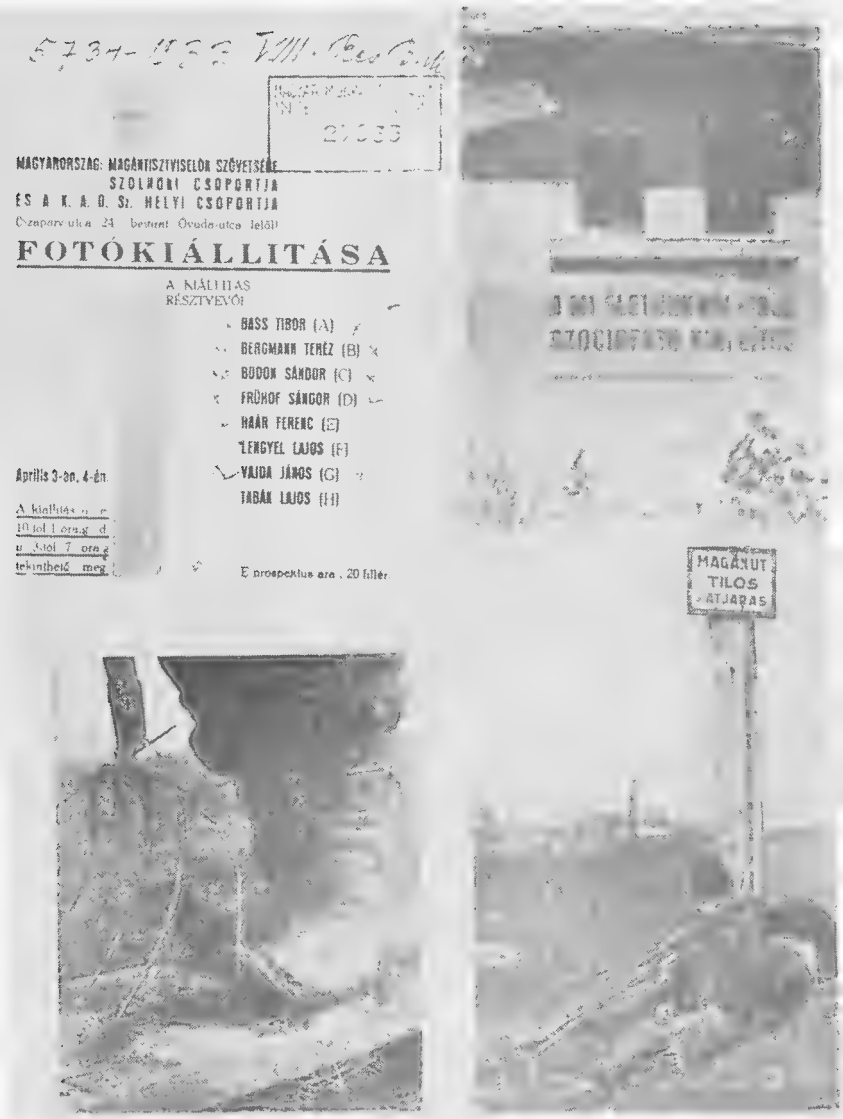

A szociofoto-kiállítás képei

A szolnoki kiállítás gondolatát szakszervezetünk helyi vezetőségével sikerült elfogadtatnom azzal, hogy a kiállítás megnyitásának előestéjén Kassák Lajos előadást tart szakszervezetünk helyiségében „irodalmi kérdések" címmel, majd másnap ő nyitja meg a kiállítást.

Kassák Lajos előadását 1932. április 2-án szombat estére tűztük ki, a kiállítás megnyitását pedig másnapra, április 3-án 10 órára. Mindezt erőteljes propaganda előzte meg. A rendőrségtől a szakszervezeti helyi csoport nevében – óvatosságból – az elnök kérte meg az engedélyt, de csatlakozott ehhez, ugyancsak mint engedélykérő szerv, a kereskedelmi alkalmazottak szakszervezetének helyi csoportja is, amely akkor „társbérlő" volt a László-féle Óvoda utcai szakszervezeti házunk helyiségeiben. Az engedély megadását – szerényen – Kassák Lajos irodalmi előadása, illetve „művészi fényképkiállítás" ürügyén kértük, és kaptuk meg.

Szakszervezeti székházunk Kassák Lajos előadásán zsúfolásig megtelt. Ott volt a rendőrség képviselője is, sőt bele-beleszólt az előadásba, kifogásolva Kassák beszédét mondván, hogy annak semmi köze sincs az irodalomhoz. Kassák Lajos nem zavartatta magát, amit el akart mondani, a rendőrtiszt zaklatása közben is elmondta.

Azonban az ott hallottak alapján már a rendőrség felfigyelt az eseményekre.

Másnap reggel, még a fotókiállítás megnyitása előtt a kapitányság vezetője Fábry rendőr tanácsos és az ügyészség képviselője megjelent a székházban, hogy megtekintse a falakra elhelyezett fotókat. Akkor már sokan tartózkodtak a termekben, főképpen a külvárosokból bejött proletárok, munkanélküliek, szakszervezeti tagok és mások, és közben egyre szaporodott a megnyitásra érkezettek száma. Sokan voltak ott, akik előző nap az előadáson is részt vettek. Amikor a rendőrkapitány látta a falon a fotókat és a felíratokat, megdöbbenése leírhatatlan volt: „Nyomor", „Szociális berendezkedésünk magaslatán", „Erőszak", „Munkanélküli", „Profit" stb.

A nézők, akik a teremben voltak felismerték saját életüket, kiszolgáltatottságukat, de az erejüket is, és a fülükben csengett még Kassák Lajos esti előadása – a fotóról. A rendőrtanácsos azonnal elrendelte a termek kiürítését. Kijelentette, hogy a fotókat lefoglalja, a szakszervezeti helyiség bejáratát rendőrségi és ügyészségi pecséttel lezáratja. Elrendelte Kassák Lajos, Lengyel Lajos és Tabák Lajos előállítását.

Kassákot és Lengyelt egy detektív és egy rendőr azonnal bekísérte a rendőrség tiszaparti épületébe. Nekem pedig a kapitányság vezetője, gúnyosan mondta: *„Na, Tabák, a szentséges úristenit magának, már megint maga! Már tudom, hogy ennek a bolseviki disznóságnak maga a szervezője, és megint félrevezetett bennünket. Most ismét azt akarja mondani, hogy engedélyük volt a kiállításra, de az művészi fényképkiállításra szólt, de nem a társadalmi és állami rend felforgatását szolgáló bolseviki propagandára.*

– *Miféle művészi fotók ezek? Mi az, hogy szociális berendezkedésünk magaslatán!? Ez kérem, felforgatás, és ezért lakolni fognak. No, Dr. Vajda úr* – szólt oda a detektívnek – *Tabákot is vigyék a fogdába a másik kettő után.*"

Bevittek a rendőrségi irodába, s miközben néhány pofont kaptam, Dr. Dolobács nevű fogalmazó kiállította a letartóztatási parancsot. Az engem őrző rendőr megkérdezte a fogalmazótól, hogy melyik cellába zárjon, mert az egyikben ül már Kassák Lajos, s a korábbi parancs szerint neki egyedül kell maradnia; a másik cellában van Lengyel Lajos többed magával, a harmadik cellában nők vannak.

Dr. Dolobács erre azt mondta, a rendőrnek: *Hát semmi esetre se Kassák mellé tegyék, dobják be a másik cellába, ha tele van is, még akkor is, ha Lengyel Lajossal lesz együtt.*

Nekem ez a döntés jól jött, hiszen a vékedezés taktikáját inkább Lengyel Lajossal kellett megbeszélnem, mint Kassák Lajossal. Három napon át estétől reggelig felváltva vallattak bennünket. Hol engem, hol Lengyel Lajost kísérték át kihallgatásra, jegyzőkönyvezésre. Nem egyszer láttam, amikor újból és újból behívtak vallomástételre, amint Kassák Lajost visszakísérték cellájába. Azt ajánlották, hogy valljam be az igazat, hogy az egész fotóanyagot Moszkvából kaptuk – ha ezt megteszem, elengednek.

Mondtam, hogy a kiállított fotókat esztétikai elgondolásaink szerint mi magunk készítettük, s annak igazolására, hogy nem Moszkvából valók, akár azonnal be tudom mutatni a saját felvételeim negatívját is. A rendőrtiszt nem akarta elhinni ezt, ezért két detektív kíséretében elvittek a lakásomra, ahol előkerestem a negatívokat. Magukkal vitték, s természetesen engem is visszakísértek a cellába. Újabb kihallgatásomra tanúkat is berendeltek, akik a szemembe mondták „véleményüket", hogy ők is látták az anyagot, s az szerintük nem „művészi". Volt olyan tanú is, aki azt mondta, hogy „művészi" ugyan, de ugyanakkor lázító is. Ezután azt kezdték firtatni, hogy ki szerkesztette a fotók feliratait? Azt akarták hogy ezt a részét a kiállítás készítésének fogjuk rá Kassákra. Természetesen ezt nem vállaltuk, hiszen ha itt-ott volt is ebben igazság, minden felírat és cím megírását magunkra vállaltuk. Továbbá minden egyes vallatás és kiahallgatás alkalmával mindhárman ragaszkodtunk ahhoz, hogy a kiállítást rendező szakszervezeti szervnek rendőrségi engedélye volt az előadás és a kiállítás megtartására. Így aztán elengedtek bennünket, de az eljárás „magasabb" szempontok miatt még hónapokig folyt.

Dokumentumok bizonyítják, hogy a szolnoki fotókiállítás ügyével nemcsak a szolnoki m. kir. rendőrkapitányság, hanem a miniszterelnökség, a belügyminisztérium, a budapesti rendőrfőkapitányság, sőt a m. kir. vezérkari főnökség is „foglalkozott".

A szolnoki rendőrség fogdájából való kiszabadulásunkat követően, alig múlt el néhány nap, ismét találkoztunk Budapesten, hogy előkészítsük

a „MUNKA" c. folyóirat kiadványai között az első magyar szocialista fotókönyv megjelentetését. Elhatároztuk – s ehhez akkor elég nagy bátorság kellett –, hogy a könyvben a „szolnoki" anyagot annak ellenére publikáljuk, hogy azt a rendőrség 1932. április 3-án lefoglalta.

Még javában foglalkoztatta a hatóságokat a „szolnoki" fotóügy, amikor könyvünk: „A MI ÉLETÜNKBŐL – a Munka első fotókönyve" címen 1932. május havában megjelent, s hamarosan el is fogyott. Többszáz példány jutott ki belőle Németországba, Ausztriába, Jugoszláviába, Romániába és még jó egynéhány országba.

A könyvet Kassák Lajos szerkesztette és tipografizálta. A nyomtatást a Hungária Hírlapnyomda RT végezte. Ebben a nyomdában dolgozott, mint nyomdász és grafikus Lengyel Lajos, a szolnoki kiállítás egyik szervezője.

Már a megjelenése után felfigyelt a könyvre a szolnoki rendőrség. Behívattak, megfenyegettek. Megkérdezték tőlem, hogyan merészkedtünk a történtek után a lázító anyagot könyv formájában közzétenni. Mire azt feleltem Dr. Vajda detektív felügyelőnek, hogy; egyrészt a szolnoki kiállításhoz éppen a szolnoki m. kir. államrendőrség adott engedélyt; másrészt pedig nem tudok arról, hogy egy képeskönyv kiadásához engedélyre van szükség, sőt tudomásom szerint az ilyenfajta kiadványokra nem vonatkozik az engedélyezési eljárás.

Dr. Vajda ekkor közölte velem, hogy ellenünk az „eljárás" még nem fejeződött be, és csak súlyosbítja a helyzetünket; hogy a megjelent könyv előszavában a „bolsevista" Leninre történik hivatkozás. Végül felvilágosítást kért tőlem arra vonatkozóan, mi az oka annak, hogy a Kassák Lajos által írt előszó német nyelven is megjelent. Erre azt válaszoltam, hogy nem tudom, de úgy gondolom, hogy azokat kívánja segíteni a németre történt átültetetés, akik „gyakorolni" kívánnák ezt a nyelvet.

„A MI ÉLETÜNKBŐL" című fotókönyből Szolnokon mintegy 25–30 példány fogyott el. Megjegyzem, hogy a kiadás költségeit mi magunk, a Munka-kör tagjai viseltük, egyenlő mértékben megosztva azt a kör tagjai között. Az értékesítésből befolyt összegek újabb fotókiadványok költségeit lettek volna hivatottak fedezni. Erre azonban – a politikai és a gazdasági helyzet súlyosbodása miatt – már nem kerülhetett sor.

E néhány mozaik is mutatja, milyen körülmények között végeztük a Horthy-időszakban mozgalmi munkánkat. Örökös zaklatás és megfélemlítés légkörében éltünk, és 1933 után, Hitler uralomra jutásával méginkább megnehezedett a munkánk. A hatóságok nemcsak a vezetőség tagjait zaklatták, de megfélemlítették azokat is, akik helyiséget biztosítottak a csoportunknak. Ennek következtében minden bérleményünkből kitelepítettek bennünket (Agócs-féle vendéglő, majd Lőrinczi-féle vendéglő, László Dezső mészárosmester házának bérleménye), úgyannyira, hogy 1933-tól kezd-

ve a vezetőség tagjai is már csak egy-egy kávéházi asztal körül, vagy esetleg a parkban és az utcán találkozhattak néhány perces megbeszélésre.

A magántisztviselők szakszervezete, az érdekvédelmi feladatok mellett sokat tett Szolnokon a haladó kultúráért, a munkássportért.

Rendőri felügyelet, házkutatás, előállítás, ütlegek, majd 1942. április 28-án letartóztatás; Dr. Szana Antallal, Kardos Jenővel, Martos Tiborral és másokkal kerültem a miskolci börtönbe, majd velük együtt a 7. sz. különleges büntetőszázaddal kényszermunkára a Szovjetunió frontterületeire.

A miskolci börtönben 1942. áprilisában összegyűjtött 200 főnyi politikai „bűnös" közül alig 10–12-en éltük túl a fasizmust. Én azért maradtam életben, mert 1943. január 12–14 között – amikor összeomlott a fasiszták voronyezsi frontja– sikerült átszöknöm a Vörös Hadsereg oldalára. A többi szolnoki elvtársaim – sajnos – odavesztek.

DIKÓ BALÁZS:

AZ ILLEGÁLIS KMP SORAIBAN

1923. január 1-én kőműves inasnak szegődtem el Szolnokon, a Gyura Kálmán cégnél. Keserves volt akkor az inasok élete. 14–16 órai munkaidő mellett még meg is vertek bennünket – sőt voltak olyan szaktársak, akik félholtra verték a szerencsétlen gyerekeket. Ha valaki mégis visszaszólt gazdájának, a rendőrségnél kötött ki, ahol újból veréssel fizettek.

A nagy vállalkozók 15–20 inassal dolgoztak, de csak 2–3 segédet alkalmaztak. Az inasok órabére 8–10–15 fillér volt. Embertelenül hajszoltak bennünket. Mi mindent kellett elviselni a szakmáért!

Az építőmunkások között csakhamar otthonra találtam. A szaktársak nemcsak a szakma elsajátítására tanítgattak, hanem az osztályharcra is. Az építőipari szakszervezet helyi csoportjának vezetősége felfigyelt rám. Külön foglalkoztak velem, beszerveztek az MTE-be, név szerint Molnár Gáspár, aki igen éleseszű és jó szervezője és vezetője volt a helyi építőipari csoportnak. Majd később Turi Lajos tanítgatott a többi szaktársakkal együtt.

Másodéves tanonc voltam, amikor az építőmunkások helyi csoportjának vezetősége többször meghívott üléseire. Megbíztak, hogy az ifjúság között végezzek felvilágosító munkát a szakszervezet érdekében, s lássam el őket sajtóval is. A megbízatásnak nagyon megörültem, s megtisztelve éreztem magam.

1923-ban találkoztam először Tisza Antal elvtárssal a Munkásotthonban, amelynek ő volt a gondnoka, s élete minden percét – minden gondolatát a pártnak és a munkásosztály ügyének szentelte.

A vele való találkozás nagy hatással volt rám. Órákig tudott beszélni mély, meggyőző hittel – soha nem tévesztve szem elől a párt céljait és törekvéseit. Legjobban benne bíztak az emberek. Neve túlnőtt a városon. Nem riadt vissza semmi veszélytől – hiába verték a rendőrségen, csendőrségen, állta testben és lélekben is a harcot. Kitűnő szervező volt, mint kubikos az építőipari munkások tömegével tartotta a kapcsolatot. Rögtön felismerte a közösség számára alkalmas embert és soha nem mulasztotta el azt megnyerni a párt számára.

Velem is sokat foglalkozott. 1925-ben az építőmunkások helyi csoportja beválasztott a vezetőség soraiba. Sok felelősség hárult rám – különösen a bérharcoknál. Legsikerültebb harcom tanoncéveim alatt Gyura Kálmán építőmesternél volt az embertelen bánásmód ellen, s a rövidebb munkaidőért. Gyura Kálmán a kizsákmányolás nagy mestere volt. Reggel 4-től este 9-ig robotoltunk nála. Harcunkat siker koronázta, s a mi sikerünkön felbuzdulva, a többi inas is követte példánkat. Jó eredmény volt ez abban az időben, mert hiszen Nagy Sándornál 20–22, Madas Mihálynál 10–15 inas dolgozott.

1926. január 1-én szabadultam. Kezemben volt a munkakönyvem, munka pedig sehol. Akkoriban a nyilvántartott munkanélküliek száma 5–5 és fél ezer volt. Mindnyájan hajszoltuk a munkát, hogy legyen mit enni. 3–4 hónapot dolgoztunk egész évben, s ezért még derekat is kellett hajlítani.

Tisza elvtárs akkor már komoly feladatokat bízott rám. Megkezdtem az illegális pártmunkát a szakszervezetben. Ennek során kerültem kapcsolatba Lőrinczi Ferenc, Csiznyán Kálmán, Csapó János, Keskeny János, Zsemlye Ferenc elvtársakkal, akik harcos katonái lettek pártunknak az építőmunkások szakszervezetén belül.

1928 augusztusában a MÉMOSZ országos küldöttközgyűlésén én képviseltem Szolnok város építőmunkásait. Itt ismerkedtem meg Somogyi Miklós, Apró Antal, Fodor Gyula, Kéringer György, Reszegi Ferenc, Török János, Szakasits Árpád elvtársakkal, akik igen nagy hatást gyakoroltak rám. Reszegi elvtárs külön is foglalkozott velem. Ezen a közgyűlésen is megnyilatkozott a baloldaliak és a jobboldaliak ellentéte.

Budapesti tartózkodásom alatt ismerkedtem meg a szociáldemokrata párt vezetőivel is, Peyer Károllyal, Weltner Jakabbal, Takács Józseffel, Szeder Ferenccel, Esztergályos Jánossal, Vanczák Jánossal, Kabók Lajossal, Kéthly Annával.

1927-ben a munkásotthon keretében megalakult a munkásdalárda, a szavalókórus és a természetbarátok csoportja. A párt kiadta a jelszót: ki-

használni a legszélesebb körben ezeket a legális szervezeteket a KMP programjának megfelelően.

A szavalókórust, melynek én is tagja lettem, akkoriban Kalocsai Béla elvtárs vezette. Igen sok jó elvtárssal ismerkedtem meg itt is: Gura Irén – Dr. Szana Antalnéval, Dobos Rózsi – Kardos Jenőnével, Tóth Ferenccel, Csabai Ferenccel, Tenyeri Jánossal, Fodor Jánossal, Balázs Mihály elvtársakkal. Megindult a rendszeres egyéni foglalkozás az emberekkel, Tisza elvtárs utasítása szerint. Szinte lökésszerűen indult meg az agitáció a munkanélkülieik között.

1927-ben a Nerfeld-féle bérház építkezésénél már a Somogyi Miklós elvtárs is velünk harcolt. Bérmozgalmat szerveztünk, s sztrájkolni kezdtünk. Kb. 40 építő szakmunkás és segédmunkás dolgozott ezen az építkezésen. 3 hétig tartott a bérharc. Ez idő alatt Debrecenből és Miskolcról hoztak sztrájktörőket. A miskolciakat vissza tudtuk irányítani, – de a debrecenieket nem. Kaunitz volt e szervezetlen csapat vezetője – s ők felvették a munkát. Hiába kérleltük őket, hogy igazságos harcunkat ne hátráltassák, nem használt, egy este aztán a két fő huligánt, Kaunitzot és Csapó Józsefet alaposan helybenhagytuk a Madách utcán. Még azon az éjszakán a debrecenieik is egytől egyig elhagyták a város területét, minket pedig összeszedtek a rendőrök.

Ónodi Lajos 1 év és 6 hónapot, Marcsik József 2 hetet kapott, én másfél hónapot ültem érte, de sztrájkunk erkölcsi sikerrel fejeződött be.

Ekkor már a rendőrség engem is fekete listára helyezett, ismertté vált a nevem, s az építőmesterek, ha csak tehették nem alkalmaztak. Bizony nagyon nehéz lett a megélhetésem.

1929-ben kitiltottak a munkásotthonból. Bleier József, Bencze László, Kövér János, Ungár József és Kövécs József hozták meg a kitiltási határozatot. Nagyon bántott a kitiltás, mert az emberekkel való érintkezést és szervező munkánkat bénította meg. Nem vehettem részt ezután már a szavalókórus és dalárda működésében. A szavalókórus a műsorát Majakovszkij, Petőfi és Ady műveiből állította össze. Előzőleg be kellett mutatni Dr. Daday Józsefnek, az akkori rendőrség politikai osztálya vezetőjének. Egyik alkalommal, amikor bevittük az előadásra kerülő műsort, s megnézte, nekünk ugrott, kiabálva:

– *„Csák Máté földjén ti vagytok az isten? Börtönbe velük! Kiirtani, mind egy szálig!"* – dühöngött. Örömünkre – bár semmit sem változtatott a lényegen – egyszer hivatalában megütötte a guta! Egy ellenséggel kevesebb lett.

Ezen a tavaszon ért engem életem legnagyobb öröme. Tisza Antal elvtárs az illegális összejövetelen közölte velem, hogy felvettek a párttagok sorába. Ez kimondhatatlan nagy erőt adott a további munkához, de a veszély megnőtt. Fogadalmat tettem az elvtársak előtt, hogy osztályomhoz örökké hű maradok, azt soha cserben nem hagyom életem árán sem.

Amikor először kerültem a rendőrség kezébe, minden kínzás ellenére a tudott pártügyeket el nem árultam, az elvtársak nevét sem mondtam meg, akárhogy ütöttek, vertek. Kiállottam a tűzpróbát. Ezért a magatartásomért Tisza elvtárs megdicsért és megölelgetett, mondta, hogy bizony tartottak attól, hogy nem leszek-e gyenge a tortúrán, s nagyon örültek az ellenkezőjének. A párt illegális összejöveteleit Piroska állomáson a Paládics pusztai báró Harkányi féle búzaföldön, a Mirhó-parton, a Sárnyak–Ményei fokon a Tisza-parti szigeten és erdős helyeken tartottuk meg.

A párt vezetősége megbízott a KIMSZ szervezésével, melynek egy ideig vezetőségi tagja is lettem. A szervezés igen eredményesen haladt és olyan értékes elvtársakkal gyarapította sorainkat, mint Zsemlye Ferenc, Keskeny János, Balázs Mihály, a szőlőből Kiss János, Tószegről Molnár László elvtársak.

Megszerveztem a védőgárdát. A cél az volt, hogyha utcai gyűlést tart valamelyik tag, biztosítsuk a menekülés útját. A pártfeladatok igen veszélyesek és felelősségteljesek voltak. Mi azonban vállaltuk. Nem zavart bennünket, hogy a rendőrségre kerülünk, s hogy a kínzókamrából meglátjuk-e a napvilágot. Szembenéztünk a fenyegető veszéllyel.

A kommunisták iránti bizalom és szimpátia egyre nőtt az egész városban. A KMP vezetői nagy gondot fordítottak arra, hogy elméleti felkészültségünk, vitakészségünk legyen, hisz vitába kellett szállnunk olyan emberekkel, akik támadták a kommunista pártot, de a szervező munka is komoly felkészültséget követelt.

Schwimmer Ferenc Brünnben tanult gépészmérnök és Dr. Szana Antal jogász elvtársak a Tiszán tett kirándulások alkalmával rendszeresen tartottak részünkre oktató szemináriumokat a kapott illegális anyagokból, Marx–Engels műveiből, a Sarló és Kalapácsból.

Ebben az időben a párttagok sorába való szervezés igen konspiratív módon történt. A legkisebb elhamarkodás is végzetes helyzetbe hozhatta azt a sejtet, amelyben az illető elvtárs dolgozott. Sem többet, sem kevesebbet nem volt szabad közölni a beszervezendő elvtárssal, mert a legkisebb vigyázatlanság esetében a rendőrségnél köthetett ki. Tulajdonképpen ekkor megfelelő pártmunka végzése után, felső kapcsolat javaslatára kerülhetett valaki az illegális párt soraiba. Jegyzőkönyvet, írásos feljegyzéseket az értekezleteken soha nem készítettünk, mert ezek igen veszélyesek lettek volna egy-egy lebukásnál. A rendőrségnek kész adat lett volna a kezében.

1929 nyarán a piroskai állomáson túl Tisza Antal, Fodor János, Tóth Ferenc elvtársakkal illegális megbeszélést tartottunk. Itt kellett beszámolnom az ifik számszerű és név szerinti beszervezéséről.

Schwimmer Ferenc elvtárs ekkor a szolnoki illegális pártszervezet titkárságának a tagja volt, aki a VS vonalán is jelentős munkát végzett. Rajta keresztül a rászorultak közül igen sokan részesültek segélyben.

1930-ban már megérett a helyzet az utcai tüntetésekre. A KMP követeléseit fejezték ki a „Munkát! Kenyeret! A munkanélkülieknek munkanélküli segélyt! Munkaalkalom megteremtéséért!" – jelszavak.

1930 II. 3-án mintegy 500 főnyi tömeg fenti jelszavakat hangoztatva vonult fel a városháza elé. 1919 óta ez volt az első alkalom, hogy a kommunista párt vezette nyomorgó tömeg megmozdult Szolnok városában. A tüntetők küldöttséget választottak, akik felkeresték az akkori polgármestert. Dr.Tóth Tamást. A küldöttség tagja Fodor János, Tóth Ferenc és még kb. 6 elvtárs volt. A rendőrség az első pillanatban megzavarodott a szervezettség láttán és csak tehetetlenül állt. De hamarosan felismerték a helyzetet, s amíg a polgármester hivatalában a tárgyalás folyt, a rendőrség lezáratta az összes keresztutcákat, s rátámadtak a békésen várakozó tüntetőkre. Karddal, gumibottal, puskatussal, vad kegyetlenséggel szétverték a munkát követelő embereket. Az üzletek tulajdonosai pillanatok alatt lehúzták vasredőnyeiket, s csak az ablakok mögül nézték a barbár esetet. Még a polgári lakosság is felháborodott azon, amit a rendőrség a békésen álldogáló tömeg között véghezvitt. A detektívek hada özönlötte el az utcákat. Mi fiatalok bizony nem néztük tétlenül ezt az orvtámadást, nekimentünk a rendőröknek, különösen Csabai Ferenc, aki az egyiknek a zubbonya ujját is kiszakította. Engem a sok közül, mint régi ismerőst, lefogtak és az éhségtüntetők irányításáért és szervezéséért 4 havi rendőrségi fogdát szabtak ki rám. Mivel tárgyi bizonyíték nem állt rendelkezésükre, csupán 6 hétig tartottak fogva.

1930-ban már annyira erősek és szervezettek voltunk, hogy röpiratot szórtunk a város területén. Magam is többször vállalkoztam erre a munkára. Emiatt május 2-án hajnalban a szolnoki rendőrkapitányság politikai nyomozó detektívje, Bögre Sándor főcsoportvezető másodmagával előállított, azon a címen, hogy a város területén röpcédulát szórtam. Ez alkalommal Bögre Sándor, Pörge Lukács, Sós István, Biró Ferenc detektívek, a rendőrség hóhérjai úgy megkínoztak, hogy utána 3 hétig feküdtem. Két nap múlva, május 4-én este 9–10 óra között – bizonyítékok hiányában – szabadon engedtek. Elég rossz állapotban alig vánszorogtam, amikor Tisza József elvtárssal találkoztam és az ő segítségével kerültem haza.

A párt utasítására látleletet vetettem fel, s „A hatalommal való visszaélés" címén feljelentést tettem kínzóim ellen. Persze ez mit sem használt.

Betegségem alatt felkeresett engem Tisza Antal elvtárs és megbeszéltük a további feladatokat. Felépülésem után két esetben tartottunk még illegális vezetőségi ülést, egyiket a Piroska állomás környékén, a másikat a Csillag-féle birtokon.

1930. június 12-én az alföldi kommunista mozgalom lebukása során engem is elfogtak. Bögre Sándor és még két rendőr előállítottak a szolnoki rendőrkapitányság politikai osztályára és innen két csendőr összevasalva Mezőtúrra vitt. A letartóztatásom ideje alatt a szolnoki törvényszék az ügyemet letárgyalta és ezen a tárgyaláson Krómberg János főügyész vádat emelt ellenem a hatóság megrágalmazása címén. Az I. fokú bíróság másfél évi börtönbüntetést szabott ki rám.

Kb. 150-en voltunk 18 napig Mezőtúron, ahova előzőleg már igen sok elvtársunkat bevittek. Szolnokról Tisza Antalt, Fodor Jánost, Tóth Ferencet, Ragó Józsefet, Mezőtúrról Magda Ápádot,Takács Sándort, Busi Vincét, Boros Gábort, Lustyák Mátyást, Kunszentmártonból Polányi Mátét, Ceglédről id. Kozma Sándort és ifj. Kozma Sándort, mint az alföldi kommunista párt vezetőit.

Hogy a vallatások milyen borzalmas módszerekkel folytak, azt legjobban id. Kozma Sándor esete bizonyítja, aki a nyomozás befejezése után a börtönbe való szállítás közben sérüléscibe belehalt. Hasonló eset történt Csapó Jánossal is, aki két esztendővel később halt meg a Gyöngyösi Ideggyógyintézetben.

Amikor 18 nap után a nyomozást befejezték, felsőbb utasításra felszállítottak a Markó utcai törvényszékre és előttünk Dr. Enyedi Róbert kihirdette az előzetes letartóztatási végzést. Mivel a Markó utcai fogházban politikai foglyokat hosszabb időre nem helyeztek el, így átvittek bennünket a Pestvidéki fogházba, ahol már valamennyire megnyugodtunk azért is, mert arra gondoltunk, hogy utólagos pótnyomozásra – amely újabb kínzásokkal járhat – nem fognak kikérni. Itt már pártunk szervezett sejtjei aktívan működtek. Ott voltak a fogházban Házi Ferenc, Fürst Sándor, Háy Mihály, Lándor Béla elvtársak. A kapcsolatot velünk csak akkor vették fel, amikor már tájékoztatták őket, hogy kik vagyunk. Körülbelül egy hónap után, amikor tisztázódott személyünk, akkor már rendszeresen foglalkoztak az elvtársak velünk. A fogházban meg kellett tanulni a morsejeleket és egyéb jelírással a fogházhoz alkalmazható érintkezési módszert, mert csak így, azokon keresztül tarthattuk a kapcsolatot egymással.

Kezdetben házisajtót – később napi sajtót is –Népszavát kaptunk. A VS-től kapott heti öt pengő erejéig élelmiszereket vásárolhattunk a fogház által engedélyezett és szigorúan szabályozott élelmiszerekből. A párt juttatott minden héten tiszta fehérneműt a letartóztatott elvtársak részére. A VS vonalán Dr. Tímár Miklós vette fel velünk a kapcsolatot és tájkoztatott a segély összegéről is. A fogházon belül irodalmi termékek is eljutottak hozzánk, sőt a Moszkvában kiadott „Sarló és Kalapács"-ot is olvashattuk és az indexen szereplő „Csokoládé" és a „Svejk" c. regényt is.

November 7-re éhségsztrájkot készített elő a vezetőség. A jobb bánásmódért, az irodalmi termékek kiszélesítéséért és az írószerek állandó

használatáért indult meg ez a harc, amely össze volt kapcsolva a Nagy Októberi Szocialista Forradalomra történő megemlékezéssel is.

1931. február 28-ig voltam előzetes letartóztatásban, majd még egy hónapig a Mosonyi utcai Toloncházban. Kiszabadulásom után újra bekapcsolódtam a pártmunkába. Azonban most már igen nehéz volt a helyzetem. A rendőrség minden lépésünket figyelte. A kiépített spiclik és besúgók hada rendszeresen szolgáltatta az adatokat a rendőrségnek, név szerint Bögre Sándor kezeihez.

1933-ban az előzőleg ellenem emelt vádat (hatóság megrágalmazása címén) újra folyamatba tette a bíróság és az előbbi ítéletet, a másfél esztendőt változatlanul helybenhagyta. Minthogy az első fokú ítéletet nem emelték jogerőre, így az a fellebbviteli bírósághoz került, amely az előbbi ítéletet jogerősen 6 hónapi börtönbüntetésre mérsékelte. Ezt a büntetést 1936. szeptember 6-tól 1937. április 6-ig le is töltöttem Szolnokon.

DR. SZANA ANTALNÉ (GURA IRÉN) VISSZAEMLÉKEZÉSE

Mint serdülő gyerek rendkívüli érzékenységgel reagáltam a körülöttem zajló eseményekre. Olvasmányaim nagy hatással voltak rám, átéltem a történetet, a szereplők minden örömét vagy szomorúságát. Különösen az embereket ért igazságtalanságok váltották ki belőlem azt az erős elhatározást, hogy én nem okozok senkinek bajt, de azt sem tűröm el, hogy mások igazságtalanságokat kövessenek el.

Második polgárista voltam, amikor egyik iskolatársamat az iskolában – ma már nem is emlékszem miért és hogyan – valami méltánytalanság érte és mert én melléálltam, ezért ki akartak csapni az iskolából. Az egyik tanárnőm azonban átvett az ő osztályába, s így tovább tanulhattam. Emiatt az eset miatt néhány osztálytársamnak – az ún. úrilányoknak – a szülei megtiltották, hogy velem barátkozzanak. Ez fájdalmasan érintett engem, s a tőlem eltiltott lányokat is – jóllehet őket csak érdekből –, mivel talán a legjobb tanuló voltam az osztályban és sokat segítettem nekik. Órák előtt elkérték a füzeteimet, hogy megnézzék benne a leckéket, s ha a csöngetésig nem tudtam visszakapni, én maradtam lecke nélkül, amiért sokszor részesültem fenyítésben, mert nem akartam elárulni a „másolót". Ilyenkor csak lehajtott fejjel tűrtem a szidást, a „rendetlenségem és hanyagságom" miatt.

Valószínű, hogy ezek és más hasonló momentumok játszhattak közre, hogy amikor a nagybátyám, Wigand Rezső (anyám bátyja) házába költöztünk és az ő nevelt lányukkal, Dobos Rozsival, a későbbi Kardos Jenőnével együtt kezdett velem foglalkozni, szinte faltam a kezembe adott könyveket. Eleinte csak haladó szépirodalmi műveket, majd Bebel „Nő és a szocializmus"-át, H. G. Wels és Jack London műveit stb. Megbeszélte velünk, hogy mit és hogy olvassunk. Néhány okos szóval a lényegre mutatva megmagyarázta, mit kell ismerni és tudni arról, amit olvastunk és hogy mi történik körülöttünk a világban. Sok szó esett arról is, hogy felnőve nekünk is bele kell majd szólnunk a saját és környezetünk életének irányításába. Már akkor arra törekedett, hogy biztos világnézeti alapot szerezzünk. Rávezetett bennünket a társadalmi igazságtalanságok okaira. Többször elvitt minket a Munkásotthonba, ahol másoktól is hallottuk a szocialista tanokat, amelyeknek szellemében ő nevelt benünket.

A Munkásotthon egyben a szociáldemokrata pártnak is otthont adott, ahol ekkortájt sok érdekes, a munkásság műveltségét, politikai fejlődését szolgáló előadást tartottak. Igaz, hogy az újonnan alakult színjátszókör kissé önképzőköri színvonalon működött, de haladó szellemű műveket adott elő. Szavalókórust hoztunk létre – melynek vezetője Kalocsai Béla volt –, s lelkesen tolmácsoltuk Petőfi, Kassák és Ady kórusra átírt műveit.

Olvastuk és megvitattuk a 100%-ot, a Korunkat, a Munka cikkeit stb. Még ma is emlékszem azokra az izgalommal teli estékre, amikor megvitattuk a Sallai–Fürst, majd a Dimitrov-per eseményeit és életük megmentéséért szolidaritási mozgalmat szerveztünk. A Munkásotthon látogatói között ekkor már kikristályosodott, hogy kik tartoznak a munkásmozgalom jobb és baloldalához, mi Kardosnéval természetesen a balszárnyhoz tartoztunk.

Az MTE-n belül tornaszakosztályt szerveztünk, amelynek munkájába néhány elvtárs feleségét is sikerült bevonnunk, pl. Kalocsainét, Tisza Antalnét és néhány fiatal lányt is, akiknek a nevére már nem emlékszem. A tornaórákat hetenként kétszer a gimnázium tornatermében tartottuk, amelyet később az illegális találkozók helyéül is felhasználtunk.

A Munkásotthon egyik alapító tagja apósom, Szana Vilmos volt. 1874-ben született egy kis felvidéki faluban Nyírturán. Itt nem volt középiskola, s így a kereskedelmi iskolát Túrócszentmártonban végezte el. Szülei nem tudták fedezni a taníttatásával járó költségeket és azt az ismerősök vállalták. Az akkori szokásoknak megfelelően minden nap más családnál étkezett. Kitűnő tanuló volt és korrepetálást is vállalt, hogy ezzel is hozzájáruljon taníttatásának költségeihez. Mint később gyermekeinek mesélte, a róla való gondoskodásnak ezeket a formáit igen megalázónak érezte, de nem volt más megoldás, ha tanulni akart, ezt vállalnia kellett. Az iskolai évek alatt került kezébe Marx Tőkéje, német eredetiben. Mivel jól tudott németül, fellelkesült az olvasottakon és titokban néhány barátjával olva-

sókört alakítottak, ahol társainak ő fordította le a Tőke egyes fejezeteit. Érettségi után Szolnokra került, és itt 1899-ben megnősült; a Tiszavidéki Hitelintézetnél dolgozott mint pénztáros, később ez az intézet egyesült a budapesti székhelyű Kereskedelmi Bankkal és a szolnoki részleg mint fiókintézet működött.

Igen hamar kapcsolatot talált az MSZDP-vel, melynek tagja lett és néhány lelkes munkásemberrel 1903-ban megalakították a Szolnoki Általános Munkásképző Egyletet. A Mária utcában vettek vagy béreltek egy kisebb házat, illetve lakást.

A Mária utcai helyiség – ahol egyébként a Dikó család volt a gondnok – csakhamar kicsinek bizonyult, mert egy-egy érdekesebb tudományos vagy irodalmi előadásra mindig nagy tömeg gyűlt össze. Elhatározták, hogy egy nagyobb épületet vásárolnak és ennek a célnak az érdekében különféle rendezvényeket szerveztek, és azok bevételeiből gyűjtötték össze az alaptőkét. Kb. 1910-ben vásárolták meg a szervezett munkások és néhány MSZDP-tag áldozatkészségéből a mostani Ságvári utca mellékutcájában – amit akkor „gatyaülepnek" csúfoltak – azt az épületet, amelyből a Munkásotthont kialakították. Itt már volt hely a könyvtár, a színjátszók, a sakkozók, a biliárdozók részére. Apósom 1918 nyarán halt meg.

A Munkásotthon lett az a hely, ahol a haladó érzelmű fiatalság – főleg munkásfiatalok – komoly viták közben politikai öntudatot szerezhetett, ahol nevelték és tanították az embereket. Legális találkozóhelye lett később a baloldali érzelmű embereknek és az illegális KMP tagjainak, amíg a rendőrség be nem záratta.

Kardosné (Dobos Rózsi) és én végigjártuk ezt az iskolát, és így lettünk méltók arra, hogy 1929. május 1-én egy csónakkirándulás ürügye alatt a Tiszán tartott illegális találkozón felvettek bennünket a KMP tagjai sorába.

Ezt a számunkra nagy eseményt – mely örökké emlékezetes marad, és ma is örömmel és büszkeséggel tölt el – Ragó Antal közölte velünk.

Egy ideig még unokanővéremmel, valamint Zsemlye Ferenccel és Csiznyán Kálmánnal közös sejtben dolgoztunk. Engem 1929 végén vagy 1930 elején bekapcsoltak a Vörös Segély munkájába. Mint VS-szervezőt választottak be a szolnoki városi bizottság titkárságába. Ilyen minőségben több alkalommal jártam Pesten a Markó utcai börtönben meglátogatni az elvtársakat, csomagot beadni a részükre. Ezenkívül felderíteni egy-egy lebukás körülményeit.

Természetesen mint a szolnoki illegális városi pártbizottság tagja és mint VS-szervező, nemcsak ilyen irányú munkám volt. Feladataim közé tartozott a bebörtönzött elvtársak, illetve hozzátartozók részére pénz és természetbeni segítségnyújtás, erre a célra való gyűjtés, a segélyek eljuttatása az érintettek részére. A börtönből szabaduló elvtársaknak úti-

költséget is juttattunk. Ez különösen a vidékiek számára volt nagyon fontos, hogy megóvjuk az elvtársakat, hogy pénz hiányában karhatalommal, rendőrrel vagy csendőrrel kísértessék haza őket.

Több alkalommal jöttem fel találkára a fővárosba, utasítások, illetve röpiratok vagy egyéb sajtóanyagok átvételére.

Férjemmel, dr. Szana Antallal 1929 őszén ismerkedtünk meg közös barátunk, Schwimmer Ferenc által, aki 1930. novemberében történt letartóztatásáig az illegális szolnoki pártszervezet titkárságának tagja volt. A közös baráti körünkhöz tartozó Kardos Jenővel és Schwimmerrel biciklikirándulások, séták alkalmával, majd később mint „udvarlókkal" otthonunkban is többször összejöttünk. Legtöbbször persze kirándulásokon, nyáron a Tiszán való fürdőzés alkalmával, halottak napján a temetőben való „véletlen" találkozásokon beszéltük meg mozgalmi munkánkat. Volt úgy is, hogy az elvtársak bejöttek vásárolni a kis üzletünkbe könyvet, újságot stb.

Egy alkalommal Sebestyén János lakásán jöttünk össze, azért, hogy ismertessen velünk egy rejtjeles levélben kapott utasítást. Többször volt találkozó Képíró József, Szép u. 18. alatti lakásán is. Itt volt elhelyezve az a kézi sokszorosító, amelyen a Zsemlye Ferenc által szövegezett röplapokat gyártottuk.

Ez a cím – Szép u. 18. – nagyon emlékezetes maradt számomra. 1951. február 27-én a reggeli órákban Kardosnéval együtt letartóztattak és egész nap egy őrszobában tartottak bennünket. A nyitott ajtó előtt többször láttuk amint összeverve elvezették a velünk lebukott elvtársakat. Nyilván ezzel is meg akartak bennünket félemlíteni.

Este került sor az én vallatásomra, amit azzal kezdtek, hogy egy térkép elé állítottak, és megkérdezték tőlem, hányszor voltam a Szép utca 18-as házban. Erre természetesen azt feleltem, nem tudom, hogy Szolnokon van-e egyáltalán Szép utca.

Keresse meg a térképen – hangzott a válasz.

Nem ismerem ki magam a térképen – ami igaz is volt, mert mindig rossz földrajzos voltam.

A felelet felbőszítette a vallatót, aminek következménye az lett, hogy kegyetlenül megkínoztak. Többször szembesítettek a többiekkel, de én konokul tagadtam, amit újabb verés követett.

Kb. egy hétig tartottak fogva bennünket – holott törvény volt arra, hogy 24 órán túl, gyanúsítottat nem szabad rendőrségi őrizetben tartani.

Egy hét után kb. hajnali 5 óra lehetett, még korom sötét volt, amikor összeszíjaztak bennünket és gyalog kivittek az állomásra, ahol vonatra tettek. Bezárható fülkében helyeztek el, s így szállítottak Budapestre, a Markó utcai börtönbe.

Schwimmer Ferenc gyermekével

Itt ismerkedtem meg először a proletár szolidaritással és azzal is, hogy az őrök között is volt olyan, aki velünk szimpatizált. Ott raboskodott Hámán Kató, Martos Flóra – aki nagyon beteg volt – és Geisler Éta, akik, amikor tudomást szereztek érkezésünkről, ételt és bátorító üzeneteket küldtek. Így nem éreztem magam olyan elhagyatottnak.

Hat hét múlva eljött a szabadulás ideje és átkísértek a Toloncházba, s csak másnap indítottak haza Szolnokra.

Életemben új fejezet kezdődött. Már a börtönben töltött idő alatt is – amennyire ezt a cenzúra engedte – írtam későbbi férjemnek. Leveleinkben arról írtunk egymásnak, hogy ha majd kiszabadulok, sok és „sorsdöntő" közlendőnk lesz.

Elhatároztuk, hogy amint lehetséges – mert előbb meg kellett várni ügyünkben a tárgyalást és az ítéletet – összeházasodunk. Addig azonban még sok minden történt.

Szabadulásom után a párt akkori szolnoki és megyei titkárától Tóth Ferenctől megkaptam a „kitüntetést". Megjelent az üzletben mint könyvvásárló. Hátrahívott az üzlet elkerített részébe, ahol az adminisztrációt végezték, megcsókolt és azt mondta; büszkék vagyunk rád. Ez akkor több volt számomra, mint mai értelemben bármilyen kitüntetés.

A szabadulásomat követő nyáron a testemet borító kék–zöld–sárga színű foltok miatt nem mehettem a Tiszára, ami az egyetlen nyári szórakozási lehetőség volt. Utasításba kaptam, hogy amíg ügyemet le nem zárják, nem vehetek részt a pártmunkában.

1931. szeptember 9-én volt a tárgyalás .Nagybátyám az én és Dobos Rózsi védelmével Dr. Vámbéry Rusztemet bízta meg. Az ő okos és részben ravaszul bagatellizáló érvelésének köszönhetem, hogy „Állam és társadalmi rend erőszakos felforgatására irányuló bűntett"-ben való vétség miatt csupán egy hónapi elzárásra ítéltek, amit azzal követtem el, hogy tudtam a szervezkedésről, de azt nem jelentettem a rendőrségnek. Mellékbüntetésként 3 évre kitiltottak Budapest területéről. Ez számomra súlyos büntetés volt, mert időközben Szana Antalt a párt, mint joggyakornokot Budapestre Tímár Miklós irodájába helyezte.

A tárgyalás napján találkoztam újra a velem letartóztatott elvtársakkal, akik azt hiszem folyamatosan letartóztatásban voltak és ott volt a tanúként megidézett két detektív, Bögre Sándor, Kováts Lajos, valamint Dr. Dolobács Béla rendőr fogalmazó is. Mikor a „vádlottak" felszólalásaira, illetve kihallgatására került sor és mindnyájan, magam is a verésekről beszéltünk, a bíró (akit talán Kovácsnak hívtak) egyre rázta a csengőt és belénk fojtotta a szót. Vámbéry követelte, hogy a látleletet adják be a tárgyalásra. A bíró kénytelen volt érte küldeni, majd azzal akarták kijátszani, hogy az orvos szabadságon van, így a látleleteket nem lehet beszerezni. A bíró nem engedélyezte a tárgyalás elnapolását, ellenben elrendelte a rendőri tanúk kihallgatását.

Dr. R. VÁMBÉRY [illegible]
[illegible]
[illegible]

Budapest, 193[illegible] március 1[illegible].

Igen tisztelt Wigand úr,

Sajnálattal kell jelentenem, hogy a vádtanács helybenhagyta a vizsgáló biró végzését s igy nem kell próbálkoznunk a kir. itélőtáblánál. A táblához beadandó felfolyamodásban [illegible] ra fel fogom kérni a biztositékot, bár esetleg nincs kizárva, hogy a tábla enélkül is helytadna a felfolyamodásnak, de ha mégis elutasitaná, ugy ez ismét lényeges időveszteséget jelentene. Amikor [illegible] ban volt az irodában [illegible] én azt állitottam, hogy a többi [illegible] [illegible] valóban azt [illegible] hogy Gara Irén a [illegible] volt. Igaz, hogy a vizsgálóbirónál ezt arra való tekintettel, hogy vallomásukat [illegible] hatása alatt tették, visszavonták, de [illegible], hogy a biróság a [illegible] [illegible] állitásoknak nem [illegible] hitelt adni, [illegible] [illegible] dolkozásainkra.

[illegible] egyéb mondanivalóm is, [illegible] azt csupán élőszóval közölhetem s én ezért arra kérem, ha legközelebb Budapestre jön, szíveskedjék felhivni.

Tisztelettel
[illegible signature]

Nagyságos
Wigand [illegible] urnak
Szolnok

Amikor az engem cigarettával megégetni és rugdosni akaró Dolobácsot hallgatták ki, és ő is tagadta bántalmazásunkat, ez sértette igazságérzetemet és a felháborodástól indíttatva felugrottam, és a tárgyalást vezető bíró folytonos csengőrázása közepette elmondottam mindent, amit az őrszobában való tartózkodásunk alatt a nyitott ajtón keresztül láttam és végül ruhámat felemelve megmutattam az ütlegeknek még akkor is jól látható nyomait. Ezek után a bíró kénytelen volt megesketni a tanúkat. Eskü közben én csak tovább kiabáltam, hogy a fogalmazó úr „hazudik". Ki akartak vezettetni, így kénytelen voltam végre elhallgatni.

A tárgyalás végén – mint már említettem – enyhe ítéletet kaptam, egy hónapot, amit a hat heti előzetes letartóztatásommal kitöltöttnek vettek. Számomra a legsúlyosabb a három évre Nagy-Budapest területéről való kitiltás volt, mert elválasztott bennünket későbbi férjemtől és e mellett a párt Központi Bizottsága is eltiltott minden olyan pártmunkától, amivel veszélyeztethettem Szana Antal munkáját.

A párt 1933-ban engedélyezte házasságunkat.

1934. decemberében az újságkiadókkal való összeköttetéseink révén elhelyezkedtem a Budapesti Hírlapnál. Ez a kormánysajtóhoz tartozott, ami számomra igen jónak mutatkozott, de alig voltam ott néhány hétig, a rendőrségtől megjelentek az igazgatónál azzal, hogy bocsásson el, mert „veszedelmes kommunista agitátornő" vagyok. Ő azonban nem ijedt meg és nem küldött el, hanem áttett a vidéki előfizetési csoporthoz, ahol kevésbé voltam szem előtt.

1933 után a párt felsőbb vezetőinek az volt a véleménye, hogy férjem munkája igen fontos, s ezért vigyázni kell arra, hogy az ő legalitása biztosítva legyen. Ezért így én visszavonultam, s csak az ő munkáját segítettem mindenben.

Férjem, dr. Szana Antal Szolnokon született 1905. augusztus 7-én. Iskolai tanulmányait Szolnokon kezdte el s az első elemitől kezdve a gimnáziumban is végig kitűnő tanuló volt és azt jeles eredménnyel végezte el. Az érettségi után Budapesten tanult a Kereskedelmi Akadémián és kitűnő eredménnyel szerzett bizonyítványt. Itt tanult meg gyors- és gépírni is. Hazament Szolnokra és elhelyezkedett a Strasser és Kőnig nevű gabonafelvásárló cégnél. Munkahelyén egyre biztatták, hogy tanuljon tovább. De mit? Ő építész szeretett volna lenni. Nagyszerűen rajzolt, ügyesen szobrászkodott; a Tisza agyagjából formált különböző figurákat. Végül kollégáinak biztatására beíratkozott levelező hallagatónak a jogra. Ismerkedésünk után, 1928-ban, amikor őt a párt tagjai közé felvették, már Mendel ügyvéd irodájában dolgozott, mint ügyvédjelölt. Barátja, régi osztálytársa Schwimmer Ferenc volt, aki abban az időben Brünnben végzett mint rádiómérnök. Amikor hazajött Szolnokra, ő vette át a szolnoki illegális KMP vezetését. Barátjával, Szanával is ő foglalkozott, hogy beszervezze a párt tagjai sorába. Őt egy másik sejtbe osztották be.

Dr. Szana Antal

1931 júliusában a pártvezetés felrendelte őt Budapestre, s a lebukott kommunisták védőjeként kapott munkát Dr. Tímár Miklós ügyvédi irodájában a Szövetség utca 2. sz. alatt. Később, amikor ezt a munkát Dr. Tímár Miklóstól Dr. Domokos József vette át, ő is odakerült ügyvédjelöltnek. Az ügyvédi vizsgát 1933-ban tette le, de ahhoz, hogy az Ügyvédi Kamarába bejegyezzék, le kellett tennie 1935-ben a bírói vizsgát is.

Amikor összházasodtunk, tudtam meg, hogy ő nemcsak védő, hanem egyben illegális pártmunkát is végez. Sokszor észrevettem, amint ici-pici, mákszemnyi betűkkel bibliapapírra ír jelentéseket, aztán úgy összesodorta ezeket a kis vékony papírokat mint egy gyufaszál. Havonta egyszer lehetett leutazni Szegedre a Csillag börtönbe látogatásra, ahol Rákosi Mátyás, Vas Zoltán és mások ültek. Ezeken a beszélőkön kézfogás alkalmával az ujjai között levő gyufaszálnyi papírkát átadta nekik.

Sokszor előfordult, hogy vasárnaponként csónakkirándulásra ment, ahol szintén különböző elvtársakkal találkozott. Részt vett minden olyan kommunista per tárgyalásán is, ahol nem mint védőügyvéd szerepelt. Látogatta az elvtársakat a börtönökben, mert ez jó alkalom volt arra, hogy különböző dolgokat megbeszéljenek, felkészítse az elvtársakat a tárgyalásra, megmutassa nekik a jegyzőkönyveket, amelyek neki rendelkezésére álltak. A beszélgetések után értesíteni tudta a szabadlábon levőket arról, hogy mire legyenek figyelemmel, mire vigyázzanak, kikkel ne találkozzanak egy ideig stb.

Emlékszem arra, amikor a Sallai és Fürst ügy folyt, őket is meglátogatatta a börtönben. Mint hivatalosan megbízott védő, Kilián György ügyét védte. Még a tárgyalások előtt egyik alkalommal, amikor hazajött – mert mindig szombat délután jött haza és vasárnap utazott vissza Pestre – sírva mesélte nekem, hogy olyan vérrel átitatott inget küldtek ki a Fürst Sándor édesanyjának a vallatások után, hogy az olyan volt, mintha egy hentesüzletben a vért azzal törölték volna fel.

1936-ban történt az, hogy neki találkoznia kellett volna egy Ilona nevű elvtársnővel, akinek a párt megbízásából át kellett volna adnia a bebörtönzöttek részére az étkezési és egyéb pénzeket, mert ezek ő hozzá futottak be. Amikor a megbeszélt hely közelébe ért, a villamosról látta, hogy az illető nincs ott. Észrevette, hogy a környező házak tetején megfigyelő detektívek vannak. Így nem is ment a helyszínre, visszafordult és hazajött. Ezek után történt, hogy jóformán az egész pártvezetőség lebukott. Ekkor mi olyan utasítást kaptunk – nem tudom hogyan és honnan –, hogy költözzünk haza Szolnokra. Ez annál is inkább a legalitás színétölthette, mert akkor halt meg az én nagyrabecsült és szeretett nagybátyám, Wigand Rezső. Úgy gondoltuk, hogy a férjem otthon majd ügyvédi irodát nyit és amint tudunk, megpróbálunk dolgozni. Így 1936-ban hazaköltöztünk Szolnokra.

Kép és levél a büntetőszázadból

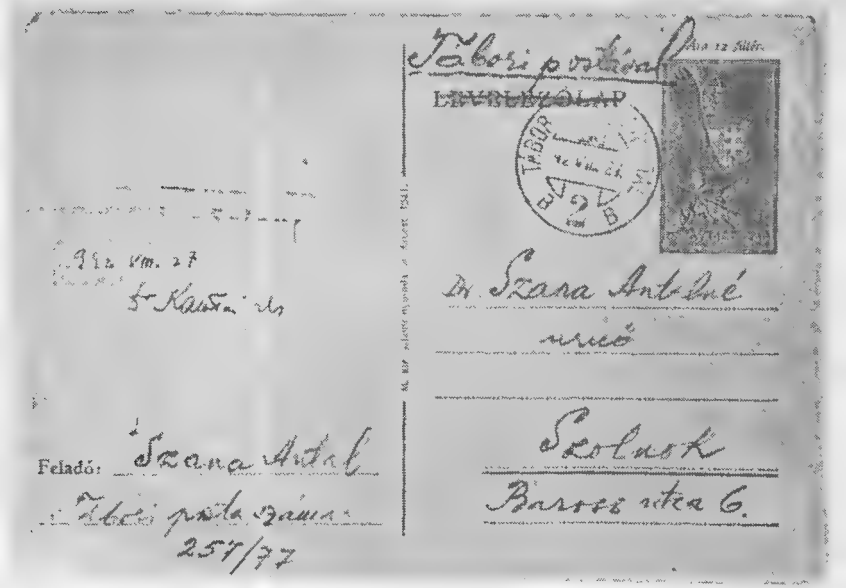

Férjem, egyik barátjával, Halász Sándorral közös ügyvédi irodát nyitott a városban. Időközönként a folyamatban lévő ügyek ellátására a férjem feljárt Pestre a tárgyalásokra. Az illegális munka végzésére nemcsak az iroda nyújtott nagyon jó lehetőséget, hanem a szüleim üzlete is, ahol én dolgoztam, és ahova bejártak az elvtársak újságot, könyveket vásárolni. Férjem intézte az elvtársak ügyes-bajos dolgait, ami jó ürügynek szolgált arra, hogy gyanú nélkül feljárjanak az irodájába mint ügyfelek.

1941. október 29-én a szolnoki főkapitányság egy névtelen levél alapján rendőri felügyelet alá helyezte a férjemet s ez maga után vonta azt is, hogy elvették és leszerelték a telefont. A telefon munkaeszköze az ügyvédnek, e nélkül nem lehet dolgozni. De feltétlen meg kellett fellebbezni ezt a döntést azért is, mert ha nem teszi, azzal szinte beismeri, hogy okkal vonták meg tőle a telefonhasználatot. Természetesen ez a feljelentés csak ürügyül szolgált arra, hogy később 1942. április 27-én az elsők között SAS-behívóval hívják be olyan büntető századba, amelybe a megye „megbízhatatlan elemeit" gyűjtötték össze. A büntető század katonái sárga fekete pettyes karszalagot viseltek, megkülönböztetésül a többi katonától és munkaszolgálatosoktól. Debrecenben kellett jelentkezni a kiegészítő parancsnokságon április 28-án. Ekkor hívták be Tabák Lajost, Kardos Jenőt és még több régi elvtársat Szolnokról és a megye területéről. Debrecenből átvitték őket Miskolcra és ott a törvényszéki fogházban, a Ferenc József laktanyában helyezték el a behívottakat, majd a miskolci repülőtéren helyezték el őket.

Kardosnéval leutaztam Miskolcra, hogy találkozzam vele. Magunkkal vittük a gyerekeket is. Ez volt az utolsó találkozásunk, ott a repülőtéren.

Ezek után hosszú ideig vártam minden nap a postát, végülis augusztusban érkezett meg az első lap. Ezen a lapon közölte a 257/77 különleges munkásszázad tábori postaszámát, és hogy minden hónapban lehet levelet küldeni.

1943-ban Gomel környékén megkapták a visszavonulási parancsot Visszavonulás közben – mint később Tabák Lajos elvtárs mesélte – először férjem, majd Kardos Jenő is elpusztult.

KARDOS JENŐNÉ:

MOZAIKOK MUNKÁSMOZGALMI MÚLTAMBÓL

Nagybátyám, Wigand Rezső hatására kapcsolódtam be a munkásmozgalomba. Nekik nem volt gyermekük és tizenkétéves koromban magukhoz vettek. Úgy neveltek, mint édes gyermeküket. Nagybátyám cipőfelsőrész-készítő volt, s mindjárt az inasévek után szervezett munkás lett. 1910-ben került Szolnokra és egy cipőfelsőrész-készítő cégnél helyezkedett el. Részt vett a Munkásotthon újjászervezésében a huszas évek elején, ezenkívül a Munkás Testedzőben vezetőségi tag volt. Kötelességemnek érzem, hogy róla megemlékezzem, mert neki köszönhetem, hogy ember lettem, s azt is, hogy megmutatta számomra az utat, amelyen haladnom kell. Könyveket adott és mindig türelmesen magyarázott és beszélgetett velem. Ő vitt el a Munkásotthonba, ahova nagyon szerettem járni, mert szervezett kulturális élet folyt, azonkívül több neves budapesti előadó jött előadásokat tartani, s én mint egészen fiatal lány, szinte még gyermek, nagy figyelemmel hallgattam ezeket.

Nagybátyám tagja volt az MSZDP vezetőségének is, s emlékszem arra, amikor a párton belül kezdett kialakulni egy baloldali csoport, melyhez ő is tartozott. 1925–26-ban ugyanis már sok kommunista tevékenykedett az MSZDP-n belül, akik nem mindenben értettek egyet az MSZDP politikájával. Mindig figyelmesen hallgattam ezeket a politikai vitákat, persze aktívan nem tudtam még azokban részt venni. Akkor kezdtem csak ismerkedni a szocialista eszmékkel. Beíratkoztam a Munkásotthon könyvtárába és hétről hétre vittem haza a számomra rendkívül érdekes könyveket, pl.: Bebel: A nő és a szocializmus, Lenin egyes műveit, amelyeket

Küldött-jegy

T. Vigand Rezső részére

a régi parlament (VIII, Főherceg Sándor-utca 8. sz.) helyiségében tartandó

rendkívüli

szakszervezeti kongresszusra

Az ülés 1921 évi december hó 4-én délelőtt ½9 órakor veszi kezdetét

Ez a jegy másra át nem ruházható

Világosság rt. 63460

nagybátyámmal együtt tanulmányoztam. Ő magyarázta meg nekem, mit hogyan kell értelmezni. Ő szoktatott rá az újságolvasásra is, hogy jártas legyek a napi politikában.

Unokatestvéremmel, Gura Irénnel (későbbi Dr. Szana Antalnéval) részt vettem a szavalókórusban és a színjátszócsoportban. 1927–28-ban pedig az MTE tornász szakosztályának szervezésében is. A tornaszakosztályi összejöveteleket felhasználtuk pártösszejövetelekre is, több esetben ezeken kaptunk pártmegbízatást és ott számoltunk be a feladatok elvégzéséről. A kisebb-nagyobb megbízatások lelkes és általuk ellenőrzött pontos elvégzése után elérkezettnek látták az időt, hogy felelősségteljesebb munkával bízzanak meg. Felfedték előttünk a mozgalom célját, feladatait és a konkrét tennivalókat.

Első jelentősebb feladatunk volt a VS-re való gyűjtés megszervezése. Ennek során felkerestünk polgári, jómódú embereket, indifferens egyéneket is, akiknek célunkat, mint nyomorenyhítő, karitatív cselekedetet tüntettük fel, eltitkolva az igazi célt, hogy tulajdonképpen mire adakoznak. Hosszú éveken át végeztük a VS-gyűjtést, s az összejött pénzt és egyéb adományokat előbb Fodor Jánosnénak, majd később az én összekötőmnek, Tóth Ferenc elvtársnak adtam át.

MAGYARORSZÁGI SZOCIÁLDEMOKRATA PÁRT
SOZIALDEMOKRATISCHE PARTEI UNGARNS

Nagyfelk. rajtl. utcából 13.

Név
Name

Rigand Rezső

Belépett: 1922. Március hó 5. nap
Eingetreten Monat Tag

Kiadja a Központi Párttitkárság Budapest, VIII. Csokonai u. 9. szám.

Kivonat az alapszabályból.

Szolnoki
Általános Munkásképző Egylet
Alakult ev. 1902

Tagsági igazolvány

Wigand Rezső

1921

Kereskedő

Deák Ferenc u.

38. I.

segédtitkár

Várakozók a Gura és Wigand újság- és könyvbizományosbolt előtt

Gura Irénnel együtt újság- és könyvbizományos boltban mint eladók és adminisztrátorok dolgoztunk Wigand Rezső és Gura Irén szüleinek közös kis üzletében. Munkánkból kifolyólag többször jártunk fenn a fővárosban a kiadóhivataloknál, és így a pártvezetőség időnként megbízott bennünket ún. futárszolgálattal. Először a pártvezetőség által megbeszélt, majd „sifres" levelekben meghatározott személyekkel kellett találkoznunk; összekötőn keresztül szóbeli feladatokat kellett továbbítanunk a szolnoki pártvezetőség részére. Ezúton kaptunk illegális könyveket, folyóiratokat, pártkiadványokat, melyeket kisebb-nagyobb csomagokban az újságok között hoztunk le Szolnokra. Gyakran kaptunk olyan megbízatást is, hogy a Pestről hozott kiadványokat közvetlenül a különböző sejtekhez juttassuk el.

Kihasználva a Budapestre való utazásainkat, a budapesti összekötő megbízott bennünket börtönlátogatásokkal is, meghatározta, hogy melyik börtönben kit kell meglátogatnunk, mint unokatestvér, vagy az illető

menyasszonya. Ezeknek, a legtöbbször általunk ismeretlen elvtársaknak élelmet, fehérneműt, könyvcsomagot vittünk és tájékoztattuk őket a kinti eseményekről – már amennyire erre lehetőség nyílt.

Gura Irén és én, akik nem tartoztunk közvetlenül a munkásséghoz, mert nem üzemben, illetve gyárban dolgoztunk, hanem a már fentebb említett újságárusboltban – a sztrájkok előkészítésében úgy vettünk részt, hogy röplapokat sokszorosítottunk, s azokat postán és más módon terjesztettük, s a sztrájkok idején futárszolgálatot teljesítettünk.

1929. májusában közölte velem Ragó Antal elvtárs – a KMP szolnoki vezetősége nevében, hogy felvettek a KMP tagjai sorába. Ettől kezdve munkám még sokoldalúbb lett. Bevontak a vezetőség munkájába is. A vezetőségi üléseket nyáron a Tisza partján tartottuk, a bokrokba figyelőket állítottunk azzal, hogyha gyanúsat észlelnek, riasszanak bennünket. Itt tartottuk a sejtüléseket és néha a szemináriumokat is. Strandoltunk, napoztunk és közben beszélgettünk. Télen egy-egy elvtárs lakásán jöttünk össze. Lakásokon volt a sokszorosítógépünk is elhelyezve, amelyen a KMP és a KIMSZ Budapestről kapott röplapjait másoltuk és a helyi sztrájkfelhívásokkal kapcsolatos röplapokat készítettük.

1931. februárjában Zsemlye Ferenc párttitkárral együtt a KMP egész vezetőségét letartóztatták. A tárgyalásunk Budapesten volt, ahol különböző mértékű börtönbüntetést szabtak ki ránk.

Az én lebukásom Gura Irénnel történt, az üzletből vittek el mindkettőnket, amelyet már napokkal előbb szemmel tartott az egyik detekttív, de mi különösebben nem figyeltünk fel rá. Egyik reggel éppen az üzletajtót nyitottuk ki, amikor két rendőr jelent meg a boltban és felszólított, hogy menjünk velük minden feltűnés nélkül. A rendőrségen nagyon csúnyán bántak velünk, mindennek lehordtak és alaposan megvertek. Az egyik szobában ültettek le, amelynek ajtaja a folyosó felé nyitva volt és így láthattuk, amikor a már éjszaka letartóztatott és a vallatásnál kék-zöldre vert elvtársakat elvezették az ajtó előtt. Ez a cselekedetük nyilvánvalóan arra irányult, hogy megfélemlítsenek, ami részben sikerült is. Közben meg-megkérdezték, hogy ismerjük-e az éppen elvezetettet, mire mi ártatlan képpel állítottuk, hogy nem. Rettenetes volt ez a látvány, nagyon megrázott, de egyben megerősített abban, hogy nem szabad beszélni, mert bármilyen keveset is ha beismerünk, még többet akarnak kiverni belőlünk. Itt igazolódott be az elvtársak intelme, hogy senkinek sem szabad többet tudni egymás munkájáról, mint ami feltétlenül szükséges a reánk bízott feladat elvégzéséhez.

Engem elválasztottak Szanánétól és Fábri rendőrkapitány elé vezettek. Faggatott, hogy kit ismerek, és mutassam meg, hol van a Szép utcában az a ház, ahol az összejöveteleket és a vezetőségi üléseket tartottuk és a röplapsokszorosítást végeztük. Nemleges válaszomra égő szivarral a karomat akarta megégetni és igen durva szavakat ordított felém. Egy ideig

Szanánéval együtt az előzetes cellában voltam. Majd amikor őt éjjel vallatni vitték és hallottam a sikoltozásait, rettegve és elszántan vártam, hogy mikor következem én. Ekkor azonban nem vallatni, hanem egy külön kis sötét zárkába vittek a többiektől elkülönítve, innen vittek a fent említett kihallgatásra.

Kb. 2–3 nap múlva délelőtt a folyosón kísértek, ott találkoztam Szanánéval és ekkor orvosi vizsgálatnak vetettek minket alá. Itt ez alkalommal sikoltozva tiltakoztunk, mivel nem tudtuk mit akarnak, de mivel rendőrrel akartak lefogatni vizsgálat közben, így kénytelenek voltunk alávetni magunkat. Később valahogy az elvtársak tudtunkra adták, hogy erre a procedurára azért volt szükségük, hogyha nem lettünk volna érintetlenek, akkor ez jó ürügy lett volna a városból való kitoloncolásunkra is.

A vizsgálat után következő napon Dolobács rendőrfogalmazó elé vezettek és ő is arról faggatott minősíthetetlenül durva hangon, hogy kit ismerek a letartóztatottak közül, illetve mi volt a szerepem a mozgalomban. Ő is kérdezősködött a Szép utcai „találkahely" után. Nemleges feleleteim miatt dührohamot kapott, s cigarettával égetett meg, de Bögre Sándor detektívfelügyelő látta, hogy dühében még engem széttaposni is képes, közbelépett és visszavittek a zárkába. Feltűnt Bögre velem szembeni jósága és fellépése a felettesével szemben.

Emlékszem, hogy kb. egy hét múlva éjszaka útrakészen felsorakoztatták a letartóztatottakat, akik egyenként össze voltak bilincselve. Gondoltam, hogy engem is mindjárt közéjük vágnak. Ellenben nem így történt, hanem bevittek Dolobács elé, aki különböző „jó tanácsokkal" ellátva, vagyis fenyegetések között, hogy majd a törvény, a bíróság előtt fogok felelni – egyelőre visszaküldött. A folyosón találkoztam Huszár Zaka Mátyással, akiről már én előzőleg az elvtársak morse-jelein keresztül tudtam, hogy besúgó. Találkát akart kérni tőlem, ami elől kitértem, hogy majd később stb. Bizonyíték hiányában felmentettek, de rendőri megfigyelés alá helyeztek.

A kiszabadulásomat követő hónapokban engem a pártvezetőség leállított időlegesen az illegális tevékenységről, mivel tudomást szereztek arról, hogy mint „csalétket "engedtek szabadon, hogy rajtam keresztül a még működő elvtársakat is lebuktathassák.

Két hónap múlva férjhez mentem Kardos Jenőhöz, aki ugyan más sejtben dolgozott, de szintén részt vett a párt illegális munkájában. Azt határozottan tudom, hogy Tóth Ferenccel volt közvetlen kapcsolatban. Tevékenységéről konspirációs okok miatt én nem is tudhattam. Férjhezmenetelem után fokozatosan, óvatosan bíztak meg csak egy-egy feladattal, majd látva, hogy a rendőrség részéről a figyelem lazult irántam – legalábbis ez volt a látszat – akkor továbbra is VS-munkát, a bebörtönzöttek hozzátartozóinak segítését, látogatását végeztem. Később röplapok írása és szórása, valamint más apróbb-nagyobb feladataim voltak.

1932–33-ban, amikor a növekvő kisebb-nagyobb lebukások alkalmával pótolni kellett a kiesett elvtársakat, engem bíztak meg a KIMSZ titkári teendőivel. Ez a megbízatás azonban nem változtatott addigi munkámon, talán csak az jelentett változást, hogy az ifjúmunkások között is szervező tevékenységet fejtettem ki, szemináriumokat kellett a lehetőséghez mérten tartani és a pártvezetőség még működő tagjainak beszámolni. Próbáltam bevonni az érdeklődő és megbízható fiatalokat egy-egy akcióba (röplaposztás, szemináriumhallgatás, könyvek olvasása, rádióhallgatás stb.).

Kb. 1936-tól megszűntek a kapcsolataink Budapesttel. Ugyanis a szolnoki elvtársak olyan utasítást kaptak, hogy a KMP egyelőre beszünteti működését. Emlékszem, én magam is próbáltam vegytintás levélben utasítást kérni, s az összekötőmmel kapcsolatot teremteni, de erre nem kaptam feleletet. Így ezután sem pártsajtót, sem röplapokat nem kaptunk és természetesen semmiféle utasítást sem. Így a néhány itthonmaradt elvtárssal– én pl. Tóth Ferenc elvtárson keresztül – közvetve tájékozódtunk és tájékoztattunk az eseményekről. A Vörös Segély-pénzekből – a támogatások fenntartása mellett – beszereztünk néhány könyvet, folyóiratot, amelyeket mint munkatársak és ismerősök egy-egy összejövetelen közösen elolvastuk, megvitattuk, s egyben a szovjet rádiót hallgattuk. A gyakori razziák miatt leszűkültek a találkozási lehetőségek, kisebb létszámmal, de azért több elvtárs lakásán kártyázással álcázottan folyt a felvilágosító munka. Létrehoztunk egy kisebb kölcsönkönyvtárat is.

A VS-munkámat egészen 1944. októberéig eredményesen végeztem. Akkorra már nagyon sok polgári egyén is szimpatizált ügyünkkel és segítette a mozgalmat. Így az elvtársakat és hozzátartozóikat továbbra is támogathattuk anyagilag és tájékoztatásunkkal tartottuk bennük a lelket. Én a fenti ideig Tóth Ferenc elvtárssal tartottam a kapcsolatot, gyűjtésem összegét neki adtam továbbítás végett.

Férjem, Kardos Jenő 1929-ben lett a KMP tagja. Ő a Magántisztviselők Szakszervezetében vezetőségi tagként dolgozott, előadásokat tartott, és az MSZDP-n belül, mint balszárnyhoz tartozók egyike (Tabák Lajossal, Dr. Szana Antallal és Schwimmer Ferenccel együtt) beszélgetések, viták irányításával és agitációval fejtett ki tevékenységet.

1942. április 28-án letartóztatták, majd mint kommunistát, különleges büntetőszázadba hurcolták több szolnoki elvtárssal együtt (Tabák Lajos, Szana Antal és mások), ahonnan nem tért vissza.

DIKÓ LÁSZLÓNÉ:

ELSŐ LÉPÉSEIM A MUNKÁSMOZGALOMBAN

1919-ben, a Tanácsköztársaság ideje alatt bátyám, Gál István vöröskatona volt, nagybátyám pedig a helyi direktóriumnak a tagja. Mindkettőt a Tanácsköztársaság megdöntése után letartóztatták és az Abony melleti internáló táborba vitték, ahol igen sok vöröskatonát tartottak fogva. Korbély Manci ismerősömmel élelmet hordtunk a foglyok részére. Ekkor láttam először a proletár szolidaritás megnyilvánulásának igen szép példáit. A nehéz gazdasági helyzet ellenére rajtunk kívül mások is élelemmel támogatták a fogva tartott vöröskatonákat.

Az 1919-es szolnoki harcok idején lakásunkat szétlőtték, s a város urai szükséglakásként a volt „Bika akol" iskolában helyeztek el bennünket. Édesanyám hiába folyamodott több alkalommal is a város uraihoz lakásért, mindig elutasították, mondván, hogy *„Menjen Leninhez, majd tőle kap lakást".*

Az elemi iskola ötödik osztályának elvégzése után beálltam cselédnek. De az urak kegyetlen bánásmódját nem tudtam elviselni, s így kénytelen voltam máshol munkát keresni, mely kevésbé volt megalázó számomra.

1922-ben a szolnoki iparfejlesztő telep tésztagyári részlegében helyezkedtem el, ahol túlnyomórészben nőket foglalkoztattak. Itt ismerkedtem meg Tisza Antal elvtárssal – aki a fatelepről, ahol akkoriban dolgozott – állandóan átjárt agitálni a tésztagyárba. Munkája eredményeként a női dolgozók többsége belépett a földmunkások szakszervezetébe.

Az első világháború utáni gazdasági helyzet alakulása, amelyhez még az infláció is hozzájárult, egyre elviselhetetlenebbé tette a megélhetési viszonyokat. Ezért 1924-ben a szolnoki fatelepi dolgozók bérkövetelléssel fordultak a munkaadókhoz, de azok megtagadták annak teljesítését.* Kivéve az iparfejlesztő tésztagyári telepének női dolgozóit, akiknek teljesítették követelésüket, mivel a vállalatnak határidőre áruszállítási kötelezettségei voltak, amit nem akartak lemondani.

Amikor az iparfejlesztő igazgatóságnak a döntése Tisza elvtársnak tudomására jutott, átjött hozzánk a tésztagyárba és megmagyarázta az ott dolgozó nő munkásoknak a mukaadók döntését. Mint mondta, nemcsak azért adták meg nekünk a béremelést, mert nem akarták a szállítást lemondani, hanem főképpen azért, mert ezzel a döntésükkel akarták a fatelepi dolgozók sztrájkját letörni.

Felszólított bennünket arra, hogy mint szakszervezeti tagok támogassuk a fatelepi dolgozók sztrájkját, illetve vállaljuk velük a szolidaritást.

Ekkor a tésztagyárban dolgozó nők képviseletében én és egyik munkatársam, a ládagyár részéről pedig Szegő Sándorné és Lévai Mária elvtársnők, mint az ott dolgozók megbízottai felkerestük a munkaadót. Közöltük vele, hogy úgy a tésztagyárban dolgozók, mint a ládagyáriak úgy határoztunk, hogy mindaddig nem vesszük fel a munkát, amíg a fatelepi dolgozóknak is nem teljesítik bérkövetelésüket. Követeltük azt is, hogy a fatelepi dolgozók megbízottaival tárgyaljanak és orvosolják az őket ért sérelemért.

Az így előadódott helyzetben a munkaadónak nem maradt más hátra, minthogy kénytelenek voltak tárgyalni a fatelepi dolgozók megbízottaival. A tárgyalás során adtak ugyan valami csekély béremelést, de követeléseiket nem teljesítették.

Ez a fatelepi, tésztagyár és ládagyári dolgozók bérharca – ami Szolnokon a két világháború között a legnagyobb bérharc volt – így nem végződött teljes sikerrel. Ehhez az is hozzájárult, hogy igen sok volt sorainkban a sztrájktörő. A Tiszán igen nagy mennyiségű fenyőfa volt felhalmozva, amit minden körülmények között le kellett szállítani a fatelepre, mert ha ez nem történik meg, a tulajdonosoknak nagy anyagi káruk lett volna belőle. A sztrájkbizottság a vontatással megbízott munkavezetőt kérte, beszélje meg a dolgozókkal a munkabeszüntetést, de ezt ő kereken elutasította, így az ennél a részlegnél dolgozók a sztrájk egész ideje alatt szállították a fát a telepre.

Amikor a sztrájk után a tésztagyáriak felvették a munkát, azokat, akik szolidaritást vállaltak a fatelepi dolgozókkal, elbocsájtották. Tisza Antal tárgyalt a tésztagyár üzemvezetőjével, Kállai úrral – aki szimpatizált a mozgalommal – s aki megígérte, hogy apródonként – ahogy a lehetőségek megengedik – visszaveszi azokat a nőket, akiket elbocsájtot-

* Néhány visszaemlékező szerint ez 1925-ben volt.

tak. Így kerültem én is Tisza elvtárs közbenjárására vissza a tésztagyárba és ott dolgoztam kb. 1925 elejéig. Majd a Váradi Márton féle fűszerkereskedésben helyezkedtem el.

Ebben az időben Tisza Antal elvtárs, mint az Általános Munkásképző Egylet egyik vezetője és a Munkásotthon gondnoka, nagy gondot fordított a kulturális csoporton belüli politikai nevelésre és figyelemmel kísérte az én fejlődésemet is. Bár akkor én Urbán Sándor szemináriumába jártam. Ekkor én már tagja voltam az MSZMP-nek és ott Urbán elvtárs javaslatára ifjúsági és nőszervezési munkára kaptam megbízatást. Megalakult az ifjúmunkás csoport is, melynek egyik legaktívabb tagja – és egy ideig titkára – Gál Gyula volt.

Az 1926-os képviselőválasztások idején az MSZMP Tisza Antalt jelölte képviselőnek. De az akkori választási törvények értelmében a jelöléshez bizonyos mennyiségű aláírást kellett gyűjtenie a választópolgárok közül ahhoz, hogy őt hivatalosan jelöltként elfogadják. Ezeknek az aláírásoknak Szolnokon való összegyűjtésében magam is részt vettem. Dikó Erzsébettel jártuk a házakat, de hiába szereztük meg az aláírásokat, mert a hatóság a szükséges számú aláírások ellenére sem engedélyezte Tisza Antal indulását a képviselőválasztásokon.

Az MSZMP-t Szolnokon a választási kampány után a rendőrség fokozottabban üldözte, pedig a pártnak legálisan nem volt engedélyezett szervezete. Mi ennek ellenére folytattuk az agitációt, ismertettük az emberekkel a párt célkitűzéseit. A Budapestről küldött összekötők minden esetben a mi lakásunkra érkeztek. Az ifjúsági kérdésekkel kapcsolatos teendőket Gál Gyulával beszélték meg. Ha Tisza Antallal akartak találkozni, akkor minden alkalommal én biztosítottam az elvtársakat. Ugyancsak én voltam az összekötő Tisza Antal és a budapesti elvtársak között. Rostás István, Házi Ferenc, Papp Ferenc, Mózes Viktor, Poll Sándor, az MSZMP vezetőségének megbízásából többször jártak Szolnokon, de a rendőrség nem tudta őket letartóztatni.

1927-ben egy szeminárium alkalmával Ragó Antal elvtárs lakásán kb. tizedmagammal a rendőrség letartóztatott. Akkor 10 napi sötétzárkát kaptam. Szabadulásom után a szervezési munkán kívül férjemmel vállaltuk Tisza elvtárs gyermekének az eltartását, mert akkor hosszú időn keresztül börtönben volt, feleségét pedig kórházban ápolták.

Az MSZMP budapesti vezetőinek lebukása után a mozgalom egyre súlyosabb helyzetbe került. A letartóztatások egymást követték, a rendőrség rajtaütésszerűen házkutatásokat tartott az elvtársaknál. Így igen nagy gondot okozott a kompromitáló iratok, röplapok elhelyezése, melyeket több esetben lakásomon rejtettem el, mert itt viszonylag biztonságban voltak. Mi akkor a tárháznál levő MÁV-épületben laktunk és őrzésre a nyári fürdő is rám volt bízva.

Egy időre férjem súlyos balesete következtében mozgalmi munkámat kénytelen voltam abbahagyni. Kapcsolataimat azonban fenntartottam és továbbra is, anyagi lehetőségemhez mérten támogattam a VS-t.

Ebben az időben a városi mozinál voltam alkalmazva, mint jegyszedőnő. A II. világháború már javában dúlt, a gazdasági helyzet egyre jobban romlott. A fasiszták propagandája minden lehetőséget felhasznált, hogy rémhíreket terjesszen a Szovjetunióról. Ennek egyik legkézenfekvőbb eszköze a mozi volt. Természetes, hogy ezekben az években pártunknak mindent el kellett követni annak érdekében, hogy ellensúlyozni tudja valamennyire is a fasiszták hamis propagandáját.

A helyi illegális szervezet ekkor már hanyatló, széteső tendenciát mutatott. Az egymás közötti bizalom, a sorozatos letartóztatások következtében megingott. Az illegális KMP korábbi vezetői már nem éltek Szolnokon. Tisza Antal szabadulása után a Szovjetunióba ment, Ragó Antal és a többiek a fővárosban éltek. Én magam is úgy láttam, az akkori fennálló helyzet alapján, hogy részemre leghelyesebb, ha egyedül Tóth Ferenc elvtárssal tartom fenn a kapcsolatot, akitől kisebb megbízatásokat kaptam. Tóth elvtárs, miután tudomást szerzett arról, hogy én a mozinál vagyok alkalmazva, mint jegyszedő, részletesen és rendszeresen beszámoltatott a munkahelyemen szerzett tapasztalataimról, mit hallottam, hogyan viselkednek az emberek stb. Mindent elmondtam, amiről úgy gondoltam fel lehet használni az illegális munkában.

Tóth elvtárs röplapokat hozott a munkahelyemre, amelyeknek eredetéről én semmit sem tudtam, de vállaltam elhelyezését a moziban. A röplapokat a nézők megtalálták és valaki eljuttatta a hatóságokhoz, akik széleskörű nyomozást indítottak a röplapok terjesztőinek kézrekerítésére. Ekkor már a Gestapó emberei Szolnokon is működésbe léptek, ezért én idejekorán tudomást szerezve erről azonnali hatállyal elhagytam a munkahelyemet.

NÉMETH LAJOS:

MUNKÁSMOZGALOM KARCAGON
(1930–1945)

1930 nyarán Karcagon Sütő Lajos cséplőgép-tulajdonosnál dolgoztam, mint gépész. A cséplés befejezése után, úgy kb. augusztus végén vagy szeptember elején, egy hetipiaci napon a piacon odajött hozzám Maár Árpád, aki a kunmadarasi úton lévő Schwartz-féle bútorgyárban dolgozott. Bemutatkozott, majd elmondta, hogy hallomásból már ismer engem, és tudja rólam, hogy részt veszek a munkásmozgalomban, azért keresett meg, mert meg akarja tudni, mi volna véleményem arról, ha Karcagon is megalakulna a szociáldemokrata párt. Egyetértettem vele, mindjárt felkerestük Sere Árpádot, akinek a püspökladányi úton a Móró-féle házban volt egy kis cukrászdája. A további lépéseket már hármasban beszéltük meg. Megállapodtunk, levélben megkeressük a szociáldemokrata párt budapesti központját és tájékoztatást kérünk a pártszervezet megalakításával kapcsolatos teendőkről.

Alig telt el egy hét és megérkezett a válasz, melyben részletes információt kaptunk arról, hogy legalább 25 fő szükséges ahhoz, hogy a helyi csoport megalakítását a rendőrség engedélyezze. Ezenkívül megküldték a szervezeti szabályzatot, a belépési nyilatkozatokat, tagsági könyveket és bélyegeket.

Mindhárman hozzáláttunk a párttagok beszervezéséhez. Ezzel egyidőben párthelyiségnek alkalmas helyet is kerestünk.

Amikor már elértük a megfelelő létszámot és az Építőmunkások Szakszervezetével is megállapodtunk, hogy a Fehér utcában levő, a szakszervezet által bérelt két helyiségből álló öreg vályogházban megengedik a

pártszervezet működését, újra írtunk a központnak és kértük, hogy az alakuló taggyűlésre Budapestről küldjenek le előadót. Ezzel egyidőben a rendőrségnek is bejelentettük, illetve kértük a helyi szervezet megalakításának engedélyezését, pontosan megjelölve az alakuló taggyűlés időpontját.

A kijelölt napon meg is tartottuk az alakuló taggyűlésünket. A pártközpontból előadónak Sally Endrét küldték le. A rendőrség részéről Dr. Nógrády Emil ideiglenesen megbízott kapitányságvezető, Mollik nevű detektív és mint gyorsíró, Kónya gimnáziumi tanár vett részt az alakuló taggyűlésen, aki a karcagi gimnáziumban gyorsírást is tanított, ezért kérte fel őt a rendőrség a jegyzőkönyv vezetésére.

Sally Endre előadásában ismertette a szociáldemokrata párt programját, majd a vezetőségi tagok megválasztására került sor. A taggyűlés a következő elvtársakat választotta meg: Németh Lajos gépész, Sere Árpád cukrász, Oláh Sándor szabósegéd, Mátyus Imre szabó kisiparos, az ötödik vezetőségi tag nevére már nem emlékszem. Karcagon az MSZDP tagsága elsősorban ipari munkásokból és kisiparosokból tevődött össze, mezőgazdasági munkás még nem került be a vezetőségbe. Ennek oka elsősorban az volt, hogy ebben az időben Kállai Gergely, aki valamikor gazdálkodó volt, de elszegényedett – befolyása alatt tartotta a kubikosokat és a szegény, illetve nincstelen parasztságot. Értett a parasztok nyelvén, kitűnő szónoklatokat tartott, melyeket Petőfi idézetekkel és bibliai példázatokkal tűzdelt. A város különböző pontjain, ha jól emlékszem 4 helyen ún. „Népegylet"-eket alakított. Kettőre pontosan emlékszem: egyik a Déli Külvárosban, a másik a Kelet utcában volt. Ez utóbbit szereztük meg később a szociáldemokrata párt helyiségének.

Sere Árpáddal rendszeresen látogattuk a Népegylet helyiségeit, amelyek öreg, falusi földes házakban voltak. Bútorzatuk egy-egy kopott kecskelábú asztalból és két-két rozoga lócából állt. Az összejött kubikosok és nincstelen agrárproletárok petróleumlámpa fényénél pipázgatva beszélgettek. Mi bekapcsolódva az ott folyó témákba felvilágosítottuk őket, hogy sorsuk javulását nem várhatják a Népegylettől, mert az nem egy országos szervezet, melynek tekintélye, befolyása van, sem pedig egy harcos szervezete a szegényparasztságnak, melynek célja, hogy harcoljon sérelmeik orvoslásáért, jobb életükért.

Kezdetben – mint minden „nadrágos" embertől – tőlünk is idegenkedtek. Hosszú, szívós munkánk eredményeként a népegyletek feloszlottak és a tagok túlnyomó többsége belépett a szociáldemokrata párt helyi szervezetébe.

Kállai Gergely velünk egyetértést színlelve, de hátunk mögött igyekezett lebeszélni a népegyleti tagságot az MSZDP-be való belépésről. Amikor azonban látta, hogy erőlködése eredménytelen, maga is taktikát változtatott és ő is belépett a pártba. Később meggyőződtünk arról, hogy

Kállai Gergely csak azért lépett be, hogy párton belül történtekről megbízóit, Dr. Hajnal István polgármestert és Debreceni Dezsőt, a rendőrkapitányság vezetőjét tájékoztassa.

A rendőrség, hogy mozgalmunk fejlődését akadályozza, ebben az időben abba kötött bele, hogy a pártszervezet nem lehet a szakszervezettel egy helyiségben. A népegyletek felosztása révén ezt a problémát megoldottuk és az egylet volt Kelet utcai helyiségében önálló párthelyiséget rendeztünk be.

A szociáldemokrata párt helyi szervezetének létszáma ezekben az években erősen felduzzadt: mintegy 600 főre. Kállai Gergely tekintélye, népszerűsége nagymértékben csökkent, mert ezekben az években akárhányszor járt a munkanélküli küldöttséggel a polgármesternél, soha semmilyen eredményt nem ért el.

Később a küldöttségek megszervezésébe mi is bekapcsolódtunk. Magam is elmentem Kállaival és négy-öt munkanélküli kubikost vittünk magunkkal. A polgármesterrel szemben határozottan léptem fel, közöltem a munkanélküliek követelését mint a város vezetőjével, és kértük, kövessen el mindent a munkanélküliség enyhítése érdekében. Javasoltuk, hogy közmunkák indításával teremtsen a városban munkaalkalmat. A kubikos tagjai a küldöttségnek mindjárt konkrét javaslatot is tettek közérdekű közmunkák beindítására.

A polgármester, amíg nála tartózkodtunk, elég cinikusan viselkedett. A beszédek alatt több esetben kezét széttárva a szemünkbe mosolygott és közbeszólt, hogy neki nem áll módjában a városban munkaalkalmat teremteni.

Az országosan mutatkozó nagy munkanélküliség a szociáldemokrata párt központi vezetőségét is arra kényszerítette, hogy 1932. április 7-re országos viszonylatban munkanélküli tüntetést szervezzen.

Mi a helyi viszonyok figyelmebevételével, az április 7-i csütörtöki napot nem tartottuk erre alkalmasnak, hanem április 10-re, vasárnapra szerveztük meg a tüntetést. A vasárnap délelőtti időpontot azért tartottuk jónak, mert ilyenkor a piactéren az „embervásár"-on általában 2–3 ezer ember összejött. A piactérnek ezen a meghatározott részén minden vasárnap és hetipiaci napokon ott ácsorogtak a munkát keresők. Azok a gazdák és egyéb munkáltatók, akiknek cselédre, hónaposra, napszámosra stb. volt szükségük. Itt válogattak az emberek közül, s ott a helyszínen meg is egyeztek a fizetésben és a végzendő munkában.

A tüntetés napján mintegy 4–5 ezer ember sétált fel s alá a piac területén. Itt a tüntetés szervezetten, rendzavarás nélkül zajlott le, összetűzésre a rendőrséggel nem került sor. Néhány tucatnyi megbízható elvtárs segítségével kapcsolatot tudtam tartani a tüntetőkkel, ők adták meg a jelzést a tüntetés befejezésére is, vagyis, hogy a déli harangszó elhangzása után mindenki rendben vonuljon haza.

Mintegy két–háromszáz főnyi tüntető azonban együtt maradt a piactérnek a városházával szembenlévő részén. Én a piactéren a Sir-féle patika előtt álltam, amikor a tömegből 4–5 asszony nagy riadalommal hozzám szaladt és elmondták, hogy a rendőrség több elvtársat őrizetbe vett. Ezeknek a nevét is megtudtam tőlük. Nyomban a városházára indultam, mivel a rendőrség is a városháza épületének egyik szárnyában volt. Odaérve Pallagi Gergely rendőr feltartóztatott. Pallagihoz mintegy 20–25 méterre állt Blazsek rendőrfelügyelő, akihez odament és jelentette, a kapitányság vezetőjéhez akarok menni. Blazsek utasította Pallagit, hogy engem engedjen be.

Amikor bementem a rendőrségre, a folyosón Dr. Soltész Nagy Imre rendőrfogalmazóval találkoztam. Közöltem vele, hogy a kapitányság vezetőjével szeretnék beszélni az őrizetbe vett elvtársak ügyében, mire ő vállat vont és elment a szobája felé. Engem pedig nyomban bevittek először az őrszobába, ahol megmotoztak, majd a fogdába, ahol már ott voltak akkor: Tömöri József szabósegéd, Mányi János asztalossegéd. Katona Róza dél-külvárosi lakos pedig a szomszédos fogdában volt. Hogy a többi fogdában név szerint kik voltak, arra már nem emlékszem. Ötünk kivételével, mert még egy Szabó nevezetűt is ott tartottak, este felé mindenkit kiengedtek. Szabót, aki cselédember volt, annyira összeverték, hogy olyan állapotban nem merték az utcára kiengedni.

Négyünket a nyomozás befejezése után átkísértek a szolnoki államügyészségre. Az ügyészségen két napi előzetes letartóztatás után kihallgatott bennünket a vizsgálóbíró és szabadlábra helyezett. Ezzel azonban az ügy nem zárult le.

Mindannyian visszamentünk Karcagra. Tömörit és Mányit a rendőrség ezt követően kitiltotta a városból, mert nem voltak ottani illetőségűek. Katona Rózát és engem nem tudtak kitiltani, mivel karcagi születésűek voltunk.

Az április 10-i nagy tüntetés elérte célját. Dr. Hajnal István polgármester és a város vezetői rájöttek, hogy most már a munkanélkülieket nem lehet kielégíteni Kállai Gergely szép szónoklataival. Azt is felmérték, hogy valamit tenniük kell a munkanélküliek helyzetének enyhítésére. A tüntetést követő héten már hozzákezdtek az ínségmunkák szervezéséhez. Pontos számadat nem áll rendelkezésemre, hogy hány embernek biztosítottak ínségmunkát, de tény az, hogy ebben az időben bármerre járt az ember a városban, az utcákon mindenütt 20–30 fős csoportok tisztították és mélyítették a vízlevezető árkokat. Ezenkívül a Közbirtokossági Téglagyárban is biztosítottak becslésem szerint mintegy 4–500 munkásnak néhány hetes munkát.

A munkanélküliekben egyre inkább tudatosodott, hogy „népegyletesdivel" semmi sem oldódik meg, csakis a munkásság szervezett erejével és

összefogásával lehet eredményt kiharcolni. Ezt megnövelte a Szociáldemokrata Párt helyi szervezetének tekintélyét is.

A szolnoki ügyészség „izgatás vétsége" címén mind a négyünk ellen vádat emelt. A tárgyalásra egy év múlva, 1933. április 25-én került sor a dr. Folkusházi tanács előtt. A karcagi rendőrkapitányság a tárgyalásra tanúként 8–10 rendőrt vonultatott fel. Ezek közül Cs. Kun Lőrincre és egy Márki nevű rendőrre emlékszem, mert azok karcagi születésűek voltak. Tömöri József és Mányi János nem jelentek meg a tárgyaláson. Katona Róza a tárgyaláson bátran, szinte hősiesen viselkedett.

A szociáldemokrata párt központja Dr. Somogyi Ödönt bízta meg védelmünk ellátásával, aki azonban nem utazott le Szolnokra, hanem helyettesítésével egy szolnoki ügyvédet bízott meg. Közvetlenül a tárgyalás megnyitása után – kiderült, hogy ez az ügyvéd egy-két hétre el van tiltva az ügyvédi gyakorlat folytatásától, mert tiszteletlenül viselkedett a bírósággal szemben.

A Folkusházi tanács megállapította bűnösségünket. Engem 15, Katona Rózát pedig – úgy emlékszem – 10 napi fogházra ítéltek.

Az ítéletet megfellebbeztük, s ügyünk a Táblánál két évig húzódott. Tárgyalásra nem is került sor. Már az 1933. évi május hó 20-i kommunista szervezkedés címén kiszabott hat hónapi fogházbüntetésemet is letöltöttem, amikor írásbeli értesítést kaptam, hogy az a 15 napos fogházbüntetésem amnesztia alá esik.

Az 1932. évi április 10- nagy tüntetés után a rendőrség szinte megszállva tartotta a szociáldemokrata párt helyiségét. Ha négy-öt ember megjelent a párthelyiségben, akkor egy fél órán belül a rendőrség is „tiszteletét tette". A tüntetést megelőzően is jól informált lehetett a rendőrség, mert a tüntetés előestéjén még Dr. Soltész Nagy Imre rendőrfogalmazó is megjelent. Ott időzött, egy darabig beszélgettünk, majd hazafelé indulva közölte velem, hogy hazakísér, hiszen mi egy felé lakunk. A rendőrség állandó jelenléte lehetetlenné tette így a pártéletet, tevékenységünk szinte csak a pártbélyegek és a sajtó szétosztására szorítkozhatott.

1932-ben a cséplési munka befejezése után – ugyanúgy mint azelőtt - Budapestre utaztam, hogy munkát vállaljak. A Vasas Szakszervezet székházában találkoztam Gyurkó elvtárssal, akivel előzőleg 1929-ben már együtt dolgoztunk az illegális mozgalomban. Mivel a fővárosban is nagy volt a munkanélküliség, kénytelen voltam visszamenni Karcagra.

Elutazásom előtt Gyurkó elvtárssal megbeszéltük, hogy Karcagon is meg kellene szervezni a KMP illegális tevékenységét. Megállapodásunk értelmében hozzá is fogtam a munkához. Törekedtem arra, hogy minél jobban megismerjem azokat az elvtársakat, akiket megbízhatónak találtam és feltételeztem róluk, hogy vállalni merik az illegális mozgalomban való részvétellel járó kockázatokat. A legnagyobb segítséget Ádám Mi-

hálytói kaptam, aki a szervezkedéssel kapcsolatos elgondolásaimmal teljes mértékben egyetértett.

Munkánk főleg a téli hónapokra bontakozott ki. Ekkor már megkezdtük az illegális összejövetelek tartását is. Az összejövetelek egy részét Ádám Mihály lakásán tartottuk meg. Jelen voltak még: Zsoldos János kőművessegéd, Tüdős Imre asztalos kisiparos, Mátyus Imre szabó kisiparos, Oláh Sándor szabósegéd.

A kubikosok illegális összejöveteleit Farkas Lőrinc lakásán szervezték meg, ahol Farkas Lőrincen és feleségén kívül résztvettek: Kovács Imre, Kovács Sándor, egy másik Kovács Sándor és Kovács János.

Ezeken az összejöveteleken egyrészt az alapvető marxista tanok szemináriumszerű feldolgozásával, másrészt az illegális munka szabályaival ismertettem meg az elvtársakat. Ezek közül is a legfontosabbakra tértünk ki: hogyan viselkedjenek, ha valaki lebukik; milyen magatartást tanúsítson a rendőrségen; csendőrségen. Több foglalkozáson téma volt a szociáldemokrata párt vezetőinek opportunista magatartása, amit minden esetben gyakorlati példákkal is alátámasztottam.

1931 nyarán néhány bucsatelepi napszámos és alkalmi munkás felkereste karcagi pártszervezetünket, ahol – emlékezetem szerint – Tóth Sándor és Varga István vezetőségi tagoktól felvilágosítást kértek, hogyan alakíthatnák meg Bucsatelepen a helyi pártszervezetet.

Ezt követő egyik vasárnap átkerékpároztam a Karcagtól 14 km-re levő községbe és felkerestem azokat, akiknek a nevét Varga István megadta. Részletesen elmondtam nekik mindazokat a tudnivalókat, amelyek szükségesek voltak a pártszervezet megalakításához. Nemsokára meg is alakították a helyi szervezetet. A szociáldemokrata pártközpontból Takács Ferenc volt lent az alakuló taggyűlésen.

A bucsatelepiekkel továbbra is tartottam a kapcsolatot, majd 1932–33 telén illegális összejöveteleket is szerveztem. Az elvtársak kiválogatását Karakas Imre párttitkárra és Vallyon István elnökre bíztam. Talán 3–4 alkalommal lehettem kint Bucsatelepen. Egy alkalommal Zsoldos János elkísért. Naplemente után indultam el, s vigyáztam, nehogy az utcán csendőrökkel találkozzak. Bizony fárasztó volt, főleg télvíz idején a kijárás, mert akkor már csak gyalogosan, főleg dűlőutakon lehetett menni.

A tavasszal, amikor már az éjszakák rövidebbek lettek és egy-egy ilyen út és az ott tartózkodás már nem fért bele az éjszakába, nem mentem ki.

Karakas Imre két alkalommal is felkeresett a munkahelyemen – Kozma Árpád cséplőgép-tulajdonosnál – és arra kért, hogy látogassak ki hozzájuk, mert az elvtársak szeretnének már velem találkozni és véleményemet hallani Hitler hatalomátvételével kapcsolatban. Karakas hívására sem mentem azonban ki Bucsatelepre. Mint később kiderült, ismertté vált szervezkedésünk és a szegedi csendőrkerület nyomozói már régen várták

a jó alkalmat, hogy tetten érjenek, s mivel ez nem következett be, megkezdték az illegális szervezkedésünk felgöngyölítését.

Engem 1933 május 20-án délután a munkahelyemen letartóztattak. Két csendőr és egy nyomozótiszt jött értem, majd a lakásomon házkutatást tartottak. Megtalálták nálam Károlyi Mihály „Tiétek a föld" című könyvét és az illegális párt által kiadott két sajtóterméket, amelyeket Gál Bélától kaptam. Összeszedték és összecsomagolták a nálam található összes könyvet, azt hátamra rakták, s az ő kíséretükben, így vonultunk be a karcagi csendőrlaktanyába.

Míg a házkutatás tartott, megjelent lakásomon egy Bocsi nevű rendőr, aki nemcsak arról volt nevezetes, hogy kb. 220 cm magas, hanem arról is, hogy gyűlöli a kommunistákat. Mint kiderült, önszántából jött, s ezért engedélyt kért a nyomozótiszttől, hogy bent tartózkodhasson a házkutatás alatt. Abban reménykedett, hogy lakásomon megtalálja a párt titkos nyomdáját. Nem volt szerencséje, mert ilyen nem is volt. Mikor ez kiderült, Bocsi rendőr csalódottan távozott.

A karcagi csendőrlaktanyából két lovascsendőr kíséretében – illetve maguk előtt hajtva – Bucsatelepre vittek. Este nyolc óra körül érkeztünk meg. A bucsai híd előtt a járőrvezető törzsőrmester egyre biztatott; menjek gyorsabban és majd lepihenek Bucsatelepen, az őrsön. Az úton állandóan gúnyos megjegyzéseket tett, mondván: *„Peyer elvtársának most jobb, ő Pesten biztosan valamelyik kávéházban ül és szalmaszálon szürcsöli a limonádét..."*

A csendőrőrsre érve pihenés helyett válogatott kínzásokkal nyomban elkezdődtek a kihallgatások, ami úgy éjfélig is eltartott. Majd átkísértek a községházára. Másnap hajnaltól egész vasárnap, hétfő hajnalig folytatták a kihallgatást.

Május 22-én, hétfőn a karcagi lovascsendőrök, akik két nappal előbb Bucsatelepre vittek, visszakísértek Karcagra. Most azonban még olyan gyorsan sem tudtam menni a lovak előtt, mint odafelé, mert a kihallgatás során a talpamat összeverték, s ez erősen megdagadt. Minden lépés éles fájdalmat okozott.

Az engem kísérő csendőrök, amikor a Bucsatelepet Karcagtól elválasztó Hortobágy-Berettyó csatorna hídján áthaladtunk, megállítottak egy arra jövő lovaskocsit és megparancsolták a gazdájának, hogy engem vegyen fel.

A kocsi egy Sántha nevű baptista vallású, idős karcagi középparaszté volt, akinek a tanyáján valamikor fiatal gépész koromban csépeltem. Így a város széléig ő elvitt. Onnan ismét gyalog, a lovak előtt kellett mennem a Ladányi úton levő csendőrlaktanyáig.

Mivel a laktanyában fogda nem volt, az istállóba kísértek, ahol már ott volt Ádám Mihály. Felesége éppen akkor hozott részére ebédet. Megkérdezték, nem vagyok-e éhes? Mikor ettem?

Miután elmondtam, hogy már három nap óta nem ettem, az asszony az ételt megfelezte kettőnk között.

Tüdős Imrét és a többi őrizetbe vett elvtársat a csendőrség a rendőrkapitányság fogdájában őriztette. Néhánynak megengedték, hogy a lakásukban tartózkodjanak.

Majd engem is átkísértek a rendőrség fogdájába. A kihallgatások kilenc napig tartottak. Ezután Magyar Ferencet és engem felvittek a budapesti ügyészségre, ahol előzetes letartóztatásba helyeztek bennünket. A többiek szabadlábon védekezhettek.

A főtárgyalásra 1933 szeptember 1-én került sor, ügyünket a Dr. Szemák tanács tárgyalta. A tárgyalás folyamán egyetlen tanút hallgattak ki, egy Sipos nevű tiszthelyettest, a karcagi csendőrőrs parancsnokát. A tanács elnöke megkérdezte tőle:

– *„Mondja tanú, észlelt-e már azt megelőzően is kommunista szervezkedést, mielőtt az elsőrendű vádlott Karcagon ténykedését megkezdte?"*

Sipos tiszthelyettes zavarában és kellő jogi ismeret hiányában azt válaszolta:

– *„Igenis, észlelhető volt előzőleg kommunista szervezkedés."*

A tiszthelyettes ezzel a feleletével másfél, két évet vett le a vállamról.

A bírósági tárgyaláson a szabadlábon levő elvtársak nem jelentek meg. A védők javaslatot tettek a Szemák tanácsnak, hogy az előzetes letartóztatottak ügyét válasszák el a szabadlábon védekezőktől. A bíróság a védők javaslatát elfogadta. Ügyünket elkülönítve letárgyalták.

Engem hat hónapi fogházra ítéltek. Gaál Bélát – miután már visszaesőként állt bíróság előtt –, emlékezetem szerint nyolc hónapi, Magyar Ferenc elvtársat három hónapi fogházra ítélték.

Védésemmel Dr. Székely Hugót bízták meg, aki a tárgyalás alatt egy szót sem szólt. Az ítéletet megfellebbeztem a kúriához. Amikor a bíróság épületéből kifelé jöttem, összetalálkoztam Gaál Béla védőjével, Dr. Tímárral, akit már korábban is ismertem. Ő azt a jogi tanácsot adta, hogy a kúriai tárgyalás előtt nyolc nappal vonjam vissza a fellebbezést. Ezt azért javasolta, mert abban az időben a kúria a kommunista perekben mindig felemelte a büntetést, ahogy ügyvédi nyelven mondták: „rátett".

A szabadlábon védekező vádlottak ügyét kb. másfél év múlva szintén a Szemák tanács tárgyalta. Mivel az elvtársak nagyobbik része a második idézés ellenére sem jelent meg a tárgyaláson, ezért elővezették őket. A tárgyaláson Karakas Imrét, mint koronatanút hallgatták ki. Vallomásából kiderült, hogy a csendőrség beszervezett embere volt.

Az 1933-as lebukás után a rendőrség, miután megállapította, hogy a szociáldemokrata párt égisze alatt kommunista szervezkedés folyik, a párthelyiséget azonnal bezárta.

1936-ig Budapestről minden nyáron a cséplés idejére lejártam Karcagra, mint gépész ott dolgoztam. Azonban 1936-ban már csak véletlen kaptam munkát, mivel övz. Tompáné cséplőgép-tulajdonos gépkezelője felmondta a szerződését, s így kerültem én a helyére. Különben sem volt tanácsos Karcagon tartózkodnom, mert állandó rendőrségi megfigyelés alatt álltam. Sokszor észrevettem, hogy bizonyos távolságról követnek. Ezért, hogy az elvtársakkal tartani tudjam a kapcsolatot, Ádám Mihály bizonyos időközönként feljött hozzám Budapestre megbeszélésre és magával vitte a sajtótermékeket. Ezt az illegális kapcsolatot fenntartottuk egészen 1944-ig, amikor is Ádám Mihályt büntetőszázadba vitték.

1945-ben Budapest felszabadulása után Tüdős Imre kérte, térjek vissza Karcagra. A többszöri kérésnek eleget téve 1945 március 29-én Karcagra mentem, 1945 május 1-ig a pártban dolgoztam, majd átvettem a városi rendőrkapitányság vezetését.

VIGH ELEK:

AZ MSZDP TEVÉKENYSÉGE KISÚJSZÁLLÁSON

1902-ben születtem. Szüleim gazdasági cselédek, teljesen nincstelen agrárproletárok voltak. Mint a többi szegényparaszt egyik zsírosparaszt tanyájáról a másikra költöztünk szinte majd minden évben. Apám nehezen viselte el a gazdák kizsákmányolását, fölényeskedését, és emiatt már nagyon ritka esetnek számított, ha egy tanyán két évet eltöltöttünk.

Amikor iskolába kerültem 1909-ben, kb. 4 kilométert kellett gyalog megtenni, míg odaértem. A hiányos ruházat következtében igen sokszor áztam és fáztam. Tizenegyen voltunk testvérek, de csak heten nőttünk fel, mert négy testvérem már piciny csecsemőkorában elpusztult az elégtelen táplálkozás, az orvoshiány és a rossz lakásviszony következtében. Hiszen egyetlen kicsi földes szoba, s ugyancsak kicsike konyha – amit pitvarnak hívtunk – amiből közvetlenül nyílt az istállóajtó, állt a cseléd rendelkezésére. Az istállóban telelt sokszor 10–20 db marha és azok trágyájának a kellemetlen gőze átjárta az amúgyis zsúfolt kis lakást.

Első osztályos koromra még az a kellemetlen körülmény is emlékeztet, hogy nyáron, aratáskor hajnali 3 órakor keltett az anyánk és a learatott tarlón az elhagyott búzafejeket szedegettük szálanként reggel 7 óráig, mindennap, ha az eső nem esett. De rendszerint nagy harmat volt és mezítláb voltunk kora tavasztól késő őszig. A lábunk őszre bizony teljesen felrepedezett.

Később, amikor már harmadik osztályba jártam, a Mészáros Jenő tekintetes úr tanyáján laktunk. Az apámnak azt mondta a tekintetes asszony:

Ez a gyerek – mármint én – az udvarból eljárhatna az iskolába. Ugyanis a városban levő gazdalakást úgy ismerte a cselédség, hogy: az udvar.

Így kerültem és a tekintetes úrékhoz, s most már a városból jártam az iskolába. De ennek ára volt ám, mert a szívességet meg kellett szolgálni. Hálószobám az istálló volt, a parádéskocsissal aludtam egy fából összetákolt fekvőhelyen, aminek akkor parasztnyelven „vacok" volt a neve. Reggel első dolgom az volt, hogy a szobákat végig kellett járnom és az ágyak alatt levő éjjeliket kihordanom. Ha a szolgáló takarított, annak kellett segítenem, ha a kocsisnak elfogyott a cigarettája, a boltba elszaladni. Az udvarban mindenki parancsolt nekem. Reggelente úgy eltelt az idő, hogy még evésre is alig jutott. Iskolába menet rendszerint az úton ettem meg a reggeli nagyobb részét. Amikor az iskolából hazamentem, a szakácsnővel kellett elmennem a boltba, vagy a henteshez. Ő vásárolt, én pedig hazacipeltem az árut. Sok mindenre telt az én időmből, csak éppen tanulásra nem, mert este az istállóban petróleumlámpánál nem lehetett, meg aztán már erőm se volt a fáradtságtól. Egy időben a várostól 15 kmre laktunk. 11 éves voltam, ekkor született a nyolcadik testvérem, minden orvosi, vagy szülésznői segítség nélkül. Amíg a szülés zajlott, mi, akik már nagyobbak voltunk, az istállóban tartózkodtunk, a kisebbek pedig a kemence mellől, az úgynevezett sutbol leselkedtek ki.

Amikor már ötödik osztályba jártam, egy zsírosparaszt tanyáján laktunk, akit Janó Ferencnek hívtak. A megállapodás szerint a teendőim itt sem változtak, csupán azzal a különbséggel hogy még nagyobb feladatokat bíztak rám azzal a jelszóval, hogy „hiszen egy 11 éves gyerekre már sok mindent rá lehet bízni". Télen egy tehén és 3–4 hízó ellátása, etetése, az istállók rendben tartása volt a feladatom. A gazdának négy serdülő lánya volt, így tehát reggelenként teendőim megsokasodtak. Abban az időben az ilyen gazdáknál téglás szobák és konyhák voltak, azokat nekem kellett a szolgálólánnyal felsúrolni. Az én „hálószobám" itt is az istálló volt. Este a konyhában tengerit morzsoltam a disznóknak, ebben segített a szolgálólány is, de így is 8–9 órára végeztünk. Csak ezután lehetett leckét tanulni, de erre nemigen volt több idő egy félóránál, mert ha sokáig égettük a villanyt, kiszóltak a szobából, hogy lefeküdni, mert sokba kerül a villany.

Kisújszálláson ugyanis ekkor már villanyvilágítás volt, de csak a jómódúak házában, mert az alsóbb néprétegeknek nem futotta arra, örültek, ha petróleumra tellett. De még a gazdagok között is olyan elmélet uralkodott, hogy a villany veszélyes, villámlás idején „levezeti" az isten ítéletét.

Itteni élményeimhez tartozik még, hogy egyszer mosogatás közben egy „pillis" kenyeret a könyökömmel leütöttem és az a pancsos vederbe esett. Ez olyan nagy bűn volt a részemről a gazdasszony szemében, hogy megszáríttatta velem és ameddig az tartott, nem kaptam más kenyeret.

Egy pillis kenyér annyi volt, amennyi egy 6–7 kilós kenyérnek a megszegéséből adódott, olyan másfél kilónyi. De azt eldobni, vagy a disznóknak adni vétek lett volna, mert a gazdasszonyom szerint az isten áldását meg kellett becsülni. Az igazsághoz tartozik, hogy ugyanennél a gazdánál egyszer a magtárba nedves állapotban bekerült két vagon búza. Ezért megcsírásodott, szinte megrohadt annyira, hogy még a jószág etetésére sem volt alkalmas. Nyilván ez nem volt isten áldása, mert a gazda hanyagsága és nemtörődömsége folytán következett be. De ezt a másfél kilónyi kenyeret, amelyik abba a pancsos vederbe esett, amelyikben a mosogatólét tartották a moslékhoz, azt nekem meg kellett ennem.

Egyébként a reggeli ébresztővel itt nem volt probléma, mert egy jó öreg tehénnel ketten aludtunk az istállóban és pontosan 5 órakor annyira zörgette a láncot, amelyikkel a jászolhoz volt kötve, hogy arra fel kellett ébredni. De szinte olyan pontosan öt órakor, hogy arra mérget lehetett volna venni. A gazda a pontos kelésért meg is dicsért, hogy gyerek létemre sohasem alszom el. Mire az iskolába kellett menni, mindig elvégeztem a jószágok körül és jöhetett a szolgálólány fejni. Persze a leckét itt sem tudtam megtanulni, mert a gazdának az volt a véleménye, amit igen sokszor ki is nyilvánított, hogy szegény ember gyermekének elég annyi tudás, hogy a nevét le tudja írni és a gondjaira bízott állatokat meg tudja számolni; vagy elég, ha annyi esze van, hogy amikor esik az eső az eresz alá álljon, mert mennél több iskolája van, annál rosszabb cselédnek.

Az apám mindig azt mondta nekünk, gyerekeknek, hogy azon igyekezzünk, hogy egyikőnk se legyen cseléd, hanem menjünk el valamilyen inasnak, tanuljunk szakmát.

1914 elején már nem bírtam tovább a gazduram udvarában, s visszakerültem édesapámékhoz a tanyára. Habár a gazdánál sokkal jobb volt a koszt – mert a félkommenciós tanyásnak igen kevés volt a keresete ahhoz, hogy akkor már nyolcadmagát eltartsa –, de inkább választottam a nélkülözést, mint az udvarban azt az állapotot, hogy mindenki nekem parancsolt. Így csak öt elemi iskolát sikerült elvégezni.

Nem szívesen emlékszem vissza ezekre az időkre, mert télen esténként lámpánál ültünk, de hat órakor már le kellett feküdni, mert drága volt a petróleum. Ünnepi estének számított, ha a tanyán lakó szomszédok összeültek kártyázni. Ilyenkor 8–9 óráig fent maradhattunk mi gyerekek is, és nézhettük hogy a felnőttek hogyan kártyáznak, és hallgattuk, közben miről beszélgetnek. De jaj volt annak a gyereknek, aki a felnőttek beszélgetésébe beleszólt! A hátránya viszont az volt az ilyen estéknek, hogy abban a csepp kis szobában mi nyolcan voltunk és még 3–4 vendég, akik ráadásul pipáztak. Mégpedig olyan dohányt szívtak, amelynek igen büdös füstje volt. Ugyanis nem messze volt hozzánk a Vinkhájeri uraság, (a mostani Örményes község) és ott nagy tábla dohányt termeltek. Ősszel, amikor a dohányt leszüretelték, a földön ott maradt az úgynevezett „aljdo-

hány", amit velünk, gyerekekkel összeszedettek és azt szívták. Ehhez a füsthöz hozzájárult még a beáramló istállógőz, nem beszélve a pilákoló petróleumlámpa szagáról.

1914 tavaszán aztán azt mondta az apám: Na, fiam, holnap reggel elindulunk a városba, tudok olyan csizmadiamestert, akinek inasra van szüksége. Ha meg tudunk egyezni, odaadlak inasnak. Szerintem fiam, te már elérted azt az időt, hogy valamilyen mesterséget tanulj.

Abban az időben senkinek sem okozott gondot a fiatalok pályaválasztása, mert legtöbb helyen a szülők választottak a gyermekeiknek, ki-ki a tehetsége szerint. A szizmadiamesterségnél az volt a szülők felfogása, hogy ha ezt tanulja a gyerek, gyakorlásához nem kell nagy befektetés, egy ár, egy kalapács, tű, 3–4 kaptafa és kész.

Hajnali fél 5-kor elindultunk hát a város felé. Úttalan utakon három és fél óra kellett ahhoz, hogy beérjünk a városba. Az apám ment elől, én utána.Még ma is a fülembe cseng, hogy minden lépésnél egy kis suhanást hallottam: apám bársony nadrágjának redőnyszerű csíkja összeért a lába között és az amúgyis igen bő nadrág adta ezt a különös muzsikát. A három és fél óra hossza elég volt arra, hogy az apám kioktasson, hogyan kell majd viselkedni, ha felvesznek inasnak. Útközben többször megismételte oktatóan, hogy: amikor a műhely ajtaján belépünk, a sapkát le kell venni és hangos „jó napot"-ot kell köszönni.

Mindent úgy tettem, ahogy apám az úton tanított. Először apám lépett be az üzletbe, még az ajtóból „adjon isten jó napot!"-tal köszönt, én pedig utána és szintén jó hangosan mondtam, „jó napot".

Mester úr kérem, itt van ez a gyerek, az inasnak való! – szólt apám. Az végignézett rajtam, azután az ott dolgozó segédek vettek szemügyre, majd megtörtént az egyezség. Tanoncidő négy év. Ez alatt a mester ellát koszttal és lábbelivel, a betegsegélyző felét pedig a szülő fizeti. De bizony semmivel sem volt jobb dolgom, mint az előző gazdámnál, mert az első évben olyan mindenes szerepet töltöttem be: vízhordás, takarítás, a mesterné után a piaci kosarat vinni és egyéb házi munka. A műhelyben voltam a legkevesebbet.

A munkarendem a következőképpen alakult: reggel 5 órakor kelni, befűteni a búboskemencébe. Utána műhelytakarítás, majd a tyúkól és disznóól takarítása. Utána reggeli.

1918. február elsején szabadultam, de az első világháború alatt anyaghiány volt, ezért túlnyomórészt a műhelyben csak javítási munkákkal foglalkoztunk. A segédek bevonultak katonának; végre egyedül maradtam. Ilyen körülmények között csak nagyjából sikerült a szakmát elsajátítanom. Tavasztól mezőgazdasági munkát lehetett kapni, kapálás, aratás és egyéb ilyen munkát vállaltunk.

1920-ban felutaztam Budapestre munkát keresni. Itt beíratkoztam a Bőripari Munkások Szakszervezetébe. Ekkor kerültem először a munkás-

mozgalomba. Budapesten mindössze fél évet dolgoztam, majd hazajöttem és télen a szakmában, nyáron pedig a mezőgazdaságban vállaltam munkát.

1921-ben hazajött orosz fogságból Máté Sándor elvtárs, aki közvetlen szomszédunkban lakott. Mint internacionalista részt vett Szovjet-Oroszországban a polgárháború harcaiban. Sokat beszélgettünk vele, s ilyenkor elmondotta, hogy milyen áldáz küzdelmet folytat az orosz nép a szabadságáért. Ettől kezdve mindig kerestem a kapcsolatot olyan emberekkel, akik orosz fogságból kerültek haza.

1928-ban Kisújszálláson egynéhány kubikos életre hívta a földmunkások szervezetét. Köztudott dolog, hogy a Tanácsköztársaság megdöntése után szinte semmilyen szervezkedést nem tűrtek meg falun, csak jobboldali szervezeteket. De volt Kisújszálláson ebben az időben egy Sipos nevű pap, aki úgy igyekezett a szegénység figyelmét az egyház és a burzsoázia felé fordítani, hogy valamilyen kölcsönakció formájában kecskéket vásárolt az arra rászoruló agrárproletárok részére és ezen keresztül igyekezett magát népszerűsíteni, nem is kevés eredménnyel. Az is köztudott dolog volt, hogy baloldali szervezkedés igen „veszélyes", főként ilyen kisebb helyen, mint Kisújszállás, ahol jóformán minden ember ismeri egymást. Akik részt vettek az 1919-es forradalomban – direktóriumi tagok vagy vöröskatonák voltak – nagyon megszenvedtek, egynéhányat közülük a fehérek agyon is vertek. Így a szervezkedés igen nehezen bontakozott ki. Az előbb említett kubikos, illetve földmunkásszervezet tagjai voltak: Bakó Kálmán, Turbacs Mihály, Földi István és még néhány elvtárs.

Ebben az időben szoros kapcsolatban voltam Turbacs Mihály elvtárssal, aki tagja volt 1919-ben a kenderesi direktóriumnak, majd ezért kitiltották Kenderesről, mivel ott volt Horthy Miklós őfőméltóságának a birtoka és a kastélya és a nyarat Horthy és családja rendszeresen ott töltötte. Nem tűrhették a község vezetői, hogy egy volt direktóriumi tag is a községben lakjon. Turbacs Mihály ezért Kisújszálláson telepedett le.

1924-ben kiváltottam a cipészipari engedélyt és mint önálló iparosnak nagyszerű alkalom nyílott a szervezkedésre. Kis műhelyben minden gyanú nélkül lehetett politizálni. Tehát az előbb említett Máté Sándor, majd Turbacs Mihály esténként bejöttek a műhelybe, amely eléggé félreeső helyen volt és nyugodtan beszélgettünk.

1930-ban beléptem a szociáldemokrata pártba, majd Janó János és Bikki László elvtárson keresztül még közelebb kerültem a párthoz. De a fő szervező az igen olvasott és tapasztalt Turbacs Mihály elvtárs volt.

1930-ban megrendeltük a Népszavát és attól kezdve állandó olvasói voltunk a lapnak. Terjesztettük a rendelkezésünkre bocsátott Vörös Segély-bélyeget és a legális baloldali sajtót, illetve folyóiratokat, de több esetben illegális sajtótermékeket is. Természetesen legálisan működni csak a szociáldemokrata párt égisze alatt lehetett. A szervezkedés nehezen ment

az ellenséges propaganda következtében, s még nehezebben az asszonyok között, akik hiszékenyebbek voltak.

Kezdetben 25–30 tagja volt a szervezetünknek, később – 1932–33-ban - már kétszáznál is többen voltunk. Először hol az egyikünk, hol a másikunk lakásán jöttünk össze. Később helyiséget béreltünk a Munkácsy utcában, (korábban a Nádor utca) aztán a Monoki Áron utcában, majd a Széchenyi utcában, végül a Nagy Imre utcában kötöttünk ki. Az volt ugyanis a helyzet, hogy bármennyire is legális volt a mi szervezkedésünk, a háztulajdonosok mégis igen hamar felmondtak. Az engedélyünk úgy szólt, hogy a helyiséget csak hivatalos ügyek intézésére lehetett fenntartani. Ez annyit jelentett, hogy a pártbélyeget megvenni, vagy egyéb pártügyeket intézni ott lehetett, de összejöveteleket tartani szigorúan tilos volt.

Emlékezetem szerint amikor még igen kezdetleges volt a szervezetünk, Szeder Ferenc országgyűlési képviselő jött le hozzánk a szervezési kérdéseket megbeszélni. Majd később Esztergályos János országgyűlési képviselő járt lent nálunk. Ilyenkor átléptük a törvényes kereteket, mert több elvtársat értesítettünk, hogy országgyűlési képviselő jön hozzánk. Az egyik alkalommal 50–60-an lehettünk a Nagy Imre utcai párthelyiségben, amikor Esztergályos beszélt és valaki besúgta a rendőrségnek. Volt ugyan őr állítva az ajtón kívül, de későn vette észre, hogy jönnek a rendőrök, s amikor beszólt, Esztergályos abbahagyta a beszédét és így nem tudták tiltott gyűlésnek minősíteni. Ellenben mindnyájunkat bekísértek a városházára és reggelig ott tartottak, amíg egyenként ki nem hallgattak bennünket. Szerencsére senki sem vallotta be, hogy erre az összejövetelre meg volt híva.

Ilyen eset többször is előfordult és az emberek túlnyomó része megunta a zaklatást és jobbnak látta kilépni a szociáldemokrata pártból, csak mint szimpatizáns tartott velünk. Különösképpen tartózkodóak lettek azok az elvtársak, akiket az 1919-es tényked ésükért megvertek, vagy internáló táborba vittek. Ezek közül csak az olyan elvtársak moradtak aktívak, akik már tudatosan voltak a párt harcosai. Ilyenek voltak: Turbacs Mihály, Bakó Kálmán, Földi István, Földi Endre, Darvas László, Strasszer Gyula, Törös István, Törös Istvánné és az egészen fiatal Varga Sándor és mások. Ekkor már némileg a dialektikus materializmus tanaival kezdtünk ismerkedni. Darvas Lászlón keresztül, aki érettségi után Budapesten dolgozott – a szülei Kisújszálláson laktak –, és onnan hozta az anyagot. Ő vezette a szemináriumot is, amit hol az egyikünk, hol a másikunk lakásán hetenként kétszer esténként tartottunk, s ott tanulmányoztuk az irodalmat is. Azt csak később tudtuk meg, hogy Darvas elvtárs Budapesten tagja volt a Kommunisták Magyarországi Pártjának is.

Ebben az időben Kisújszálláson 80 fillér napszámbért kaptunk, de nem 8, hanem 10–12 órát dolgoztunk. Húsz fillérbe került egy liter tej, tehát egynapi munkával 4–5 liter tejre valót lehetett keresni. Vagy néhány

kiló lisztet adtak a rászorulóknak, amelyért árkokat és útjavítási munkákat végeztek, ez volt az úgynevezett ínségmunka.

A súlyos gazdasági helyzet érzékenyen érintette a kisújszállási kisparasztokat, de még a középparasztok egy részét is. Többen eladósodtak, különösen akik valamilyen gépet vásároltak részletre. Sokuknak elárverezték a jószágát vagy a házát. Ekkor 5–6 mázsa búzáért lehetett egy hold földet venni. Ebben az időben egyes katonatisztek nagyobb földterületet szedtek össze olcsó áron. Így jutott birtokhoz a határunkban Nagy Géza és egy Hubai nevű katonatiszt is.

Ebben a nehéz gazdasági helyzetben úgy gondoltuk, a városhoz fordulunk segítségért. Küldöttségileg egy memorandumot vittünk a polgármesterhez, hogy felhívjuk a figyelmét a lakosság egy részének az éhezésére, illetve nélkülözésére. A küldöttség – Turbacs Mihály, Bakó Kálmán, Janó János és én – nemcsak átadta a memorandumot, hanem egyúttal békés tüntetést is szervezett. 60–80 ember vonult a városháza elé, s amíg mi bevittük a memorandumot, addig kint maradtak, a főutcán sétáltak. A város polgármestere Gaál János kulák volt, s mint abban az időben ez szokás volt, ő az apjától örökölte ezt a hivatalt. Fogadott benünket, átvette a memorandumot és azt mondta, hogy ő is szocialista, csak annyi a különbség, hogy ő nemzeti szocialista. Azt kérdezte, miért nem vagyunk mi is nemzeti szocialisták? Persze nem igért és nem is tett semmit sem az érdekünkben, legfeljebb fokozottabb éberségre hívta fel a rendőrség figyelmét.

1932-ben Kisújszálláson öt kerületben városi képviselőválasztás volt. Mint ellenzék, mi is résztvettünk a választási munkákban, s mind az öt kerületben ellenjelöltet állítottunk a hivatalos jelölttel szemben. Ennek a munkának az irányítását túlnyomó részben Darvas László elvtárs végezte, aki igen jó szervezőképességgel rendelkezett. A választási előkészítés során a siker érdekében felkerestük a lakosságnak azt a rétegét, akik szimpatizáltak velünk. Kioktattuk őket a szavazás menetéről, megmagyaráztuk, hogy a szavazólapon szereplő öt név közül lehetőleg ne húzzanak ki senkit, mert azzal csak az ellenzéknek használnak. Ezen kívül a szavazás napján minden választókerületben ott volt valaki közülünk és a megjelent szavazóknak igyekezett útbaigazítást adni.

Így történt velem egy érdekes eset.

Abban a szavazókerületben, ahol én végeztem agitációs munkát, megjelent szavazni doktor Fogarasi Dezső méltóságos úr a kedves feleségével, aki kb. 120 kg-os méltóságos asszony volt. Én ünneplőben, nyakkendősen, mint fiatal mesterember nagy „kezét csókolom" köszönéssel elébe léptem és felkínáltam neki egy szavazólapot. Ő visszautasította azzal, hogy hiszen neki már van. Én az mondtam, hogy az nem ilyen, mire elfogadta tőlem és bementek szavazni. Egy kis idő múlva kijönnek a méltóságosék a sza-

vazóhelyiségből. A méltóságos asszony igen haragosan egyenesen felém tart és felém nyújt egy hivatalos szavazólapot azzal, hogy *„maga meg evvel szavazzon le!"*

Az történt, hogy a méltóságos asszony a mi szavazólapunkat dobta be az urnába és csak kifelé jövet vette észre, hogy az ő szavazólapjuk maradt a zsebében. Ezért volt olyan dühös. Én persze nagyon alázatos képpel azt mondtam neki:

„Igenis, méltóságos asszony, ezzel fogok leszavazni."

Ezzel ők eltávoztak, én pedig jót mosolyogtam magamban. Másnap pedig, amikor az elvtársaknak elmeséltem, együtt derültünk rajta. Jó néhány hónapi szívós agitációs munka eredményeképpen sikerült 5 elvtársat, vagyis az első választókerület jelöltjeit teljes egészében bejuttattni a városi képviselőtestületbe. Név szerint: Bakó Kálmánt, Turbacs Mihályt, Földi Istvánt, Rác Lajost és Kis Mihályt. De a többi választókerületben is igen megközelítettük a hivatalos jelöltekre leadott szavazatokat, úgy általában 80–90%-ot értünk el.

Ezután még jobban felfigyeltek ránk a város vezetői, mert szinte szinte megbotránkoztatta őket, hogy ilyen eredményt értünk el, ugyanis sokkal nagyobb helyeken mint Kisújszállás, sem kerültek be szociáldemokraták a városi képviselőtestületbe. Ezért a város vezetőit nem dicsérték meg a feletteseik, különösen a megyei főispán, mert bizonyos kijátszásokkal el tudták volna érni, hogy a jelölést megakadályozzák.

Mindenesetre ez nekünk, illetve a baloldali mozgalomnak igen sokat használt.

Nagy élményt jelentett számunkra, amikor a képviselőtestület alakuló gyűlésére mind az öt elvtársunk piros szegfűvel a gombjukában vonult be az ülésterembe. Kisújszálláson a balodali mozgatóerők szakmájukban a legjobban dolgozó emberekből tevődtek össze. Ilyenek voltak a megválasztott képviselőtestületi tagok is. Ezek után a legrosszabb akarattal sem tudták ránkhúzni azt az általánosan elterjesztett propagandát, hogy a szocialisták holmi dologkerülő emberek, meg ha egy parasztnak nem indult a lova azt mondák rá, hogy szocialista.

A képviselőtestületben is igyekeztek elvtársaink jó munkát végezni. A gyűlés előtt minden esetben összeültünk és kollektívan megtárgyaltuk, hogy melyik elvtárs melyik napirendi ponthoz szól hozzá és milyen formában. Számbavettük a problémákat, hogy mi az, amit nem nagy anyagi befektetéssel meg lehet valósítani, s közérdekű, amit el sem tudnak utasítani, vagy leszavazni. Ilyen volt például a városban levő ivóvízkutak rendbehozása, vagy a piacon asztalok létesítése, hogy ne a földön árulják a tejet és egyéb élelmiszereket. Ilyen javaslatoknak a megszavazása elől nem tudtak kitérni.

A mi elvtársaink hamar népszerűvé váltak, mert persze, egy-egy közérdekű dolog megvalósulása után igyekeztünk minél szélesebb körben el-

terjeszteni, hogy ezt a mi elvtársaink javaslatára valósították meg. Hogy akkoriban ezek milyen nagy vívmányok voltak, ezt most már nehezen lehet megfelelően érzékeltetni.

Ebben az időben még elég jól tudtunk pártvonalon mozogni. 1934-ben az Ipartestületben volt vezetőségválasztó taggyűlés. Ekkor a párt olyan utasítást adott, hogy mindent kövessünk el, hogy bekerüljünk a tömegszervezetek vezetőségébe, egyrészt azért, hogy ellensúlyozzuk az akkor már éledező kaszáskeresztesek, horogkeresztesek, turulisták és ki tudja még, hogy milyen jobboldali és szélsőjobboldali szervezetek befolyását. Másrészt, hogy próbáljuk a vezetési módszereket elsajátítani, hátha az életben szükségünk lesz rá.

Nem lebecsülendő agitációs munka után sikerült bekerülni az Ipartestület vezetőségébe hármunknak: Földi Endrének, Váróczi Áronnak és nekem. Ez újabb meglepetés volt Kisújszállás vezetőinek, de nem kevésbé az Ipartestület vezetőségének, mert abban az időben ilyen tisztséget csak 50 éven felüli iparosok nyerhettek el. Bár ez nem járt sem tiszteletdíjjal, sem egyéb anyagi előnnyel, de olyan megtiszteltetés volt, amelyben leginkább csak az úgynevezett jobb iparosok részesülhettek, akiknek a mesterség mellett legalább 10–20 katasztrális hold földjük, vagy 8–10 segédjük volt. Mi pedig akkor még 30–32 évesek voltunk, segédünk egy sem volt, legfeljebb 1–2 tanuló. Az akkori elnöknek például 40 kat. hold földje és szíjgyártó mestersége volt. Általában minden társadalmi rétegben a vagyon jelentette a tekintélyt.

Hogy mennyire meglepetést okozott a felsőbb vezetők részére, hogy mi szociáldemokraták már az Ipartestület vezetőségébe is bekerültünk, azt mi sem bizonyítja jobban, minthogy már az első vezetőségi ülésen megjelent a rendőrkapitány. Természetesen ahhoz, hogy szóhoz tudjunk jutni, szigorúan meg kellett játszani a „szociáldemokratát", mert éberen figyeltek bennünket. Hiszen már a városi képviselőválasztás alkalmával Pápai István főjegyző nézeteiket egyik általa szerkesztett röplapon így fogalmazta meg:

Vigyázat a szavazásnál, mert, ha a szociáldemokratákat egy kicsit megkaparjuk, kipiroslik alulról a kommunista.

Ezt a röplapot sokáig megőriztem, de sajnos a többi irattal együtt elveszett.

1936–38-ban egyre szűkebb keretek között dolgozhattunk. Már erősen érezhető volt a háborús készülődés és a szélsőjobboldalra tolódás. Az elvtársak kimaradtak a képviselőtestületből. Én és Földi Endre bekerültünk a katonabakancsokat készítők közé. Ugyanis itt, Kisújszálláson alakult egy csoport, az egyedül dolgozó 10–12 cipész kisiparosokból. Ez olyan kis hadiüzem féle volt. Csoportvezetőnk, egy a felső szervek által megbízhatónak tartott ember volt. Természetesen az adott körülmények között itt is igyekeztünk a szaktársainkkal a való helyzetet ismertetni. A

közhangulat eléggé háborús volt és a csoport egy része a keresetét féltve inkább jobbra orientálódott. Ekkor már nagy volt a propaganda a németek mellett. Persze mint nagy családos emberek, inkább burkolt formában nyilvánítottuk ellenvéleményünket.

1938 tavaszán, amikor a németek megszállták Ausztriát, arra lehetett számítani, hogy ezután Csehszlovákia következik. Ezeknek az eseményeknek mi is éreztük hatását. Egyre kevesebb lehetőségünk nyílt az agitációs munkára. De mi jó egynéhányan állandóan hangot adtunk azon meggyőződésünknek, hogy egyszer csak győzni fog az igazság a mi kis országunkban. Nagyjából tájékozottak voltunk a világpolitikában, mert a sajtóból is következtettünk és külföldi rádiók magyar nyelvű adásait is hallgattuk. Persze ez elég nehezen ment, de mégis, vagy az egyikünknek, vagy a másikunknak sikerült a külföldi híradásokat meghallgatni, rendszerint Máthé Endre vagy Strasszer Gyula lakásán. Ekkor már igen ki volt építve városunkban a besúgóhálózat és nagyon kellett vigyázni arra, hogy kinek mit mondunk.

1939 elején, azután, hogy a kormány bejelentette csatlakozását az antikomintern paktumhoz, rohamosan romlottak lehetőségeink. Kisújszálláson minden fontosabb vezetői posztra a szélsőjobboldali emberek kerültek.

Ekkor már nem volt párthelyiségünk és csak alkalmi összejöveteleken tanácskozhattunk, ami nem volt veszélytelen.

JUHÁSZ IMRE:

MEZŐTÚRI FÖLDMUNKÁS-MOZGALOM

1926-ban a mezőtúri elvtársak közül Magda Árpád, Csuka Lajos, id. Szendrei Lajos és mások kísérletet tettek a helyi földmunkás szervezet létrehozására. Engem is ők nyertek meg a mozgalomnak. A csoport megalakítását id. Szendrei Lajos lakásán tartottuk meg, és Takács Józsefet, a szakszervezet akkori vezetőjét hívtuk le erre az első alakuló megbeszélésre, mely félig-meddig illegális volt, mert a rendőrség erről nem tudott. Később, amikor már a jelentkezők száma meghaladta a húsz főt – fordultunk a rendőrséghez és kértünk engedélyt a helyi csoport megalakítására, de csak sok huza-vona és molesztálás után jutottunk el az alakuló ülés megtartásáig.

A szakszervezeti életünk nem tartott annyi ideig, mint amennyi időbe telt a szervezet megalakításának kiharcolása. Különböző kifogásokat találtak arra, hogy működését megszüntessék. Így pl. kijöttek megvizsgálni a helyiséget; s kifogást emeltek az ellen, hogy az ajtó befelé nyílt, azután az volt a baj, hogy miért nem kifelé nyílik. Majd belekötöttek abba, hogy miért nem magasabb a helyiség stb. Ezeken a vizsgálatokon olyan dolgokat kifogásoltak, amelyekről tudták, hogy anyagiak híján nem vagyunk képesek segíteni, s ez is lehetőséget adott számukra, hogy azonnali hatállyal megvonják a helyi csoport működési engedélyét.

1928-ig két-három alkalommal is próbálkoztunk a helyi csoport megalakításával, ugyanakkor a szociáldemokrata párt helyi csoportjának létrejöttét is szorgalmaztuk. Az utóbbinak megalakítására Szeder Ferenc jött le Mezőtúrra. De a szociáldemokrata párt helyi csoportját sem engedték

működni, és megalakítása után hamarosan beszüntették. Így én ifj. Szendrei Lajoson keresztül a földmunkások budapesti szakcsoportjának lettem vidéki befizető tagja.

1928 végén Mezőtúron illegálisan hozzákezdtünk a mezőgazdasági dolgozók vörös szakszervezetének megszervezéséhez, – amellyel elsősorban Maki József lett megbízva – eredményeként 1929 tavaszán már működött a csoport.

Ekkor én két szakszervezetnek is tagja voltam: a legális földmunkás szakszervezetnek és a vörös szakszervezetnek. Nemsokkal ezután Magda és Csuka elvtársak beszerveztek a Kommunisták Magyarországi Pártjába. Tőlük kaptam a feladatot a sejtek szervezésére és röpiratok terjesztésére.

1930 áprilisban megérkezett az első csomag röpirat, melyet abban a városrészben szórtam szét a sejt tagjaival, ahol laktam. Terjesztettük még a Csehszlovákiából behozott illegális sajtóanyagot is.

1930 június elején lebuktunk.

Ez úgy történt, hogy Rácz Mihályt a csendőrök a halásztelki hídnál Szarvas alatt elfogták, amikor Lustig Mátyástól átvette a röpcédulacsomagot, illetve kidobta azt a vonatból. A rendőrség és a csendőrség tudomást szerzett a párt levelezéséről, felbontották a vegytintával írott leveleket és előhívták. Majd ők írtak rá választ és elküldték a sajtófelelősnek, aki nem sejtette, hogy ez provokáció és nem az eredeti levelet kapta kézhez. Ebből a levélből értesült a rendőrség arról is, hogy mikor és hogyan történik a röpcédulák átadása.

A lovascsendőrök kimentek a megadott helyre és amikor Rácz Mihály a hídon keresztül jött a csomaggal, elfogták. Két kezét a nyeregkápához közötték, míg ők lóra ülve hozták, illetve „szalajtották" őt Mezőtúrig.

Ez szombat este történt. Még ezen az éjszakán több elvtársat letartóztattak. Rácz Mihállyal szomszédok voltunk, egy utcában egymással szemben laktunk. Korán reggel én az ablakon át láttam, hogy az utcánkban jönnek-mennek a rendőrök, s alighogy az egyik csapat elmegy, már jön a másik. Ekkor már sejtettem, hogy valami baj van. Felöltöztem, elmentem a piacra – ahol a munkanélküliek árulták a munkaerejüket. – Ezen az emberpiacon sokszor 5–600 ember is volt. Gondoltam, hogy majd megtudok valamit. Ott már egymásnak mondogatták az emberek, hogy az éjjel lefogták Rácz Miskát és hogy több elvtársat bevittek a csendőrségre. Név szerint kiket, akkor még nem tudták. Gyorsan hazamentem, mert nálam otthon néhány illegális újság és röpcédula volt, ezeket el akartam rejteni, ami sikerült is. Apám nádfedeles házában laktam és a nádtetőbe dugdostam az illegális anyagokat. Így már nyugodtabban vártam a fejleményeket, legalábbis látszólag nyugodtságot erőltettem magamra, hogy az édesanyám ne vegye észre rajtam, hogy belülről milyen izgatott vagyok. Este rövid időre mentem el a kaszinóba, ami legális hely volt, ép-

pen ezért mi illegális összejövetelelket is szoktunk ott tartani. Aznap korán hazamentem, s még az apám is csodálkozott, mert máskor nem igen szoktam éjfél előtt hazamenni.

Mikor hazaértem, mondja apám, hogy úgy készüljek, hogy reggel 4-kor a nagybátyámmal együtt kimegyünk kukoricát kapálni Pusztapóra, ez kb. 14 km-re volt a várostól. Ezt a kukoricaföldet az apám, mint 75%-os hadirokkant kapta. Meg is beszéltük a reggeli indulást, majd lefeküdtem.

Hajnalban kimentünk Pusztapóra. Alighogy elkezdtünk kapálni, látom, hogy a kukoricaföldeken keresztül két csendőr felénk tart. Rögtön tudtam, hogy értem jönnek. Amikor odaértek hozzánk a csendőrök, akik közül az egyik ismerte apámat, köszönt neki, majd hozzám szólt:

– *„Na ifjú Juhász úr, dobja el azt a kapát, mert az már nem igen kell magának ebben az évben!"*

Az apám nagyot nézett. Ő hallott róla, hogy sok embert bevittek a városba, de azt nem sejtette, hogy én is részt veszek a mozgalomban.

Ezzel a csendőrök csőre tültötték puskájukat, és azt mondták; tíz lépéssel menjek előttük, szökni meg se próbáljak, mert lőnek. Ezzel elindultunk azon az úton, ahol jöttek Mezőtúr felé.

Éppen akkor kelt fel a nap. Alig mentünk egy pár kilométert, megállítottak. Az egyik csendőr bement az úttól pár méterre beljebb eső tanyába. Gondoltam mindjárt, hogy a sejtemben levő Patkós Istvánért mentek, mert ő ennél a tanyánál volt cseléd. Nem telt bele sok idő, hozta a csendőr Patkós Pistát. Most már ketten meneteltünk tíz lépés távolságot betartva a csendőrök előtt és hallkan, hogy ne hallják, beszélgettünk. Patkós Pista sem tudott többet mint én, hogy mi történt.

Már jópár kilométert mentünk így, amikor a szolnoki úton nagy porral jött egy autó. Amikor odaért hozzánk, megállt, a csendőrök hirtelen lekapták a puskát és kiabálni kezdtek:

– *„Állj! Állj!"*

Mi meg se próbáltunk lépni, hisz tudtuk, hogy ha megpróbálunk szökni, ők azonnal lőnek.

Közben a csendőrök is beérték azt a pár lépést, amivel ők a hátunk mögött jöttek, és kérdezték, hogy mi van. A sofőr mondta, hogy ő Mahrer nevű téglagyáros gépkocsivezetője, és megismerte az öccsét, ahogy elment az úton. Mondta, hogy üljenek be a kocsiba, bevisz minket a városba, ne kelljen annyit gyalogolni. Beültünk mind a négyen az autóba, amivel olyan hamar beértünk a városba, hogy ott még a csendőrőrs is zárva volt. Egy Barna nevű főtörzsőrmester felvette az adatainkat, először Patkósét, majd az enyémet. Barna főtörzsőrmester úr nagyon udvarias volt, leültetett egy székre, és írni kezdte az adataimat. Amikor odaért, hogy mi a foglalkozásom, s én azt mondtam, hogy földmunkás. Rámnézett és azt mondta:

– *„Maga nem földmunkás, hanem földműves."*

Én vitatkozni kezdtem vele, hogy értse meg, én földmunkás vagyok, mert nekem nincs földem. Mire ő felállt és mégegyszer azt mondta:

– *„Értse már meg, hogy maga nem földmunkás, hanem földműves!"*

Én csak nem törődtem bele és azt mondtam:

– *„Nézze meg kérem, hogy a mi kaszinónkra földmunkás, a kisgazdákéra meg földműves kaszinó van írva."*

Ekkor elkáromkodta magát, majd úgy megütött, hogy beleestem a hátam mögött levő öltözőszekrénybe és az összetört .A csörömpölésre kijöttek hárman a pihenőszobából, rámförmedtek, hogy mit lármázom, és azok is ütni kezdtek.

Amikor elvezettek az alagsorban lévő zárka félébe, ahol már mások is voltak, leültettek bennünket egymás mellé, de beszélnünk nem volt szabad. Vártuk, hogy mi fog történni. A hivatali idő megkezdésével egyenként szólították az elvtársakat az emeletre. Mikor engem szólítottak, akkor Barna főtörzsőrmester feljött utánam és közölte a kihallgató detektívvel:

– *„Rá kell lépni ennek a lábujjára, mert ez az ember már azt is tudja, hogy ő földmunkás, és nem ismeri el, hogy födműves."*

Tanácsát megfogadták és olyan 100–120 kilós detektívek, mint Juhász és Rácz tényleg ráálltak a lábujjamra. Én mezítláb voltam – és letaposták róla a körmöt.

Nagy fájdalmaim ellenére tartottam magam. Nagyon megkínoztak.

A mezőtúri csendőrségre akkor több mint 200 embert hurcoltak be a környező községekből, Endrődről Hunya elvtársat, Szabó Lászlót, Polányi Mátét, Szarvasról Lusting Mátyást, Oroszkit, Kunszentmártonból B. Nagy Mihályt, Molnár Mihályt. 14 napig kínoztak bennünket a csendőrségen és hetvenünk ellen emeltek vádat.

Mezőtúrról felvittek bennünket a Markó utcába, majd onnan a Pestvidéki Fogházba. Négy és fél hónapig tartottak vizsgálati fogságban, de a tárgyalás idején már szabadlábon védekezhettem.

Az 1930 szeptember elsejei tüntetés idején a Pestvidékiben voltam, addig kommunista foglyok közül kettőt-hármat helyeztek el egy cellában, és csak a vezetőket tartották magánzárkában. De 1930 szeptember elseje után egy jó időre zsúfolttá váltak a börtönök. Nagyon sok embert tartóztattak le. Ezért 1930 október 20. körül többünket szabadlábra helyeztek azok közül, akik ellen „Tisza Antal és társai állami és társadalmi rend erőszakos felforgatása" címén emeltek vádat. Hunya István és még két endrődi, néhányan a szarvasiak közül és heten mezőtúriak szabadultak akkor. A mezőtúriak között három olyan fiatalember volt, akiknek ekkor még tulajdonképpen semmi közük sem volt a mozgalomhoz, de a börtönben kommunistákká nevelődtek. Menhelyi gyerekek voltak, ott laktak a mi utcánkban, és más-más gazdánál cselédkedtek. Az egyiket – Kubinyi

(ma Tuzson) Menyhértet – hajnalban felköltötte a gazdája, hogy menjen dolgozni. Mivel nem akart felkelni, összerugdosta. A fiú erre vasvillát fogott a gazdájára. Az beszaladt a csendőrségre azzal, hogy „jöjjenek ki hozzám, mert nálam van egy kommunista, aki rámtámadt". A csendőrök kimentek és bekísérték az őrszobára, ahol megkérdezték tőle, hogy kik a barátai. Ő megnevezte őket: Balázs Ottó és Sólyom Lajos, így azok is az őrszobára jutottak. Tőlük viszont már azután tudakozódtak, hogy ismerik-e Magda Árpádot, s amikor igenlő választ kaptak, közölték velük:

– *„No akkor helyben vagyunk!"* – és jól összeverték őket. Néhány nap múlva mindhármukat utánunk hozták.

De nemcsak Mezőtúron, hanem más helyeken is előfordult, hogy ártatlan embereket kínoztak meg csak azért, hogy elrettentő példát szolgáltassanak.

Kiszabadulásunk után pár hónapig csendben voltunk otthon. 1931 január elején hazajött a letartóztatottak másik része: Csuka Lajos, Magda Árpád, Rácz Mihály, Takács Sándor. Úgy látszott, hogy rájuk súlyosabb büntetés vár, mint ránk, ezért őket nem velünk együtt helyezték szabadlábra, hanem csak később. Végül ők is szabadlábon védekezhettek, mert ügyünk nagyon sokáig elhúzódott. Ha jól emlékszem, csak 1932-ben volt az első tárgyalás.

Én háromhavi fogházbüntetést kaptam.

1931 júniusában szabadult Busi Vince a Csillag börtönből. Mi már ezt megelőzően kerestük a kapcsolatot az illegális párttal, de sokan azt mondták, hogy várjuk meg Busi Vincét, mert ő valószínűleg hoz kapcsolatot a börtönből.

Így is történt. Mi addig sorainkat rendezgettük, számbavettük, kiket érdemes és lehetséges bevonni a mozgalomba.

1932 elején Busi Vince, Csuka Lajos, Magda Árpád újra megszervezték a mezőtúri bizottságot.*

Én is bekerültem a bizottságba, a mezőtúri elvtársak és a mezőtúri kerületi bizottság között voltam összekötő, azonkívül Budapest és Mezőtúr között tartottam a kapcsolatot. Elutaztam Budapestre, ott megkaptam a felsőbb utasításokat, a röpcédulákat, az illegális sajtóanyagot, s ezeket kellett hazavinnem. Budapesten KMP vidéki osztályán beszámoltam az otthoni munkáról, hogy hol tartunk a szervezkedésben Mezőtúron.

Ebben az időben én állandóan Budapesten dolgoztam. Amikor 1933 karácsonyára hazamentem, Mihályi rendőrfogalmazó azt mondta nekem:

– *„Juhász úr, most gondolja meg jól, mert ha most eltávozik Mezőtúrról, nem kap többet engedélyt arra, hogy visszajöjjön. Vagy itthon marad Mezőtúron, vagy most még megkapja az eltávozási engedélyt Budapestre, de többé nem jöhet haza."*

* A mezőtúri kerületi bizottsághoz tartozott abban az időben még Endrőd és Gyoma is.

1934 január első napjaiban ki is tiltottak Mezőtúrról, majd két hétre rá a feleségemet is. Kimentek hozzá a politikai nyomozók azzal, hogy engem keresnek, holott jól tudták, hogy én Budapesten vagyok. Közölték vele: menjen maga is az ura után, mert az úgysem jöhet többé Mezőtúrra. Kénytelen volt a nagy hidegben feljönni Budapestre.

Így kerültünk mindketten Budapestre. Én egy téglagyári munkásszálláson laktam egy düledező épületben, ahová beesett a hó, oda nem vihettem a feleségemet. Akkor a Vákuumolajgyár bontásán dolgoztunk egy pár hétig, s egy deszkabódéban ideiglenesen itt laktunk. Akkor télen 30–32 fokos fagyok voltak. A feleségem hozott magával jó nagy mezőtúri kenyeret, ami 6–7 kilós volt, de reggel nem tudtunk enni belőle, mert megfagyott. Itt nem lakhatott velem, s hogy legyen hol laknia, elment cselédnek. Majd két–három hét után visszakerültünk az eredeti munkahelyünkre, a Sorgféle téglagyár bányájába, ott bányásztuk a vörös salakot egy salakkereskedő vállalat alkalmazottjaként. Ez állandó munkahelyem lett, és ezzel így az én futári összekötő megbízatásom Budapest és Mezőtúr között 1934-ben megszakadt.

A fővárosban ezért új pártkapcsolatot kellett keresnem, ami még 1934 nyarán megoldódott. A bányában egyik nap odajött hozzánk a Drasche téglagyárból egy elvtárs, akit mi csak Miska néven ismertünk és annyit tudtunk róla, hogy Szentesre való. Azután többször is átjött, elbeszélgetett velünk, s egy alkalommal megkérdezte konkrétan, hogy be akarunk-e kapcsolódni a mozgalomba, most lehetőség van rá. Elmondta, hogy a téglagyár Cigányka-tónak nevezett részén szemináriumot indítanak, s ezen mi is részt vehetünk.

Örömmel vettük, és a megadott időben megjelentünk.

A szemináriumot egy idősebb elvtárs tartotta, aki nem mutatkozott be, de mi magunk között „suszter bácsinak" hívtuk, mert úgy nézett ki, mint egy suszter. Egy pár ifjúmunkás is járt erre a szemináriumra, akik közül néhányat úgy kb. másfél hónap múlva Kőbányán a Polgári Sörgyár fölött levő hármas keresztnél egy külön ifjúsági találkozón, – melyet függetlenül a szemináriumtól tartottak – a rendőrség elfogott. Ezután tudtuk meg, hogy ahová mi jártunk szemináriumra Weisshaus irányítása alatt volt. Ezért mi kiváltunk onnan.

Erre az időre nekem már volt egy másik kapcsolatom is, egy mezőtúri elvtárs, Szendrei István, aki az 1930-as lebukásnál velem együtt ült a börtönben. Ezen kívül 1934 végén felkeresett engem a kőbányai sóderbányában, ahol dolgoztam Kamjén József, aki megszökött a katonaságtól. Közöttünk ott elvegyült, dolgozott is úgy, hogy nem volt feltűnő, hogy eggyel több személy van a bányában.

Ebben az időben főleg olyan megbízatást kaptam, hogy búvóhelyet biztosítsak átmenetileg az illegalitásban levő elvtársaknak. Így került oda Busi Vince és öccse – Busi Imre is. A bánya melletti kis erdős résznél jól

el lehetett bújni. Mivel sokszor jártak arra detektívek, én már ismertem őket. Ilyenkor nekem csak azt kellett mondanom, hogy „na, rágyújtás" –az volt a megbeszélt jelszó. Busiék már tudták, hogy ekkor a fák közé kell bújniuk. Így tartózkodtak ott vagy 3–4 hétig.

A bányából az Erzsébet királyné útja 9-be kerültem dolgozni, egy nagy fa- és építésanyagraktár-telepre. Elég csendes hely volt, és lehetőség nyílt arra, hogy átmenetileg bujtassam a padláson az elvtársakat. Többek között Busi Vince is itt bújt meg, akit a rendőrség a lakásán letartóztatott, de ő a Lánchídon át kísérve leugrott a budai hídfőnél a rakpartra. Így sikerült megszöknie előlük és hozzánk jött. Tíz nap múlva Szendrei István hozta az utasítást, akkor ment el tőlünk. Ezen kívül többször hoztak lakásunkra illegális sajtóanyagokat megőrzésre, majd valamelyik vidéki futár jött el érte, és vitte tovább.

1937-ben beléptem a földmunkások szakszervezetébe. Lejártam a Dob utcai helyiségbe, ahol össztalálkoztam olyanokkal, akiket már régebben ismertem a mozgalomból, pl. Holler Mihállyal. A szakszervezet leple alatt tovább dolgoztam az illegális munkában. Bejártunk a szociáldemokrata párt VIII. kerületi szervezetébe szemináriumokra, és ott adtunk találkozót egymásnak. Ide is, de főként a vasasok székházába hívtuk a vidéki kubikosokat is a Teleki térről előadásokat hallgatni.

Jártam a Gyarmat utcai szociáldemokrata párt helyiségébe is. Itt többször beosztottak bennünket a Népszava nyomda őrzésére.

1941-ben, 8 év után kidobott a főnököm, Sugár Dénes úr, mert egy elvtárs családjának szállást adtam. Gacsal József elvtárs házmester volt, nála hallgattuk a moszkvai rádió adásait. Erre rájött a háztulajdonos, és a rendőrséggel kilakoltatta Gacsalékat.

Először elment a testvéreihez, onnan is elüldözte a rendőrség. Amint később megtudtam, már vagy két hete a két gyerekkel a Ligetben aludtak, pedig akkor már az esős, hűvös október beköszöntött. Egyik reggel kerékpárral arra mentem és láttam, hogy ott alszik egy egész család. Akkor siettem, nem álltam meg. De másnap reggel megint láttam őket, akkor leszálltam és közelebbről megnéztem őket. Csak akkor láttam, hogy az alvók ismerőseim, Gacsal József és családja. Hívtam őket, hogy este jöjjenek hozzánk aludni, takarót ugyan nem tudok nekik adni, de meleg szoba lesz és van szeneszsák elég. Oda is jöttek, és két éjjel ott aludtak, de a harmadik nap megtudta a főnököm és még akkor éjjel kizavarta őket a hideg éjszakába. Én vitatkoztam vele, azt mondtam, hogy ha őket elzavarja, én is elmegyek. Azt mondta, hogy menjek. Így lettem 8 év után újra munkanélküli, és így kerültem vissza újra a kubikos életbe. Hol itt, hol ott kaptam munkát. Nagyüzembe nem mehettem, mert minket „feketéket" nem vettek fel. Ezután sok helyen dolgoztam kubikban, többek között az érdi és a Ferihegyi repülőtéren, majd behívtak katonának. Az I. honvéd gyalogezreddel kerültem Erdélybe – egészen Tordáig jutottunk. Onnan

vonultunk visszafelé. Útközben – akkor már Balassagyarmaton voltunk – ért 1944 október 15-én a Horthy-proklamáció. Ekkor elhatároztam, hogy nem fogok átmenni a Dunán. Pásztó és Balassagyarmat között megszöktem, otthagytam a lovat, kocsit és vonatra ültem. Felutaztam Budapestre a feleségemhez, s mivel az ő helyzete már az én megérkezésem előtt sem volt biztonságos, elhatároztuk, hogy egy ismerősünknél húzódunk meg Rákoskerten. Ott vártuk be a felszabadulást. Karácsony táján, december 24–25-én szabadultunk fel. Még aznap elindultunk gyalog Mezőtúrra.

DR. POLÓNYI SZŰCS LAJOS

A SZOLNOKI CUKORGYÁR MUNKÁS-MOZGALMÁRÓL

Az 1930-as évek elején erős pártsejt alakult a szolnoki Cukorgyárban, az ott dolgozó Ragó József, Papp László, Keskeny János, Tisza József, Lambert Ernő, Ragó Antal és Tóth Ferenc stb. elvtársakból. Ők voltak azok, akik az akkori mozgalmat, a párt tevékenységét irányították, szervezték a sztrájkokat.

1932-ben Ragó Józsefnek le kellett töltenie azt a kilenc hónap börtönbüntetést, amelyet illegális röpcédulák és könyvek terjesztéséért kapott. Elkerült az üzemből Keskeny János is. Amikor ők ketten elmentek, egy másik sejt szerveződött, amelynek közvetlen irányítója Sebestyén János pénzügyi tisztviselő lett. Kapcsolódtak hozzá: Száva Ernő, Polónyi Szűcs András, Berczeli Gyula és még sokan mások. Bár Ragó József csak nagyon rövid ideig dolgozott a Cukorgyárban, de addig is, mint összekötő tevékenykedett. Ennek a sejtnek felső vezetőjével, Tóth Ferenccel, én is állandóan személyes kapcsolatban álltam. A sejt tagjai mindig hallgatták a szovjet rádió magyar nyelvű adásait. Viszonylag rendszeresen tartottunk összejöveteleket Berceliéknél – a kis portás Berceliékre gondolok – tanultunk, művelődtünk és sajtóterjesztésel foglalkoztunk. Az 1930–1933-ban lezajlott aratósztárjkokat sejtünk közvetve támogatta. Pl. egyik esetben Tószegen szórtuk az aratósztrájkra felszólító röplapokat. Sajnos itt bukott le Lambert Ernő. A többi csoportok pedig más területeken szerveztek hasonló akciókat. Ezeknek az üzemi, részben a fatelepi sztrájkokkal is összefüggő sztrájkoknak és az aratósztrájknak az lett az eredménye, hogy

1932–33-ban, majd 1934 elején a legtöbb elvtársat letartóztatták és hosszabb vagy rövidebb börtönbüntetésre ítélték.

A Gömbös-kormány idején a fasizmus előretörésével törekedtek elnyomni a munkások szervezkedését és a szervezeteket a fasizálódás útjára terelni. A hitleri politika kezdett tért hódítani Magyarországon és ez érezhető volt Szolnokon is; Ezzel szemben álltak a munkások elsősorban azok közül, akik a párthoz tartoztak. Megalakult a Nemzeti Munkaközpont, mely nálunk is nagyon sok munkást elvont az igazi munkásmozgalomtól. Akkoriban hárman, Fodor József, Lévai István és én javasoltuk, hogy a déli munkásnegyedben hozzunk létre szociáldemokrata befizetőhelyet. Ezt a törekvésünket azzal támasztottuk alá, hogy valamilyen fórumunk legyen, ahol tiltakozni tudunk a háború ellen és képviselhessük a munkások érdekét. Ragó elvtárs azért nem értett ezzel egyet, mert őt már akkor kizárták a szociáldemokrata pártból azzal, hogy kommunista.

A pártsejt nem járult hozzá a javaslathoz, sőt Ragó Antal elvtárs még ahhoz sem, hogy egyénileg belépjek a szociáldemokrata pártba.

Jelentős eredményt értünk el a VS-gyűjtésnél. Olyan sok volt a szimpatizáns pl. a cukorgyárban, hogy egy kétezer munkást foglalkoztató üzemben sem tudtak annyit összegyűjteni a Vörös Segély részére, mint ebben, a lényegesen kisebb üzemben, ahol nyáron mindössze 260-an dolgozhattunk és csak az üzem termelő időszakában volt magasabb a munkáslétszám, úgy kb. 1300.

Ekkor már a sejtnek két vezetője volt: Ragó József és én, előzőleg egy ideig Lambert Ernő. A pártsajtó elrejtésére nagy lehetőségeink voltak, mert ha valahol lehetett illegális könyvtárat létrehozni, akkor egy ilyen üzemben minden lehetőség adva volt. Ezer meg ezer rejtekhely akadt a kazánházban és más helyeken, ezért ezt nagyon jól meg tudtuk szervezni. Itt említem meg, hogy saját kis házam volt vályogból. Az elvtársak letartóztatása előtt a környékből a kommunista sajtót itt gyűjtöttük össze és rejtettük el a padlás gerendái közé. Ebből alakult ki, a kis sárházam padlásán a párt illegális könyvtára.

1942-ben a cukorgyárat hadiüzemmé nyilvánították, ami azzal járt együtt, hogy a katonai parancsnoka Osztoics őrnagy kb. 28 embert szervezett be besúgónak. Később a vezérigazgatót és az igazgatókat mind leváltották és helyükbe Bitterman Károlyt, a pénzügyőrség volt főparancsnokát nevezték ki vezetőnek, aki német származású volt.

1939–1944 között a mozgalom ismét erősödött. Ragó Antal és Tóth Ferenc elvtársak az üzemi dolgozók többségét igyekeztek megnyerni a munkásmozgalom számára. Több elvtárs ugyan ellenezte a bevonásukat, arra hivatkozva, hogy az állandó dolgozóknak a megélhetése mindig megvan és azok nem hajlandók állásukat veszélyeztetni a mozgalomért. Ők a szezonmunkások bevonását javasolták. A vitában végülis Ragó, illetve Tóth elvtársak nézete érvényesült.

Ebben az időben már nagyon megnehezedett a baloldaliak tevékenysége, megkezdődött a rendőrségen nyilvántartott elvtársak szinte állandó zaklatása. Azokra, akik nem voltak nyilvántartva, úgy vigyáztak a párt tagjai, mint a szemük fényére, hogy legyenek „fehér" emberek, akiket még a hatóságok nem ismernek.

Amikor már a front a város közelébe ért, és egyre nehezebbé vált a mozgalmi munka végzése, egyik oldalon már itt állt a szovjet hadsereg, a másik oldalon pedig a németek. Volt olyan időszak, amikor Szolnokon nem lehetett egy talpalatnyi helyet találni, vagy végigmenni a főutcán, hogy német katonaságba ne ütközzön az ember. A szovjetek repülőtámadásokat intéztek a város ellen. A káosz egyre teljesebb lett.

Mit tett ebben az időben a cukorgyári pártszervezet?

Az volt a véleményünk, hogy meg kell menteni, amit csak lehet a gyár felszereléséből és készletéből.

Az SS-ek a szolnoki Cukorgyár egy részét felrobbantották, s az volt a tervük, hogy az egész gyárépületet és gépeket is megsemmisítik. A cukorgyári pártsejt amikor erről értesült, elhatározta, hogy ezt megakadályozza.

A vezető tisztviselők akkor már mind nyugatra menekültek. Én személyesen tárgyaltam az egyik némettel, aki a robbantást előkészítette. Nekem Adamira Benő tolmácsolt, akinek német volt az anyanyelve. A tárgyalás – már amennyire azt akkor tárgyalásnak lehetett nevezni – a cukorgyár portásépületében, a pénzügyi szobában folyt le. Kértem, hogy mellőzzék a turbinaház felrobbantását. A német SS azt kérdezte, hogy talán az oroszoknak akarok dolgozni vele? Nem adott helyt a kérésünknek. Másnap vagy harmadnap, amikor már a robbantáshoz szükséges robbanóanyagokat felszerelték a turbinákra és a generátorokra, hoszú vita után Gönczöl Sándor, Proch Jenő, Mateicska János villanyszerelő segítségével a kapcsolótábla aknáján keresztül, a központi lakatos műhelyből bemásztak a turbinaházba, hogy közömbösítsék a robbanószerkezeteket. De ez nem járt sikerrel .A gyilkosok felrobbantották a turbinaházat és a generátorokat is.

Ezt megelőzően a cukorgyári magyar honvédegység parancsnoka – emlékezetem szerint alezredesi rangban volt – összehívott bennünket és elrendelte, hogy hagyjuk el a gyár területét és a gyár lakótelepét is. De arról nem beszélt, hogy hová menjünk. A pártsejteknek az volt az álláspontja, hogy helyünkön maradunk. Mikor az elezredessel közölték elhatározásunkat, vita támadt közöttünk, mert mi azt mondtuk neki: Adja át nekünk az ágyúikat és fegyvereiket, mi majd megvédjük a gyárat. Mire ő megfenyegetett bennünket, hogy felrobbantja a gyárat. Mi meg azt válaszoltuk, hogy behozzuk a gyár területére a telepen lakó valamennyi gyereket, asszonyokat és férfiakat, és ha ezek után is van szíve, hát robbantsa fel a gyárat, de velünk együtt.

Lemarházott bennünket – és faképnél hagyott. Ezután az ő parancsnoksága alatt levő honvédegység elvonult, mi pedig ott maradtunk a gyárban.

Néhányan vállaltkoztunk arra, hogy amit lehet, megmentünk az élelmiszerkészletekből. Az úgynevezett cukorgyári gazdaságból több kocsi – kutyakocsinak hívtuk mi annakidején ezeket a kisvasúti kocsikat – búzát elhoztunk a németek elől. Ezenkívül behoztunk annyi sertést is, hogy mindennap tudtunk egyet vágni és annak húsát szétosztani a lakótelep lakosai között. Abban a nagyon nehéz időszakban ez nagyon nagy segítségnek számított. Ezenkívül volt 3–4 tehén, ami tejet is adott. A németek elől eldugtunk 6–8 vagon cukrot, mert ők napi 100 vagon cukrot szállítottak el, s így folyamatosan rabolták a raktárt.

A szovjet csapatok közeledtére a németek eszeveszetten menekültek s a város vezetői is velük tartottak. A lakosság 80–90%-a ekkor már elhagyta a várost. A város urai nem gondoskodtak a lakosság szervezett élelmiszerellátásáról. A németek pedig minden üzletet kifoszottak, ezért mi kinyitottuk a raktárt a város lakosai előtt. Vigyék a cukrot, jobb ha ők viszik, mint a németek. Segítségünkkel így majdnem kétezer család hozzájutott 20–50 kiló, néha még ennél is több cukorhoz is. Háromezer vagonnal tudtak akkor legyártani, abból 1000–1200 vagonnal már előbb elszállítottak, de ott maradt még vagy 1500 vagon, amiből a németek legalább 1000 vagont elhordtak, kb. 200 vagont vitt el a lakosság és a szovjet hadseregnek is maradt kb. 200–300 vagon cukor.

A városban a téglaházi, a VII. kerületben dolgozó elvtársak a lisztraktárakat nyitották ki a lakosságnak.

Eközben elvtársainkat – Fodor Józsefet és Tenyeri János elvtársakat – akik katonaszökevények voltak, el kellet rejteni az üzemben. A répaúsztató végében egy három méteres aknában rejtettük el őket, és mindennap vittünk nekik ennivalót és vizet. Letettünk nekik vagy 50 kiló kockacukrot, s ha más nem volt, akkor aztették. De szereztem én a számukra mindent: egyik embertől egy darab kenyeret, a másiktól töpörtyűt és vittem a rejtekhelyre. Én magam is katonaszökevénynek számítottam, mert nem vonultam be a sasos behívóra.

A cukorgyári pártsejtünk azzal is megbízott, hogy mivel a frontvonal Szolnoknál volt, szökésre agitáljuk a magyar katonákat. Sokan meg is tették. Azok részére, akik menekültek, munkásruhákat szereztünk, hogy a katonaruhát átcseréljék civilre. Amikor már nagyon közeledett a front, felfegyverkeztünk, és támadást akartunk indítani a németek hátába. Az volt az elképzelésünk, hogy Lévai, Fodor, Dikó Balázs, Ragó József részvételével alakítunk két fegyveres csoportot. Az egyik csoportnak én, a másik csoportnak pedig a régi illegális harcokban megedzett Tóth Ferenc lesz a vezetője. Ragó Antal elvtárs azonban a felsőbb szervek részéről olyan döntést közölt velünk, hogy ne szervezzünk fegyveres ellenállást, mert ha a

frontot csak 1–2 napra is visszanyomják, akkor nagyon súlyos helyzetbe kerülhetünk. A németek sok embert kivégezhetnek. Ez után a döntés után azon igyekeztünk, hogy minél hamarább eltüntessük a rengeteg összegyűjtött fegyvert, gránátot, robbanószert, pokolgépet, s mindent, ami a birtokunkban volt. Nagyjából sikerült is megszabadulnunk, de nem mindentől.

1944. november 3-án 11 órakor a szovjet hadsereg elfoglalta a cukorgyárat. De kb. 12 óra 30 perckor a németeknek sikerült ideiglenesen visszavetni őket, ha nem is túl messzire. Emiatt kb. 1 órától 5 óráig nehéz helyzetbe kerültünk. Ugyanis a telep 24-es épületében két szovjet katona bentrekedt. Az épületben lakó elvtársak, szimpatizánsok Mateicska Rudolf és testvérei, valamint Kelemen Ferenc mentették meg őket oly módon, hogy tűzifával körülrakták őket, majd szénnel behányták ezt a farakásnak látszó dombot.

A felszabadulás napján az elvtársak közül sokan tartózkodtak a 12-es épületben, ahol a bátyám lakott, de az elvtársak többsége a pincében talált menedéket: Fodor János, Dikó Balázsék és mások is. A műszaki ház pincéjét könnyen el lehetett érni a bokros részen át és azután onnan telepítettük át a bátyám lakásához tartozó pincébe ezeket az elvtársakat. Én is odamentem a cukorraktár pincéjéből, mert a cukorraktárban akkor már kb. 120 ember zsúfolódott össze. Amikor megjelentek a szovjet katonák, kiparancsolták az ott tartózkodókat, s megkérdezték őket:

„*Burzsuj jeszt?*"

„*Nyemci jeszt?*"

Mi azt válaszoltuk, hogy nincs, elmenekültek.

A szovjet katonák az adott körülményeket figyelembe véve kedvesek voltak hozzánk. Akadt közöttük olyan is, aki tudott magyarul, ez nagyon jol esett mindenkinek, főleg amikor az egyik szovjet katona azt mondta a teleségemnek, aki a karján tartotta a kisgyermekünket, hogy menjen be az udvarról, mert megfázik a gyerek.

A felszabadulás pillanatában a szolnoki illegális pártnak kb. 20 tagja tartózkodott nálunk, a már fentebb említett műszaki ház pincéjében, illetve később a bátyáméknál és más pincékben.

Nem vesztegettük az időt. Ahogy lehetett, tizenketten egy szovjet gépkocsin elindultunk pártépítő munkára. Körzeti rendszerű pártépítés volt annakidején, először Debrecenhez, majd Kecskeméthez tartoztunk, de csak 1–2 hónapig. Aztán megalakult a megyei szervezet, körülbelül a megyei közigazgatási határon belül.

Egyik fő feladatunk a szabad szakszervezetek létrehozása volt, mert a párt kapui felsőbb szervek utasítása szerint akkor még zárva voltak, tagfelvétel alig-alig folyt, a sok jelentkezés ellenére.

Először a szolnoki rendőrség, illetve polgárőrség – még civilruhában – rendőrparancsnok-helyettese lettem. A kisgazdapárti Modla Sándor volt a parancsnok, Vilusz Vazul szociáldemokrata párti az egyik helyettes, a

kommunista párt részéről pedig én a másik. Ez nem sokáig tarott, mert amikor a megyei pártszervezet létrejött, átvittek dolgozni.

Sokat vitatkoztunk azon, hogy ki legyen a kommunista párt megyei vezetője. Ragó, akit jelöltünk, nem akarta vállalni, lényegében más sem, mert nem tudtuk, hogyan kellene dolgozni.

Úgy döntöttünk, hogy legalkalmasabb lenne erre a posztra Tisza József, de ő a román határ mentén egy munkatábor foglya volt. Ezért felkerestük Oszmolov elvtársat, a szövetséges ellenőrző bizottság szolnoki vezetőjét és megkértük, hozassa haza őt, mert ő lenne a mi megyei titkárunk. Haza is hozták és így ő lett az MKP első megyei titkára. Hárman lettünk a parasztság első szervezői: Ragó Antallal, Tisza Józseffel együtt irányítottuk – bevonva számtalan elvtársat – és hajtottuk végre a földreformot a megyében.

Hozzám tartozott a szolnoki, a jászapáti és a jászberényi járás. Tisza Józsefhez a karcagi és a kunhegyesi járás, Mezőtúr, Túrkeve. Ragó elvtárshoz pedig Törökszentmiklós, a törökszentmiklósi, tiszaúgi és a kunszentmártoni járás, valamint Szolnok város. Szovjet elvtársak biztosítottak számunkra gépkocsit és védelmet, s ha nem volt kocsi, hát gyalog jártuk a községeket és falvakat; kiadtuk a főjegyzőnek, hogy egy napon belül állítson össze kimutatást arról, hogy mennyi birtokos van helyben, mit lehet osztani, mennyi a földigénylő, mekkora a családjuk és körülbelül mennyi az a földmennyiség, amit adni tudunk. Mindegyik főjegyző végrehajtotta, s mire visszamentünk a földosztáshoz szükséges kimutatás elkészült. Nekem a munkában közvetlenül Lévai és Keskeny János segítettek, megalakítani a pártokat, mindenekelőtt a Magyar Kommunista Pártot és a Szociáldemokrata Pártot, a Nemzeti Parasztpártot, de ha muszály volt, segítettünk a kisgazdapárt létrehozásában is. Ezenkívül a nemzeti bizottságok megalakítására is nagy gondot fordítottunk. Emlékszem ezzel kapcsolatban egy epizódra. Szolnokon történt. Létrejött egy 9 tagú bizottság, de ez se nemzeti bizottság nem volt, se direktóriumnak nem lehetett nevezni. Amikor a Központi Bizottságtól Budapestről lejöttek – ha jól emlékszem Gerő Ernő, Vas Zoltán, és Révai József, ők magyarázták nekünk – Tiszának, Ragónak, meg nekem – egy éjszakán át, hogy milyen helytelen az, amit mi Szolnokon csinálunk.

Ezután alakult át lényegében ez a furcsa bizottság igazi nemzeti bizottsággá, koalíciós összetételben.

Amikor a födreformot végrehajtottuk – ez tavasz előtt, még a tél végén történt – nagyon kellett sietni, hogy az új földbirtokosok vetni tudjanak. Ahogy tudtuk mértük a vetőmagot, s amilyen mércét csináltak, olyannal mértük ki a földet. Időközben megalakult a megyei földreformbizottság, melynek elnöke Ragó Antal lett, s ezzel a gazdája is a földreformnak. Felosztottuk mi azt is, amit nem lett volna szabad, még a 80 holdasakat is, mert másképpen nem jutott elég föld.

Amikor befejeztük a földosztást, a megyei rendőrség politikai osztályvezetője, főkapitány-helyettes lettem. Ekkor kezdődött a régi rendszerben kompromittált embereknek – háborús bűnösöknek, nyilasoknak az összeszedése. 5–6000 embert kellett internálni és kb. 800-nak olyan bűne volt, amely már a népügyészségre tartozott – így ezekért a tetteikért már a bíróság előtt feleltek.

Az internálásról szóló végzést aláírattuk az emberekkel, felfigyeltünk arra, hogy néhányan a nevük helyett keresztet tesznek. Ezeket kiemeltük, összegyűjtöttük, és megkérdeztük tőlük, hogy miért lettek nyilasok.

– *„Na öreg* – mondtam az egyiknek – *miért léptél be a nyilas pártba?"*

– *„Hát három hold földet igértek"* – felelte.

– *„Hány családod van?"*

– *„Hat* – felelte – *meg mi ketten a feleségemmel.,,*

– *„Na eredj haza öreg* – mondtam, *aztán kapsz majd földet".*

S aztán intézkedtünk, hogy adjanak neki 5 hold földet, vagy amennyi jutott.

Az ügyészségnél már másként ment a dolog, mert akik bíróság elé kerültek, azok majdnem mind ügyvédek, általában értelmiségiek, tisztviselők, a Vitézi Szék tagjai voltak.

Évek múlva én lettem a főkapitány, az egyik helyettesem szociáldemokrata volt. Intézkedéseink nem voltak hibamentesek, sok jogászt alkalmaztunk, akik szakmájukat jól ismerték, pl. Gáti Gyulát, akit Miskolcon gyilkoltak meg 1956-ban, aztán Szász Józsefet és Király Tibor egyetemi tanárokat.

Rövidesen azonban személyi okok miatt kiléptem a rendőrség kötelékéből és gazdasági vonalon vezető beosztásba kerültem.

CSUKA LAJOS:

A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG NYITOTTA KI A SZEMEM

1896-ban születtem Mezőtúron. Munkáscsaládból származom. Tízen voltunk testvérek, apánk korán elhalt. Mi, gyermekek, többségükben még kiskorúak, nagy szegénységben éltünk. Anyám arra kényszerült, hogy gazdasági cselédnek állítson el bennünket. Én már 6 évesen megkóstoltam a szomorú cselédéletet. Bár igen kevés bért kaptam, mégis az, hogy már nem ettem otthon, segítséget jelentett a család számára. Kilencéves koromban írattak be az iskolába. Amikor elvégeztem az első elemit, újra cselédkedtem 17 éves koromig. Ekkor már igen meguntam a cselédéletet, meggyűlöltem a kulákot, és kubikos lettem. Ezt a szakmát nem sokáig folytattam, mert 1915-ben, 18 éves koromban besoroztak katonai szolgálatra.

Rövid 6 heti kiképzés után az orosz frontra irányítottak. Ekkor már elfelejtettem az írást, és olvasást, amit az elemi iskola első osztályában tanultam. Írni, olvasni a fronton tanultam meg egy Zsarkó Sándor nevű idősebb katonától. Zsarkó már ekkor szervezett munkás volt, megmagyarázta az írás és olvasás fontosságát. 1917-ben Zsarkó javaslatára megrendeltem a Népszavát. Neki az újság már korábban is járt.

1917-ben, amikor kitört az orosz forradalom, az orosz fronton voltam. Már a forradalmat megelőző napokban is előfordult, hogy kisebb orosz csapatok átjöttek hozzánk, vagy a két front között találkoztunk a katonákkal, és bizonyos dolgainkat, kenyeret, dohányt stb. kicseréltük egymással. Ennek következtében jó barátság alakult ki közöttünk. Zsarkó igen jól tudott tótul, és így az oroszokkal is tudott beszélni. Általa sok min-

dent megtudtunk, hogy miért nem akarnak az oroszok harcolni, és miért akarnak forradalmat csinálni. A forradalom kitörése után ez a barátság egészen elmélyült, már nemcsak ők, hanem esetenként mi is átjártunk hozzájuk. Ezért a tisztek kiadták a parancsot, hogy azokat, akik átjárnak hozzánk, vagy azokat, akik tőlünk mennek át, azonnal le kell lőni. Később az orosz csapatok elhagyták a lövészárkokat. Az elhagyott területen mi mint rendfenntartó csapat maradtunk.

Az orosz munkásság azonban hamarosan fegyvert fogott, de összütközésre nem került sor. A felfegyverzett orosz munkások az erdőben tartózkodtak, nekünk pedig szigorúan megtiltották, hogy az erdőbe menjünk. Ezt Zsarkó úgy magyarázta, hogy ezt azért tették, mert saját tisztjeink félnek tőlünk, hogy adott esetben az oroszokhoz csatlakozunk. Az orosz civil lakosságtól Zsarkó sok mindent megtudott arról, hogyan éltek, hogy vélekednek az eseményekről. Így tudtuk meg, hogy ők hogy dicsőítették az orosz forradalmat. Ő ismertetett meg engem a szocialista eszmével.

1918-ban, amikor az orosz forradalom hatására nálunk is kitört a polgári forradalom, én is mint a többi katonatársam hazakerültem. Hazatérésem után egy pár hét múlva ismét behívtak katonai szolgálatra Kecskemétre.

Kecskeméten 1918. december 30-án részt vettem egy katonai lázadásban, amely a tisztikar ellen irányult. A tisztikart eltávolítottuk, parancsnokokat altisztekből és közkatonákból választottunk.

Amikor a kecskeméti laktanyába vittek, már felbomlott a rend, egyik szónok a másikat váltotta, szónokoltak a királypártiak, a szociáldemokraták, de énrám és még nagyon sokunkra a kommunista párt szónoka, Csomor hatott a legjobban, mert a valóságot mondta. Ő beszélt a kecskeméti laktanya udvarán a Kommunisták Magyarországi Pártja nevében, ez igen nagy hatással volt ránk is. Beszélt a Nagy Októberi Szocialista Forradalomról, Kun Béláról, a burzsujok által elnyomott proletárok és cselédek sorsáról. Itt éreztem először, hogy én örökre elköteleztem magam az eszmének, a forradalomnak. Csomor félórás beszéde után a lábam ujjától a fejem búbjáig bizsergett bennem a vér. Kiabáltuk, hogy „Fegyvert! Nyerget! Le a fehér tisztekkel!"

A felkelés sikerült. Csomor elvtárs lett az ezredparancsnokunk. A tisztek először ellenálltak, majd ellentámadásba mentek, erre akadtak közöttünk, akik futásnak eredtek. Csomor elvtárs elkiáltotta magát: *„Elvtársak, nincs hátrálás!"* és azután nem is hátráltak. A lázadás után megszálltuk a 30-as gyalogezred laktanyáját, és felszólítottuk a katonákat, csatlakozzanak hozzánk. Ez meg is történt. A polgári osztályból és a szociáldemokrata pártból alakult kormány nem jó szemmel nézte a kecskeméti eseményeket, ezért csapatokat küldött a városba.

A 32-es budapesti gyalogezred egész szerelvénnyel érkezett oda éjjel. Közülük altisztekből álló csoport jött be a laktanyába. Előadták, hogy

olyan paranccsal küldték őket Kecskemétre, hogy szereljenek le bennünket, ellenállás esetén pedig használjanak fegyvert. Elmondták: olyan értesüléseik vannak, hogy az egész 13-as huszárezred kommunista lett, és Kecskeméten rabolnak, fosztogatnak, gyújtogatnak. Felszólítottak minket, hogy kerüljük el a vérontást, és fegyvereinket adjuk át. Csomor elvtárs kijelentette, hogy amit rólunk állítanak, az mind valótlan. Kecskeméten jelenleg is rend és nyugalom van. A rend fenntartását saját járőreinkkel biztosítjuk. Javasolta, hogy alakítsanak ők is járőröket, küldjék ki őket a városba, hogy lássák, győződjenek meg maguk, mi a helyzet a városban. Ha arról győződnek meg, hogy mi gyilkolunk, rabolunk, gyújtogatunk stb. akkor a fegyvereket mi azonnal átadjuk, de ha rendet, nyugalmat találnak, nem vagyunk hajlandók a fegyvereket átadni és ellenállunk.

Amikor a járőr visszajött, a katonák elmondták, rend és nyugalom van a városban, ezért a szerelvényt megfordítják és visszautaznak Budapestre.

Pár nap múlva a minisztériumból névre szólóan mindenkinek megjött a tartós szabadságlevele. Aminek azután megvolt a hatása. Itt már nem ért semmit Csomor ékesszólása sem. Elmondotta, hogy a szabadságolásnak az a célja, hogy széjjelszórják az első forradalmi ezredet, ezzel akarják elérni azt, amit fegyveres erővel nem sikerült nekik. Ezzel így valóban felbomlott az első forradalmi ezred.

A munkásmozgalomba fiatalon – én is mint olyan sokan mások, akik a nincstelen proletársorsban szenvedtek – 1919-ben kapcsolódtam be. A Tanácsköztársaság nyitotta ki a szemem, akkor döbbentem rá, hogy olyan ez a nép, mint egy mindent eltűrő igavonó barom, és hogy ez így tovább nem maradhat.

A Kommunisták Magyarországi Pártjába 1919. április hónapban léptem be Mezőtúron. Párttagságom 1925-től van elismerve. 1919-ben vöröskatonaként harcoltam, először a 68-as gyalogezredben Szolnokon. Április 28-án két zászlóaljjal kimentünk Szajol és Törökszentmiklós közé, ott foglaltunk állást. Igyekeztünk a román hadsereg előnyomulását feltartóztatni.

Május 1-én zászlóaljunk árulás következtében olyan helyzetbe került, hogy menekülészerűen vonultunk vissza Szolnokra, nehogy román fogságba essünk. Szolnokon azonban az ellenforradalmi bandák már este átvették a hatalmat, amiről mi nem tudtunk. Így a románok helyett a fehérek fogtak el. Ez azonban igen rövid ideig tartott. Május 2-án a kaszárnyába tereltek össze bennünket, és ott már az a tiszt, aki Szajol és Törökszentmiklós között vörös zászlóaljparancsnok volt, őrnagyi ranggal jelent meg. Közölte velünk, hogy a „vörös kormány" elmenekült, és felszólított bennünket, hogy lépjünk be a fehér hadseregbe. A kb. 1500 vöröskatonából csak 80 személy jelentkezett. Hiába fenyegetőzött az őrnagy, hogy délután bevonul a román hadosztály, és akik nem lépnek be a fehér had-

seregbe, azokat megtizedelik. Ez azonban nem következett be, a román hadosztály nem jött Szolnokra, a fehérek pedig valószínűleg értesültek arról, hogy Budapestről az 1-es vörös gyalogezred útban van Szolnok felé, hogy a várost felszabadítsa. Május 3-án el is érték Szolnokot. A délután folyamán egy vasutas beszaladt a laktanyába, és ezt kiáltotta: „Elvtársak, törjetek ki! A budapesti vörös csapatok itt vannak a város alatt!" Valószínű, hogy a fehér tisztek számítottak kitörésre, mert különböző helyeken gépfegyvereket állítottak fel, s amikor a kitörés megkezdődött, tüzet vezényeltek. A gépfegyverek mellett azonban közülünk kiráncigált katonák voltak, ezek meg is indították a tüzelést, de nem közénk lőttek, hanem a kapukat, a kijáratokat zárták le a gépfegyvertűzzel. Így a bent levő tisztek jelentős részét sikerült nyakon csípni.

A Szolnok felszabadításáért folyt utcai harcokban már mi, volt foglyok is részt vettünk. Az utcai harcok befejezése után az én szakaszom a hídfőnél foglalt állást. Négy nap múlva értesültünk arról, hogy a 68-as gyalogezredet közben elvezényelték a cseh frontra, és már el is mentek. Így a mi szakaszunk a budapesti 1-es gyalogezred zászlóaljához csatlakozott. Itt voltunk Szolnoknál a proletárdiktatúra megdöntéséig. Itt meggondolatlanságból követtünk el nagy hibát. A mi szakaszunkból itt elesett egy Diószegi József nevű elvtárs, akit a szolnoki temetőben temettük el. A szakasz életben maradt kilenc mezőtúri tagja, köztük én is, a fejfájára felírtuk a nevünket. A Tanácsköztársaság megdöntése után Héjjasék ennek alapján kerestek bennünket.

Csomor elvtárs a proletárdiktatúra idején a belügyi szerveknél dolgozott. Az utolsó napokban a védelmi harcokban súlyosan megsebesülve a fehérek kezébe került, és Horthyék kivégezték. Engem 7 hónapra internáltak. Nálunk is jártak a lakásomon, abban az időben azonban nem tartózkodtam odahaza, kint dolgoztam a határban. Az anyámnak meghagyták, ha hazamegyek, jelentkezzem a csendőrségen, bár nincs semmi baj velem, csak egyes dolgok után akarnak érdeklődni nálam. Tóth Ferenc elvtárstól azonban értesültem kint a határban, hogy városban garázdálkodnak Héjjas Iványék, és már több elvtársat elhurcoltak.

Másnap éjjel hazamentem, és megmondtam anyámnak, hogy egyelőre nem maradok Mezőtúron. Elmondottam neki, hogy kik voltak azok, akik kerestek, és milyen szándékból. Ezek után ő is megértette, hogy otthonról el kell mennem.

Budapestre utaztam, mint kubikos dolgoztam. Tagja lettem a Földmunkások Országos Szövetségének. Ezen belül hamarosan létrehoztunk egy ellenzéki csoportot, amelynek vezetői voltak Holler Mihály, Kelemen József és Kelemen István.

1920-ban kerültem Mezőtúrra haza, itt azonban nem sokáig tartózkodtam, Héjjas Iván bandája Mezőtúrra is ellátogatott, sok elvtársat ösz-

sze is szedtek, és a fegyverneki erdőbe hurcolták el őket, ott egyeseket nyomorékká, másokat pedig halálra kínoztak.

1925-ben a Vági párttal tartottuk a kapcsolatot, onnan kaptunk utasítást, hogyan dolgozzunk a földmunkás szövetségben. Ebben az időben folyt a hortobágyi Berettyó mélyítése Mezőtúr határában. Ekkor adta ki Hunya István elvtárs „Nyílt levél a földmunkásokhoz" című röplapját, ennek a terjesztésében a munka területén – ahol igen sok kubikos dolgozott – részt vettem. A nyílt levél nagy hatással volt a kubikosokra, tárgyalták, vitatták, hogy hogyan tovább, mit kellene tenni. A röpirat megjelenése után másnap már a csendőrök lepték el a munkahelyet, és a kubikoskunyhókban röpiratok után kutattak. Az egyik csendőr a röplappal a kezében kérdezi:

– *Ki fogalmazta ezt?*

Mire Hunya: „Én!" A csendőr csodálkozott:

– *Ne mondja már, hát hány iskolát járt maga?*

Erre Hunya így válaszolt:

– *Én harmincnégyet. Az élet iskoláját.*

A csendőrök sok embert bevittek, de egy sem vallott, hogy kik terjesztették a röplapot. A kutatás tehát eredménytelenül végződött, mert hisz nagyobb részben már szétosztottuk a röpiratokat, bár az én tarisznyámban volt még vagy 20–25 db a tarisznyabélés és a tarisznya külső része között. A csendőr kotorászott ugyan a tarisznyában, de mivel a röpiratok a tarisznyabélésen kívül estek, nem vette észre őket. A kutatások után – szombati nap lévén – délután hazamentünk. Arra goldoltunk, hogy mivel a városban nem volt röpiratszórás, a lakásokon már nem lesz házkutatás. Csak akkor lepődtem meg, amikor a lakásom mellett levő ház előtt egy ismerős figyelmeztetett – valószínűleg nem jó szándékból –, hogy „nálatok meg csendőrök vannak". Így már vissza sem fordulhattam, mert ez már nagyon gyanús lett volna, a figyelmeztető pedig olyan ember volt, akinek nem adhattam át a röpiratot. Ezért a röpiratokkal együtt bementem a lakásomba. Láttam, hogy ott minden széjjel van dúlva, majd az egyik csendőr nagy hangon azt kérdi tőlem:

– *„Na Lajos bácsi, van-e röpirat?"* Mondom: *„Van hát, itt a tarisznyámban."* Erre azután igen elkomorodott ,és azt mondta: *„Ismerem én jól magukat, az effajta embereket! Ha lett volna is, úgy elrejtették volna, hogy azt úgyse találnánk meg."*

Így szépen elmentek, nem voltak kíváncsiak a tarisznya tartalmára.

Az illegális mozgalomban sokszor előfordult, hogy az embernek nehéz helyzetben villámgyorsan, de józanul, magának kellett döntenie egy-egy kérdésben. Ehhez higgadtság, önuralom, és persze nemegyszer merészség is kellett. Hogy ne vesszen kárba a röpirat, azon az éjjelen a város területén elszórtam. Ekkor közülünk egyedül Hunya elvtársat ítélték el, mivel az ő neve volt a röpirat alá írva.

Mezőtúron arra törekedtünk, hogy megalakítsuk a Földmunkások Országos Szövetségének helyi szervezetét. Ez azonban igen sokáig húzódott, amíg végül 1928-ban engedélyezték. Ebben az időben Tisza Antal szolnoki illetőségű elvtárssal tartottam a kapcsolatot. Az ő utasítására 1929-ben megalakítottuk illegálisan az úgynevezett városi anyasejtet. Ennek rajtam kívül tagjai voltak Magda Árpád és Cs. Kiss Ferenc elvtársak.

A sejtek megszervezése nem volt könyű. Nagyon meg kellett nézni, és előzőleg meggyőződni arról, hogy ki alkalmas, ki érett már az illegális munkára. Ezért kétszintű tanulócsoportot szerveztünk. Az elsőbe, az alapfokúba még csak a szimpatizánsokat szerveztük, és ott még nemigen tárgyaltunk, illetve „törvénybe ütköző" dolgokról előadást nemigen tartottunk. A második csoportba már az ismert, megbízhatók kerültek, akik az első csoportban már bátrabban, hozzáértőbben mondtak véleményt. A második csoportban résztvevők már tudták a mozgalom célját és vállalták a következményeket is. Egy-egy tanulócsoportba öt–hat fő tartozott.

Nagy gondot fordítottunk az új elvtársak nevelésére, a régiek utánpótlására. A már börtönt ült, az ún. fekete elvtársaknak fontos munkát adni kockázatos volt, mert őket a rendőrség megfigyelés alatt tartotta.

Mindamellett sokszor arra kényszerültünk, hogy „fekete" elvtársaknak is megbízást adjunk, mint pl. futárszolgálat stb., mert más nem akadt erre a fontos feladat elvégzésére. Így pl. 1933-ig Budapesten Busi Vincével Juhász Imre volt az összekötőnk, pedig ő is rendőri felügyelet alatt állt.

Az ipari munkások, főleg magánkisiparosok között is – a városban nem működött nagyüzem – kialakult az illegális mozgalom. Kötél Imre irányította, a vezetőségben részt vett Busi Lajos és Moskovicz József. A felső kapcsolatot az ipari vonal Haraszti elvtárssal tartotta. Nekünk, földmunkásoknak az ipari vonallal egy ideig nem volt kapcsolatunk. Amikor ez kiépült, az ipari vonal beolvadt hozzánk, a földmunkások illegális csoportjába. A vezetőségbe Magda Árpád helyett Kötél elvtársat választottuk be. A központtal Busi Vince révén, a törpebirtokosok részéről Erdei Sándorral, K. Tóth Lajossal, Szabó Sándorral álltunk kapcsolatban. Ezek több szökésben levő elvtársnak – többek között Busi Vincének is – adtak menedéket, a tanyájukon bújtatták őket.

Értelmiségiek nem vettek részt a mozgalomban, csupán Domokos Albert néptanító szimpatizált velünk, adott segítséget, de ő sem tudta, hogy mi az illegális kommunista csoport tagjai vagyunk. Két munkáskaszinónk volt, az elnöke legális kérdésekről tartott előadásokat, és mint a városi képviselőtestület tagja, harcolt a munkalehetőségekért. Amikor Magda Árpádot lecsukták és családja, kis gyerekei éheztek, Domokos őket is támogatta anyagilag, hónapokig előfizette a napi tejszükségletüket.

A Vörös Segély gyűjtést elég jól megszerveztük. A kubikosok filléres keresetükből is támogatták a lebukottakat. A cséplőgépeknél a részből

sokszor 5–6 q búzát gyűjtöttünk össze. Egyszer 7 q is összejött, ennek felét Busi Vince, felét Magda Árpád kapta. A börtönben levőknek a Vörös Segélyből élelmiszercsomagokat, könyveket küldtünk.

Sokat segítettek a védőügyvédek abban, hogy a börtönben is érintkezhessünk egymással. Persze ők is szimpatizánsak, vagy a mozgalom résztvevői voltak, mint pl. Budapestről dr. Tímár Miklós és dr. Molnár René ügyvédek. A börtönben megtanultuk a morse-jeleket. Amikor a napi sétára mentünk le, a lépcsőkön, a folyosókon összezsúfolódtunk, és ott adtuk át egymásnak cigarettapapírra írva, hogy hány rövid, vagy hosszú koppantás milyen betűt jelent. Utasítás volt, hogy ha baj van, le kell nyelni a cigarettapapírt. Ezekkel a morse-jelekkel a fűtőtesten lekopogva „beszéltünk" a cellatársakkal. Volt az ún. „fül", aki a „tollnak" ügyvédnek a beszélőn adta tovább, hogy kint miről, kiket értesítsen.

1930 júniusában parasztvonalon nagy lebukás történt. Bennünket Mezőtúron, Tisza elvtársékat Szolnokon tartóztatták le, majd később őket is áthozták Mezőtúrra. 16 napig tartó éjjeli és nappali kínzás után elszállítottak bennünket a budapesti Markó utcai fogházba. Tisza Antal elvtársat egy évre, minket pedig 8–8 hónapi börtönre ítéltek. 1930-tól a felszabadulásig rendőri felügyelet alatt álltam.

1931-ben szabadultam. Mivel a letartóztatás idején a Földmunkások Szakszervezetét szétverte a rendőrség, mint fedőszervet megalakítottuk a szociáldemokrata párt helyi szervezetét. Az országgyűlési képviselő-választáson jelöltet állítottunk Mikó István budapesti építőmunkás személyében. A szociáldemokrata pártban belülről csak azok az elvtársak tevékenykedtek, akiket a rendőrségen még nem ismertek, de lényegében kívülről mi irányítottuk az ő munkájukat is.

Nekünk „fekete" embereknek minden héten jelentkeznünk kellett a rendőrségen, és nyilvános helyen nem tartózkodhattunk. Ezt szigorúan ellenőrizték. Mikó elvtárs a hátsó szomszédom udvarán tartotta jelölőgyűlését, mert a kaszinóban nem engedték. Nagy tömeg gyűlt össze, de a rendőrök is voltak szép számmal kint az utcán és benn az udvaron is. Én a mi udvarunkról hallgattam a kerítésre könyökölve Mikó elvtársat, amikor az egyik rendőr rám ripakodott.

– *„Csuka! Maga mit keres itt? Azonnal menjen el onnan! Nem megmondta magának a tanácsos úr, hogy nyilvános helyen nem tartózkodhat?"*

Én sem hagytam magam és viszaválaszoltam neki:

– *„Már elnézést! A saját portám csak nem nyilvános hely? Már itt sem lehetek?*

A választáson a nagy terror következtében a mi jelöltünk kisebbségben maradt. A rendőrség egyetlen népgyűlést endegélyezett, de közben meggondolták magukat és azt is feloszlatták.

1931-ben újra letartóztattak, bizonyítékok hiányában azonban felmentettek. 1932-ben megint letartóztattak, de bizonyítékok hiányában újra felmentettek.

1932 elején a kapcsolatot Tisza Antal elvtárassal tartottam, majd azután, hogy ő kikerült a Szovjetunióba, Busi Vince lett a pártösszekötőnk.

1932-ben Busi Vince elvtárs utasítására megalakítottuk a Kerületi Bizottságot. Ennek rajtam kívül tagja volt Kötél Imre és rövid ideig Juhász Imre elvtárs. Kapcsolatban álltunk Szarvassal Szvák András, és Endrőddel Polányi Máté elvtársak révén. Ezeken a helyeken igen erős volt az illegális mozgalom.

1933-ban Busi Vince pártösszekötőnk Kecskeméten lebukott, megtalálták nála a címemet, és így engem is letartóztattak. Busi azonban rám vonatkozóan semmiféle terhelő vallomást nem tett, így 8 napi vallatás után szabadon engedtek.

Ütöttek, vertek, nagyon megkínoztak. Azt akarták kiverni belőlem, hogy milyen kapcsolatom van Busi Vincével, milyen központi utasítást hozott nekem, amikor Mezőtúron járt, és a lakásomon felkeresett. Itt nagy szerencsém volt, mert amikor bevittek ahhoz a nyomozóhoz, aki a kihallgatást vezette, az éppen Busi Vince vallomását olvasta, háttal ült nekem, és én beleolvastam a jegyzőkönyvbe. Láttam, hogy Busi Vince azt vallotta, hogy járt a lakásomon, de mint régi barátot látogatott meg. Én a kihallgatáson ugyanazt vallottam, így szinte szószerint egyezett a vallomásunk, és egy hét múlva kiengedtek. Sokszor voltam letartóztatva. Nagyon sokszor megvertek, de ezen az egy hetes előzetesen kínoztak meg a legjobban.

Ebben az időben igen nagy volt a munkanélküliség. Mezőtúron az emberpiacon százával ténferegtek a munkanélküli kubikosok. A munkanélküliségen igyekeztünk csökkenteni kisebb-nagyobb akciók szervezésével, hogy Mezőtúr vezetői legalább ínségmunka biztosításával enyhítsék a nyomort. Két–háromszáz kubikossal felvonultunk a városházára, és munkát követeltünk. Megtörtént, hogy Spett Ernő, az akkori polgármester, amikor a küldöttség megjelent nála, megnyomta az asztali rejtekcsengőt, ami az ugyanebben az épületben levő rendőrséghez szólt. A megjelent rendőrök azonban közülünk senkit sem vittek el, mert a tömeg, már amikor meglátta őket, kórusban kiabálta: „Senkit el nem engedünk vinni!" Ezekután sem a rendőrség, sem a polgármester nem látta tanácsosnak, hogy onnan a helyszínről vigyenek el valakit a tüntetők közül. De később el-elkaptak bennünket.

Május elseje előtt a város vezetői minden évben találtak munkaalkalmat, persze kint a határban, utak javítása, Körös-gát fejelése stb. – csak azért, hogy minél kevesebbet tartózkodjunk a városban. Ilyenkor kint a munka színhelyén ünnepeltük meg május elsejét.

A rendőrség felismerte, hogy a mezőtúri szociáldemokrata pártszervezetet fedőszervnek használjuk és ott erős baloldali tevékenység folyik, ezért feloszlatta.

Ezek után azon igyekeztünk, hogy öt–hat főből álló tanulócsoportokat szervezzünk olyan elvtársakból, akik még nem vettek részt az illegális munkában. Itt kb. 25 elvtársat készítettünk fel a pártmunkára. Ezeknek a tanulócsoportoknak Kötél Imre és én voltam a vezetője. A tanulócsoportok egymásról nem tudtak. A foglalkozásokon megvitattuk a rendelkezésünkre álló illegális sajtóanyagokat.

Az „Új Március" még 1929-ben kiadott két példányát, a Kommunista című újság szintén két példányát, Sallai és Fürst elvtársak kivégzése után arcképükkel megjelent röpirat 2 példányát emlékül mind a mai napig megőriztem, és ma is tulajdonomban van. Az említett illegális anyagokat és egyéb röpiratokat Budapestről kaptuk pártösszekötők vagy futárok útján. Legutolsó összekötőnk Cuci János budapesti elvtárs volt, tőle kaptuk az anyagokat, vele tartottuk a kapcsolatot.

1934-ben Magda Árpád és Szendrei Lajos elvtársakkal együtt ismét letartóztattak. A lebukás ekkor Budapesten kezdődött. Letartóztatták mint vezetőket Cuci János, Holler Mihály és Török Antal budapesti elvtársakat. Cucit és Törököt Mezőtúrra hozták szembesítés céljából. Véletlenül a csendőrségen mindannyian egy szobába kerültünk. A bennünket őrző csendőr 10 percre magunkra hagyott. Így meg tudtuk beszélni, hogy mi a helyzet, és a kihallgatás során mit mondjunk.

Itt kérdezte meg egy Kiss nevű csendőr Magdát, hogy mondja már, ki az a proletár. Magda nem válaszolt neki, én feleltem helyette: *„A proletárok olyanok, mint maga is. Maga is azért lett csendőr, mert nem akadt más munkája, az apja szegény munkás, akinél ugyanúgy éhezik az öt gyerek, mint a mieink."* A csendőr azt mondta: *„Igaza van. Azért lettem csendőr, hogy kenyeret keressek, de azt mondhatom, hogy ennyit még sehol sem tanultam, mint most maguktól, és kinn az utcán is bármikor, ha találkozunk, szívesen nyújtok maguknak baráti jobbot."* Nem sokára le is szerelt. Tehát közöttük is akadtak olyanok, akiket emberségre lehetett birni.

Négy napi letartóztatás után a többi elvtársak kiszabadultak. Én 42 napig vizsgálati fogságba kerültem a gyűjtőfogházba. Ekkor a vádtanács bizonyítékok hiányában felmentett. 1935-ben Fejér megyében Nagydorogon dolgoztam, ott ismét letartóztattak több elvtárssal, köztük Szilágyi Bálinttal és Hodos Jánossal együtt. A házkutatás során azonban semmiféle illegális sajtót nem találtak, nem azért, mintha nem lett volna, hanem mert a lakástól távolabb, megfelelő helyen rejtettük el. A legális könyveket, amelyeket igen nagy mennyiségben hozattunk munkahelyünkre, összeszedék és elvitték. Kihallgatásunk után követelésünk ellenére sem adták vissza őket, de bennünket szabadon engedtek. Ügyemet további kivizsgá-

lás végett áttették a pécsi ügyészségre. A pécsi ügyészség azonban az eljárást megszüntette ellenem.

A KIMSZ-szel időnként kapcsolatot tartottunk, de az nem sokáig működött Mezőtúron. Fő munkájuk a fiatalok nevelése, énekkórus szervezése, röplapok, illegális sajtó terjesztése volt.

Nőket nem igen vontunk be a mozgalomba. Egynéhányukra rábíztuk főleg a Vörös Segély szervezését, a moszkvai rádió hallgatását, az ott hallottak továbbadását. Például az asszonyok Fási Andrásnéhoz is jártak a moszkvai rádió adását hallgatni.

Mezőtúron Szilágyi Bálinttal, Kisújszálláson Bakó Kálmánnal 1938-ban kezdtük el szervezni a szociáldemokrata pártot a nyilaspárt ellensúlyozására. A kormány látta, hogy a tömegek balra tolódtak, és hogy olyan mezővárosokban és falvakban is szervezték a szociáldemokrata pártot, ahol addig még földmunkás szervezet sem működött. Erre a helyi hatóságok meggátolták a szociáldemokrata párt szervezését, de annál inkább támogatták a nyilas pártot. Mezőtúron a nyilas pártot egy Kovács nevű ember vezette, aki állandóan a nemzeti szocializmusról szónokolt, de valójában ő maga sem volt tisztában vele, hogy az mit jelent. Mi egy páran sokat vitatkoztunk velük. Egyszer a 48-as kaszinóban egy nyilas gyűlésre bennünket is meghívtak. Magda elvtárs ezt ellenezte, ő nem is ment el. Mi öten elmentünk, velünk jött Szilágyi Bálint is. A gyűlésteremben a falon mindenütt nyilas plakátok, mindegyiken felkiáltójellel „Harc!" Mi beültünk a többiek közé. Amikor az előadójuk belépett, Kovács vezér felugrott, előrelendült kézzel köszöntötte: „Harc!" Erre mindenki felugrott „Harc!", csak mi öten maradtunk ülve. Ők meg csak bámultak bennünket, hogy milyen merészek vagyunk, hogy még fel sem álltunk.

A nyilas szónok a tiszta magyarságról, a zsidóságról, a nemzeti szocializmusról, az igazságos földosztásról beszélt. Többek között azt mondta, hogy ha győz a nemzeti szocializmus, akkor minden földnélküli és törpebirtokos 40 hold földet fog kapni az országban. Én szót kértem, és megkérdeztem az előadót, tudja-e hogy Magyarországon hány földnélküli és hány 40 holdon aluli paraszt van? Egyáltalán tudja-e hogy az országnak hány kataszteri hold szántóföldje van? Ha nem tudja, az baj, mert akkor ő tudatosan akarja beugratni a tömeget. Tovább soroltam az adatokat, és bebizonyítottam, hogy nem 40 hold, hanem még 2 hold sem jutna egy szegényparasztra. Erre a tömegből megjegyzéseket tettek a szónoklatra, kinevették, zúgtak az emberek. Kovács, a helyi nyilasvezető megkérdezte tőlem, hogy „Lajos bácsi, hogyan értékeli maga a nyilas párt munkáját?" Mire én azt mondtam: „Tudja én azt úgy jellemezném, illetve ahhoz hasonlítom, mint mondjuk, ha egy mosóteknőbe együtt raknánk be mosásra a szennyes fehérneműt a zsíros edényekkel. Ebben az esetben a zsíros edény még jobban elpiszkolja a szennyes fehérneműt."

Tehát az ellenséget le kellett járatni, nyugodtan, higgadtan, számokkal, tényekkel megcáfolni. Így a tudatlan emberek is rádöbbentek, hogy félre akarták vezetni őket, illetve a nyilasok így kevesebb embert tudtak megnyerni, mint hogyha nem szálltunk volna velük vitába.

Fegyveres ellenállás szervezésére Mezőtúron még a háború vége felé sem volt lehetőség.

Az illegális kapcsolatot továbbra is Cuci János elvtárssal tartottam. Ebben az időben az aratást kivéve csaknem mindig Pesten dolgoztam, és ott Magda elvtársnak adtam is pártmegbízatást. 1942-ben az érdi sportrepülőtéren dolgoztam. Annyira megbíztak bennünk, hogy a repülőgépek éjszakai őrzését is ránk bízták. Tizennégyen dolgoztunk a repülőtéren, ebből tizenhárman rendőri felügyelet alatt álltunk, a tizennegyedik szociáldemokrata volt. Egy este a repülőhangár kigyulladt, a repülőgépek és az alkatrészek elégtek. Persze le is tartóztattak bennünket. Akkor azt hittük, hogy nem kerüljük el az akasztást. De segítségünkre jött a Biztosító Társaság. A hangár ugyanis tűz ellen biztosítva volt, de a villanyvilágítást nem szereltük be, ezért megállapították, hogy a petróleum lámpa felrobbanása okozta a tüzet. A Biztosító Társaság is harcolt azért, hogy ne kelljen kártérítést fizetnie.

Rajtam kívül a mezőtúriak közül letartóztatták Magda Árpád és Rácz Mihály elvtársakat. Elítélni ugyan nem ítélhettek bennünket, de a munkába nem térhettünk vissza.

1944-ben a hajdúnánási 461. számú büntetőszázadba osztottak be. Ebbe a századba részben olyan elvtársak kerültek, akik kommunista bűncselekmény címén már előzőleg büntetve voltak, részben olyanok, akik akkor töltötték büntetésüket. Kihozták a börtönből őket a büntetőszázadba. Amíg Hajdúnánáson tartottak bennünket, szemináriumot szerveztünk. Ezen a mezőtúriak közül rajtam kívül részt vettek Boros Gábor és Sándor Mihály elvtársak. Olyan keretlegényeket osztottak be hozzánk, akik kegyetlenségükkel már előzőleg kitűntek a zsidó századoknál. Kezdetben igen brutálisan bántak velünk. Ehhez nagymértékben hozzájárultak a németek is. Mindig repülőtereken dolgoztunk, ahol a németek állandóan nagy számmal tartózkodtak. A szökés lehetetlen volt, minden négy emberre esett egy őr. A magyar őrséggel azonban később igen jól összebarátkoztunk, s már utóbb együtt tárgyaltuk a szökés lehetőségeit, de a német őrség a szökést megakadályozta. 1945 márciusában, amikor már a dunai repülőtéren dolgoztunk és a szovjet csapatok már nem messze voltak tőlünk, és repülőkkel megtámadták a repülőteret, a keletkezett zűrzavarban tizenegyedmagammal sikerült megszöknöm. Negyvengyolc órai bujkálás után találkoztunk a szovjet csapatokkal.

TÜDŐS IMRE:

A KARCAGI FÖLDMUNKÁSSÁG HARCAIBÓL...

Karcagon a Tanácsköztársaság megdöntése után megindult a hajsza a munkáshatalom helyi vezetői ellen, lefogták, bebörtönözték, internálótáborokba zárták őket. Amikor kiszabadultak, tovább folyt az üldözésük. Ennek ellenére Karcagon nem tudták megfélemlíteni a baloldali érzelmű embereket, nem tudták meggátolni a munkásmozgalom szervezkedését.

A karcagi szegényparasztok 1922-ben 6 hónapon keresztül egy földmunkás szakszervezet megszervezésével kísérleteztek. Munkájuk eredményeként mintegy 120 főt, többnyire kubikost, valamint agrárproletárt sikerült megnyerni a földmunkás szakszervezetnek.

Helyiséget Sass István gépész házában, a Sarkantyús u. 1. sz. alatt szereztek. A rendőrhatóság, valamint a város vezetősége nem nézte jó szemmel a szegényparasztság szervezkedését, és ezért a működéshez szükséges engedélyt nem adták meg részükre, s a szervezet vezetőjét Cs. Nagy Dezső agrárproletárt letartóztatták, majd internálták Mezőtúrra. Az internálótáborban szerzett betegségében Cs. Nagy elvtárs elpusztult. Ennek a szakszervezetnek néhány harcos tagja közül még él Hézinger József, Kovács Imre, Lakatos István.

A karcagi szegényparasztok igénybe vették az engedély megszerzése ügyében Dénes István országgyűlési képviselő segítségét is, akinek nagy befolyása volt a törpebirtokosok körében. Azonban az ő segítsége sem vezetett eredményre, mert a szakszervezet mintegy 5–6 hónapi tevékenység

után, a hatóságok folytonos üldözése következtében működését beszüntette.

Az 1928–29-es években a karcagi szegényparasztok újabb kísérleteket kezdtek egy új szervezet létrehozására. A mozgalom élén Kállai Gergely parasztember állt. Városunkban „Munkásnépegylet" címen három helyen alakítottak ilyen egyesületet; a Zrínyi utcában, a Koppány utcában, és a déli külvárosban. Ezek mintegy 500 fős taglétszámmal működtek. E szervezet vezetői voltak: Tóth Sándor, Kovács Imre, Hézinger József, Varga István, Bihari János, Földvári József, s több még, itt név szerint nem említett elvtárs.

Az általános népegyletek mintegy másfél éven keresztül léteztek, viszonylag nyugalomban, mert Kállai Gergely vallásos alapon, – úgymondva – „Krisztus urunk tanításai szerint" vélte a szenvedő parasztság helyzetét megváltoztatni. Így érthető okokból a fennálló uralkodó rendszer úgy vélte, hogy számára ez az egylet veszélyt nem jelent s éppen ezért a szervezetet nem is üldözték.

1930 őszén szerveztük meg városunkban a szociáldemokrata párt helyi szervezetét, majd felvettük a kapcsolatot a fentebb említett népegyletekkel és beolvasztottuk a szociáldemokrata pártba s így azok önálló működése megszűnt városunkban. A pártszervezetnek kb. 550–600 tagja lett.

A pártvezetőség 1931. március 15-e megünneplésére egy nagy, nyilvános Petőfi emlékünnepélyt akart rendezni a piactéren, a Kossuth-szobornál. Azonban a rendőrhatóság az ünnepély megtartását a piactéren nem engedélyezte azzal, hogy csak zárt területen tarthatjuk meg. Ezért úgy döntöttünk, hogy a Fehér utcában levő párthelyiségünk udvarán jövünk össze. Az ünnepélynek nagy sikere volt, mintegy 500-an vettek részt azon.

1932 kora tavaszán népgyűlést akartunk tartani, melynek központi előadójául Farkas Istvánt jelölték ki. Azonban a hatóság ezt is csak zárt területen engedélyezte, s így ezt is a pártszékház udvarán, a Koppány utcában tartottuk meg. A gyűlésünkön kb. 1000–1200 ember vett részt, de megjelent egy szakasznyi rendőr is. A jelenlevő rendőrtiszt Farkas István beszédét háromszor is megszakíttatta, pedig nem is volt valami harcias proletárbeszéd. Arra intette őt, hogy tartózkodjék az uralmon levő osztály sértegetésétől.

A szegényparasztság és a kisbirtokosok találkozóhelye a városi piacon volt. Ide jártak munkaerejüket áruba bocsátani. Ezért a piacnak ezt a részét elnevezték „embervásár"-nak. Ezen a területen a felszabadulás után a város vezetősége parkot létesített. Egy-egy vásár- vagy ünnepnapon mintegy 2500–3000 ember is nyüzsgött, mozgott a piactéren. Ott fogadta fel a birtokos a cselédeit, az aratóját, kapását, napszámosát, még pásztorgyereket is. Ilyenkor aztán a csendőrök fokozottabb éberséget tanúsítottak, és megerősített szolgálatot teljesítettek.

1932-ben, a szociáldemokrata párton belül egy kommunista sejt szerveződött, Németh Lajos irányításával. Ez a sejt 1932 tavaszán tüntetést szervezett. A mintegy 200–300 főt számláló tömeg, „Munkát, Kenyeret" követelve vonult fel Karcag város főterére. A rendőrség kivonult a térre, és a tüntetőket kardlapozva szétoszlatta. Egy Szabó nevezetű parasztembernek a két oldalbordáját is eltörték ütlegelés közben. Letartóztatták és 2 hónapra lecsukták azért, mert belevegyült a tüntetők sokaságába. Pedig ez az ember nem tartozott a szervezetünkhöz, csak gyermeke elszegődtetése ügyében járt el és útja során ment át a piactéren, s így került az áldozatok közé.

Ezen a tüntetésen – emlékezetem szerint – mintegy hat embert tartóztattak le, s ítéltek el rövidebb-hosszabb időre, 10-től 30 napig terjedő elzárásra.

A rendőrhatóság, valamint a polgári hatóság állandó üldözése következtében a szociáldemokrata pártot szétzüllesztették, de megmaradt egy szűkebb, kb. 15 főből álló kis csoport, akik mint egy kis kommunista sejt tagjai fejtettek ki politikai tevékenységet egészen a felszabadulás idejéig. (Később ez a létszám 5–6 főre csökkent.)

Az 1938–1941-es években városunk területén 6 helyen működtek különböző fasiszta pártok, mintegy 6000 taggal. Megyénkben a mi városunk volt a legnagyobb fasiszta fészek.

1944 őszén a városi tisztségviselők élén a polgármesterrel, magukkal vitték a város pénzét és egyéb értékeit, s elmenekültek. A németek mielőtt elhagyták volna a várost, kifosztották az üzleteket és raktárakat.

Karcag 1944. október 9-én hajnali 2 órakor szabadult fel. A szabad élet első napjaiban a szovjet katonák barátkoztak a lakossággal. Nem is lett volna városunkban semmi komolyabb baj, ha a németek vissza nem jönnek, s nem indítanak ellentámadást a szovjet csapatok ellen. A harcok közben városunk két légitámadást élt át, melynek több halálos áldozata lett és több épület semmisült meg teljesen, vagy részben, többek között a városi szülőotthonunk is. A felszabadulás után a kommunista párt szervezte meg társadalmi munkában a szülőotthon helyreállítását úgy, hogy az működését már 1944 november derekán folytathatta.

Kétnapos utcai, illetve városkörnyéki harc árán a szovjet hadsereg egységei bekerítették a németeket, illetve megakadályozták visszavonulásukat.

A harcok befejezése után városunkban gyorsan helyreállt a rend, de az élet megindítása nem volt könnyű. Elsőnek a kommunista párthoz tartozó szűk kis csoport lépett a színre és kezdte el tevékenységét, alakította meg a kommunista pártot. Ez a néhány ember, aki tagja volt az illegális kommunista pártnak, nagyobb politikai tapasztalattal rendelkezett. Ilyen elvtársak voltak: Németh Lajos, Ádám Mihály, Tüdős Imre, Zsoldos János, Sere Árpád, Czinege István, Balogh Elek.

Első intézkedésként egy munkaügyi bizottságot szerveztünk meg, mely kb. mintegy 12 tagból állt és november elején kezdte el működését. Feladata volt, hogy a Vörös Hadsereg harcait támogassa és hogy polgári munkaerőt biztosítson a hadsereg számára.

December első felében kezdtek megszerveződni a nemzeti függetlenségi front pártjai.

A felszabadulás után persze könnyebb lett a munkánk, hiszen szabadon lehetett a marxista–leninista eszméket terjeszteni, s mi azokat terjesztettük is éjjel-nappal. A gyűlések sokaságát szerveztük meg. Olyan tempóval rohantunk, hogy a nemzeti függetlenségi fronthoz tartozó pártokat is magunkkal ragadtuk.

Mi, kommunisták, nemcsak saját szervezeteinkben tartottunk gyűléseket, hanem elmentünk minden pártnak a helyiségébe, felszólaltunk és ismertettük pártunk célkitűzéseit.

Amikor más pártok helyiségében tartottunk gyűléseket, nem ritka esetben bocsátkoztunk vitába éppen annak a pártnak egyes tagjaival, melynek helyiségében gyűlésünket tartottuk.

A vitákban életképeseknek bizonyultunk. Felsorakoztatott érveinkkel a velünk vitatkozókat meg tudtuk győzni.

Átszerveztük a városi képviselőtestületet, s mivel választásokat rendezni abban az időben nem lehetett, úgy oldottuk meg, hogy a négy nagyobb párt 13–13, a polgári demokrata párt pedig hét képviselőt küldött a testületbe, mely első ülését 1945. január 27-én tartotta meg. Ezen a közgyűlésen választották meg a város polgármesterét és néhány vezető tisztviselőjét. A közgyűlésen megtárgyalták azt is, hogy a már két hónapja ellenszolgáltatás nélkül – a romok eltakarításánál, a szovjet hadseregnek végzett munkánál, a tiszai híd építésénél – dolgozó embereknek javadalmazást kell biztosítani. A kommunista párt javaslatot tett, hogy progresszív adót vessenek ki az ingatlan és ipari jogosítvánnyal rendelkező polgárságra, hogy ezáltal jusson a város pénzhez. Azért is tettük ezt a javaslatot, mert az igénybe vett emberek nagy többsége az agrárproletárok közül került ki.

A kisgazdapárthoz tartozó képviselők erősen tiltakoztak a javaslat ellen, de a végén ők is megszavazták. Így lehetőség nyílt arra, hogy egy-két hét után a munkában igénybevett emberek fizetést kapjanak; egy napra 10 kg búzát, 2 kg fát és 2 pengőt.

1944 november derekán néhány ipari és mezőgazdasági munkás, illetve kubikos hozzáfogott a földmunkás és más ipari szakszervezetek szervezéséhez. Kovács Péter, Pavluska Iván, id. Bihari János, M. Tóth József, Vajó Sándor és más elvtársak nagy szorgalommal írták össze a szakszervezetnél a jelenkezőket, de mindjárt összeírták a földigénylőket is. Ezzel egyidőben összeállították a nyugatra menekült földbirtokosok listáját is.

Az összeírás megkezdését sürgette, hogy a visszamaradt ellenség azzal agitált, hogy a kommunisták kolhozt akarnak. Ezért a párt röpcédulákat készített, amelyekben ilyen jelszavak voltak: „Földreformot követelünk!", „Azé legyen a föld, aki megműveli", „Aki nem dolgozik, az ne is egyék" stb., és más, hasonló szöveggel.

Később ennek a munkának igen nagy hasznát vettük, mert mikor a földigénylő bizottság megalakult, akkor a mi pártunk már kész igénylőlistával és az elmenekült földbirtokosok névjegyzékével rendelkezett. Így a földigénylő bizottság már megalakulásának második napján érdembeni munkát tudott végezni.

Ugyancsak a kommunisták irányításával polgárőrséget szerveztünk, melyből később megalakult a demokratikus rendőrség.

A termelés beindításáért a földek majdani elmunkálása érdekében egy bizottságot hívtunk életre, melyben már minden párt, – kivéve a dolgári demokrata párt – képviselve volt. Ezt a bizottságot termelési bizottságnak neveztük el. Ilyenek megszervezésére később a központi kormány is tett intézkedéseket.

Feladatul jelölték meg az elhagyott földek összeírását, – de ezt mi már elvégeztük – továbbá a város bel- és külterületén fellelhető gépi termelőeszközök, igavonó állatok és az ehhez szükséges termelőeszközök, felszerelések nyilvántartásba vételét. Az összeírások alapján megállapítottuk, hogy Karcagon – a felszabadulás után 42 db traktor volt. A bizottság felszólította traktortulajdonosokat termelőeszközeik gyors kijavítására, s egyben olyan rendelkezést is hoztunk, mely szerint a termelési bizottság engedélye nélkül a város határát sem a traktorok, sem az igavonó jószágok el nem hagyhatják. Azt is megállapítottuk, hogy egy-egy traktorral, vagy egy pár lóval, ökörrel, tehénnel hány kh-t tartozik a tulajdonos térítés ellenében felszántani, megművelni stb.

A gépekhez szükséges üzemanyagokról a város gondoskodott. A termelési bizottságba a kommunista párt a legjobb szakmunkásokat küldte, mint pl. Czinege István géplakatost és Kelemen Józsefet, akik ellenőrizték a traktorok és más termelőeszközök kijavítását, s annak elosztását. Nem ritka esetben fordult elő, hogy mezőgazdasági idényben (szántás, vetés, aratás, cséplés időszakában) párosával mentek ki kommunisták és szakszervezeti tagok a határba, ahol együtt voltak a földhöz juttatott emberek, s azokat agitálták, hogy az odairányított traktorral, vagy termelőeszközzel sorrendben végeztessék el a földek megmunkálását.

A munkaügyi bizottság, egyetértésben a szakszervezettel, a termelési bizottsággal és a város vezetőségével, 1945. január végére elcsépeltette az őszről maradt asztagokat, és letörette a kukoricát. 1945 tavaszán kormányrendelet jelent meg a termelési bizottságok megszervezésére, s ekkor mi is átszerveztük a már nálunk működő termelési bizottságot a rendelet szellemének megfelelően, s így az nálunk 1948 decemberéig működött.

A karcagi Földigénylő Bizottság tagjai

A Földigénylő Bizottság 1945. március 18-án alakult meg. Összehívtuk a földigénylőket, s ők a saját soraikból választották meg a bizottság tagjait. A bizottság összetétele a következő volt: 11 kubikos, 11 földműves, napszámos, 3 földes kisparaszt. Párttagságra nézve: egy a kommunista pártnak, a többi bizottsági tag a Nemzeti Parasztpártnak, illetve a Földmunkás Szakszervezetnek volt a tagja.

A Földosztó Bizottság ötös bizottságának tagjai a következő elvtársak voltak: Szabó Sándor elnök, tagok: Hajdú József, Soós I. u., M. Tóth József Berekfürdő, Márkus András Ketel u. 35., Kovács János Szeles u.

A Földosztó Bizottság a földek elkobzását és igénybevételét jegyzőkönyvek alapján végezte, melyet környezettanulmányozás után állítottak össze a birtokosok cselédeinek meghallgatásával. A földek kiosztását a jelentkezések alapján felvett lista szerint végezték el, úgy hogy az elnök előterjesztette a földbirtokos nevét és szavazás útján szótöbbségi határozattal vagy elkobozták vagy igénybevették.

A földeket szintén környezettanulmányozás alapján osztották szét a jogosultaknak. Figyelembe vették az igénylő szociális körülményeit, s családi állapotát. A földhöz juttatott megjelent a részére kijelölt birtokon, s a földosztó bizottság 2–3 tagja ölfával, vagy acélszalaggal kimérte részére a földet. Egy-egy igénylő átlagban 5 kh földet kapott, de a nagyobb családosok ennél többet is. A juttatás a 15 kh-t nem haladhatta meg.

A földosztáskor a még haza nem tért hadifoglyok részére kb. mintegy 1500 kh földet tartalékoltunk.

Városunkban a földigénylők száma nem egészen pontos adatok szerint kb. 2800–3000 személy körül lehetett. Földet 2270 személy kapott. (Ez pontos telekkönyvi adat.) Hogy az újgazdák közül mennyi volt a kubikos, nem pontos adat szerint kb. 60–70 fő. A kisparasztok közül mintegy 5–600 ember kapott földet. A többi földhöz juttatott, cselédember és egyéb mezőgazdasági munkás volt.

A karcagi ipari üzemek dolgozói a lehetőség határain belül segítették az újgazdákat. A kommunisták-kezdeményezte patronáló mozgalomhoz csatlakoztak a pártonkívüliek, a szakszervezeti tagok. Egy-egy csoportot úgy válogattak össze, hogy abban a legfontosabb szakmák – kovács, lakatos, bádogos, szabó, cipész stb. képviselve legyenek. Járták kocsival a tanyavilág földhöz juttatottait és mindjárt a helyszínen elvégezték a sürgős munkákat.

Abban az időben a városi pártszervezet igen sok köszönő levelet kapott azoktól a földhöz juttatott parasztoktól, akiken a város ipari munkásai segítettek. Az újgazdák összefogtak és támogatták egymást. Többen összeálltak és egy traktorral szántottak. Amelyik földhöz juttatottnak volt igavonó jószága, vagy más termelőeszköze, az kisegítette társát. És milyen nagy volt az összetartás köztük, mikor az újonnan kapott földet kellett megvédeni.

1946. március 7-én Budapesten küldöttségileg vettünk részt a Baloldali Blokk Hősök terén rendezett nagygyűlésen, ahol többek között „Földet vissza nem adunk" jelszóval tüntettünk a reakciósok ellen. Hasonló tüntetést Karcagon 1946 február második vasárnapján rendeztünk mi is.

A mi városunk a szélsőségeiről volt nevezetes, illetve gazdagságáról és szegénységéről. Széles határunknak nagy volt a tanyavilága is, hiszen a tanyák száma Karcagon 1944-ben mintegy 2000 volt, mely szám a földosztás során mintegy 2400-ra emelkedett. Ez a szám is azt mutatja, hogy sok volt nálunk a kisparaszt, akik az ő maguk tanyasi életét élték. Városunk határa 67 246 kh-t tesz ki, s ezen a területen uradalmi birtokok, majorságok úgyszólván nem voltak. Kevés volt a föld, amelyet fel lehetett volna osztani a sok földigénylő között.

A városi Földigénylő Bizottságnak jó kapcsolata volt a megyei bizottsággal, mely minden, a megyét érintő ügyben segítette a városi bizottság munkáját.

Az Országos Földbirtokrendező Tanácsnál már nehezebben mentek a dolgok. Dr. Kerék Mihály sok határozatunkba belekötött, sok vizsgálatot rendeltetett ellenünk, s számos esetben behívatta magához a bizottság elnökét, két esetben még engem is. Jónéhány ilyen táblabíró-féle ember jött le földügyben vizsgálatot tartani. Jól emlékszem ezekre, mert vala-

mennyi vizsgálaton személyesen részt vettem. De a mi parasztjaink és földosztó bizottsági tagjaink egyöntetű álláspontja az volt: „Földet visszsa nem adunk!" – és ezt nyomatékosan meg is magyaráztuk a vizsgálatot folytató személyeknek.

Földet Karcagon a bizottság senkitől sem vett vissza. 1945 tavaszán a földigénylő bizottság 15 431 kh területet vett igénybe, s ebből ki lett osztva 9364 kh, s mint már előbb utaltam rá, a hazatérő hadifoglyok részére tartalékoltunk mintegy 1500 kh-t. A fennmaradt földek olyanok voltak, melyek már nem voltak alkalmasak szétosztásra, mint pl. rétek, legelők stb. Ezeket a területeket – amelyek nem lettek kiosztva egyéniek részére – a Földmíves Szövetkezet kezelésére bíztuk, s az hasznosította.

1946 február elején egyik-másik volt földbirtokos a karcagi járásbíróságon képviselt ügyvédje útján, pert indított a földek visszaszerzésére. Az egyik ilyen illető méltóságos Szentannay Sámuel földbirtokos, a karcagi Mezőgazdasági Szakiskola igazgatója, kormányfőtanácsos, a nemzeti egység pártjának egyik vezetője, felszabadulás előtt a város politikájának egyik főirányítója.

Még 1944 december hó elején felkeresett a párthelyiségben, mint a kommunista párt akkori titkárát a méltóságos úr. Elmondotta, hogy a földjét nem kívánja megtartani, azt átadja a pártnak és ő mint jó képesítéssel rendelkező mezőgazgasági szakember felajánlja szolgálatait a kolhozok szervezéséhez – mondta. Ezzel a méltóságos úr be is fejezte mondanivalóját. Ajánlatait megköszöntem és közöltem vele, hogy a kommunista párt nem foglalkozik sem földek szerzésével, sem a kolhozok szervezésével, majd ha a parasztok maguknak kolhozokat akarnak szervezni, ezt el fogják végezni saját maguk, s nem hiszem, hogy szükségük lenne a méltóságos úr támogatására. Csak amikor az Ön birtokára kerül a sor, ne sajnálja tőlük.

Ezek után meglepődtem, amikor a legelső visszaperelők között őt találtam. A másik földvisszaperlő Dr. Varga Mátyás, ny. városi polgármester volt. Mindkét földbirtokos Dr. Kertész Sándor ügyvédet bízta meg az ügy képviseletével. Amikor mi a kommunista párt részéről tudomást szereztünk a két földbirtokos perének beindításáról, azonnal végrehajtó bizottsági ülést hívtunk össze, ahol vázoltam a bizottság tagjaival a fenti körülményeket. A párt végrehajtó bizottsága megbízott engem és 2 másik bizottsági tagot, hogy a földek visszaperelésének ügyét a szociáldemokrata párt végrehajtó bizottságával tárgyaljuk meg. Össze is ült a végrehajtó bizottság még aznap. Erre azért volt szükség, mert az összes bírák és a város összes ügyvédjei abban az időben kivétel nélkül mind a szociáldemokrata párt tagjai voltak.

Az MKP Végrehajtó Bizottsága részéről Ádám Mihállyal és Szerepi Józseffel átmentünk és előterjesztettük pártunk határozatát, melyben javasoltuk a szociáldemokrata párt végrehajtó bizottságának, tiltsa meg a

pártjához tartozó bíráknak és ügyvédeknek, hogy földvisszaperlési ügyekkel foglalkozzanak. Azt is javasoltuk, hogy a már földet visszaperelők ügyében folyamatba tett két tárgyalást ne tartsák meg. Kijelentettük, hogy amennyiben javaslatunkat elutasítják, mozgósítjuk a város új földtulajdonosait, és meg fogjuk akadályozni a tárgyalások megtartását.

A jelenlevő ügyvédek és bírák arra hivatkoztak, hogy Magyarországon törvényes jogrend van és a régi földbirtokosoknak joguk van pert indítani a földjük visszaszerzésére. Én a kommunista párt részéről azt válaszoltam, hogy mi nem vitatjuk a jogrendet, hisz mi is védjük mindazon törvényeket, melyek a dolgozók érdekeit szolgálják, s harcolunk azok ellen, amelyek nem védik őket és amelyeket ellenük használnak fel. Ismételten figyelmeztettük őket, gondolkodjanak a dolgokon, mert ők is felelősek azért, ami ebben a városban történik és az eseményekért őket fogjuk felelőssé tenni.

Minden rábeszélésünk hiábavalónak bizonyult, a szociáldemokrata párt vezetősége a tárgyalások megtartása mellett foglalt állást. Így számunkra nem maradt más hátra, mint megköszönni szíves türelmüket és elhagyni a helyiséget.

A kommunista párt hozzáfogott a dolgozók mozgósításához, a kiosztott földek megvédése érdekében. Tisztában voltunk azzal, ha nem akadályozzuk meg, vérszemet kapnak a régi földbirtokosok és ez a két per csak előjátéka lesz a földek tömeges visszaperlésének. Mindössze két nap állt rendelkezésre a dolgozók mozgósítására. 1946. február második vasárnapján, a kora délutáni órákban a Magyar Kommunista Párt, a Nemzeti Parasztpárt és a FÉKOSZ tagjai fegyelmezett, zárt sorokban felvonultak a város főterére, ahol viharos nagygyűlést tartottunk, melynek egyik szónoka én magam voltam. A második szónok: Szabó Sándor elvtárs, a földosztó bizottság elnöke volt, aki a gyűlésen az alábbi határozati javaslatot terjesztette elő:

Követeljük a kormánytól, hozzanak olyan törvényt, amely kimondja, hogy mindazokat a földterületeket, amelyeket a földosztó bizottság a szegényparasztságnak juttatott és azt becsülettel meg is művelte, többé azt semmilyen címen visszavenni ne lehessen.

A határozati javaslatot a gyűlés hallgatósága, – mely kb. 3000 munkás és parasztemberből állt – egyhangúlag elfogadta. A szónokok beszédét közbekiáltások kísérték, melyek fenyegetően azt hangoztatták, hogy amennyiben meg merik tartani a tárgyalásokat, felmennek a bírósági terembe és a földbirtokosokkal együtt a bírókat és ügyvédeket kidobálják az ablakon a piactérre.

Az MKP lelkes ifjúsága a gyűlés alatt ütemesen kiabálta: *„Földet vissza nem adunk!"*.

A gyűlés befejezése után az emberek pártonként csoportosulva, fegyelmezett sorokban felsorakoztak az úttesten. A békés, fegyelmezett tüntető tömeg, zárt sorokban elindult dr. Kertész Sándor ügyvéd lakása elé. A ház előtt a tömeg kiabálta: Az ügyvéd úr jöjjön ki! – de annak bizony az embersokaság láttán nem volt bátorsága kijönni az utcára. Ekkor én beszédet intéztem a tömeghez, amelyben hangsúlyoztam, hogy a tüntetés kimondottan békés jellegű és csak figyelmeztetni jöttünk az ügyvéd urat, s csak amennyiben ez nem vezetne eredményre, akkor fogjuk majd ökleinket is használni. Közöltem azt is, hogy zárt soraink között provokátorokat nem tűrünk meg, s ha valaki provokálni próbál bennünket, azt mi magunk fogjuk felelősségre vonni. Megkértem a jelenlevőket, engedjék meg, hogy én magam menjek be kihívni az ügyvédet. Indítványomat elfogadták, s így befelé indultam, de bejutni nem tudtam, mert az ajtók zárva voltak. Kopogtattam és szóltam, hogy engedjenek be, egyedül megyek, s beszélni akarok vele, mert ha nem fog beengedni, s kérésünknek nem tesz eleget, úgy nem tudom tovább garantálni testi épségét.

E figyelmeztetés után az ügyvéd kinyitotta az ajtót, s beléptem a szobába. Röviden közöltem a szociáldemokrata párt végrehajtó bizottságával történt tárgyalásunkat, s kértem az ügyvédet, jöjjön ki az utcára és a tömeg előtt jelentse ki, hogy lemond a földbirtokosok ügyvédi képviseletéről és nem vállal el földvisszaperelési ügyeket.

Ő semmi szín alatt nem akart az utcára kijönni, s akkor közöltem vele, hogy én felelősséget vállalok testi épségéért. Ezek után kijött az utcára a kapuja elé, én vittem a lakásból egy kisszéket s megkértem az ügyvéd urat, szóljon az egybegyűltekhez. Felállt a székre és beszédében becsületszavát adta, hogy visszavonja a földbirtokosoktól elvállalt képviseletet, nem vállal a dolgozó parasztok ellen sem jószágok, sem földvisszaperlési ügyeket.

Beszéde után az ügyvéd úr leszállt a székről és visszament a lakásába. Pártunk rendező gárdistái fegyelmezett sorokban tartották a tömeget. Így a tüntetés rendben befejezést nyert, a pártok vezetői irányították a tagjaikat, hogy ugyanúgy zárt sorokban vonuljanak el az emberek saját párthelyiségeikbe.

A tömeg megindult, de addig, míg el nem vonultak, az ügyvéd lakásától néhányadmagammal ottmaradtam, nehogy provokáció történjen, s mi csak azután mentünk utánuk. Igyekeztünk, hogy a piactérnél utolérjük őket. Mikor odaértünk, megállíttattam a tömeget és megkérdeztem, hogy az elvtársak hová akarnak menni? Azt válaszolták, hogy megyünk tüntetni dr. Augusztinovics Nándor lakására. Féltem, hogy ennek nem lesz jó kimenetele, ha nem sikerül a tömeget visszairányítani a párthelyiségbe, mert a szegényparasztok Augusztinovics bírósági elnököt szívből utálták. A tömeghez beszédet intéztem, s hivatkoztam a parasztpárt és a FÉKOSZ vezetőségével történt megállapodásunkra, amely csak a piactéren tartandó tiltakozó gyűlés megtartására és az ügyvéd lakása ellen történő tüntetésre

terjedt ki. Miután ez megtörtént, a gyűlést befejezettnek kell tekinteni. A tömeg nehezen engedett a felszólításnak, és mindenáron a bíró lakására akartak menni. De végülis visszafordultak, illetve minden résztvevő a saját párthelyiségébe vonult.

A bíróság elnöke a tüntetés utáni napon magához hivatott. Közölte velem, felelősséggel tartozom azért, ami tegnap a városban történt. Úgy látszik – mondotta –, hogy én nem ismerem azt a példabeszédet, hogy a farkasnak evés közben jön meg az étvágya. – Itt ő további tüntetésekre gondolt. –

A felelősség megállapításának a tényére azt válaszoltam, hogy az pontosan fordítva áll, mert az eddigi eseményekért is ők a felelősek. Ami a farkas étvágyát illeti, – feleltem – az megint maguktól függ, hogy adnak-e újra alkalmat arra, hogy a dolgozók maguk ellen forduljanak. Mert ha Önök a dolgozó parasztokat nem bántják a kapott földek megtartásában, akkor tőlük nyugodtan aludhatnak. Ezzel eljöttem.

A földek visszaperlésének tárgyalása szerdán de. 10 órára volt kitűzve (a tüntetés ezt megelőzően három nappal, vasárnap volt). Mi, szervezetenként az MKP, a Nemzeti Parasztpárt, a FÉKOSZ, mintegy 80–100 embert készenlétben tartottunk a helyiségeinkben. Ott vártuk, hogy megtartják-e a tárgyalást vagy nem. Eltökélt szándékunk volt, hogy amennyiben megtartják, úgy felvonulunk a bírósági terembe.

De erre nem került sor, mert a tárgyalást nem merték megtartani. Tehát a földért folytatott harcunkat győzelmesen fejeztük be. Így nálunk Karcagon földet egyetlenegy földhözjuttatott embertől sem vettek el.

ZSARNAI ISTVÁN:

„BUDAPEST FÉNYEI"

1921. december 25-én születtem Tiszapüspökiben. Munkáscsaládból származom, a polgári iskola elvégzése után Budapesten különböző munkahelyeken dolgoztam. 1941. február 26-án a szolnoki fűtőházban helyezkedtem el – mint fűtőházi munkás – és ott dolgoztam 1942. október 5-ig, amikoris bevonultam katonának, a szolnoki 10/1 zászlóalj távbeszélő szakaszához.

A honvédségnél rádiós és távbeszélős kiképzést kaptam, majd 1944 januárjában kivittek a frontra. Először Rahó, Körösmező, majd a Tatárhágón, a Szumáromon foglaltunk tüzelőállást. Néhány nap múlva parancsot kaptunk, hogy vonuljunk a Toronyai hágón át Kolome és Sztaniszló térségébe. Február lett mire odaértünk. A Toronyai hágón való átkelés után támadást kezdtünk, de Dolinasztri, majd Kolome térségében elakadtunk. Ekkor párnapos pihenőre engedték a zászlóaljat, majd át kellett vennünk a németektől egy frontszakaszt, mivel ott rosszul választották meg a védőállást és ezért előbbre kellett volna nyomulnunk legalább 5–10 kilométert. A frontszakasz átvétele megtörtént, de előretolni a frontot, ahogy ezt parancsba adták, nem sikerült.

Már a Toronyai átkelés során, majd a dolinasztri és kolomei bevetések után, már az egész útvonalon csak szétvert német csapatokat láttunk, és azokat a Don-kanyarnál szérvert magyar csapatoknak zilált „egységeit", akik visszavonultak. Mi egyre jobban éreztük, hogy azért vetnek be állandóan bennünket, hogy a németek visszavonulását fedezzük. Emellett azt is a saját bőrünkön tapasztaltuk, hogy a németek a magyar csapatokat min-

dig a legkritikusabb pontokon vetették harcba. A látottak és a fenti tények felismerése arra vezetett engem, hogy ezekben a nehéz hetekben megérleljődjön bennem az az elhatározás, hogy az első kedvező alkalomnál átszökjem a frontvonalon. Döntő elhatározásomban az is szerepet játszott, hogy még otthon, a szolnoki fűtőházban összebarátkoztam több idősebb munkatársammal, akik az első világháború idején orosz fogságban voltak, majd itthon részt vettek az 1919-es forradalomban. Ők sokat meséltek nekem ezekről a történelmi időkről, s bíztak abban, hogy eljön az idő, amikor nálunk is a munkások újra hatalomra kerülnek. Mindezeket felidézve döntöttem el; átszököm! S az elhatározásom után vártam az alkalmas pillanatot tervem végrehajtásához.

1944. június 20-án a Dél-rodeci védelemnél, mint távbeszélő voltam beosztva a második és a harmadik századhoz, akik védelemre rendezkedtek be. Hárman voltunk egy tácsnál, bár az előírás szerint négy főnek kellett volna lennie. A szolgálatot úgy osztottuk be, hogy mindig csak egy személy ült a készüléknél, kettő pedig készenlétben volt arra az esetőségre, hogy ha valahol vonalszakadás van, akkor ők menjenek ki vonalvizsgáló járőrbe. Június 20-án este egy ilyen vonalvizsgálatra kellett kimennem.

Ügyeleti szolgálatot adtam azon a helyen, ahol Figus tartalékos főhadnagy volt az első zászlóalj parancsnoka. Jelentkeztem nála szolgálatra, s ő elküldött engem a nehéz-géppuska bunkerba, mivel a telefonkészülék több helyre is be volt kötve. Majd később parancsot kaptam, hogy menjek a géppuskabunkerba. Ott találkoztam Figus főhadnaggyal, aki utasított, hogy menjek ki a tüzérmegfigyelőbe és ott kapcsoljam rá a készülékre a vonalat, majd ő is utánam jön, mert mint mondotta, a két vonal között 12 „önkéntes katona van kint portyán, azzal a feladattal, hogy elfogják a szovjet járőrt, mert annak kihallgatása alapján tájékozódni akarnak a szovjet front állásáról, azok utánpótlásáról stb.

A kiadott parancs szerint én a vonalat rákapcsoltam a készülékre. Majd kb. húsz óra körül érkezett hozzám Figus főhadnagy azzal, hogy szóljak hátra a zászlóaljhoz, hogy a 12 önkéntes egy német aknától felrobbant és azonnal küldjék az egészségügyieket a helyszínre.

Ez alatt az idő alatt a szovjetek erős tűz alá vették állásainkat. Ez az esemény volt az utolsó, mely végleg meggyőzött, cselekednem kell, mert ma még ún. „önkéntes" alapon, holnap kényszerítve küldenek értelmetlenül a halálba.

Döntésem helyességét a cselekedetig volt időm átgondolni.

Ott, a készülék mellett ülve visszatekintettem arra a pár hónapos frontszolgálatra, amit állandó bevetésben töltöttem. Feltettem magamnak újra és újra a kérdést, hogy tulajdonképpen miért is harcolok én? Felvillantak előttem az elmúlt hónapok keserű emlékei, a bevetések, a németek hanyatt-homlok menekülése, minket otthagyva a veszélyes helyzetekben. Majd az a látvány, amikor a visszavonulásnál a magyar katonák, akik szintén

menekülni akartak, az úton próbáltak felkapaszkodni a németekkel megrakott teherautókra, s azok puskatussal verték a kezüket a szerencsétleneknek, míg azok el nem engedték a kocsikat, magukra hagyván őket. Gondolatban azt is fontolóra vettem, amit tisztjeinktől eddig hallottunk, hogy a szovjetek agyonlövik a hadifoglyokat. S az is átvillant az agyamon, mi lesz velem, ha a szökés nem sikerül, és hadbíróság elé állítanak, amire már szolgálatom idején akadt példa és az áldozatot mielőttünk lőtték agyon.

Mindez keveredett bennem. De további latolgatásokra nem fecséreltem az idő, s amikor Figus elment a tüzérmegfigyelőből, ott hagytam a készülékeket és elhagyva az őrhelyem, elkezdem kúszni a szovjet katonák felé.

Csak akkor, kúszás közben gondoltam rá nagy izgalommal, mit is fogok mondani, ha sikerül átjutnom, a szovjet járőröknek?

Lehetséges, hogy nem is lesz időm valamit is mondani, hanem egyszerűen tényleg lelőnek? S ha beszélhetek, hogyan fogok magyarázatot adni, hiszen oroszul nem tudok?

Szerencsém volt. Nem kellett sokáig kúsznom, mert összeakadtam a szovjet járőrökkel. Az első rámkiabált: Sztoj!!

Én rögtön felálltam, s ekkor vagy négyen vagy öten körülvettek. Éreztem, hogy arcomat elönti a verejték. Egy perc alatt átvillant agyamon, hát mégis igaz, amit a tisztek mondtak, s itt mindjárt a helyszínen végeznek velem?

Kár volt az izgalomért. Minden másképp történt. Intettek, menjek velük.

Mikor átértünk az ő frontszakaszukra, a parancsnokhoz kísértek, akiről mint később megtudtam, alezredesi rangot viselt. A járőrök jelentették, elfogtak egy magyar katonát. Én a helyzetből ítélve, mit is mondhattam, minden igyekezetemmel próbáltam megmagyarázni, hogy engem nem elfogtak, hanem én magam szöktem át. Azt hiszem, ezt sikerült is tisztáznom, mert később, kb. másfél órás „beszélgetés" után az őrök, akik engem hátravittek a fogolytáborba, ahol most már ők igazolták, hogy én átszöktem a szovjet csapatokhoz és semmiféle fegyver nem volt nálam.

A táborban újra kihallgattak és közben arról érdeklődtek, hogy mi az oka, hogy átszöktem a szovjet csapatokhoz.

Elmondtam indokaimat, és azt is, hogy segíteni akarok a szovjet hadseregnek és ha másként nem lehet, hát szívesen beállok partizánnak. Elmondtam, hogy a 10'1 zászlóaljnál szolgáltam, ahol rádiós és vezetékes kiképzést kaptam. Erre rögtön felfigyeltek és egy önéletrajzot írattak velem. Ezután még három napot töltöttem ott, majd továbbvittek egy másik táborba, de ott sem maradtam tovább mint kb. egy hetet. Ezután már gyorsan peregtek az események.

A 10. gy. e. tiszjeihez és honvédeihez.

Magyar Testvéreid

Bizonyára emlékeztek még arra a szörnyű fél órára, amit június 20.-án hajnalban átéltünk. Mi, hála Istennek, nyugodt helyen: orosz fogságban vagyunk. Enniivalónk, nyugodt, jó fekvőhelyünk van. Itten jobb a dolgunk, mint nektek. Nem igaz, hogy az oroszok bántanak. Senkit nem lőttek agyon. Igen sok tiszt ur is van itten, akik mind élnek és nyugodtan várják azt az időt, amikor visszatérhetnek velünk együtt hazájukba, amelyet most, [illegible] a mienknek, mert német járom alatt nyög.

Mi, régi bajtársaitok, kérünk, hogy **most, amíg nem késő. gondoljátok meg és jöjjetek utánunk, mert ha megindul a harc, akkor nem maradtok életben, és kár minden csepp magyar vérért, amit hiába ontunk ki a német érdekekért.**

Jöjjetek addig, amíg nem késő! Nekünk már be van fejezve a háború! Kérünk, irjátok meg családunknak, hogy egészségesen orosz fogságban vagyunk.

Bajtársi üdvözlettel a 10. gy. e.-beli bajtársaitok:

Nagy Sándor szkv. I. zlj. távb. szak., Gazsi János szkv. 1. szd., Kéri János tiz. 1. gp. szd., Juhász István őrv. 1. szd., Szép László őrv. 1. gp. szd., Tóvizi István karp. honv. I. zlj. pct. á. szak., vitéz Kalóczkay Imre honv. I. zlj. távb. szak., Dobos László honv. 1. szd., Rácz Lajos honv. 1. gp. szd., Volf Ferenc őrv. 1. szd., Bogdán Mihály honv. 1. gp. szd., Bátori Tamás honv. 1. gp. szd., Kovács Lajos honv. 1. gp. szd., Jakab Gergely honv. 1. szd., Dézsi Ferenc honv. I. zlj. pct. á. szak., Zsarnai István honv. I. zlj. távb. szak., Munkácsi István honv. I. gp. szd., Szekeres Béla honv. gp. szd., Balogh György honv. 1. szd., Kiss László honv. 1. szd., Barna Lajos honv. 1. szd., Ludányi János őrv. 1. szd., Jakub György honv. 1. gp. szd., Griga Mihály honv. 1. szd., Perelo Mihály honv. 1. szd., Kopeljuk György honv. 1. szd., Topa Sándor honv. 1. szd., Iltyu András honv. 1. szd., Csonka György honv. 1. szd., Kacskó László honv. 1. szd., Czingler András őrv. 1. szd., Egyed Lajos honv. 1. szd., Pelczhofer Menyhért honv. 1. szd., Zsuró István honv. 1. szd., Kozos János honv. 2. szd., Szilaj Szabó József honv. 1. gp. szd., Kun József őrv. 6. gpko. tü. oszt., Orbán Dezső honv. 6. gpko. tü. oszt.

133

Július elsején már Moszkva Lenin városrészében működő katonaiskola hallgatója voltam. Megérkezésem után két–három napi pihenőt kaptam, majd kemény tanulás kezdődött. S mivel saját nevemet, irataimat későbbi munkám miatt nem használhattam, így első feladatként „új családommal ismerkedtem". Minden adatot kívülről tudnom kellett; papírjaim szerint: Gőcz Ferenc voltam, nős, szőregi illetőségű és volt egy Ferenc nevű fiam. Apám és anyám nevét megtanultam, pontos helyét ás dátumát annak a napnak, amikor fogságba kerültem, és azt is, hogy kik voltak parancsnokaim stb.

09 августа 1967 г.

СПРАВКА

Настоящим удостоверяется, что венгерский гра..данин ИШТВАН ЖОРНАЙ с марта 1945 г. до окончания войны против фашистской Германии принимал активное участие в антифашистской борьбе на стороне Советской Армии, выполняя боевые задания командования 3-го Украинского фронта.

ВОЕННЫЙ АТТАШЕ ПРИ ПОСОЛЬСТВЕ
СССР В ВНР
генерал-майор ЗОТОВ С.Д.

SZOVJET SZOCIALISTA KÖZTÁRSASÁGOK
SZÖVETSÉGÉNEK NAGYKÖVETSÉGE
Budapest, VI. Dózsa u 39.

I G A Z O L Á S .

Igazoljuk, hogy ZSARNAI ISTVÁN magyar állampolgár 1945. március hó-tól a fasiszta Német ország elleni háboru befejezéséig aktivan részt vett az antifasiszta harcban, a Szovjet Hadsereg oldalán, melyek során végrehajtotta a Harmadik Ukránfront [illegible] ság által meghatározott harci feladatokat.

Budapest, 1967. augusztus 9.

BELÜGYMINISZTÉRIUM * 163 *

A MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁGBA AKREDITÁLT
SZOVJETUNIÓ NAGYKÖVETSÉGÉNEK KATONAI ATACHEJA.

ZOTOV G.D. vörny. sk.

Az orosz nyelvű igazolás fordítása

Ebből a „tantárgyból" többször kikérdeztek az iskola ideje alatt, amire azért volt szükség, ha valahol majd igazoltatnak, vagy rendkívüli helyzetbe kerülök, gondolkodás nélkül tudjak ezekre a kérdésekre válaszolni. Ezen kívül rádiós kiképzést is kaptam. Többi tantárgyaim az ezzel kapcsolatos tennivalókra terjedtek ki.

A tanfolyam befejezésével, ez úgy 1944 december végén lehetett, sikeresen levizsgáztam.

1945 januárjában már szolgálati úton kerültem Szegedre, szovjet egyenruhában, mint főhadnagy, azzal a feladattal, hogy helyettesítsek a budapesti harcok folyamán megsebesült szovjet rádióst. A szovjet fronton én már tartottam összeköttetést ezzel a rádióssal, aki Budapest körülzárása után is bentmaradt a város pesti részében és ott illegalitásban végezte tovább munkáját. Majd a későbbi időben erre a munkára egy szovjet rádióst küldtek, és én Szegedről új feladattal, – amit akkor én még nem tudtam, – január végén Kecskemétre vezényeltek.

Kecskeméten egy magánháznál – a Csóka utca 20-ban – szállásoltak el. Mint rádiós dolgoztam a lakásban elhelyezett adó–vevő készülék mellett. Nem tudtam kivel állok összeköttetésben, de naponta 2–3 esetben vennem kellett az adást és kódex útján megfejteni, a kapott rövid kis híreket kellett továbbítanom parancsnokomnak. Csak később tudtam meg, hogy ez a munkám gyakorlati része volt, arra az esetre, ha a későbbi időpontban bevetésre kerülök, feladatomat minden tekintetben rendben el tudjam végezni.

Itteni munkám során, ebben a lakásban találkoztam Mária Fortussal, akit mint a Harmadik Ukrán Front körzeti osztálya egyik részlegének parancsnokát mutattak be nekem. Elbeszélgetett velem, majd közölte, hogy jönni fog egy főhadnagy, akivel az elkövetkező időben összeköttetésben leszek és egy későbbi, a parancsnokság által meghatározott időpontban, vele együtt közös feladattal bíznak meg. Ezt megelőzően több napot együtt fogunk eltölteni, hogy megismerjük egymást és hogy összebarátkozzunk.

Mária Fortus ezután február közepén jött el, magával hozta Demeter Gábort. Bemutatott egymásnak bennünket, majd elmondta, hogy a már említett feladat elvégzése során – amiről azonban még részletesen nem tájékoztatott – Demeter lesz a parancsnokom, én leszek a rádiós. Annyit azért elmondott, hogy majd átdobnak bennünket a front túlsó oldalára, ahol majd be kell épülnünk a magyar hadseregbe.

Ezután mindketten – Mária Fortus jelenlétében – röviden elmondtuk életrajzunkat.

Demeter Gábor Bécsben végzett, tényleges ludovikás tiszt volt. Kitűnően beszélt németül. A fővezérségnél szolgált, mint propagandatiszt. Így neki már volt tapasztalata a hírszerzésben. A magyar hadsereg kötelékében magyar- és németnyelvű nyílt paranccsal rendelkezett, így bármilyen járművet igénybe vehetett. A háború előtt rövid időre katonai pályáját –

nem tudom miért – megszakították, majd a háború kitörése után, mint tartalékost hívták be, s korábbi beosztásába helyezték vissza.

Gábor Budapest eleste után esett fogságba, és így került a kiskunfélegyházi fogolytáborba. Ott találkozott Mária Fortussal, aki kihozta a táborból.

Mária Fortussal kb. 2–3 hétig készültünk a közös feladat végrehajtására. Kezdetben elméletben, ott a kecskeméti lakásban.

Már március 25-e lehetett, amikor közölték velünk, hogy kipróbáljuk az „ejtőernyővel való bánásmódot". E célból elmentünk Dunapentele mellett levő Madocsára. Ott gyakoroltunk, hogy mit és hogyan kell cselekednünk, ha földet érünk. Hogyan találjuk meg egymást. Ezt napközben is és az esti sötétségben is többször megismételtük, különböző távolságokból, hisz nem tudtuk előre, hogy mikor dobnak le a gépről és milyen messze fogunk leesni egymástól.

Mária Fortus a tanításban nagy gyakorlattal és leleményességgel rendelkezett. Végig ő foglalkozott velünk türelemmel. Külön ügyelt arra, hogy az ejtőernyőn mindent ismerjünk; tudjuk, hogy kell esésünket gyorsítani, fordulni, mit kell tennünk, hogy esés közben az ejtőernyőt lehetőleg háttal érje a szél, mit kell tennünk, hogy az ejtőernyő mindjárt összeessen, amikor földet érünk, nehogy minket ott forgasson stb.

Lázasan készülődtünk a feladatra. Ennek előtte egyikünk sem bánt még ejtőernyővel – arról nem is beszélve, hogy nagyobb gyakorlat nélkül kellett kiugranunk és feltalálnunk magunkat. Amikor már Mária Fortus úgy látta, hogy mindent ismerünk, tudatták velünk, hogy eljött a bevetés ideje. Ekkor azt is közölték, hogy Demeter korábbi beosztásának megfelelően a főparancsnokság propagandatisztje, én pedig az ő tiszti szolgája leszek. Erre azért volt így szükség, mert a tiszti szolgának nem kellett a többi katonával lakni, őt tisztjével együtt szállásolták el és csak reggel a parancskihirdetésnél kellett jelenlennie, és este a szolgálatelosztásoknál. Egyébként egész napja szabad volt. Papírjaim szerint több szabadságot is élveztem, merthogy engem a harcok folyamán „légnyomás" ért.

1945. március 31-én kb. 20.00 óra tájban kivittek bennünket a madocsai rögtönzött repülőtérre. A repülőtéren átöltözködtünk. Demeter Gábor főhadnagyi, én pedig mint az ő tiszti szolgája, megfelelő egyenruhát öltöttünk. Röviddel ezután megjött a parancs az indulásra. Elbúcsúztunk Máriától.

Beszálltunk, s a gép lassan emelkedni kezdett. Körülbelül 4000 m magasra emelkedtünk. Erősen szürkült, amikor a gép a Balaton fölé kanyarodott. Láttuk, hogy alattunk észrevettek bennünket, fényszórózni kezdtek. Pilótánk ügyesen manőverezett, a fénycsóvák között. Hallatszott a légelhárító lövedékek zaja, amint alattunk szétrobbantak. Végülis sértetlenül érkeztünk arra a kijelölt helyre, ahol nekünk ki kellett ugranunk.

Megszólalt a csengő. A pilótafülkéből kijött a navigációs és közölte a parancsot: felkészülni!!

Az ajtóhoz mentünk, és elhangzott a parancs az ugrásra. Én ugrottam először, utánam Gábor.

Ahogy elhagytam a gépet észleltem, hogy a nagy sötétségben rohamosan esem lefelé, a föld felé. Szinte megijedtem, amikor egy nagy rántást éreztem, hirtelen önkéntelenül felnéztem és láttam, hogy egy nagy fehér ejtőernyő van a fejem fölött. Jobbra, balra nézelődtem, hogy látom-e Gábort. Esés közben az időt sehogysem tudtam érzékelni. Naívan azt hittem, hogy megálltam a levegőben és elkezdtem gyorsítani az ejtőernyőmet. Amikor a föld felé néztem, láttam a vasútvonalat és valami nagy vizet, ami fentről szép arany csíknak látszott. Közben azon gondolkodtam, mi lesz velem, ha nem a földre, hanem valamelyik ház tetejére esek. Próbáltam összegyűjteni az erőmet és úgy irányítani magam, hogy mindig lássam a társamat és arra koncentráltam, hogy lehetőség szerint talpra essek, ami szerencsésen sikerült. Ennyi év eltelte után is túlzás lenne azt állítanom, hogy megálltam a lábamon, mert az az igazság, nem bírtam ki, elestem. Miután felálltam, az első teendőm az volt, hogy gyorsan elvágjam a hevederek mellett a zsinórokat, – mert arra nem volt időm, hogy kikapcsolgassam – és gyorsan gödröt ástam, belehelyeztem az ejtőernyőm és ráhánytam a földet.

Ekkor néztem csak körül, hol is vagyok. Egy kis erdő mellé ereszkedtem le, ahogy tájékozódtam, ez Csesztreg térségében lehetett. Sok időm nem volt, mert utasítás szerint minél előbb el kellett hagynunk azt a helyet, ahol földet értünk. Elindultam, s közben minden mozzanatra figyeltem. Ezek voltak azok a „verejtékes pillanatok", amikor csak arra gondolt az ember, hogy minél hamarább elhagyja azt a helyet, ahol földet ért, nehogy valaki itt meglepje.

Míg dolgoztam, a magammal hozott géppisztolyt lőállásba helyeztem, hogyha valaki jön, abban a pillanatban készenlétben legyek.

Munkám végeztével eltávoztam a színhelyről. Egyszercsak misztikusan megmozdult előttem egy kis bokor. Megálltam és behúzódtam én is egy bokor mögé, majd kúszni kezdtem, hogy megnézzem, mi mozog. Mikor közelebb értem láttam, hogy a mozgást egy ló okozta, ez számomra nagy megnyugvás volt.

Lehasaltam és ugatni kezdtem – mivel ez volt a megbeszélt jel –, amire Gábornak szintén ugatással kellett felelnie.

De válasz nem jött. Figyeltem. Balkéz felől ugatást észleltem, de ez valódi kutyaugatás volt.

Megint ugattam, akkor hallottam, hogy ellenkező irányból, mint ahogy én vártam felelt az általam ismert hang. Rögtön irányt változtattam és arra vettem az utamat. Az éjszaka párás volt, mint ahogyan az tavasszal lenni szokott. A talaj fölött ködfátyol húzódott, amiből az embernek csak a feje

látszott ki. Így bizony időbe telt, amíg megtaláltuk egymást. Számunkra ez a találkozás küldetésünk egyik legmegrázóbb pillanata volt. Amikor már úgy éreztük, közel vagyunk egymáshoz, elkezdtünk szaladni, s amikor egymásra akadtunk, összeölelkeztünk, összecsókolóztunk annak örömére, hogy szerencsésen földet értünk.

Ettől a pillanattól kezdve már a feladat következő láncszeme volt fontos számunkra: hogy mielőbb tudassuk parancsnokságunkkal, a Harmadik Ukrán Front felderítő osztályával – ahol a mi akciónkat „Budapest fényei" néven tartották nyilván –, hogy szerencsésen földet értünk.

Azonban a hely, ahol Gáborral álltunk, semmiképp sem volt arra alkalmas, hogy letelepedjünk és én előszedjem a hátizsákomban elhelyezett adó–vevőt, és működésbe hozzam.

Pontosan tájékozódnunk kellett arról is, hogy hol, melyik térségben vagyunk, merre induljunk tovább. Ehhez azonban elő kellett volna vennünk a térképet, s ahhoz, hogy lássunk is – még sötét volt – de gyufát gyújtani nem akartunk, ezért úgy döntöttünk, elindulunk, és addig megyünk, amíg nem találunk egy házat, vagy egy tanyát.

Útközben egy tanyához értünk, zörgettünk az ablakon, de nem akartak ajtót nyitni. Majd mégis megszólalt egy ember, akinek mondtuk, hogy magyar katonák vagyunk, nyisson ajtót.

Mire ő azt felelte:

– *Nem létezik, mert benn a faluban, Jakabfán már délelőtt a szovjet járőrök jártak.*

Továbbra sem akart ajtót nyitni. Mi csak zörgettünk tovább, és mondtuk neki, hogy jöjjön ki és győződjön meg róla, hogy mi magyarok vagyunk, hisz a szovjet katonák nem tudnak így beszélni magyarul, mint mi.

Ez hatott.

Végre kijött és elcsodálkozott, amikor ott látott egy magyar tisztet a legényével. Tőle tudtuk meg, hogy hol vagyunk. Pontos tájleírást adott és útbaigazított bennünket. Mint mondta, jobbra esik tőlünk Magyarszombat és kissé nyugatra Lendvajakabfa.

Gábor most már elővette a térképet. Mindketten – bár nem szóltunk egymáshoz egy szót sem, – a térkép alapján megállapítottuk, hogy nem egészen a kijelölt helyre estünk. Az eltérés kb. mintegy 30 km volt, mert nekünk Lenti térségében kellett volna földet érnünk. Így éppen a két frontvonal közé estünk. Ezek után az volt a legjobb, ha innen minél hamarabb továbbmegyünk a kitűzött cél felé. Megköszöntük az eligazítást és utunkra indultunk.

Beérve Lendvajakabfára, nagy sürgés-forgást észleltünk. A német járőrt Gábor megkérte, hogy vigyenek bennünket magukkal, de az nem sokat törődött velünk és faképnél hagyott. Nekünk most már mindenképpen összeköttetést kellett teremteni parancsnokságunkkal, és ha többet nem is, de

legalább annyit közölnünk kellett; hogy földet értünk. Tudtuk, hogy odaát várják a jelentést, és amíg mi nem jelentkezünk, nem tudják mi van velünk. Innen Jakabfalváról csak annyit tudtam jelenteni, hogy épségben földet értünk, s majd egy későbbi alkalmasabb időben jelentkezünk. Ez a jelentkezésem is úgy sikerült, hogy Jakabfalván bementünk egy házhoz azzal, hogy valami kis italt kérünk. Megvettünk két liter bort és megkérdeztük a házigazdát, hogy megpihenhetünk-e nála egy kicsit. Mire ők rendelkezésünkre bocsátottak egy szobát a házban, mivel ők kint a kerti bunkerban tartózkodtak. Mondtuk nekik, hogy lepihenünk egy rövid időre, mert nagyon fáradtak vagyunk.

Ezzel bementünk a házba. Gábor a szoba előtt figyelt – azzal az ürüggyel, hogy szellőzteti a fejét, míg én helyet csinálok a lefekvéshez. Erre azért volt szükség, hogy nehogy valaki bejöjjön észrevétlenül a házba és felfedje titkunkat.

Ez idő alatt én üzemképes állapotba hoztam a rádiót. Az antennát abba az irányba fordítottam, amerre gondoltam, hogy a vevőállomás van. A harmadik–negyedik játszás után átkapcsoltam vevésre és rögtön jelentkezett is a parancsnokság. Gyorsan, röviden jelentettem és közöltem, hogy utunk Resznek felé visz, majd később alkalmasabb időben jelentkezünk. Azt ők tudták – mert ebben előre megállapodtunk –, hogy az a későbbi időpont hat óra múlva lesz.

Mi ún. „taktikai felderítők" voltunk, akiknek a front hátamögött 40–50 km-es térségben volt feladatunk. A viszavonuló csapatok mozgását kellett figyelni és ezekkel együtt haladni nyugatra úgy, hogy menetközben adatokat szereztünk. Megállapítani, milyen alakulatok tüzérségi-légi-páncélos stb. hol állomásoznak; milyen csapattestek milyen irányban mozognak, milyen a felszereltségük, utánpótlásuk. Ezen túlmenően a katonaság harci kedvéről és a lakosság hangulatáról gyűjtöttünk információkat.

Az adatokat mindketten szereztük és én még kontroláltam a Demeter Gábor által összegyűjtötteket is, mivel nekem ezen a területen nagyobb volt a felkészültségem.

Lendvajakabfalváról kiindulva Resznek felé igénybevettük az egyetlen járható köves utat. Már elég messzire haladtunk, amikor eszünkbe jutott: hátha alá van aknázva. Ezért letértünk róla kb 40–50 méterre és az út mentén húzódó erdős részen, majd a szántáson haladtunk előre, ami elég fárasztó volt, mert a szántóföldön bokáig süllyedtünk a sárban. Útközben megpihentünk az árok partján és ettünk, a magunkkal hozott élelmiszerekből.

Ahogy ott ültünk az árokparton egyszercsak arra lettünk figyelmesek, hogy Resznek felől 20–25 főnyi német katona közeledik. Rögtön elpakoltunk és elindultunk velük szembe. Amikor beértük őket, láttuk SS-ek. Gábor föltartott kézzel, vigyázzba állva: Heil Hitler! köszönéssel lejelentkezett; ők visszaköszöntek: Heil Hitler! Gábor a rangidősnek jelentett. Kö-

zölte, hogy ő a magyar hadsereg propagandatisztje, aki az ordenáncával (tisztiszolga) Magyarszombatfa felől jön, mert ott leégett egy falu. Útközben elromlott az autónk, leöntöttük benzinnel és meggyújtottuk, hogy ne kerüljön az ellenség kezére. Közölte azt is, hogy neki, mint a fővezérség propagandatisztjének az a feladata, hogy a leventéket és a lakosságot lelkesítse és ezért vagyunk mi így leghátul elmaradva a magyar hadsereg mögött.

Közrefogtak minket, ekkor hirtelen nagyon melegem lett, mert féltem, hogy megmotoznak, és a hátizsákomnak már a puszta kinyitása is elég lett volna arra, hogy a helyszínen főbelőjenek, és ezért senki nem vonta volna őket felelősségre, sőt még kitüntetést is kaptak volna. De mindez csak pár pillanatig tartott, majd közölték, hogy tartsunk velük. Mikor már vagy úgy kb. egy kilométert hátrafelé mentünk, az út el volt torlaszolva, ez védte az utat Lendvajakabfalva felé. Amikor ezen a szakaszon átértünk, elmagyarázták Gábornak, hogy menjünk le Resznekre, és ott a német katonai kommendánsnál mutassuk be papírjainkat, és majd ott kapjuk meg a további uasítást. Gábor megkérdezte, hogy kit keressen név szerint. Ők meg is mondták.

Így is tettünk.

Resznekre beérve felkerestük a német parancsnokságot. Gábor lejelentkezett a megnevezett parancsnoknál, aminek eredményeként igazolványába belekerült az SS-parancsnokság pecsétje. Ez most már számunkra szabaddá tette az utat. Reszneken elszállásoltak egy magánháznál.

Éppen húsvét volt. A háziak csodálkoztak azon, hogy már napokkal ezelőtt elmentek onnan a magyar alakulatok, hogyan kerültünk mi oda. Hosszú magyarázkodásra nem volt időnk, mert közeledett az adás ideje. Igyekeztünk elhelyezkedni a lakásban, majd sürgősen összeállítottam a készüléket. Innen sikerült egy hosszabb jelentést adnunk, melyben közöltük, hogy egész útvonalon – a helységneveket bemondva – amerre jártunk, a német és magyar csapatok alakulatai zilált, rendezetlen menetben nyugati irányban visszavonulnak. Közöltem azt is, hogy az elkövetkezendő napokban előreláthatólag milyen lehetőségeim lesznek a további adásokra.

Rövidesen innen továbbmeneteltünk gyalog Alsólendva felé. Egy hosszabb pihenőt tartottunk Csáktornyán. Az itt tartózkodó magyar alakulat parancsnokánál, Magyar László századosnál Gábor jelentkezett, s a hivatalos jelentkezésből végülis beszélgetés alakult ki. Magyar – akiről kiderült, hogy civilben falusi tanító – elmondta, hogy ő már nagyon unja az egész háborút és legszívesebben kivetkőzne és akár, mint kocsis is hazamenne. Közben én kint sétáltam és láttam, hogy az udvaron egy DKV személykocsi van. Mikor Gábor kijött, felhívtam a figyelmét a kocsira. Gábor visszament, és közölte Magyarral, hogy mivel ő meg akarja szegni katonai esküjét és el akarja hagyni a magyar hadsereget, ezért az udvaron álló személygépkocsira tovább nincsen szüksége, és ezért ő azt igénybe veszi. Elő-

ször Magyar vonakodott és nem akarta odaadni, de mivel – gondolom – félt Gábor beosztásától, jobbnak látta nem vitatkozni és odaadni. Ellátott bennünket a kocsi használatához szükséges dokumentumokkal.

Itt, Alsólendván egy pár napot töltöttünk. Egy orvos lakásában voltunk elszállásolva, – egy emeletes házban – Alsólendva központjában. Ő már rég nem lakhatott ott, mert a házban csak csendőrholmik voltak. Innen több esetben is adtam jelentést.

A szovjet csapatok állandóan a nyomunkban voltak, s gyorsan kellett továbbmennünk. De azért is, mert most már kocsival folytattuk utunkat, és vidámabbak lettünk. Hétvezér község volt a következő állomás.

Menetközben mindenfelé a szétvert magyar és német alakulatokkal találkoztunk, akik már nem harcoltak, csak menekültek. Ezen az úton kerültünk össze, az ún. Szent László 7. gyaloghadosztállyal. Gábor itt is hivatalosan jelentkezett és a parancsnok „Demeter vezérkari főhadnagyot" megbízta a Szent László hadosztály sütő oszlopának irányításával.

Ez számunkra igen megkönnyítette a munkát több szempontból is. Először azért, mert a környékbeli alakulatok ide jártak vételezni és közvetlen kapcsolatot teremtettünk a tisztekkel és a legénységgel is, akiktől információkat lehetett szerezni. Gábor az ő általa gyűjtött adatokat átadta nekem – én kiegészítettem az általam szerzettekkel –, s a továbbítás már az én feladatom volt. Nekem segített az adatszerzésben, hogy mint a parancsnok tisztiszolgájával, még a tisztek feleségei is bizalommal voltak, mert egy „kis plusz élelemhez jutni" számukra is fontos volt.

Másodszor azért, mert az alakulathoz szabó-, cipészrészleg is tartozott. Ezeknek a részlegeknek a vezetőjével, Bakos tizedessel barátságot kötöttem. Közös témánk is akadt. Ő esztergomi volt, nekem pedig a nővérem lakik ott, mondtam, hogy bevonulás előtt én sűrűn jártam oda. Kiderült, hogy ismerte is a nővéremnek a férjét. Ő sem volt valami lelkes katona és mindent elmondott, amiket a hozzá bejáró katonáktól és tisztfeleségektől hallott.

Úgy adódott, hogy Csesztregről megint kénytelen voltam gyalog menni az „élmés" kocsikkal Alsólendva felé. A hátamon cipeltem a „poggyászt", ami meglehetősen nehéz volt. Emellett még a bekövetkezhető „rendkívüli helyzetre való tekintettel" valamennyi élelmiszert is tartalékolnom kellett mindkettőnk számára. Néha bizony felültem egy-egy ilyen élmós szekérre. Ilyenkor elbeszélgettem a kocsissal. Egy ilyen alkalommal ugyancsak felült a kocsi másik oldalára egy szakállas illető. Egyszercsak megszólít:

– *Mondja, nem maga a Zsarnai Miklós fia? Nem ismer meg, hát földiek vagyunk.*

Jó hangosan feleltem, hogy téved, összetéveszt valakivel. De ő csak tovább mondta a magáét.

– *Ne mondd nekem, hisz megismerlek, Zsarnai Miklósnak a fia vagy.*

Kérem tessék, ha nem hisz nekem, itt a zsoldkönyvem, én Göcz Ferenc vagyok, Szőregen lakom, Mária sor 43-ban és Tiszapüspökiben sohasem jártam. Nős vagyok, van otthon egy kisfiam is.

Átvette tőlem a fényképes zsoldkönyvet, jól megnézte, majd megszólalt:

– *Ha nem látom a zsoldkönyvét, szentül azt hiszem, hogy maga Zsarnai Pista, annyira hasonlít rá.*

– *Így téved az ember* – mondtam én.

Rögtön ezután a jelenet után nem akartam leszállni a szekérről, még egy darabig vele maradtam, közben kínálgattam, nyúljon a ponyva alá, s markoljan bele a kekszbe. Egy idő után elbúcsúztam tőle, valami ürüggyel és leszálltam. Kissé távolabb, gyalog folytattam az utamat.

Amikor Gáborral találkoztam, első dolgom volt, hogy elmeséltem neki, mi történt velem. Ő kérdezte, hogy felfedtem-e magam. Mondtam, hogy nem, de nem árt az óvatosság.

Útközben tovább végeztük feladatunkat. Parancsunk volt, hogy továbbra is haladjunk együtt a Szent László hadosztály „sütő" osztagával délnyugat irányába, együtt a hadosztály többi egységeivel.

Április 14-én parancsot kaptunk, hogy Sankt Leonhardt, Radkersburg, Mureck helység érintésével Gráz irányába menjünk.

Ideiglenesen néhány napot (május elejét) Mureckben töltöttünk. Itt azonban a lebukás veszélye fenyegetett bennünket.

A városból elszökött orvos házában szálltunk meg. Előttünk ott nyugatra menekülő magyar csendőrök laktak, akikkel egy magyar gyárosnő is menekült. Ezt a nőt valamilyen oknál fogva ottfelejtették, a sok lopott holmival és élelmiszerrel együtt.

Mi lepakoltunk a házban és lassan közeledett az időpont, amikor nekem be kellett jelentkeznem. Miután a gyorsan váltakozó fronthelyzetet jelenteni kellett, nem várhattam. Míg én munkámat végeztem Gábor vigyázott arra, hogy ne zavarjanak, de most Gábor elment valahová, s nekem az adást időre meg kellett kezdenem. Elkészítettem mindent, hogy pontos legyek, de Gábor csak nem érkezett vissza. Kénytelen voltam nélküle elkezdeni a munkát.

Egyszercsak nyílik az ajtó, s a gyárosnő, minden kopogtatás nélkül rámnyitja az ajtót. Visszajött a rabolt holmikért. Miután tettenért, valamit mondani kellett, jobbat hirtelen nem tudtam, mint hogy közöltem vele; hogy éppen a fővezérséggel vagyok kapcsolatban – fontos parancsot várok – közben én adtam tovább a jelentésemet.

Érteni, hogy mit adok, ő nem érthette, de tisztában volt azzal, amit az arckifejezéséből is megállapíthattam, hogy tudja, nem az igazat mondtam neki. Ebben a pillanatban érkezett meg Gábor, aki rögtön felismerte a helyzetet, s tudta mi vár reánk.

Tudtuk, hogy a nőt nem szabad elengednünk, mert első útja a Gestapóhoz vezet. Ezért úgy döntöttünk, hogy elmegyünk innen míg nem késő, és magunkkal visszük őt is, s majd útközben döntünk sorsa felől. Összekötöttük kezét, lábát, a száját betömtük. Összeszedtük a holminkat és elindultunk.

Spielfeld község mellett levő erdőbe értünk. Kerestünk egy alkalmas helyet, ahol rádión keresztül jelentkezhettünk.

Közöltük, hogy: *„a 7. magyar tartalékos hadosztály törzse Leibnitzben van, Grázban SS-laktanya van, és az utakon az összes csapatok Marburg (Maribor) Gráz felé haladnak. Grázban teljes zűrzavar, egyetlen egy harcképes egység nincsen . . ."*

Itt az erdőszélen hagytuk a nőt, nem vittük tovább magunkkal. Tudtuk, hogy olyan közel van a front, hogy a szovjet csapatok pár órán belül rátalálnak, s hogy tudják kivel van dolguk otthagytunk egy papírt, amelyben mindent megírtunk. Ugyanaznap, május 6-án Leitsach irányába haladva találkoztunk két tartalékos magyar hadosztály egyik alakulatával és annak egyik oszlopával, amely három R7-es rádiós gépkocsiból, és néhány motorkerékpárból állt.

Demeter papírjainak felhasználásával igénybe vette a rádiós oszlopot, mint *„propaganda munkája elengedhetetlen kellékét"*. Egyik lett a parancsnoki rádiós kocsi, amibe most már beépítettem saját készülékemet. A kocsi Demeter parancsnok felügyelete alatt nagy kényelmet és lehetőséget adott munkám zavartalan folytatásához. A sofőrnek fogalma sem volt arról, hogy én ott mit csinálok.

Ezekben a napokban már Gráz alatt jártunk.

Eljött 1945 május 11-e, de sem a német, sem a magyar egységek nem tudták, hogy már 9-e óta vége a háborúnak, hogy Berlinben a hitleristák már aláírták a megadásról szóló szerződést. Mi ezen a napon értük el Deichlanberget és annak főterére „hajtottunk", amikor láttuk, hogy a tér közepén szovjet csapatok vannak. Gáborral összenéztünk és megértettük egymás gondolatát.

A parancs úgy szólt, hogy egy magasabb rangú katonatisztnél, lehetőleg ezredesnél vagy alezredesnél jelentkezzünk.

Egy német családnál leraktuk a holminkat, akik Gáborról azt gondolták, stájerországi német, és így szívesen befogadtak. Majd kimentünk az utcára, megszólítottunk egy főhadnagyot és kértük, hogy vezessen bennünket valamelyik, a városban állomásozó parancsnokságra, mert mi a Harmadik Ukrán Front felderítő osztályához tartozunk. Ezt valahogy megértette és elkísért bennünket egy alezredeshez.

Ott miután elmondtuk, kik vagyunk, sóval és kenyérrel fogadtak bennünket, s előkerült a sör is. Majd az R 7-es rádióskocsival együtt igazolóírás kíséretében útnak indítottak bennünket Gráz felé, ahol a külvárosban

Baráti levelek Zsarnai Istvánhoz

levő egyik parancsnokságon vártunk addig, amíg az igazolás Hütteldorfból, ahol az ukrán front parancsnoksága tartózkodott, megérkezik. Minket is odairányítottak. Mivel az autónk nem bírta volna a hegyeket megmászni, átjöttünk Magyarországra és Szombathelyen át mentünk Bécsbe. Az autónkra két oldalra zászlót tettünk, orosz nyelvű nyílt parancsunk volt, melyet még Grázban kaptunk, és így mindenütt átengedtek bennünket. Sőt, annak dacára, hogy Gábor jártas volt Bécsben, mert a Ludovikát is ott végezte, nem tudta az irányt, merre kell mennünk, ezért adtak mellénk egy szovjet katonát is, aki mutatta az utat Hütteldorfba.

Éjszaka volt, amikor a parancsnokságra értünk, de mindjárt fogadott bennünket egy főhadnagy, megmutatta a szállásunkat és másnap megtörtént a bemutatkozás a parancsnokságon. Gábor egy hónapig, én pedig két hónapig tartózkodtam még ott. Így ért véget számomra a második világháború.

ID. BERKÓ SÁNDOR:

MEGINDUL AZ ÉLET JÁNOSHIDÁN IS

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom nagy hatással volt a magyarországi munkásmozgalomra is. 1919-ben, amikor a munkásság és a parasztság hatalomra jutott, óriási lelkesedéssel fogadta azokat a rendelkezéseket, amelyeket a kormány kiadott. Az agrárproletárok 1919-ben kapták meg először azt, amiért évtizedeken át harcoltak. Akkor érezték, mit jelent számukra a szocializmus, amikor 12–11–10-ed rész helyett 8-ad részért kommenció mellett arathattak, és ott vették ki a részt, ahol a gabona a legjobb volt. 1919-ben községünkben szövetkezésről még nem esett szó. A földosztásról annál többet beszéltek, de ilyen irányú intézkedéseket nem hoztak. Községünk a premontrei prépostság nagy birtokának árnyékában feküdt. 1919 előtt a vallásos érzelmű lakosság között nem tudott kibontakozni a munkásmozgalom.

1919 után a Horthy-korszakban már megváltozott a helyzet a munkásmozgalomban. Azt, amit 1919-ben kapott az agrárproletár, soha el nem felejtette, és kész volt harcolni is érte. Azok közül az elvtársak közül, akik 1919-ben részt vettek a munkásmozgalomban, akiket megvertek és bebörtönöztek, a Horthy-korszakban sokan félrevonultak. De az öntudatosabbjai továbbvitték a harcot illegálisan.

Én 1919-ben, 17 éves koromban kapcsolódtam be a munkásmozgalomba, bátyám révén, aki vöröskatona volt. Sajnos a Tanácsköztársaság megdöntése után gyenge volt a kapcsolatom a kommunista párttal, mert mint uradalmi cseléd rendőri felügyelet alatt is álltam.

1927-ben Tisza Antal elvtárs jött el községünkbe szervezési körútra. Előzőleg már járt Szlávik Mihály Szolnokon, s tőle tudhatott arról, hogy Jánoshidán van egy ilyen mozgalom. Így kereshetett fel Tisza elvtárs bennünket szervezési körútja során. Érdeklődött az ottani munkásmozgalom iránt, s mivel engem jól ismertek, hozzám küldték. Éppen indultam hatvanadmagammal Pusztamizsére aratni, amikor Tisza elvtárs felkeresett. Elvittem a bandagazda lakására Tisza elvtárs ott rövid beszédet intézett az emberekhez. Én akkor nem mentem el a többiekkel aratni, hanem Tisza elvtárssal megbeszéltük a jánoshidai mozgalom helyzetét. Ettől kezdve állandóan részt vettem a földmunkás-mozgalomban. Amikor Tisza elvtárs kikerült a Szovjetunióba, Badari elvtárssal vettem fel a kapcsolatot, aki Jászberényben egyik vezetője volt a szociáldemokrata párt földmunkásmozgalmának. Vele Pusztamizsén találkoztam a cséplésnél, mert ő is ott aratott bandájával mint bandagazda.

Amikor Tisza elvtárs lejött a községünkbe, propagandaanyagokat, kis brosúrákat hozott. Ezekben a munkásmozgalom tevékenységéről volt szó, és felvilágosított a jobboldali szociáldemokraták szerepéről. Megmagyarázta, hogy a szociáldemokrata párt jobboldala akadályozza azt a harcot, amelyet a kommunista párt az agrárproletárok érdekében folytat.

Én mindig nagyon szerettem olvasni, különösen betyártörténeteket, de attól kezdve, hogy kezembe kerültek a párt kiadványai, és ezeket olvastam, ráébredtem arra, hogy nekünk, agrárproletároknak a párt mellé kell állnunk.

Így indítottuk el nagy lendülettel a szervezkedést. A helybeli agrárproletárok jó harcostársaknak bizonyultak. A gazdasági válság miatt igen nehéz volt a sorsunk, s ez is serkentette az embereket a szervezkedésre és a rendszer elleni kiállásra. Tisza elvtárs megmagyarázta a teendőinket, s az ő utasítása alapján kezdtük el a munkát. Huszan jelentkeztek a párt soraiba, zömében agrárproletárok. Akadt közöttük volt orosz hadifogoly, és 1919-es vöröskatona is, mint például a bátyám.

1930-ban a szociáldemokrata párt budapesti központjából lent volt Jászberényben Vanczák, Farkas és Takács József, és akkor a járásból engem is meghívtak erre az értekezletre. Instrukciókat kaptunk tőlük a további szervezkedésre. Akkor léptem be a szociáldemokrata párt földmunkás csoportjába.

Sajnos a csendőrség szétvert bennünket, s hivatalosan csak 1931-ben tudtuk megalakítani szervezetünket.

Mint már említettem, községünkből 1926-ban hatvan arató volt Pusztamizsén. Leszerződtünk bizonyos holdnyi terület aratására. Pusztamizsét akkor báró Kohner Adolf bérelte a premontrei prépostságtól.

Amikor aratásra került sor, az uradalmi intéző egy külön csapatot szervezett a jászberényiekből. Mi ez ellen tiltakoztunk, és követeltük, hogy azt a területet, amelyre leszerződtünk, mi arathassuk le. Hangoztattuk, nem

azt kifogásoljuk, hogy a munkanélküliek arassanak, hanem azt követeljük, hogy a törvényes szerződést tartsák be. Tiltakozásunkat az uradalmi intéző nem vette figyelembe. Arra hivatkozott, hogy kipereg a szem és gyorsan kell végezni az aratással. Ezenkívül pedig a városban is nagy a munkanélküliség, azokat az embereket is foglalkoztatni kell, s felszólította a bandagazdát, hogy folytassuk a munkánkat, mert ők nem hajlandók a jászberényi aratóbandát elküldeni. Mi erre elhatároztuk, hogy panaszunkkal a főjegyzőhöz fordulunk, addig pedig, amíg nem kapunk panaszunkra orvoslást, leállunk. Ez tulajdonképpen egynapos sztrájkot jelentett.

Be is mentünk a községi főjegyzőhöz, aki nekünk adott igazat, mi pedig a községházáról visszamentünk Pusztamizsére, és közöltük a főjegyző döntését az emberekkel. A bejelentést lelkesen fogadták. Ezek után behívattak bennünket az irodára Pusztamizsén, a szolgabíróhoz. Mikor odaérkeztünk, az ajtóban már két csendőr fogadott bennünket. A szolgabíró, a községi jegyző és az intéző olyan nyilatkozatot tettek, amennyiben kitartunk álláspontunk mellett, mint kommunistákat becsukat és nem enged tovább dolgozni. Így ők győztek.

Amikor másodszor megindítottuk a szervezkedést, hamarosan 120 tagja lett a szociáldemokrata párt helyi szervezetének. Tevékenységünket nem terjeszthettük ki olyan mértékben, ahogy azt mi szerettük volna. Bár a főszolgabíró által kiadott engedély alapján hivatalosan működhetett a párt, a valóságban azonban nem engedték a mozgalmat kibontakozni. A csendőrök állandóan a házam körül, meg a község különböző részein sétáltak, és figyeltek bennünket. Így zavartalanul nem lehetett a pártéletet folytatni. A pártba felvételre jelentkezők mind agrárproletárok voltak. Párthelyiségünk nem volt, a pártnyilvántartás anyagát a lakásomon tartottuk. De ez sem ment sokáig, mert a csendőrök kijöttek hozzám, és minden papírt, amit találtak nálam, elvittek. Ezután ismét igényeltem a pártközpontból nyilvántartási kartotékokat és egyéb nyomtatványokat. Ezeket azonban már nem a lakásomon tartottam, hanem a szomszédoknál a tyúkpadláson, a tyúkpiszok alatt rejtettük el, és csak akkor vettük elő onnan, ha szükség volt rá. De ez is csak egy ideig ment, mert a csendőrség ezt is felfedezte, és újra elvette tőlünk. Pontosan nem tudom megmondani, hogy pártszervezetünk meddig működött hivatalosan, én állandóan tartottam a kapcsolatot az elvtársakkal.

1931-ben a helyi MSZDP-szervezet memorandummal fordult az akkori kormányhoz, Károlyi Gyulához. A memorandum az általános, egyenlő, titkos választójogot, a 8-órai munkaidőt, a földreformot és a fizetett szabadságot stb. követelte. Ezt felolvastam a szépszámban megjelent dolgozók előtt, akik készek lettek volna akkor akár harcba is szállni ezekért a követelésekért. Még a gyűlés idején 6 csendőr szállta meg a községet, és amikor arról beszéltünk, hogy ki jön el velem átadni a memorandumot, a jelenlevők mind jelentkeztek. Azonban az utcán a csendőrök sétáltak le és fel, s

így csak kettesével 4 irányból tudtuk megközelíteni a községházát. Végülis sikerült átadnunk a memorandumot a főjegyzőnek. Erre a csendőrök, mivel kijátszottuk őket, nagyon dühösek lettek és a szuronyt a mellemhez szegezve toltak ki a főjegyző szobájából. Ezt a jelenetet nem felejtik el sohasem azok, akik ott a szobában jelen voltak: Hevér János, Tóth András, Varga András, Berkó János és a többiek sem.

1931-től kezdve állandó kapcsolatot tartottam fenn a jászberényi MSZDP-szervezettel, Badari elvtársékkal. Megbeszéltük, hogy sztrájkolni fogunk a 80-filléres napszám ellen. Ezt meg is beszéltem az emberekkel, s úgy határoztunk, hogy a munkához vezető utakra kiállunk és ott beszélünk azokkal a dolgozókkal, akik fel akarták venni a munkát, hogy ők is tartsák be a határozatot. Mi, szervezett dolgozók nem mentünk ki a munkába, de sajnos mások az utat lopva megkerülve jutottak ki a szőlőbe. A vége az lett, hogy a munkaadók összefogtak ellenünk és a vezetőket kizárták a munkából, de dolgozókat is küldtek el, hogy megfélemlítsék az embereket. Mi ennek ellenére tovább folytattuk a szervező munkát. A nagy terror és az üldözés alatt még a postaküldeményeket sem kaptuk meg, sőt nem is tudtunk mi sem leveleket egyszerűen feladni. Így pl. nem egyszer előfordult, hogy a leveleket egyszer a tápiói vasúti állomásról, máskor a meggyespelei vasúti megállónál dobtuk postára. Mindezeken a nehézségeknek ellenére tartottuk a kapcsolatot a környező falvakkal, így Jászalsószentgyörgyön Varga Jánossal, Jászladányon Balázs Emillel. Kézről-kézre adtuk a párt propagandaanyagait.

1932-ben a pusztamizsei uradalomban voltam gépkezelő. Varga András hozta el hozzám a postát, melyben volt egy kis propagandaanyag. Ebből juttattam a cselédeknek is, ezt megtudta az intéző, ebből megint csendőrügy lett és felmondás nélküli, azonnali elbocsátás.

Ha jól emlékszem, 1933-ban volt községünkben a magyar megújulás pártjának a megalakulása. Ekkor mi úgy határoztunk, hogy ezen az alakuló ülésen mi is részt veszünk, hogy megtudjuk, mit akarnak ők, mit ígérnek a népnek. Kerepesi Antallal együtt szépen beültünk a terembe, de észrevettek bennünket és időnap előtt kitessékeltek.

1933-ban az üldözés miatt felkerültem Budapestre. Rendszeresen bejártam a Vasmunkások Székházába, ahol sok elvtárssal ismerkedtem meg: többek között Mező Gyulával, Gárdos Mariskával. Sok gyűlésen és ünnepélyen részt vettem. Nagyon emlékezetes számomra az egyik hűvösvölgyi ünnepély, amikor a munkásklub tornászai megépítették a vörös várat és mi ütemesen kiabáltuk, hogy: „Éljen a Vörös vár", miközben a levegőbe felrepült egy vörös sárkány. Ezután a rendőrségé volt a szó.

1944-re kelve jöttem haza. Pesten sokat tanultam, sok röpiratot és könyvet hoztam magammal. Nagyonis emlékszem az egyik röplapra, amelyből 1000 db-ot hoztam. Egy szamár volt rajta és egy szamártövis. Annak a hegyében egy nyilaskereszt és ebbe harapott a szamár. És ez a szöveg volt

olvasható: Ez nekem való. Ennek nagy hatása lett a községben, mert itt is akadtak nyilasok. Itthon kubikmunkán dolgoztunk úgy kb. 200-an. Itt lehetőségem adódott arra, hogy a kubikosokkal megismertessem azokat a reformokat, amelyeket a Vörös Hadsereg felszabadítása után meg fogunk valósítani. Beszéltem a földreform végrehajtásáról és a Vörös Hadsereg végső győzelmeiről, a szocializmusról stb.

1944. november 12-én községünk felszabadult.

Másnap reggel már bementem a községházára és az első intézkedésünk az volt, hogy megszervezzük a polgári őrséget azzal a céllal, hogy a szovjet katonákkal együttműködve őrködjön a lakosság élet- és vagyonbiztonsága, valamint a rend fenntartása fölött.

A második intézkedés pedig az volt, hogy biztosítsuk a Vörös Hadsereg számára a repülőtér építéséhez és a németek által felrobbantott Zagyva-híd ideiglenes helyreállításához szükséges munkaerőt. Az őrség parancsnoka én lettem.

Ezzel egyidőben megindítottuk az agitációs munkát a pártok szervezésére is.

Először az MKP alakult meg 6 taggal: Béni Sándor, Tersánszky József, Berkó János, Szőllősi Béla, Molnár Ferenc, Répási József. A kommunista párt megalakulásától kezdve irányítója volt a község politikai és gazdasági életének.

Azután az SZDP alakult meg 25 taggal, köztük volt Berkó Sándor, Turóczi Mátyás, Molnár Balázs, Pető István. Az SZDP megalakulásától kezdve a legszorosabban együttműködött az MKP-vel, és így első perctől kezdve megvolt a két munkáspárt között a munkásegység. Ezért tudott a községben eredményes munkát végezni. Semmi nézeteltérés nem merült fel a kommunista és a szociáldemokrata párt között, olyannyira, hogy amikor még a két párt egyesülése előtt hazajöttem Budapestről, ahol a FÉKOSZ-központban dolgoztam, összehívtam az elvtársakat, és javasoltam, hogy Jánoshidán valósítsuk meg a munkásegységet, egyesüljünk még mielőtt ez Budapesten megtörténik. Az elvtársak úgy határoztak, hogy várjuk meg a központi határozatot.

Harmadiknak a kisgazdapárt alakult meg 45 taggal, köztük Gubu Ferenc, Lipták Pál, Tóth Antal, Pap József és Berceli Ferenc voltak. A kisgazdapárt a község kulákjaiból és papokból, reakciós értelmiségiekből állt. Voltak nagyon becsületes kisgazda tagjai is, de a vezetők inkább Nagy Ferenc példáját követték.

Később negyediknek a parasztpárt alakult meg. Ezt a pártot a két munkáspárt hozta létre. Gubu Balázs, Kerekes Pál, Répási János, Sziráki Márton és Kerepesi Antal vezették. A két munkáspárt azért hívta életre a parasztpártot, hogy ellensúlyozni tudjuk a kisgazdapárt reakciós politikáját. Ez részben sikerült is. A parasztpárt többségében új földhözjuttatottakból állt, 3–4 haladó szellemű kisgazda kivételével.

Ezt követően megalakítottuk a Nemzeti Bizottságot. A pártokból paritásos alapon minden párt 3–3 taggal vett részt benne. A kommunista pártból Béni Sándor, Berkó János, Molnár János, az SZDP-ből Berkó Sándor, Turóczi Mátyás, Molnár Balázs, a kisgazdapártból Gubu Ferenc, Lipták Pál, Tóth Antal, a parasztpártból Gubu Balázs, Kerepesi Antal, Kerekes Pál.

A Nemzeti Bizottság első ténykedése a gazdasági élet megszervezése volt: a főváros dolgozóinak élelemmel való ellátása, a községben levő malom üzemanyag-biztosítása és üzemeltetése, a tejcsarnok üzembe helyezése, a tejszállítás megszervezése, a termelési bizottság létrehozása, gondoskodás a tavaszi mezőgazdasági munkák megindításáról, vetőmagvak biztosításáról.

Majd megalakultak a tömegszervezetek, az MNDSZ, a MADISZ stb. később a KALOT. A kisgazdapárt keretén belül a papok irányítása alatt ezek bekapcsolódtak a kulturális életbe. Az MNDSZ fontos munkát végzett az új földhözjuttatottak asszonyai között, és harcolt a mindinkább fellépő feketézések és az infláció ellen. Később éles harc alakult ki a KALOT és a MADISZ között, mert a KALOT a papság és a reakció befolyása alatt állt.

A földosztás előtt a földreform végrehajtása miatt nagyobb érdeklődés csak az agrárproletárok részéről mutatkozott. Az 1930-as években volt ugyan a községben egy részleges kishaszonbérleti földosztás, ahol a szegények csak egy-egy holdat kaptak, ellenben az ő embereiknek 10 kh-tól 50 kh-ig osztottak földet, de az 1 holdasok a községtől legtávolabbi részen és a legsilányabból, hogy menjen el a kedvük a földosztástól.

A felszabadulás utáni napokban még sokan arra gondoltak, hogy ez nem marad így, ezt a rendszert megdöntik, mint 19-ben a Tanácsköztársaságot. Ezt a szemléletet főleg a papok sugalmazták, mert jól tudták, hogy az ő nagy birtokuk az igazi földreform után végleg meg fog szűnni.

600/1945. sz. rendelet megjelenése után 1945. március 16-án, a pontos dátumot nem tudom, de arra nagyon jól emlékszem, hogy az egyik nap délelőttjén a községházára befutott egy gépkocsi szovjet elvtársakkal. Összehívtak bennünket, ismertették velünk a földreform végrehajtását, és azt mondták, holnap meg kell kezdeni a földek kiosztását. Mi kijelentettük, hogy előbb egy tervet kell készítenünk, de megígértük, hogy ezt nagyon rövid idő alatt elkészítjük, és kiosztjuk a földet.

Az elvtársak egy nagy tömeg brossúrát hoztak magukkal, amelyet az Ideiglenes Kormány adott ki, ez útmutatást adott a földosztáshoz.

Összehívtuk a két munkáspárt vezetőségét, és közösen megtárgyaltuk a földosztás problémáit. Úgy dötöttünk, hogy első lépésként nagygyűlést hívunk össze. Ezen ismertetjük az Ideiglenes Kormány rendeletét.

A nagygyűlés – melynek én voltam a szónoka – a rendeletet nagy örömmel fogadta. Itt jelentettem be, hogy be lehet adni a földigénylést,

és a községnek meg kell választania a Földigénylő Bizottságot, FIB-et. Ez meg is történt.

A FIB tagjai lettek: Béni Sándor, Berkó Sándor, Pap László, Gázsi István, Berkó János, Varga Mihály Molnár János, Répási József, Turóczi Mátyás és Bata Sándor jánoshidai lakosok.

A FIB tagjai a két munkáspártból tevődtek össze, többségükben agrárproletárok, akik legharcosabban vettek részt a földreform végrehajtásában. A FIB a megválasztott vezetők összehívása után megválasztotta a FIB elnökét és elnökhelyettesét, név szerint Berkó Sándort és Molnár Jánost. Utána megalakítottuk az ötös bizottságot. Tagjai Berkó Sándor, Molnár János, Répási József, Pap László, Eszes János és Gazsi István jánoshidai lakosok voltak.

Ezután megkezdtük a földigénylők és a kiosztásra kerülő földek összeírását. Községünk területe 7732 hat. hold, ebből a premontrei rend földjei 3461 kat. holdon terültek el. Mivel a községben számottevő kulákbirtok nem volt, ezért a premontrei rend földbirtokát vettük igénybe. A földigénylők elbírálására külön alakítottunk egy 18 tagú bizottságot, melynek tagjai a község különböző részéből tevődtek össze. Ez a bizottság nagyon jól ismerte a község lakosságát, így az igénylők elbírálása igazságosabban és gyorsabban haladt. Ha valami komplikáció akadt, az ügyet áttették az ötös bizottsághoz és az döntött.

A FIB együttes ülésén dolgoztuk ki a kiosztás tervét. A terv 3 kategóriába osztotta az igénylőket. Az elsőbe tartoztak a nagycsaládosok, a másodikba a kiscsaládosok, a harmadikba a családtalanok.

A kiosztási terv szerint minden családtagra egy kat. hold földet juttattunk, kivéve a családtalanokat. Ez azért történt így mert a rendelet kimondta, hogy 3 kat. holdnál kevesebbet juttatni nem szabad. Ha valakinek pl. 5 családja volt, és 2 kh földje, azt kiegészítettük 5 kat. holdra, és a nagycsaládosok közé soroltuk.

A föld kiosztását a FIB maga végezte, erre a munkára hozzáértő 3 személyt állítottunk: Eszes Jánost, Deák Józsefet és Szőllősi Jenőt. Ők mérték ki a földeket öllel. A földigénylők 90%-a helyeselte a kiosztástervet, amit nagygyűlésen ismertettünk és fogadtak el. Viták csak akörül keletkeztek, hogy a nagycsaládosok kapjanak-e a községhez közel földet, vagy a kis családosok. Általában a FIB intézkedéseit elfogadták. Megtörtént, hogy akiknek 1–2 kat. h. földjük volt, nem akarták, hogy kimozdítsuk őket a földből a kiosztási terv szerint. Ők azt akarták, hogy maradjon mindenki a helyén, és ott egészítsük ki a család után járó földrészt. Ezt így nem tudtuk, de nem is lehetett megcsinálni, mert akkor elvettük volna az egyiktől és oda kellett volna adni a másiknak. Ezért a FIB úgy határozott, hogy megbízza az igénylőket, osszák ki maguk között közmegelégedésre. De semmit sem tudtak vele kezdeni. Ekkor arra kérték a bizottságot, hogy ossza ki a terv szerint. Egy személy maradt meg a helyén,

mert ő azt mondta, hogy neki elég lesz a 2 kat. h., pedig a terv szerint neki 4 kat. h. járt volna. Az uradalom gazdasági felszerelését az uradalmi cselédek között osztottuk szét. Ezek is bizottságot választottak maguk közül a FIB javaslatára, és a bizottság döntése alapján osztották szét a gazdasági felszerelést és a megmaradt jószágot. 84 házhelyigénylőnek adtunk házhelyet, 300 szögölet, ezt szintén a premontrei rend birtokából osztottuk ki.

A Nemzeti Bizottság és a Termelési Bizottság segítette a FIB munkáját, mert ezekben a szervekben már az új földhözjuttatottak is képviselve voltak, és megvolt az összhang közöttük. Ezzel szemben a régi elöljáróságból megmaradt reakciós személyek inkább akadályozták, mint segítették a FIB munkáját.

A kommunista párt ipari munkásokat küldött le Budapestről, akik nagyon sokban segítették a bizottságot: bátorították a reakciós megnyilvánulásokkal szemben, megmutatták egyes problémák helyes megoldását és azt, hogyan végezzük jól az adminisztrációs munkát.

A község szovjet katonai parancsnoka mindenben segített bennünket. Pl. gépkocsit adott a vetőmag és tüzelőanyag szállításához, fegyveres kíséretet a fővárosi dolgozók részére küldött élelmiszerek szállításához, szétosztotta az új földhözjuttatottak között azokat a lovakat, amelyek a front után visszamaradtak, szám szerint tizenhatot.

Mivel nálunk csak papi birtok volt, amelyet kioszthattunk, a helyi papságot érintette közvetlenül a rendelet. Pl. mi az egész birtokot igénybe vettük és kiosztottuk.

A földosztás után a plébános megtámadott bennünket, és 200 kat. h.-at visszakövetelt tőlünk azon a jogcímen, hogy kell a templom karbantartására. Mivel a templom tényleg el volt hanyagolva és tatarozásra szorult, a hívők között gyűjtést indítottak a föld visszaszerzésére, hogy ezzel is a FIB ellen hangolják őket. Mi az ő agitációjuk leleplezésére gyűléseken rámutattunk arra, hogy évtizedek óta is így nézett ki a templom, így el volt hanyagolva, pedig a nagybirtok jövedelméből tellett volna a megjavítására. Most miért akarják éppen a nincstelenek kárára a karbantartást elvégeztetni.

1940-ben a premontrei rend Jásztelek és Alattyán községnek kiosztott kishaszonbérletben a jánoshidai határhoz tartozó földből kb. 2–300 kat. h. földet. Mi ezt a FIB terve szerint igénybe vettük, és az igénylők között szétoszottuk azon a címen, hogy Jászteleknek és Alattyánnak magasabb az egy főre jutó földmennyisége, mint a mienk, és a szóban forgó 2–300 kat. h. a jánoshidai határhoz tartozik, tehát nekünk jogunk van hozzá. Ezt az Országos Tanács nem hagyta jóvá, és visszajuttatta az illető községnek. Ezért újabb földosztást kellett csinálni.

A FIB-ben felmerültek személyi differenciák. Pl. az igénylők nagyobb százaléka kifogásolta, hogy a FIB-be beválasztottak olyanokat, akik a nyi-

las párt tagjai voltak. Ezeket a nyilasokat leváltottuk. Öten nem fogadták el a földet, mert rossz helyen jutott nekik. Olyan kifogás is akadt elvétve, mint pl. az egyik földhözjutott nagyon meg volt elégedve a juttattással, mert az egyik vége a földnek az erdőre járt, a másik vége a Zagyvára. De mondta ő, *„Csak azt nem értem Berkó elvtárs, hogy miért éppen ő lett a szomszédom?"*

Gondoskodtunk a még hadifogságban levőkről is. Feleségeiknek a Termelési Bizottság igaerőt utalt ki a föld megmunkálására.

Mivel községünkben 50–200 holdas kulákok nem voltak, a földreform ellen nálunk azok a gazdák izgatták a hiszékeny embereket, akik a 10–15 kat. h. mellet a papi földből még 10–20–30–40–50 kat. h. kishaszonbérletük volt, mert ezek szerették volna azt megtartani. Őket azzal vertük vissza, ami igaz is volt, hogy nálunk sok az igénylő és a föld kevés, ezért azt is ki kell osztani.

Az említett templomföld, amelyet a plébános visszaigényelt sok viszályt teremtett köztünk és mind a megyei, mind az Országos Tanács között, mert ezt a 200 kat. h.-at az Országos Tanács is visszaítélte a premontrei rendnek. De a FIB nem nyugodott bele, éppen a fenti okból kifolyólag, hogy községünkben sok volt a földigénylő és kevés a szétosztásra kerülhető föld. Sokat kellett utazni a FIB tagjainak és tárgyalni a fenti ügyben az Országos Tanácsnál, sőt még helyszíni tárgyalást is lefolytatniuk, de a határozatot az Országos Tanács nem változtatta meg. Így mégis az eredeti döntés maradt érvényben, mert a földet a FIB kiosztotta az igénylők között és azok meg is művelték. A papnak pedig nem volt annyi bátorsága, hogy kb. 40 családot elzavarjon a földről.

Az újgazdák a földeket megművelték, bár igaerő- és vetőmaghiányuk volt. Az igaerőhiány kb. 50%-os lehetett. A Termelési Bizottság igaerőfelmérést készített, és részben igaerő-kiutalásokkal, egymás közötti megállapodásokkal végeztették el a mezőgazdasági munkákat. A vetőmaghiány kb. 20%-os lehetett, vetőmagot a megyei Nemzeti Bizottság útján biztosítottunk.

Községünk területén a kevés földből családonként csak 1 kat. hold jutott, még így sem tudtuk az összes igénylőt kielégíteni. Ekkor 14 család Zsámbékra telepedett le és ott kapott földet. A kiosztott földet megművelték, ezért parlagon hagyott föld nem maradt nálunk.

Községünk területén a kb. 940 földigénylőből 632 család kapott földet. A FIB senkitől földet vissza nem vett. Öt személy adta vissza önként, de ezeket a földeket rögtön kiosztotta a bizottság. Körülbelül 150 cselédnek, 20 dohánykertésznek, 130 agrárproletárnak, 300 törpebirtokosnak és 32 igényjogosult részesült a földből. 3461 kat. holdat vettünk igénybe és ennyit osztottunk ki, a rendelkezésünkre álló földmennyiségből. Állami gazdaság és tangazdaság nem létesült.

1946-ban a kisgazdapárt a fogságból hazajött hadifoglyokat használta fel a FIB ellen. Számukra bankettet rendeztek, amelyen felszólalt a helyi plébános és kisgazdapárt jobboldali képviselője. A beugratott tömeg az utcára vonult a kommunista párt helyisége elé, és követelte a föld újra kiosztását. A következő napokon elbeszélgettünk ezekkel az emberekkel. Megismertettük velük a valódi helyzetet, és elmondtuk nekik, hogyan akarta a plébános a 40 családot a 200 kat. holdról kiverni. Mivel az ő családtagjaik is közöttük voltak, ezt megértették.

A közismerten reakciós községi jegyző intézkedéseivel állandóan akadályozta a Nemzeti Bizottság munkáját azzal, hogy nincs rá rendelet, törvénytelen, amikor a Nemzeti Bizottság határozatot hozott pl. a vetőmag biztosítására, vagy a tej csarnokba szállítására. Halomszámra készítette a földosztás ellen felvett jegyzőkönyveket. Erre a két munkáspárt tagjai, de még a kisgazdapárt tagjai közül is sokan részt vettek azon a tüntetésen, amely a községházára a jegyző ellen felvonult. Az emberek kivonszolták irodájából és egy helyiségbe bezárták. Ott tartották mindaddig, amíg a felső szervek az ügyét ki nem vizsgálták, és el nem szállították.

A FÉKOSZ, amelyet a két munkáspárt is támogatott, nagy felvonulást szervezett azzal a jelszóval, hogy „Földet vissza nem adunk". Ezután a helyi reakció még egy erőpróbát tett a kisgazdapárt indítványára. Én már akkor felkerültem a FÉKOSZ Országos Központjába, és azzal támadták meg a 4 kat. h. juttatott földem, hogy én már tisztviselő vagyok, nem élethivatásom a földművelés. Ezt az Országos Tanács is jóváhagyta. Fellebbezéssel kellett élnem, és így kaptam vissza a földet. Ez igazolja, hogy az Országos Tanácsban is voltak még akkor reakciósok.

A községben 1946 tavaszán alakult meg a földművesszövetkezet, amelyben az új földhözjuttatottak tömörültek.

1948, március 17-én tartottam meg az első termelőszövetkezeti nagygyűlést a községben. Akkor szabadságomat töltöttem idehaza. Ismertettem a tsz-ek előnyeit a kisparcellákkal szemben, ismertettem az 1., 2., és 3. típusú szövetkezetek szabályait. Még akkor az emberekben nagyon élt az a szemlélet, amit a reakciósok hirdettek. Közbeszólások hangzottak el: *„Nem akarunk csajkarendszert!" „Nem akarunk vályúból enni!" „Nem kell a kolhoz!"* Ez a gyűlés este 7 órától 10 óráig tartott.

1949 őszén alakult meg a Dimitrov III. tsz 16 újgazdából, kb. 160 kat. h. földdel. Természetesen elsőnek én léptem be családostól együtt. Másodiknak Molnár János, akivel együtt dolgoztunk a FIB-ben is. Azok az emberek, akik elsőnek léptek a szövetkezés útjára, mindannyian részt vettek a munkásmozgalomban, vagyis közel álltak hozzá, haladó szelleműek voltak. Az a tudat táplálta őket, hogy együttes erővel meg tudják teremteni maguknak a jobb életet, és hozzájárulnak a szocializmus építéséhez is.

Azt, hogy Szolnok megye az elsők között lett szövetkezeti megye annak tulajdonítom, hogy a megyében sok volt az agrárproletár, köztük sok a kubikos és a sommás. Megemlítem itt Túrkevét, Mezőtúrt, Árokszállást, Jászberényt, ahol jelentős mukásmozgalmi élet folyt már felszabadulás előtt is. Sok öntudatos káder nőtt ki innen, akik ma magas pozíciót töltenek be. Ezek az emberek már a múltban is világító fáklyák voltak az elnyomottak és kizsákmányoltak előtt. A felszabadulás után mindjárt élére álltak a tömegeknek és példamutatóan elöljártak a tsz-ek szervezésében is. Ezek az emberek tudatában voltak annak, hogy egyéni kisparcellán, drágán termelve nem lehet felépíteni a szocializmust, amely meghozza számára a szebb és boldogabb életet. Megemlítem még azt, hogy pl. Kisújszálláson és Karcagon, ahol olyan sok rossz, szikes föld van, amellyel egyénileg nem tudtak boldogulni az emberek, felismerték azt, hogy összefogva, szövetkezve képesek lesznek arra, hogy öntözéssel, agrotechnikával termővé tudják tenni a földeket.

KAPÁS REZSŐ:

TÚRKEVE FELSZABADULÁSA

1944. október 8. Szép őszi vasárnap délelőtt volt, amikor Túrkeve felszabadult. Mi már régóta vártuk a szovjet katonákat. Mint fiatal tanár, a fiúkkal együtt szinte állandó hallgatói voltunk a Kossuth Rádió adásainak. Ezért tájékozottak voltunk a harci helyzetről. De már október 8-át megelőző napokban hallatszott a fegyverropogás a Berettyó túlsó partjáról.

Az előző napok nagy-nagy izgalmai után – amikor a rémhírek tömkelege kelt szárnyra –, amelyek egy részét tudatosan terjesztették a város vezetői, vasárnapra elcsendesedett a város. A vezető urak már szeptember vége felé elkezdtek csomagolni és két nappal október 8-a előtt elmenekültektek a városból. Egyetlen egy orvos sem maradt a városban. A polgári iskolai tanítók közül – talán nem szerénytelenség, ha azt mondom, hogy részben az én befolyásomra – sokan nem mentek el, pedig voltak köztük olyanok, akik már be is csomagoltak. Ma is hálásak, hogy hallgattak szavamra.

A németek kivonulásakor egy-két könnyű páncélost hátra hagytak a városban. Ez a néhány páncélos utolsó pillanatban menekült el, amikor már a templomnál a főtéren voltak a szovjet katonák. Amikor beértek a Bethlen Gábor u. és Kossuth Lajos u. sarkán jómagam elébük mentem. A környékbeliek ezt látva, hogy én kimentem eléjük, többen is odamerészkedtek. A szovjet harcosok megálltak és mutogatva, ahogy tudtunk, beszélgetni próbáltunk velük. Nagyon barátságosak voltak. Közben odaérkezett 1–2 teherautó, rajtuk újabb katonák, közöttük egy leány is, aki elég jól tudott magyarul és vállalta a tolmács szerepét. Idővel a városban olyan

hírek terjedtek el, hogy Túrkevén a lakosság kenyérrel és sóval fogadta a szovjet harcosokat. Hát ha nem is ilyen ünnepélyesen, de ez majdnem így történt. Mert az odajövők tényleg hoztak a katonáknak kenyeret és lehet, hogy só is került mellé. Ezt azért nem merem állítani, mert a szovjet harcosok vizet is kértek tőlünk. Volt, aki szeszesitallal kínálta őket, de nem fogadták el, hanem vizet kértek, melyből nekünk kellett először inni. Kedves, barátságos beszélgetés alakult ki ott az utca sarkán. Majd elsősorban arról érdeklődtek, hogy vannak-e németek a városban. Mondtuk, hogy nincsenek, elmenekültek. Mire tovább kérdezték, hogy merre mentek. Megmagyaráztuk nekik, hogy merre, mert tudtuk azoktól, akik látták őket, hogy a téglagyár felé vezető úton vonultak ki, és arra mentek az utolsó páncélos autók is, amelyek elhagyták a várost. Amikor Túrkevére visszajöttek a németek október 22-én, bizony akadt olyan polgára a városnak, aki azt mondta a németeknek, hogy én árultam el a szovjet katonáknak, hogy ők merre menekültek. Szerencsére megtorlás nem történt.

Október 8-án a városban nyugalom volt. Egyrészt azért, mert elmentek a németek, másrészt az odaérkező magyar alakulatot, amelyik Gyoma felől jött – voltak vagy 200-an – sikerült lebeszélni arról, hogy tovább harcoljanak. Ezek idősebb korosztálybeli magyar katonák voltak, akiket az utolsó pillanatokban hívtak be a gyomai kiegészítő parancsnokságra. Hiányos felszerelésük volt, mindegyiknek talán még fegyvere sem volt. Parancsnokuk egy fiatal zászlós, túrkevei tanyai iskola tanítója, Borbély Mihály – már nyugdíjas – most itt él Szolnokon. Ő odajött hozzánk és azt kérdezte: Mit csináljon ezekkel az idős, fáradt emberekkel, mert a parancs szerint neki ezeket tovább kell vinnie innen. Magyaráztuk neki a további harc értelmetlenségét. De ő azt mondta, hogy a parancs megtagadásáért őt főbe lövik.

Mondtam neki: Ne törődj most vele! Ezeknek az embereknek is jobb, ha nem harcolnak tovább. Sikerült meggyőznünk. Szélnek eresztette az alakulatot. Az emberek szétszéledtek, egy részüknek a lakosság adott civilruhát és elmentek, más részük ott maradt a városban és csak később mentek el onnan.

Az emberek emlékezetében az a barátságos utcajelenet maradt meg október 8-áról, amikor fogadtuk a városba érkező első szovjet katonákat. Ott még akkor csokoládé is került elő a gyermekeknek, a katonák a karjukra vették őket és játszottak velük. De egy idő után véget vetettek ennek a barátkozásnak, mert jöttek a harcoló alakulatok, akiknek tovább kellett menni és kértek bennünket, hogy menjünk be a házakba. A város lakossága nagyon örült a felszabadulásnak. Ezt az örömüket tetézte az októben 15-én elhangzott Horthy-proklamáció híre. Városunk ebben az időben átvonulási terület volt, főleg Mezőtúr felől különösen éjszaka vonultak át óriási csapatok. Akkor még nem tudtuk, hogy már a debreceni csatára fejlődtek fel. Később azután részletesen tudtunk az eseményekről,

mert arról az első bizonyos teherautóról jöttek vissza azok a harcosok a városba, akiket mi október 8-án üdvözöltünk. Tőlük tudtuk meg, hogy részt vettek a debreceni csatában. A proklamáció napján a városban tartózkodó szovjet katonák, akik velünk örültek, szintén mondták, hogy béke lesz. Ahogy ők ezt magyarázták, a város felett megjelent szovjet repülők billegtették a szárnyukat, ami azt jelentette: béke van. Mindenki örömmámorban úszott. Igaz, sajnos, ez nem sokáig tartott.

A városban suttogni kezdtek: visszajönnek a németek, és valóban vissza is jöttek.

Október 22-én 9 német páncélos visszatért a városba. Amikor a páncélosok a Nyugat-Újváros előtt, a mezőtúri országútról jöttek, a szovjet gyalogos harcosok ezt észrevették, és igyekeztek feltartóztatni a németeket. A szovjetek – lehettek vagy 300-an – elhelyezkedtek az árokban. De miután nehéz fegyvereik nem voltak, így egyenlőtlen harc alakult ki. Nagy részük ott vesztette életét. Általában fejlövés érte őket. Főleg fiatatokkal – köztük a nemrég elhunyt Erdélyi Károly egykori tanítványommal együtt –kimentünk a sebesültekért és többek segítségével a városháza pincéjébe vittük őket, s ott 52 katonát ápoltunk.

A lakosság a várakozás álláspontjára helyezkedett. A németek sem nagyon mutatkoztak, igyekeztek bennmaradni a páncélkocsikban. Ekkor éjszaka a piactéren harcra került sor. A Berettyó felől szovjet csapatok jöttek át és harcba bocsátkoztak a németekkel. Reggelre visszavonultak. Október 23-án délelőtt szovjet repülőgépek a piactéren gyújtóbombákat dobtak le az ott álló német tankokra. Két vagy három tank ki is égett. Ezeket az épen maradt tankok után kötözték és magukkal vitték. A bombatámadás alatt egy német katona meghalt, akit a templomkertben eltemettek. A felszabadulás után mi kivittük a temetőbe és rendesen eltemettük. Kivonulásukkor a németek szovjet foglyokat is vittek magukkal. A bombázás alatt szovjet katonák is megsebesültek, akiket ott hagytak a téren. Mikor a németek elvonultak, ezeket mi bevittük a városháza légópincéjében levő szükségorvosi helyre, és elsősegélyben részesítettük őket. A Kossuth utcai iskolában egy szovjet katonának bekötöztem a kezét, de sajnos elvinni nem tudtuk onnan, mert az utcán németek voltak, valószínű fogságba esett.

Márki Gábor bácsi, aki 1926-ban jött haza a Szovjetunióból, és jól tudott oroszul, tolmácsolt. Ő fel is írogatta ezeknek a sebesülteknek a nevét. Hogy hova került azután ez a füzet, nem tudom. A városban – mint már említettem – nem volt orvos, ezért az elsősegélynyújtásra felkértünk egy Adamec nevű gyógyszerészt és egy öreg, nyugalmazott állatorvost. Ezenkívül a tűzoltók között is akadt, akinek egészségőri képesítése volt, mint pl. Jakab Mihálynak, így ő is segített, amit tudott. Így a legszükségesebb elsősegélyben részesítettük a sebesülteket.

Amikor október 23-án a németek végleg kivonultak a városból, a Berettyó felől, a városháza mögötti térről nagy tömegben jöttek a szovjet harcosok. Mi akkor a városháza pincéjében voltunk. Soha sem felejtem el azt a jelenetet, amikor lefelé jöttek a városháza alagsorába és kiabáltak valamit. Akkor az egyik szovjet-ukrán katona a lábán és a fején sérült meg, mi bekötöztük, de azért tudott valamennyire mozogni, odabicegett hozzám és átölelt engem, mondott valamit a belépő katonáknak, akik azután lerohantak és össze-visszaöleltek, csókoltak bennünket, mindenkit, akik ott voltak a pincében, magyarokat és a szovjeteket egyaránt. Majd a betegeket elszállították. Én ezután hazamentem. Sosem felejtem el azt sem hogy a szovjet járőrök házról házra jártak és elbújt német katonákat kerestek. Éppen akkor értem haza, amikor zörögtek be a mi kapunkon. Ezt természetesnek találtam. Mikor meglátták, hogy én lakom ott – mert megismertek, hogy velem már találkoztak a városháza pincéjében – abban a pillanatban az egész házat mentesítették mindenféle átkutatástól, nemcsak akkor, hanem a későbbi időben is, lakásom „védett hely" volt. Később hozzánk költözött egy politikai tiszt, akivel tolmács útján sokat beszélgettünk. Volt a városban egy idős ember, aki az első világháború után orosz fogoly volt. Gladcsenkónak hívták, ő tolmácsoskodott. A szovjet tiszt megkért, hozzam össze őt olyan emberekkel, akik nem kommunisták, egyszerű polgár emberek, mert ő szeretne velük elbeszélgetni. Tájékozódni akart a lakosság hangulatáról, hogyan vélekednek az emberek az eseményekről. Meg is tettem: többek között emlékszem, hogy Pozsonyi Sándorral beszélgetett, aki postai kézbesítő volt, akit nem tartottam kimondottan baloldali embernek, de a város értelmes, rendes, becsületes emberei közé tartozott.

1944. december 5-én érkezet meg az első szovjet városparancsnok. Egy fiatal szovjet ezredes, aki a hitelbank épületében ütötte fel szállását. Többen mi, akik a város olyan vezetőféléinek számítottunk, felkerestük. Én nem akartam vezető lenni, de a helyzet úgy alakult, hogy az emberek hozzám jöttek. A felszabadulás után egy úgynevezett nagy tanács alakult Túrkevén a volt csendőrlaktanya épületében. Ennek ma is megvan a névsora. Én is tagja lettem a tanácsnak. Ebben a testületben még többen voltak olyanok, akik az előző rendnek az őrzői akartak lenni Túrkevén. Mert pl. több tanácstagot a város urai és a csendőrök bíztak meg, még fegyvereket is adtak nekik, hogy őrködjenek és tartsák fenn a rendet, hogy amikor ők visszatérnek, vagyonuk épségben meglegyen. A tanács ténylegesen nem tevékenykedett, mert – mint mondtam – nagyon vegyes összetételű volt.

Az új városparancsnoknál elsősorban az új város rendjéről esett szó. Ez a fiatal ezredes nagyon rendszerető ember volt. Medvegyevnek hívták. Mindjárt felhívta a figyelmünket arra, hogy meg kell szervezni a szociáldemokrata pártot és majd azután az MKP-t. Mi meg is szerveztük. December 7-én alakult meg a szociáldemokrata párt. – Erről a dokumentumok is megvannak – a hét ember között én is ott voltam. A nyomdában

BÁTRAK, AKIK NEM TUDNAK ARRÓL, HOGY BÁTRAK VOLTAK

KEVI EMBEREK

A túrkeveiek tettének sajtóvisszhangja

nagy nyomdai betűkkel csináltunk egy felírást, hogy „Magyar Szociáldemokrata Párt" és mindegyik fölé rajzoltam egy nagy ötágú csillagot. Ez a párt nem sokáig működött ezen a címen.

Ezekben a napokban rendkívül összesűrűsödtek az események. 1–2 héten belül megalakultak a többi pártok is, elsősorban a kommunista párt, melynek megalakulásáról megvannak dokumentumok. A pártvezetőség engem azzal bízott meg, hogy szervezzem meg a parasztpártot, amely főleg a középparasztokat és az értelmiség nagy részét tömörítette. Elég elevenen működött, jó összhangban a kommunista párttal.

Október végétől vagy talán november első napjaitól december elejéig a városban román egységek is voltak, Jonescu altábornagy parancsnoksága alatt. A közigazgatás többé-kevésbé egy házban – abban az épületben, amelyben ma a túrkevei Vörös Csillag Termelőszövetkezet székháza van – ott működött. Közben megalakult a Nemzeti Bizottság is. December 12-én megválasztottak a Nemzeti Bizottság elnökének és egyben polgármesternek is. Az igazi polgármester-választásra azonban csak 1945. január 8-án került sor, amikor már a koalíció többi pártjai is működtek. Ezek küldötteket választottak és beküldték őket a képviselő testületbe. A városháza épületében január 8-án tartottuk meg az első képviselőtestületi ülést és ezen engem ténylegesen a képviselőtestület is megválasztott polgármesternek. A választás után lovaskocsival bejöttem Szolnokra, hogy Veres József főispán kezébe letegyem a hivatali esküt. Akkor ott találkoztam először Zsemlye Ferenc elvtárssal, akit néhány nap múlva választottak meg Szolnok város polgármesterévé. Vele a későbbiekben igen jó kapcsolatom volt. Sokat tanultam tőle, munkámban sok segítséget nyújtott.

A közigazgatás akkor elsősorban a város lakosságának ellátásával foglalkozott. Igyekeztünk a meglevő készleteket a köz rendelkezésére bocsátani. Első intézkedéseink is ezzel voltak összefüggésben. Pl. a csendőrlaktanya udvarán tárolt gyögyörű bükk hasábfákat szétosztottuk a pékeknek, hogy kenyeret süssenek, a malomból ehhez lisztet biztosítottunk nekik; a városháza alagsorában rengeteg szalonna, sonka és egyéb füstölt áru volt felhalmozva. Ezeket átadtuk a henteseknek, hogy mérjék szét a lakosságnak. Lassan teljesen berendezkedtünk a városházán. A régebbi tisztviselőket is bevontuk a munkába, de elsősorban sok új fiatallal kezdtük az új közigazgatás beindítását. Voltak ott idősebb, kommunista elvtársak is, mint pl. Szilágyi Pista bácsi és mások, akik vállalták a közellátás irányítását, a Termelési Bizottság vezetését stb. Megszerveztük a szovjet katonák ellátását is.

Őszről igen sok elmaradt mezőgazdasági munka akadt. Ezért a felállított Termelési Bizottság intézkedett, vagyis embereket rendelt ki közmunkára, akik letörték a tengerit, mert hiszen szükség volt rá, nem lehetett a földeken hagyni. Januárban hóban-fagyban kellett letörni a tengerit. begyűjteni a szénát, szalmát stb. Nagy becsben volt akkor a szalma, mert

egy részét a jószágtartásra használtuk fel, másrészt pedig szétosztottuk azoknak a családoknak, akik a szolnoki vasúti híd építéséhez mentek dolgozni, hetenként mintegy 100–150 ember.

Elő kellett készíteni a vetést is. Erre idejekorán kellett gondolni. Még jóformán meg sem jelent az országgyűlés által kiadott törvény, a földosztásról, amikor Tisza József elvtársék megjelentek nálunk egy nagy teherautóval és hozták a nyomtatványokat. Tisza elvtárs kiadta az utasítást, hogy azonnal meg kell kezdeni a földosztást. Ez késő délután történt. Mi azonnal munkához kezdtünk. Egész éjszaka dolgoztunk. Számba vettük a kiosztásra kerülő földek mennyiségét. Összeállítottuk a földigénylők listáját. Szabó Sándor volt a Földosztó Bizottság elnöke, de segített ott nagyon sok ember. Nagy mozgás volt ott pillanatok alatt. Lámpákat szedtünk össze, mert villany akkor még nem volt és még aznap éjszaka hozzákezdtünk a karók hegyezéséhez, s öleket készítettünk a földméréshez.

Azt is meg kell mondani őszintén, hogy ezekben a napokban bizony voltak olyanok, akik féltek a földosztástól. Volt, akire szinte rá kellett beszélni, hogy fogadja el a földet. Különösen az olyan földek esetében, amelyek nem nagybirtokok voltak, mert Túrkevén nem voltak kimondottan nagy uradalmak. A legnagyobb birtokok kb. 800–900 holdasak voltak. Mi is kiosztottunk olyan földeket is, amelyeknek tulajdonosai elmenekültek. De a rendelet szellemének megfelelően osztottuk a földeket. Volt pl. olyan család, aki 25 hold földet kapott, mert 11 gyermeke volt. (Később ezekből az esetekből, úgy kb. 1949-ben probléma lett, mert a 25 hold már mezőgazdasági fejlesztési járulék alá esett.) A jelentkezőket egyénileg kellett elbírálni, s elmondhatjuk, hogy Túrkevén a földosztás nagyon jól sikerült.

A földosztással egyidőben beszélgetés indult meg arról is, hogy Túrkevén termelőszövetkezeteket kellene alakítani, hiszen nehéz gazdasági helyzetben voltunk. Nagyon éles harc alakult ki a tanyaépületek, illetve a kisebb-nagyobb majorságok épületei miatt. Egyeseknek az volt a véleménye, hogy azokat is szét kell osztani a jelentkezők között. Egy része az embereknek már el is kezdte bontani a tanyaépületeket és követelték az anyag kiosztását az újonnan földhöz jutottak között. Persze, mit tudott a bontott anyagból csinálni? Legfeljebb a földje végén egy kis kalyibát összeeszkábálni. A másik részét a bontási anyagoknak pedig csak elhordták volna értelmetlenül. Nem értettem egyet ezzel és nem engedtem elbontani ezeket az épületeket. Akkor ezek az emberek azzal vádoltak, hogy én azért nem engedem elbontani, mert várom vissza a tulajdonosaikat, hogy azok megkaphassák. Ezt egyszer Bakó Kálmán bácsinak mondták el, amikor ő átjött hozzánk Kisújszállásról. Én akkor megmagyaráztam ezeknek az embereknek, hogy én jártam Dévaványán, ahol az ott levő 8 ezer holdas uradalomnak az összes épületét lebontották és a bontási anyagoknak egy része ott volt összerakva értelmetlenül. Én akkor tudtam, hogy helytelen dolog ez a rombolás, mert a jövőre is kell gondolni.

Egyre többen jöttek haza a Szovjetunióból fogságból, köztük olyanok is akik kint elvégezték az antifasiszta iskolát. A városban sokat beszéltek arról, amit kint láttak, hallottak. Többek között K. Nagy Sándor, aki bekapcsolódott a pártmunkába. Ezek az elvtársak 1946 végén, 1947-ben már megindították a mozgalmat az első termelőszövetkezeti csoportok megalakításáért. 1848. novemberében alakult meg elsőként a túrkevei Vörös Csillag. Kezdetben csak néhány ember állt össze. Az első elnöke Sarkadi Kálmán volt. Nagyon nehéz körülmények között jött létre és dolgozott ez a szövetkezet. Sok mindenben kellett támogatni, de minden segítséget megadtunk számukra.

1946-ban, amikor a forint megszületett, nehéz körülmények között élt a kubikos és az agrárproletár. Ez év őszén sikerült 70 ezer forintot kapnunk a Közmunkaügyi Minisztériumtól. Ez óriási pénz volt akkor. Mindjárt hozzákezdtünk egy rizstelep építéséhez Ecsegpusztán. Nagy dolog volt ez akkor. Munkát tudtunk adni, amiért rögtön fizettünk. Sikerült is kezdeményezésünk, mert 1947-ben 82 holdon rizst termeltünk a város részére. Előzőleg én elkészítettem a tervet, majd a karcagi folyammérnökség készített tervet nekünk. Ott Ecsegpusztán a dolgozókkal úgy egyeztünk meg, hogy, részben természetben, bizonyos járandóságot kapnak majd a rizsből, másrészt pénzt. Volt olyan hold, amit kimértünk, ahol közel 50 mázsa rizst tudtunk termelni. Tele volt a városháza padlása, az alagsor, a magtárak és még házaknál is elhelyeztünk, ahol tudtunk helyet bérelni. Akkor még a rizsnek 300 Ft volt mázsája. Ez tudta a várost életképessé tenni. Most már volt pénzünk, amit a városra tudtunk fordítani. Várospolitikai tervet készítettünk.

Szólni kell a Nemzeti Segély akciójáról is, amit mi nagyon megszerveztünk. A szolnoki múzeumban sokáig a kiállításon szerepelt az a felhívás, amit én írtam alá és 1945. februárjában jelent meg. Ebben szólítottam fel a város lakosságát a Nemzeti Segély mozgalmának támogatására. A helyi nyomdában nyomtattuk ki azt a kis plakátszerű felhívást. E gyűjtés eredményeként élelmet tudtunk küldeni Szolnokra, de jutott belőle Budapestre is.

Nehéz napok voltak. Sok munkát és fáradságot igényelt a nehézségek leküzdése, de szívesen tettem, s velem együtt szívesen tették mások is, mert mindannyian tudtuk, hogy munkánk révén megszépül az élet.

FEHÉRVÁRI JÓZSEF:

A SZOLNOKI FŰTŐHÁZ KOMMUNISTÁI

1944. október 24-én reggel 7 órakor, 24 órás szolgálat után megyek haza a szolnoki fűtőházból. A mozdonyfelvigyázó megértően tekint rám, amikor búcsúzás közben megkérdem tőle, hogy másnap hol jelentkezzem szolgálatra. Ugyanis a fűtőházat menekítő szerelvény már napok óta Tápiógyörgye állomáson vesztegelt. Az ottani fűtőházfőnök állandóan telefonált a szolnoki fűtőházhoz, hogy a mozdonyfelvigyázók mindenkit utasítsanak: azonnal jelentkezzenek Tápiógyörgyén. A fűtőházfőnök kétségbe volt esve, hogy több mint ezer főt számláló személyzetből alig 30-an vannak a menekítő vonaton. Mit fog szólni a felsőbbség, hogy nem tudott eleget tenni a kiürítési parancsnak? Előbb fegyegetőzött, majd megígérte, hogy három hónapi bért előre kifizet annak, aki a menekítő vonattal elmegy. A mozdonyfelvigyázók a fenyegetést is, a fizetési igéretet is mindenki tudomására hozták. Az emberek meghallgatták, de az arcukra volt írva: jó, jó csak egyszer hazaérjek, nem megyek én se Tápiógyörgyére, se máshova, míg a fronton át nem esünk. A tápiógyörgyei kis létszámú részlegtől eltekintve, általános volt az elhatározás, hogy egy tapodtat se innen, majd csak lesz valahogy.

Hazafelé indultam. A főutcán megszakítás nélkül haladtak a német menetoszlopok, benne minden fegyvernem. Ekkor láttam életemben először visszavonuló, vert hadsereget. Fásult arckifejezésükből és a fasiszta német katonáknál szokatlan szótlanságukból arra következtettem, hogy nagyobb szabású visszavonulásra kényszerítették őket. Ekkor elhatároztam, hogy nem szolnoki szállásomra, hanem Törökszentmiklóson élő családomhoz

megyek. Meggyorsítottam lépteimet. Eljutottam a Tisza-hídig. Itt azonban a magyar katonai hídőrség feltartóztatott azzal, hogy a Tiszán átmenni nem szabad. Nem jöttem zavarba, mert már hetek óta jártunk át Szajol állomásra, tolató szolgálatot teljesíteni. Kivettem a táskámból egy mozdonylapot, felmutattam az őrnek, és azt mondtam, hogy Szajolba vagyok vezényelve mert még egy vonat kocsijait át kell hozni a Tiszán. Az őrparancsnok hallva a beszélgetést, odaszólt az őrnek:

– *Engedd csak át, hiszen ezek az emberek naponta mennek Szajolba szolgálatra!*

– *No, mehet* – szólt az őr, én pedig alig tudtam visszatartani magam, nehogy futásnak eredjek. Áthaladva a hídon, lassan oldódott bennem a feszültség csak ekkor figyeltem fel, hogy ameddig a szem ellátott, az országút teljesen üres. Kezdtem találgatni magamban, hogy az előbb elvonuló német csapatok lettek volna az utolsók? Ha így van, akkor én most a senki földjére kerültem, és könnyen összeakadhatok a szovjet katonákkal. Nem féltem tőlük. Végig néztem magamon: a szovjet katonák nem bánthatnak egy kormos, olajfoltos, kék munkásruhás embert.

Az országúton sehol sem láttam egy teremtett lelket. Tizenegy órakor érkeztem meg a családomhoz. Nem is lehet leírni azt az örömet, amivel fogadtak. Mindjárt elmesélték, hogy már egyszer két napig bent voltak az oroszok a faluban. Az akkor négy éves kislányom magyarázgatta, hogy nem kell tőlük félni, mert azok nagyon kedves bácsik. A kora délutáni órákban fiam szaladt be a hírrel, hogy megint itt vannak az oroszok. Valamennyien kifutottunk az utcára. Csakugyan a körülbelül 200 méterre levő keresztutcán zárt sorokban vonultak a szovjet csapatok különböző alakulatai. Az első pillanatban keki színű ruházatukról arra következtettünk, hogy magyarok. Sógorom meg is jegyezte:

Látjátok, milyen piszok népség ez a német! A visszavonulásnál megint legutoljára hagyják a magyarokat.

Persze nekünk arról fogalmunk sem volt, hogy már ilyen létszámú, zárt egységű magyar seregtestek nem is léteznek.

Hamarosan eloszlottak kétségeink, amikor a vonuló gyalogság mellett gyors egymásutánban száguldottak el a vörös zászlós szovjet tankok. A község népe – mert mindenki kint volt az utcán – örömmel fogadta őket. Én alig vártam, hogy a szovjet katonákkal közelebbi ismeretségbe kerüljek. Ez hamarosan be is következett.

A szovjet hadsereg Törökszentmiklósra történt végleges bevonulása utáni harmadik nap reggelén két puskás szovjet katona és velük egy vasúti pályaőr – ő volt a tolmács – tűnt fel az udvaromon. Engem kerestek. A tolmács mondta, hogy az orosz hadnagy „úr" arra kér, hogy vizsgáljam meg az állomáson ott hagyott mozdonyt, üzemképes-e.

– *A két katona azért van velem, hogy se engem, se magát el ne vigyék máshova dolgozni.*

Azonnal indultunk ki az állomásra. Ott az orosz hadnagy „úr" barátságosan fogadott, cigarettával kínált, kért, hogy vizsgáljam meg a mozdonyt, és helyezzem üzembe, mert sürgősen szükségük van rá. A legnagyobb gondossággal átvizsgáltam a mozdonyt. Tudtam, hogy ha üzembe helyezem, én fogom vezetni. Nem is tévedtem. A mozdony a békéscsabai fűtőházhoz tartozott, személyzete magára hagyta, de becsületükre legyen mondva, úgy hagyták ott, amint azt szoktuk a szolgálat után, a kazánbiztonsági és egyéb előírásoknak megfelelően. Megmondtam a hadnagy „úr"-nak, hogy az üzembehelyezésnek semmi akadálya nincs, de fűtő is kell. Megnyugtatott, hogy az is lesz mindjárt. Jött is nemsokára Kispál László, aki 1924-ben ment ugyan nyugdíjba, de úgy forgatta a lápátot és úgy értett mindenhez, mintha csak tegnap hagyta volna abba.

Rövid idő elteltével, a nagymalom udvarán pótoltuk a hiányzó szenet meg a vizet, és jelentettük, hogy készen vagyunk. Ekkor egy szovjet kapitány a következőket közölte velünk: az állomáson van nyolc vagon lőszer, ezt kell elvinni Mezőtúrra. Erre azonban csak a besötétedés után kerülhet sor, mert Szajol állomás Szolnok felőli végén még németek vannak. Maradjunk a mozdonyon, várjuk meg őt, ha rákerül a sor, odajön hozzánk. Egyúttal az után is érdeklődött, van-e valamire szükségünk. Megmondtuk, hogy ennivaló kellene, egyéb nem. Megnyugtatott, hogy gondoskodik élelemről. Gondoskodott is.

Hogy milyen megbecsülésben részesítettek bennünket a szovjet elvtársak, arra példa, hogy 1944. november 7-ét velük ünnepeltük a fűtőmmel együtt, amikor is a szarvasi állomás várótermében rendezett ünnepi vacsorán mind a kettőnket az asztalfőre ültettek. Az ünnepi szónok nem a tisztek közül került ki – pedig voltak szép számmal, és közöttük több elég magas rangú is –, hanem egy közkatona mondott beszédet. Arra gondoltam: Hothyéknál nem történhetett volna meg, hogy ünnepi összejöveteleken egy közlegény legyen a hivatalos szónok.

1944. november 10-e és 11-e a lázas készülődés és rakodások napjai voltak. Mentünk a menekülő fasiszták után. Orosháza felé vittük a szerelvényt. Egész éjjel Orosházán tartózkodtunk. Innen néztük végig, hogyan bombázzák a németek Békéscsabát és Szegedet. Majd megkaptuk a rendelkezést: irány Szentes.

Szentesről Csongrádra, majd onnan azonnal tovább indultunk Kiskunfélegyháza felé.

Kiskunfélegyházán nyolc napig rendezgettük az utánpótlást szállító vonatokat. November 20-án tizenegy óra tájban indultunk Szolnok felé. Két óra tájt érkeztünk meg. Lépésben mentünk be az állomásra. A fűtőház mellett elhaladva láttuk, hogy alig egy-két ember lézeng ott. Mozdony egyetlenegy sincs. A helyiségek ablakai ajtajai tárva-nyitva, az üvegek kitörve, belül minden üres. No, ezt jól kimenekítették – állapítottuk meg. A felüljáró híd előtt a vágányzatot sínkoronán felül érő pocsolya

borította. Minden pillanatban attól tartottunk, hogy valahol felrobbantott, vagy felszedett sínekre bukkanunk. Szerencsére a váltók kívül estek a pocsolyatengeren. Végre megálltunk az állomásépület előtt, amely többszöri bombázás után szörnyű állapotban volt. A forgalmi irodában legnagyobb örömömre egy, már Mezőtúrról ismert szovjet őrnagyot találtam mint állomásparancsnokot. Megkértem, engedjen haza bennünket, Laci bácsit meg engem a családunkhoz. Az őrnagy beleegyezett azzal, hogy két nap múlva jelentkezzem a szolnoki fűtőháznál. Elbúcsúztunk az alakulat tagjaitól, kaptunk egy-egy igazolványt, és elindultunk haza.

Csaknem egy hónappal azelőtt indultam el Szolnokról gyalog. Nagy kört leírva érkeztem vissza, mint a felszabadulás után Szolnokra érkező első vonat mozdonyvezetője. Ezen a napon kapta a szolnoki fűtőház az első üzemképes mozdonyát, az általam vezetett 376 281 számút.

Embert igen keveset láttam, pedig átgyalogoltam a városon. Később megtudtam, hogy a felszabadulás időpontjában, november 4-én alig háromezren lehettek Szolnokon. A lakosság zöme a környékbeli tanyákra és falvakba menekült a harcok elől. Visszaérkezésemkor a lakosságnak mintegy 20–25%-a tartózkodott a városban. Ez a kevés is behúzódott a lakásokba. Annál nagyobb volt a meglepetésem két nap múlva, amikor kimentem a fűtőházhoz, hogy milyen sok fűtőházi munkást találtam ott. Tanácstalanul álldogáltak:

– Mi lesz most? – Gyertek mindnyájan! – mondtuk nekik. – Hozzuk rendbe a fűtőház környékét!

Napról napra nőtt azoknak a száma, akik részt vettek a helyreállítási munkákban. Nekünk, munkásoknak kellett a munkát megszerveznünk és irányítanunk, mert a fűtőház egész vezető személyzete főnököstül együtt elmenekült. Elkészült az ideiglenes vasúti híd a Tiszán, és ha lassan is, de megindult a forgalom. Közben fűtőházunk irányítását átvette egy szovjet katonai fűtőházi részleg. Rövid napok alatt a magyar és a szovjet munkások összemelegedtek, a szovjet emberek általunk addig soha nem tapasztalt megbecsülésben és elismerésben részesítették azokat a magyar fűtőházi munkásokat, akik jól és szorgalmasan dolgoztak.

A felszabadulás után a város illegális kommunistái azonnal megalakították a kommunista párt helyi szervezetét. A szolnoki fűtőház dolgozói ekkor kerültek közvetlen kapcsolatba Ragó Antallal, aki a kommunista párt részéről a szakszervezet létrehozásán fáradozott.

Ilyen előzmények után került sor 1944 november végén a szakszervezeti vezetőség megválasztására. A szakszervezetnek az akkori viszonyok között legfőbb feladata az élelmiszerellátás megszervezése volt. A vezetőség azonnal létrehozott egy ellátási csoportot, amelynek munkáját nagyon segítette a szovjet fűtőházparancsnokság.

A szolnoki pályaudvar a bombázás után

December első hetében tartottuk meg az üzemi bizottság választását. Három tagú üzemi bizottságot választottunk, amelynek elnöke lettem. Ehhez a munkához is nagy segítséget kaptunk a szovjet lakatos-csoport vezetőjétől, aki egyúttal az egész fűtőházi szovjet részleg kommunista csoportjának a vezetője is volt. Esténként, persze tolmács útján, hosszan magyarázta, mit és hogyan kell cselekednünk. Nem volt könnyű dolga, mert tolmácsunk egy fűtő, bár hadifogsága idején úgy-ahogy megtanult ugyan oroszul, de nem ismerte a politikai mozgalmi és műszaki kifejezéseket. Lehet, hogy sok mindent rosszul értettünk, de munkánkat szívvel-lélekkel végeztük. Annyira belelendültünk, hogy azon vettük észre magunkat, majdnem az üzemi bizottság irányítja a politikai életet, a fűtőház szakmai vezetését, a közellátás ügyeit stb. Később rájöttünk, hogy rengeteg hatásköri túllépést követtünk el, de az akkori viszonyokat figyelembe véve, több évtized távlatából sincsenek lelkiismeretfurdalásaim. Úgy érzem, hogy a legjobb szándékkal a legjobbat tettük.

A kommunista párt erősödése, befolyásának növelése megfeszített munkát követelt. A háború még folyt. A német repülők megjelenése Szolnok felett nem egy alkalommal keltett riadalmat és sokakban kétséget a háború kimenetelét illetően. Voltak, akik a csodafegyver bevetésének meséjével traktálták az embereket. A párttagok létszámának gyors növekedését akadályozta az is, hogy abban az időben nagyon nehezen vettek fel tagokat az MKP soraiba.

Hazánk teljes felszabadulásának időpontjáig a párttagság létszáma nem érte el az 50 főt, a fűtőház akkori létszámának mintegy 4%-át. De a pártszervezet tagjai mindenütt jelen voltak, ahol jó példával kellett elől járni. Vállalták a népszerűtlen feladatokat is. A teljesen kiürített fűtőházat ellátták különböző helyekről és módon szerzett munkagépekkel, szerszámokkal, hogy legyen mivel dolgozni. Rendesen jártak munkába, és munkaidő után szenet raktak, ha a helyzet úgy kívánta.

A munka közben felmerült kérdéseket mindig együtt tárgyaltuk meg. Az értekezleteket rendszerint ebédidő alatt tartották, mert ebben az időpontban mindenki eljött, ugyanis sötétedésbe nyúló gyűléseket – a kijárási tilalom miatt – akkor még nem lehetett tartani. Ezeken az értekezleteken legtöbb vitára a közellátási kérdések adtak okot. A közellátási csoport tagjai állandó pergőtűzben álltak. Az alaptalanul vádaskodók támadásának úgy vettük elejét, hogy beválasztottuk őket a közellátási csoportba. Két ilyen őrségváltás után, amikor a hangoskodók megismerkedtek a beszerzés nehézségeivel, megszűntek az alaptalan vádaskodások. Tapasztalatlanok voltunk a szervezeti kérdésekben, de állandó tanácsadóként minden időben segítségünkre siettek a munkásmozgalmi múlttal rendelkező elvtársak.

Szolnokon abban az időben már számottevő városi szervezete volt a kisgazdapártnak és a szociáldemokrata pártnak is, de ezek nyilvános tevékenységével a szolnoki fűtőháznál nem lehetett találkozni. A kommunista párt által szervezett pártnapok iránt nagy volt az érdeklődés. Mindenki a kommunistáktól várt feleletet a felgyülemlett kérdésekre.

Ebben az időszakban rendkívül élénk szakszervezeti élet alakult ki. Ezt az aktivitást a már említett körülményeken kívül annak is köszönhettük, hogy a főbizalmiak és a bizalmiak egytől egyig kommunista párttagok voltak.

Az emberek érdeklődése a politikai élet felé irányult. A párt vagy a szakszervezet által meghirdetett rendezvényeken mindig nagyon sokan jelentek meg. A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front elhatározta, hogy szűkebb körű ünnepség keretében március 15-én megkoszorúzza a honvéd emlékművet. Mintegy húszan gyűltek össze a városházán a pártok, a szakszervezet és az MNDSZ képviselői mint küldöttek, majd elindultunk az alig pár száz méter távolságra levő honvéd emlékműhöz. Amíg ezt a viszonylag rövid utat megtettük, több mint ezren csatlakoztak hozzánk. Az

ünnepség kezdetén elénekeltük a Himnuszt. A rövid ünnepi beszéd után el akartunk menni, de a jelenlevők rázendítettek az Internacionáléra, és még a hatalmas tömeg szétoszlása után is sokan dúdolták a munkásság harci indulóját.

JUHÁSZ IMRÉNÉ DR.

CSELÉDSORBÓL A FŐISPÁNI SZÉKBE...

A felszabadulás a férjemmel együtt Rákoskerten ért, ott bújkáltunk egyik ismerősünknél azok elől a zuglói nyilasok elől, akik csak 1967-ben nyerték el méltó büntetésüket. Miután újra szabadok lettünk, elhatároztuk, hogy hazamegyünk Mezőtúrra, hisz ott éltek rokonaink, ismerőseink, a régi illegális elvtársaink. Három vagy négy nap alatt tettük meg az utat. 1945. január 3-án értünk haza.

Mezőtúr még 1944. október 6-án felszabadult. A kommunista párt már működött, vezetői jól ismertek bennünket és mindjárt bevontak mindkettőnket a politikai munkába. Én a helyi pártszervezet propagandamunkáját irányítottam, de akkor még a fő munka a párt szervezése, a tagtoborzás volt. De mindenekelőtt az életet kellett megindítani!

Amikor az Ideiglenes Kormány a kommunista párt javaslatára 1945. januárjában kiadta a jelszót a demokratikus hadsereg létrehozására, a kormány önkéntes jelentkezőket várt. Mi, akik nemcsak a háború borzalmait éltük át, hanem azt is tudtuk, hogy milyen élete volt itt a népnek, megértettük a párt felhívását, hogy ahhoz, hogy új életet lehessen teremteni, előbb ki kell űzni hazánk területéről a németeket és véget kell vetni a háborúnak. Ezért azonnal hozzáfogtunk a demokratikus hadsereg szervezéséhez, illetve az önkéntesek toborzásához. Én is jelentkeztem.

A toborzás idején még úgy tudtuk, hogy egyenesen a frontra megyünk, hiszen 1945. januárt írtunk és a Dunántúlon még folytak a harcok. Ezért volt, aki gondolkodott jöjjön-e katonának.

A pártszervezetben akkor minden héten volt pártnap és taggyűlés, itt közöltük a párttagokkal, hogy minél többen jelentkezzenek a demokratikus hadseregbe, de fel kell készülni arra is, hogy bizonyos kiképzés után a frontra megyünk. Plakát és írásos felhívás nálunk a toborzásról nem jelent meg. Január közepén volt a jelentkezés és február végén került sor a bevonulásra. Ez idő alatt nagy volt az izgalom, hogy mi lesz a jelentkezésekkel; akkor a már Budapesten túljutott a front s féltünk, hogy kimaradunk a harcból, pedig mi azért jelentkeztünk, mert harcolni akartunk a a fasiszták ellen.

Mezőtúron 96-an jelentkeztek, közöttük 35 nő. Azt nem tudom, hogy az önkéntesek közül országosan mennyi volt a nők aránya. Nálunk 16–17 éves lányok is jelentkeztek, s mivel én voltam a legidősebb, az akkori 33 évemmel, szakaszparancsnok lettem.

Február végén bevonultunk. A férfiak Hajdúhadházára, mi nők pedig a Debrecen melletti Pallagpusztára, egy grófi kastélyba. Itt állították fel a hatodik női kiképzőtábort.

A bevonulásunkat nagy ünnepség előzte meg. Vagy kétezer ember jött össze Mezőtúron a Fő téren, ahol zenekar is játszott – még a mai napig sem tudom, hogy honnan vették. Mi, bevonulók ott álltunk sorban, külön a férfiak és külön a nők; Csatári volt a parancsnokunk, egy régi, baloldali érzelmű katonatiszt. (Nem emlékszem Csatári másik nevére.) Hivatalosan búcsúztattak bennünket a kommunista párt részéről, majd többszázan kísértek az állomásra.

Egy vonatszerelvényen lefoglaltak nekünk egy üres tehervagont, oda szálltunk volna fel, miközben az állomáson már rengeteg utas várakozott a beérkező szerelvényre. Még mozgott a vonat, amikor mi már szálltunk fel a vagonba. Egyszerre egy idegen nő azt kérdezi: Hova mennek ezek? Mi ez a nagy ünnepség? Miért üdvözlik őket?

Mondták neki, hogy katonának mennek, az új demokratikus hadseregbe.

Erre ő felháborodva azt mondta: Micsoda? Hát női katonának csak... és jó magyarosan szidta a nőket. Erre Juhász Ferencné elkapta a karját, lerántotta a lépcsőről és megmagyarázta neki, hogy mit vállaltak ezek az emberek azért, hogy már béke legyen, miközben ő is szidalmazta a nőt. Mondta neki, te nem szégyelled magad, neked nem volt elég a harcból és a háborúból? Hát te nem élted át? Végül a nő visszavonta, amit mondott.

Megérkezve szálláshelyünkre, Pallagpusztára, megkezdődött számunkra a katonai kiképzés. Először a fegyverekkel való bánásmóddal ismerkedtünk meg. Közben valami elfogadható szálláshelyről és felszerelésről is gondoskodni kellett.

A volt grófi kastélyból nem sok maradt, illetve csak az istállók maradtak úgy ahogy épségben. Először az egyik istálló padlásán kaptunk he-

lyet, amelyiknek belőtték az egyik oldalát, s a szél behordta rajta a havat. Hideg volt, a hitvány télikabátunk nem melegített. Ketten kaptunk egy pokrócot, hatan egy csajkát és sorbaálltunk az ennivalóért. Szóval, nem valami jól indult a dolog, mert legalább egy-egy pokrócot adhattak volna mindenkinek, vagy egy-egy lábast, ha ennivalóért megyünk.

Jó sokára haza mentünk utánpótlásért, hogy vigyünk magunkkal edényt, meg ruhaneműt. Parancsnokságunk már jó előre megbeszélte a mezőtúri pártszervezettel, hogy értesítsék a hozzátartozókat, hogy amit küldeni akarnak vigyék be a párthelyiségbe. Egy fiatal lánnyal hazaindultam az összegyűjtött holmikért.

Az út hazafelé két napig tartott, Fegyvernektől gyalog mentünk Mezőtúrig, ami kb. jó 50 kilométer. Éhesek voltunk és be-bementünk az útmenti házakba valami ennivalót kérni, de sehol nem adtak. Katonai felszerelésünk még nem volt, mert felvették ugyan a méretet a ruhára, de csak sapkát és karszalagot kaptunk, ez jelezte, hogy „katonák" vagyunk. Mikor a falusiak meglátták a katonai karszalagot, nem adtak ennivalót; azt mondták, nekik sincs mit enni. Mondtuk, hogy van pénzünk, kifizetjük, adjanak tejet, azt mondták nincs, pedig mi láttuk, hogy van. Féltek tőlünk, az egyszerű emberekben nagy volt a bizonytalanság, nem tudták hová tegyenek bennünket, hiszen ilyet még sohasem láttak. Két magyar nő civilben katonasapkával karszalagosan!

Mezőtúrra érve ott már tényleg összehordtak mindenféle dolgot a mi számunkra. Még lovaskocsit is adtak, azzal vittük magunkkal a holmikat.

Amikor a lovaskocsival elhagytuk Püspökladányt, egyszercsak rettenetes szirénázás hallatszott; nem tudtuk mi történt, hát látjuk ám, hogy katonai autók jönnek velünk szembe felvirágozva, piros és nemzetiszínű szalaggal. Leálltunk és kérdeztük tőlük, hogy mi van? Mire ők örömmel válaszolták, hogy vége van a háborúnak! Május 9-e volt.

Van még egy dolog, ami számomra mindig nagyon emlékezetes marad, főleg május 1-én, vagy ha Debrecen felé járok. Az első szabad május elseje, amit Pallagpusztán töltöttünk. A mi női szakaszunk kapta azt a kitüntetést, hogy részt vegyen Debrecenben a díszfelvonuláson. Igen ám, de hogyan? Még nem volt felszerelésünk, szedett-vetett holmikban voltunk; az egyiknek magassarkú cipője, a másiknak olyan bakancsa, amiből kikandikált a lába, vagy leesett a sarka, stb. De volt olyan is, aki mezítlábasan járt.

Amikor már a Fő téren közel voltunk a tribünhöz, és a díszlépésre került sor, azt mondtam a nőknek, gyerekek egységesek legyünk, mindnyájan menjünk mezítláb, vessük le a cipőnket. A parancsnokunk is egyetértett ezzel és az első szabad május elsején a debreceni Fő téren mezítláb vertük a díszlépést. Ez bizonyára hihetetlennek tűnik, de akik akkor ott voltak, azok tanúsíthatják.

Május 16-án leszereltünk és visszamentünk Mezőtúrra. Akkor mint tudjuk a pártok között nagy volt a versengés, azért, hogy a biztonsági szervekbe, főleg a rendőrség soraiba melyik párt emberei kerüljenek. Mezőtúron elég nagy tekintélye és ereje volt a kommunista pártnak, azt hiszem akkor már több mint kétezer taggal rendelkeztünk. Amikor leszerelésem után jelentkeztem a pártban, azt mondták nekem az elvtársak, hogy Juhász elvtársnő, te politikai nyomozó leszel. Azzal indokolták, hogy sokáig nem voltam itthon és most szállingóznak haza a háborús bűnösök, és mint nő, civilben sokat tudok segíteni. Igen ám, de akkor már működött a közigazgatásban a városi képviselőtestület és ott kellett megválasztani minden tisztségviselőt, még a rendőrség tagjait, a politikai nyomozókat is.

A kommunista párt a jelölésemet a városi képviselőtestületi ülés elé terjesztette. Több mint két óráig tartott a vita. Különböző kifogások hangzottak el: a polgári demokrata párt képviselője azt mondta, hogy nem nőnek való munka az; a kisgazdapárt képviselője, hogy nem tud bánni a fegyverrel; majd végül felállt a parasztpárt képviselője és az azt mondta, dehogy nem tud bánni a fegyverrel, hiszen most szerelt le a demokratikus hadseregből. Egyszóval addig-addig vitáztak, míg végül sikerült a jelölésemet elfogadtatni.

Így tehát politikai nyomozó lettem, de nem sokáig, mert 1947-ben megbízott a megyei pártbizottság háromhetes vándorpártiskolák vezetésével. Előzőleg is sok szemináriumot vezettem, mint a párt agit.-proposa, meg jártam agitálni, falugyűléseket tartani stb. Több községben vezettem ilyen háromhetes vándor pártiskolát, amely egésznapos volt, reggel 7 órától este 6 óráig tartott s 30–40 ember vett rajta részt. Én voltam az egyedüli előadó.

1947 végén bevittek a megyébe MNDSZ szervező titkárnak, majd nemsokkal később Budapestre az MNDSZ Országos Központjába szervező titkárnak. E munkakörben ismertem meg igazán hazánk legkülönbözőbb tájait és az embereket. Mint országos szervező titkárnak a megyei MNDSZ titkárokat kellett irányítanom és ellenőrizni a munkájukat. Fél évig jártam az országot, ez alatt voltam mindenfelé. Azelőtt azt sem tudtam, hogy néz ki az a Sárospatak, meg Salgótarján s a többi megyeszékhely és a városok. Kb. fél esztendeig dolgoztam az MNDSZ központjában, amikor egy meghívást kaptam egy főispáni beiktatási ünnepségre.

1948, novemberében vagy decemberében iktatták be Berki Mihálynét Zemplén megye főispánjának. Dr. Jóború Magda volt akkor az MNDSZ országos titkára, neki mondtam is, nem értem, hogy miért visznek le engem is erre a beiktató ünnepségre. Később kiderült.

Három hét múlva a főispáni beiktató után közölték velem, hogy én lesz az ország második női főispánja. Én azt hittem, hogy menten összeesek. Én? kérdeztem – Hát mit értek én a közigazgatáshoz? – Majd belejössz – mondták.

Először az MNDSZ központjában beszélgettek velem a munkámról, majd Tisza József elvtárs a Szolnok megyei pártbizottság akkori titkára. Én azt mondtam, hogy nem vállalom, nem akarom lejáratni se magamat, se a megyét, én nem értek a közigazgatáshoz, nincs nekem meg ehhez a megfelelő iskolai végzettségem, se gyakorlati tapasztalatom. Nem baj – mondták – majd bedobunk a mélyvízbe és vagy kiúszol, vagy belefulladsz. Szükség van rád.

Hát bele nem fulladtam, bár néha fuldokoltam, de azután csak kiúsztam. Segítettek az elvtársak, mellém álltak. Azonkívül a párt utasítása számomra parancs. Meg is magyarázták az elvtársak, hogy miért kell ennek úgy lennie: a régi közigazgatási apparátusra nem lehet támaszkodni és itt most elsősorban a politikai megbízhatóság a lényeg. Majd tanulok, belejövök és majd segítenek.

A beiktatásom 1949 január 23-án volt. Nagy volt az izgalom már hetekkel előbb, de még nagyobb azon a napon. Néhány nappal előbb már bejártam a hivatalba, hogy egy kicsit beletanuljak a dolgokba, sőt akkor már ott is laktunk a megyeházán, később a tanácsházán. Elődöm Földi István főispán is ott lakott a mindenkori főispáni hivatal melletti lakásban. A főispáni hivatalból nyílt egyenesen az ajtó a főispáni lakásba.

Előzőleg tehát ismerkedtem az osztályokkal, a munkatársakkal, későbbi beosztottaimmal. Nagy izgalommal készítettem el a beiktatásomra az ünnepi beszédemet.

Dobi Istvánnak tettem le a fogadalmat, de lejött a beiktatásra Kádár János elvtárs is, aki akkor belügyminiszter volt, és nagyon szép beszédet mondott a gyűlésen. Részt vett az ünnepségen Gerő Ernő és több más országos vezető, valamint a megyék képviseletében megjelent vendégek, a különböző pártok képviselői, illetve küldöttei.

Még az ünnepséget megelőző órákban mielőtt megkezdődött volna a beiktató ünnepi gyűlés, a kisújszállási MNDSZ küldöttsége megjelent nálam és hoztak egy rádiót ajándékba. Ezt a lakásomon azonnal fel is szerelte a küldöttség egyik tagja, egy fiatalember. Én már mentem volna az ünnepségre, de ők marasztaltak – nem tudtam – miért erőltetik a maradásomat. Egyszercsak megszólal a rádió és bemondják, hogy a következő percekben helyszíni közvetítés következik Szolnokról, Juhász Imréné főispáni beiktatásáról. Ők már előre tudták, hogy ez így lesz, s azért hozták be előtte a rádiót. Nagyon meghatódtam. Később aztán visszaajándékoztam nekik a rádiót, mert kiderült, hogy a kisújszállási MNDSZ-nek nincs rádiója. Ez a bizonyos rádió még mindig megvan a helyi nőbizottságnál.

Mint már említettem, Kádár János elvtárs nagyon szép beszédet mondott. Azzal kezdte beszédét, hogy a magyar nép eldöntötte a pert, Magyarország népi demokratikus ország, a nép állama lett, ezt igazolja az is, hogy itt most egy dolgozó asszonyt ilyen magas posztra helyezünk.

NÉPLAP

Kun összeomlott

Beiktatták Juhász Imrénét főispáni tisztségébe

TISZAVIDÉK

A dolgozó parasztság ...lapja

Juhász Imréné főispáni székfoglalója

V. évfolyam, 5. szám

Juhász Imréné személyében a dolgozó parasztság képviselője került a megye élére

Dobi elvtárs is hasonlóképpen beszélt, többek között azt is mondta, hogy most nemcsak mint miniszterelnök beszél, hanem mint a munkásmozgalom régi harcosa üdvözli a másik harcost. Továbbiakban pedig kihangsúlyozta Dobi elvtárs – és ezt én mindig észben tartottam – hogy *„nagy hatalom kerül most Juhász Elvtársnő kezébe, egy egész megye sorsa felől dönt, de egyet ne felejtsen el soha: azt, hogy honnan indult."*

Bármennyire nagy volt az elfogalaltságom, a rengeteg értekezlet, aktaaláírás, olvasás, beíratkoztam a jogi egyetem levelező tagozatára, de bizony csak éjjel tanulhattam; este tízóra előtt soha nem tudtam hozzáfogni a tanuláshoz és éjjel egy óráig nem hagytam abba. Ennek ellenére, ha egyszerű parasztemberek, vagy munkások jöttek hozzám nem utasítottam el őket, mindig találtam időt rá, hogy beszéljek velük. Elmondták problémáikat és én tanácsot adtam nekik, hol intézik el ügyüket, vagy adnak választ dolgaikra. Mindig a fülembe csengtek Dobi elvtárs szavai, amelyet az előbb idéztem.

Persze nagyon nehéz volt az indulás. Ismerkedni az ismeretlennel, a közigazgatással, az államigazgatással; és akkor még a gazdasági területen, a termelés terén is számtalan probléma merült fel: ellátás, építkezések, egészségügy, kulturális kérdések stb. Közben meg kellett küzdenünk a régi maradványokkal. Persze akkorra már a közigazgatásban dolgozók 80%-a kicserélődött. Nagyon sokan kerültek be a munkásság és parasztság soraiból, akik menetközben képezték magukat, hasonlóképpen mint én. Persze sok közjegyző és jegyző – különösen a falvakban – még a régi volt, akik nehezen törtek bele az újba; az ügyek intézése se úgy ment már, azonkívül az emberekkel való bánásmód is nagyot fordult.

Egyik idős tisztviselő a megyénél mindig hajbókolva, mélyen a földig hajolva jött be a szobámba, amikor hozta az iratokat. Én szépen kértem, hogy ne alázza meg magát se, engem se ezzel a hajlongással, de ő azt mondta, hogy: – én a beosztottja vagyok főispánasszony. Én azt válaszoltam, hogy nem a beosztottam, hanem a munkatársam, s nekem ne hajbókoljon. Nem ment neki. Egyszer aztán visszaküldtem az ajtóból és azt mondtam, hogy csak akkor jöjjön vissza, ha rendesen tud köszönni: ne hajoljon a fejével a földig, csak annyit mondjon, hogy: Jó reggelt. Kíváncsi voltam, hogy sikerül-e neki. Öt perc múlva bejött, azt mondta, hogy jó reggelt főispánasszony. Na látja, így kell – mondtam neki, erre megint tisztelgett és meghajtotta magát.

Bizonyos fokig érthető volt a viselkedése, mert hosszú évtizedeken át belénevelték, s belerögződött ez az alázatosság. A régiek közül jó néhányan rendszerünkkel együtt tartottak. Ezek főleg a kis beosztású, azelőtt „kis firkászoknak", könyökvédősöknek" nevezett tisztviselők, akiknek alig volt valami jövedelmük. Már közvetlen a felszabadulás után érezték, hogy a mi rendszerünk nekik is többet fog nyújtani, ezért hívei lettek a népi de-

mokratikus rendszernek és tiszta szívből segítettek nekünk. Ilyen volt pl. Réti Ferenc és Imre Lajos. Én sem szégyelltem kikérni a véleményüket és tudásukat, gyakorlatukat a közigazgatásban felhasználni.

Én megfogadtam: ideállított a párt, a nép bízik bennem, akkor nekem itt helyt kell állnom.

ÉLETRAJZI ADATOK

BADARI LÁSZLÓ (Jászberény 1897 – Budapest 1969.)

Földmunkás. A Tanácsköztársaság idején a földmunkások egyik vezetője. 1928-ban az MSZDP jászberényi titkára. 1945-től a FÉKOSZ országos szervező titkára, majd a DÉFOSZ főtitkárhelyettese. 1953-ig országgyűlési képviselő. Az MDP Központi Vezetőség tagja s nyugállományba vonulása után a MEDOSZ alelnöke.

BAKÓ KÁLMÁN (Kisújszállás 1900–)

Földmunkás. 1928 óta a párt tagja. A felszabadulás után taja az Ideiglenes Nemzetgyűlésnek, majd két ciklusban országgyűlési képviselő. 1961-től nyugdíjas.

Id. BERKÓ SÁNDOR (Jánoshida 1902–)

Mezőgazdasági munkás. 1930-tól a párt tagja. A felszabadulás után elnöke a jánoshidai Nemzeti Bizottságnak és a Földosztó Bizottságnak. Nyugdíjas.

BUSI VINCE (Mezőtúr 1907–1968.)

Kubikos. 1929-től a KMP tagja, a Központi Bizottság vidéki osztályának vezetője. 1945 után rövid ideig a város polgármestere, majd rendőrkapitány. 1957-től a Jövendőnk c. hetilap főszerkesztője.

CSUKA LAJOS (Mezőtúr 1896–)

Kubikos. 1918-tól tagja a pártnak. Illegális pártmunkáért többször bebörtönzik. A felszabadulás után több magas párt- és gazdasági funkciót töltött be. Nyugdíjas.

DIKÓ BALÁZS (Szolnok 1906–1964.)

Kőműves. 1929-től a KMP tagja, 1944-től tagja az Ideiglenes Nemzetgyűlésnek. Több magas párt- és gazdasági funkciót töltött be.

DIKÓ LÁSZLÓNÉ sz. Gaál Erzsébet (Csépa 1905 – Szolnok 1963.)

Gyári munkás. 1925–1928-ig a Magyarországi Szocialista Munkáspárt szolnoki vezetőségében nőfelelős.

FEHÉRVÁRI JÓZSEF (Szolnok 1906–)

Lakatos. A MÁV szolnoki fűtőházfőnöke, a KPM vasútüzemi biztonsági osztály vezetője. 1946-ban az MKP Szolnok városi Bizottság titkára, az MKP Szolnok megyei Bizottság tagja. Nyugdíjas.

FÖLDI ENDRE (Kisújszállás 1903–)

Cipész. A felszabadulás után rendőrtiszt, Kisújszállás város rendőrkapitánya. 1929-től a párt tagja. Nyugdíjas.

HÁY LÁSZLÓ Dr. (Jászberény 1891 – Budapest 1975.)

Eredeti foglalkozása orvos. A közgazdaságtudományok kandidátusa, az MTA levelező tagja. 1909-ben belép az MSZDP-be, 1919-ben a KMP-be A Tanácsköztársaság leverése után emigrációba kényszerül. 1945-ben tér haza. Az MNB igazgatója. Külkereskedelmi államtitkár. 1959-től az MSZMP KB tagja. Állami díjas.

JÁSZI FERENC (Szolnok 1901 – Budapest 1974.)

Fodrász. 1918-ban a KMP szolnoki szervezetének egyik alapítója és titkára. A 20-as évek elején részt vesz a KMP szervezésében Szegeden.

JUHÁSZ IMRE (Mezőtúr 1905–)

Kubikos. 1945-ben a mezőtúri Földosztó Bizottság elnöke. 1930-tól a párt tagja. Nyugdíjas.

JUHÁSZ IMRÉNÉ, dr. Gonda Zsuzsa (Mezőtúr 1912–)

1931-től a párt tagja. Munkás. 1945-ben önként jelentkezett a demokratikus hadseregbe. 1949-től Szolnok megye főispánja, majd tanácselnöke. 1953-tól országgyűlési képviselő és 1954-től az MDP Központi Vezetőség tagja. 1958-tól a megyei NEB elnöke. Nyugdíjas.

KAPÁS REZSŐ (Petrozsén 1913–)

Tanár 1945–50-ig Túrkeve város polgármestere, tanácselnök Jászberényben és később 1957–1967-ig Szolnokon. Nyugdíjas.

KARDOS JENŐNÉ sz. Dobos Rozália (Szolnok 1908–)

1929-től a párt tagja. A KIMSZ szolnoki Titkárság tagja. Az MDP Szolnok megyei Bizottság politikai munkatársa. Nyugdíjas.

NÉMETH LAJOS (Karcag 1903–)

Munkás. 1929-től a párt tagja. 1945-ben Karcag város rendőrkapitánya, majd a Belügyminisztérium dolgozója. Nyugdíjas.

Dr. POLÓNYI SZŰCS LAJOS (Szolnok 1914–)

Közgazdász. 1938-tól a párt tagja. 1945-től a szolnoki Cukorgyár dolgozója. Az MKP szolnoki Szervezetének alapító tagja. Megyei rendőrfőkapitány, majd pénzügyminiszter-helyettes. 1961-től a Szolnok megyei Tanács V. B. elnökhelyettese, nyugdíjazásáig vállalati igazgató.

Dr. SZANA ANTALNÉ sz. Gura Irén (Budapest 1908–)

1929-től a párt tagja. 1928–1929-ben a KIMSZ szolnoki Titkárság tagja. A Közlekedési Egyetem közlekedésmérnök kari könyvtárának vezetője.

TABÁK LAJOS (Kecskemét 1904–)

Tisztviselő. 1924-től a párt tagja. A cukoripar területén dolgozott. A Cukoripari Igazgatóság vezetője, majd a kaposvári és a szolnoki Cukorgyár igazgatója. Nyugdíjas. A Szakszervezetek Szolnok Megyei Tanácsának elnöke.

TÜDŐS IMRE (Karcag 1905–1962.)

1930-ban az MSZMP tagja. 1933-ban kommunista szervezkedésért letartóztatják. 1945-ben az MKP karcagi Szervezetének titkára.

VIGH ELEK (Kisújszállás 1902–)

Cipész. 1930-tól a párt tagja. 1945-ben a kisújszállási Nemzeti Bizottság tagja. 1949–1962 között a Földművesszövetkezet igazgatóság elnöke .Nyugdíjas.

ZSARNAI ISTVÁN (Tiszapüspöki 1921–)
MÁV-alkalmazott.

ZEMLYE FERENC (Szolnok 1909–)

Kőműves. 1929-tól a párt tagja. A KIMSZ, majd a KMP szolnoki titkára. 1944-ben az MKP városi titkára, 1945-től polgármester. 1950–1960-ig a Szolnok megyei Tanács V. B. elnökhelyettese. Nyugdíjas.

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

FIB = Földigénylő Bizottság
FÉKOSZ = Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetsége
G. H. = Gazdasági Hivatal
KALOT = Katolikus Legényegyletek Országos Titkársága
KIMSZ = Kommunista Ifjúmunkások Magyarországi Szövetsége
KMP = Kommunisták Magyarországi Pártja
MADISZ = Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség
MKP =Magyar Kommunista Párt
MNDSZ = Magyar Nők Demokratikus Szövetsége
MSZDP = Magyarországi Szociáldemokrata Párt
MSZMP = Magyarországi Szocialista Munkáspárt
MTE = Munkás Testedzők Egyesülete
SZDP = Szociáldemokrata Párt
Tsz = termelőszövetkezet
VS = Vörös Segély

TARTALOMJEGYZÉK

Háy László dr.:
Visszaemlékezések jászberényi éveimre 1905–14. 7
Badari László:
Jászberényi munkásmegmozdulások 1912–1922. 11
Jászi Ferenc:
Emlékeim a Tanácsköztársaságról 15
Földi Endre:
Visszaemlékezéseim (Kisújszállás) 23
Zsemlye Ferenc:
A szolnoki KIMSZ 1920 végén, 1930 elején 29
Busi Vince:
Mezőtúri harcok, emlékek, 1927. 39
Bakó Kálmán:
Életemből... 43
Tabák Lajos:
Munkáskultúra, munkássport... 55
Dikó Balázs:
Az illegális KMP soraiban 67
Dr. Szana Antalné (Gura Irén):
Visszaemlékezés 75
Kardos Jenőné:
Mozaikok munkásmozgalmi múltamból 87
Dikó Lászlóné:
Első lépéseim a munkásmozgalomban 95
Németh Lajos:
Munkásmozgalom Karcagon 1930–1945. 99
Vigh Elek:
Az MSZDP tevékenysége Kisújszálláson 109
Juhász Imre:
Mezőtúri földmunkásmozgalom 119
Dr. Polónyi Szűcs Lajos:
A szolnoki Cukorgyár munkásmozgalmáról 127
Csuka Lajos:
A Tanácsköztársaság nyitotta ki a szemem... 135
Tüdős Imre:
A karcagi földmunkásság harcaiból 147
Zsarnai István:
„Budapest fényei" 159
Id. Berkó Sándor:
Jánoshidán is megindul az élet 177

Kapás Rezső:
Túrkeve felszabadulása 189
Fehérvári József:
A szolnoki fűtőház kommunistái 197
Juhász Imréné dr.
Cselédsorból a főispáni székbe... 205
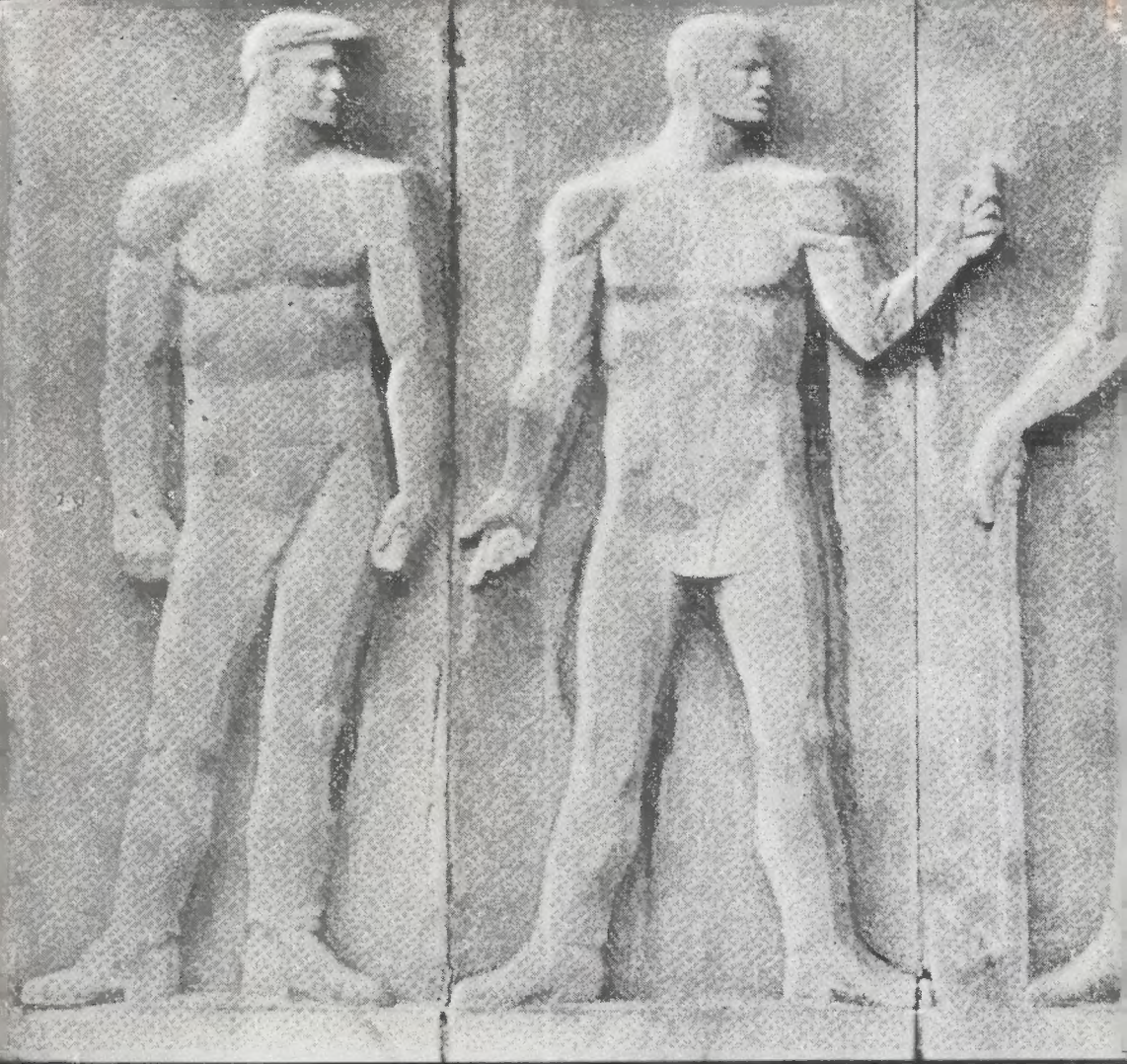
Megjelent 1975. július 31-én 2525 példányban
Terjedelme 14 (A/5) ív. A szedést 1975. II. 1-én kezdték meg
75-111 Szolnoki Nyomda Vállalat, Szolnok, Vörös Csillag út 28.
Felelős vezető: Kozák Ferenc igazgató